

AZAP YOLLARI

YIL 1918

ROMAN

ÇEVİREN: A. RIZA YALT

İKİNCİ CİLT

ALEKSEY TOLSTOY

EVRENSEL BASIM YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Eserin Rusça orjinal adı
Hojdeniye po mukam (Azap Yolları)
'Vosemnadtsati god (Yıl 1918)'

Birinci Basım
1969, Ararat Yayınevi

Aleksey Tolstoy

*

AZAP YOLLARI

*

YIL 1918

*

İkinci Cilt

Roman

Çeviren
A. Rıza Yalt

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Bulvarı
Kamer Hatun Mah.
Alhatun Sk. No: 27
Beyoğlu / İstanbul
Tel: 0212 361 09 07 (pbx)
Faks: 0212 361 09 04
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın – 233

AZAP YOLLARI - II

Yıl 1918

Aleksey Tolstoy

Çeviren
A. Rıza Yalt

Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

İkinci Basım: Eylül 2003

ISBN 975-6525-52-5
ISBN 975-6525-41-X (TK)

Baskı
Ayhan Matbaası

AZAP YOLLARI

YIL 1918

İkinci Cilt

I

Her şey bitmişti. Petersburg'un çıt çıkmayan ıssız sokaklarında buz gibi bir rüzgâr kâğıt parçalarını koşturuyordu. Askeri komutanlık tebliğlerinin kalıntıları, tiyatro afişleri, Rus halkını "bilinçli ve yurtseverce" davranmaya davet eden çağrılar; kolaları kurumuş bu renkli renkli kâğıtlar kar birikintilerinin arasına karışıyor, iç karartıcı bir gürültüyle sürükleniyordu.

Bütün bunlar başkentin sarhoş yaşantısında, gösterişli halinden, kargaşalığından arta kalanlardı. İşsiz güçsüz kalabalıklar meydanlardan, ana yollardan kaybolmuşlardı. "Avrora"* kruvazörünün obüsleriyle çatısı delik deşik edilen Kış Sarayı boşaltılmıştı. Geçici hükümetin bakanları, sözü geçen bankerler, ünlü generaller, bilinmeyen yerlere kaçmışlardı... Arabacıların, atların parlak giysi ve takımlarından, şık hanımlardan, subaylardan, memurlardan, tutarsız fikirli kişilerden, kirli ve iğrenç sokaklarda kimseler görünmüyordu artık. Geceleri mağaza kapılarına inen çekiçlerin sesleri gittikçe artıyordu. Dükkânların vitrinlerinde tek tük peynir kalıpları, bayat küçük pastalar görünüyordu henüz: Bu ufak şeyler elden kaçan hayata duyulan özlemi bir kat daha arttırıyordu. Korkarak sokaklardan geçenler, devriyelere yan yan bakıp duvarların dibinden yürüyorlardı. Devriyeler, şapkalarında kırmızı yıldızlar bulunan, tüfekleri omuzlarına çaprazlama asılmış, kararlı insanlardan kurulu gruplardı genellikle.

Kuzey rüzgârı buz gibi soğuk nefesini, evlerin karanlık pencerelerine üflüyor, bomboş antrelerde kayboluyor, ortadan çekilmiş lüks hayatın hayaletlerini kovalıyordu.

Uğursuz, anlaşılmaz, şaşılası bir durum. Her şey bitmişti. Her şey yürürlükten kaldırılmıştı. Hasır şapkası eski bir adam, elinde

* *Avrora*: Rusların Baltık denizi donanmasına ait bir kruvazör. Bu geminin toplarının ateşe başlaması; Kış Sarayına karşı yapılan hûcum için bir başlangıç işareti olmuştu.

kola kovası ile fırçası, rüzgârın karları kovaladığı sokaktan koşarak geçiyordu. Binaların yüzyıllık sütunlarına beyaz birer yama gibi, durmadan yeni kararnamelerin afişlerini yapıştırıyordu. Rütbeler, nişanlar, subay rütbeleri, maaşlar, Tanrı, mülkiyet, keyfince yaşama hakkına kadar her şey yürürlükten kaldırılmıştı. Her şey! Afiş yapıştıran adam, fötr çizmeler giyen, kürk mantolarına bürünen kimselerin oturduğu buz gibi evlerin pencerelerine, yırtıcı gözlerle bakıyordu.

Parmaklarını kütürdeterek:

— Bu ne hal? Daha ne gelecek başımıza? Rusya mahvoldu, her şeyin sonu geldi... Ölüm! diye tekrarlayıp duruyorlardı.

Pencerelerine sokuluyor ve şunları görüyorlardı: Karşıda, biraz yanda Beyefendinin konağı önünde, eskiden belediye çavuşlarının binanın gri cephesine doğru yiyecek gibi bakarak kaskatı durdukları yerde, uzun bir yük arabası duruyordu. Konağın ardına kadar açık kapısından silahlı adamlar mobilyaları, halıları, tabloları çıkarıyorlardı. Küçük kırmızı bir bayrak merdiven saçağında sallanıyordu. Beyefendi, ince pardesüsü, Skobelef biçimindeki favorileriyle, ak saçlı başı sallanarak merdivende tepinip duruyordu. Evinden atılıyordu! Hem de böylesi soğuk bir havada! Nereye gitsindi? Nereye gönlün çekerse oraya... Söylemek gerekir ki, söz konusu beyefendi Devlet mekanizmasının çok kutsal çarklarından biriydi!

Gece olmuş, ortalık kararmıştı: Ne sokak lambaları yanıyor, ne de pencerelerden ışık sızıyor. Kömür yok. Ama Smolni Enstitüsünde elektriklerin şıkır şıkır yakıldığı, fabrika mahallelerinin aydınlatıldığı söyleniyordu. Kar fırtınası, yaralanmış, çok ıstırap çekmiş şehrin üzerinde tozu dumana katıyor; delik çatılarda ıslık çalıyor: "Felâketimize doğru ko-ko-ş-şu-yoruz..."

Karanlıkların içinden silah sesleri geliyor. Ateş eden kim? Neden ateş ediyorlar? Kime ateş ediyorlar? Belki de ilerde, kar yüklü bulutları kızılımsı renge boyayan yangının bulunduğu yerdedir ateş edenler? Ateşe verilen şarap mahzenleri... Kavgalarda, devrilen fıçıların arasında insanlar alkolde boğuluyor... Cehennemin dibine kadar yolları var!.. Diri diri yansınlar isterse!

Ey Ruslar, Rus vatandaşları!

Rus halkı, birbirini izleyen kafileler halinde, cephelerden kaçan milyonlarcası, evlerine, köylerine, steplere, bataklıklara, ormanlara dönmek için, dalga dalga akıyor... Toprağa doğru, kadınlara doğru... Camları kırık vagonlarda, öylesine kenetlenmiş bir durumda yolculuk yapıyorlar ki, aralarından biri ölecek olsa, cesedi kapıdan dışarı atmak bile imkânsız. Askerler arabaların üstlerinde, tamponlarında yolculuk yapıyorlar. Donanları, tekerlekler altında ezilenleri... Köprülerin altından geçerken başlarını taş kemerlere vurup ölenleri... Ekmek torbalarında, çıkınlarının içinde ellerine ne geçtiyse hepsini götürüyorlar. Evde işlerine yarayacak ne varsa: Makineli tüfek, top namlu mekanizması, ölünün birinden aşırılmış pılı pırtı, el bombaları, tüfekler, gramofon ve bir vagon kuşetinden koparılmış deri parçası. Para götürmüyordu kimse: Geçmiyordu, hatta bir sigara bile sarmaya yaramıyordu.

Trenler Rusya ovalarından yavaş yavaş, sürüne sürüne geçiyorlardı. Bazen gücü tükenen trenler, kapıları sökülmüş, pencereleri kırılmış istasyonlarda duruyorlardı. Kafileler her istasyona ağız dolusu küfürler savuruyorlardı. Gri kaputlular, tüfeklerinin mekanizmalarını şakırdatarak vagonların çatısından atlıyor, dünya burjuvazisinin uşağı dedikleri ve hemen bulunduğu yerde tepelenmesi gereken istasyon şefini bulmak için koşuyorlardı.

— Bir lokomotif var dedik sana!.. Yaşamaktan bıktın galiba salak? Kafileyi gönder, anladın mı!..

— Makinist ile ateşçisi stebe kaçmış olan lokomotifin yanına nefes nefese koşuyorlardı.

— Çabuk kömür bulun, odun getirin! Ha gayret aslanlar, parmaklıkları kırın, kapıları sökün, pencereleri çökertin!

Üç yıl önce kiminle ne için savaşılması gerektiğini bilmiyorlardı. Sanki gök yarılmış toprak sallanıyordu: Seferberlik var, savaş var deniyordu! Halk korkunç şeylerin saatinin gelip çattığını anlamıştı. Eski hayata paydos! Elde bir tüfek vardı artık. Her ne pahasına olursa olsun, geriye dönülmeyecekti. Hınç, yüzyıllar boyunca birikmişti.

Üç yıl boyunca halk savaşın ne olduğunu öğrenmişti. Önünde bir makineli, ardında bir makineli. Canlı kaldığın sürece, gırtlağına kadar pislik içinde yatmış, bit pireye yem olmuşsun. Kal orada,

kalabilirsen. Sonra kalpler titremiş, beyinler bulanmış. Ardından Devrim gelip çatmış... Halkın kafasına dank demiş: Eee, biz ne olacağız? Gene aldatırlarsa bizi? Kışkırtıcıları dinliyorlardı. Böylece, eskiden budalalık edildiğine göre, bugün akıllıca davranmak gerek... Savaştan bıkmışlar. Dönelim evlerimize, adaleti yerine getirelim! Süngülerimizi şimdi hangi işkembeye batıracağımızı biliyoruz. Artık ne Çar var, ne de Tanrı. Bizden başka kimse yok. Yalnız biz varız. Toprakları bölüştürmek için yuvamıza dönüyoruz.

Cepheden gelen kafilelerin, arkalarında soyup soğana çevrilmiş istasyonlar, parçalanmış vagonlar, talan ettikleri şehirler bırakarak Rusya ovalarından geçip gittiler. Köylerde, nahiyelerde gıcırtılar, takırtılar duyuldu; tüfeklerinin namlularını eğelerle törpüleyip biçtiler. Rus halkı, toprağın üzerine yerinden kalkmamacasına yerleşiyordu. Tıpkı izbelerin çıralarla aydınlanıp, köylü kadınlarının atadan kalma el tezgâhlarında kumaş dokudukları eski devirlerdeki gibi. Sanki zaman, yüzyılları aşarcasına geri gitmişti. Ekim Devrimi denilen, ikinci devrimin başladığı kış mevsimiydi...

O devirde, açlıktan kırılan, civar köylerin talan ettiği; kuzey rüzgârının delip geçtiği, düşman cephesi ile kuşatılmış komplolarla sarsılan; ne ekmeği, ne kömürü olan, fabrikalarının bacaları sönmüş Petersburg şehri, kafatasının içinden çıkarılmış bir beyin gibi Çarskoye Selo radyo istasyonunun yayınladığı dalgalar aracılığıyla, korkunç fikir kıvılcımları yayıyordu.

III. Aleksandr heykelinin kaidesinin üzerine çıkmış, Fin tarzı kalpaklı zayıf bir delikanlı boğazını yırtarcasına bağırıyordu:

— Asker kaçağı arkadaşlarım, emperyalist haşerelerine sırt çevirdiniz... Bizler, Petrograd işçileri, şunu söylüyoruz size; çok iyi yaptınız, arkadaşlar... Artık kanlı burjuvanın ücretli askerleri olmak istemiyoruz... Kahrolsun emperyalist savaş!

— Kahrolsun... s-u-u-n... s-us-u-u-n...

Konuşmayı dinleyen sakallı erler kalabalığının üzerinden bir hoşnutsuzluk uğultusu yayıldı yavaştan... Hepsi de yorgun, ağır, omuzlarında silahları, sırtlarında dolu torbaları ile çıkınları, anıtın önünde duruyorlardı. Kar yavaş yavaş Çarın koyu renkli iri heykelinin üzerini ve atın kısa ve tıknaz boynu altındaki, düğmeleri çözük pardesülü konuşmacıyı örtüyordu.

— Ama silahlarımızı bırakmayacağız!.. Arkadaşlar! Devrim tehlikededir... Dünyanın dört bir köşesinde, düşman üzerimize yürümek için dikiliyor... Yırtıcı pençelerinin içinde altın külçeleriyle kökümüzü kazıyacak korkunç silahlarını tutuyor... Birbirimizi kana buladığımızı görerek etekleri zil çalıyor... Ama bocalamayacağız... Silahımız, dünya ölçüsündeki sosyal devrimimizin ateşli imanıdır... Gelecek, uzakta değil artık...

Rüzgâr cümlesinin sonunu aldı götürdü. Geniş omuzlu, kalkık yakalı bir adam heykelin yanında duruyordu. Dalgındı. Heykelden, konuşmacıdan, çıkınlarını sırtlamış erlerden habersiz görünüyordu. Birden bir cümle ilgisini çekti; hatta bu cümle bronz atın başının altında haykırılan iman sayıklaması bir cümle de değildi.

— Anlamanız gerek... Altı ay sonra, dünyadaki kötülüklerin en büyüğünü yeryüzünden kaldırmış olacağız... Lanet parayı... Açlığa, sefalete, aşağılanmalara paydos... Ne gerekliyse gir halk mağazalarına, al... Altını ne yapacağız arkadaşlar, biliyor musunuz? Halk helaları...

Tam o sırada kar yüklü rüzgâr konuşmacının boğazına girdi. Konuşmacı iki büklüm oldu, ardı arkası kesilmeyen bir öksürük nöbetiyle sarsılmaya başladı. Erler bir süre beklediler, başlarıyla tasdik ettiler konuşmacının sözlerini ve kimileri ırmağın ötesindeki şehrin öteki ucuna, kimileri istasyona doğru yürüdüler. Konuşmacı heykelin kaidesinden indi; tırnakları, buz tutmuş granitte kayıyordu. Kalkık yakalı adam, alçak sesle konuşmacıya:

— Merhaba Rublef, dedi.

Vasili Rublef öksürmesine devam ederek pardesüsünü iliklivordu. Bakışlarında bir hainlik parıltısıyla elini uzatmadan İvan İliç Telegin'e bakıyordu.

— Ne var? Ne istiyorsun?

— Seni tekrar gördüğüme memnun oldum...

Rublef, yağan karın çevresini daha bir belirttiği yakındaki gara bakarak:

— Ne herifler yahu! dedi. Odun kafalı hepsi de!

İstasyonun önünde, yere koydukları eşyalarının yanında, cephede bitlerin yediği sakallı erler gruplar halinde duruyorlardı.

— Doğru yola sokmak mümkün mü onları?.. Hamamböcekleri gibi cepheden kaçıyorlar. Ne abullabut heriflermiş ya!.. Hayır, bu böyle yürümez, zorbalığa başvuracaksın...

Uyuşmuş parmaklarını kar yüklü rüzgâra tuttu... Sanki bir şeyin içine sokmak istercesine yumruğunu havaya kaldırdı, sonra yumruğu yanına düştü. Bir ürperme bütün vücudunu titretiyordu...

Telegin yakasını indirdi, Rublef'in korkulu yüzüne doğru eğildi.

— Beni iyi tanırsınız Rublef, dedi. Allah aşkına durumu açıklayın bana... Böyle hareket etmekle, ipi kendi boynumuza kendimiz geçiriyoruz... Almanlar isteseler sekiz gün sonra Petrograd'da olurlar... Anlıyorsunuz değil mi? Hiçbir zaman politikaya ilgi duymadım...

Rublef tüyleri diken diken olmuşçasına birden Telegin'e döndü:

— Nasıl? diye sordu. Hiç mi ilgilenmedin politikayla?.. Peki seni ne ilgilendirir öyleyse? Bugün politikaya ilgi duymayan insan nedir biliyor musun?

Rublef kızgın bakışlarıyla İvan İliç'in gözlerinin içine baktı:

— Tarafsızın biridir! Yani halk düşmanı!..

— Doğrudur belki. Ben de bunun için seninle konuşmak istiyordum... Ama sen de, kendi yönünden bana insanca açıklamaya çalış.

İvan İliç de hiddetlenmişti. Rublef burun deliklerini iri iri açarak nefes aldı.

— Sen garip ve saf bir insansın Telegin yoldaş... Madem ki seninle konuşmak için zamanımın olmadığını söyledim. Anlaşılmayacak bir taraf yok değil mi?..

— Beni dinle, Rublef. İşte durum: Kornilof'un Don bölgesini ayaklandırdığını biliyor musun?

— Biliyorum.

— Ya ben de Don'a katılacağım... Ya da sizinle kalacağım...

— Ya o, ya bu da ne demek oluyor?

— Gayet basit: Kime inanırsam onun ardından gideceğim... Sen devrimden yanasın, ben Rusya'dan yanayım... Ama belki de ben de devrimden yanayımdır. Halen silah altında bir subayım, biliyorsun...

Rublef'in gözlerindeki hiddet ateşi sönmüştü; şimdi uzun süren uykusuzluğun sonsuz bezginliği parıldıyordu.

— Peki, dedi, yarın Smolni'ye gel. Beni istet... Rusya...

Alaylı bir gülüşle başını salladı.

— Senin Rusya'n bizi kel edinceye kadar yoldu... Hem de kan çıkarıncaya kadar... Ama gene de hepimiz onun için öleceğiz, hepimiz... Hemen Baltık garına git. On beş gündür yerlerde sürünen üç bin kadar asker kaçağı göreceksin, konuş onlarla, Sovyet iktidarı lehinde propaganda yap... Onlara de ki: Petrograd'ın ekmeğe ihtiyacı var, bizimse muhariplere ihtiyacımız var, de...

Rublef'in gözlerinde bir kuruluk belirmişti. Köyünüze dönüp ocağın üzerinde yatarak, bütün gününü kaşına kaşına geçirdiğin takdirde, köpek yavruları gibi öleceksiniz. Devrim getirecek aklınızı başınıza, de... Kafalarına sok bunu!.. Sovyetler iktidara gelmedikçe Rusya'yı da, Devrim'i de kimse kurtaramayacak... Anladın mı? Bugün yeryüzünde Devrimimizden daha önemli bir şey yok...

* * *

Telegin, buz tutmuş zindan gibi karanlık merdivenlerden dairesine, beşinci kata çıktı. El yordamıyla kapıyı buldu. Arka arkaya üç defa, sonra dördüncü defa vurdu. İçerden ayak sesleri yaklaştı. Bir sessizlikten sonra Telegin karısının alçak sesle;

— Kim o? diye sorduğunu duydu.

— Benim, Daşa, benim.

Kapının ardında Daşa'nın içini çektiği duyuldu. Emniyet zinciri şangırdadı. Kanca uzun süre açılmadı. Daşa: "Of! Allahım! Allahım!" diye mırıldanıyordu. Sonunda açabildi. Kapıyı açar açmaz koridorda uzaklaştı, karanlıkta bir yere oturdu.

Telegin kapıyı iyice kapadı, bütün sürgüleri sürdü, bütün kancaları taktı. Lastik çizmelerini çıkardı. Kibrit aradı... Hay aksi şeytan! Kibrit her zamanki yerinde değildi. Soyunmadan, başında kürk bonesiyle, ellerini ön tarafa uzatarak Daşa'nın gittiği yöne doğruldu.

— Ne o, gene mi başladı, cereyan yok mu? dedi. Ne feci şey karanlıkta kalmak. Neredesin Daşa?

Bir süre sessizlikten sonra Daşa, sesini yükseltmeden, Telegin'in çalışma odasından:

— Elektrikler yanmıştı, diye karşılık verdi, ama sonra gene söndü.

Telegin çalışma odasına girdi. Evin en sıcak odası orasıydı; ama o gün orası da serindi. İvan İliç karanlığa alışmak için boşuna çabalıyordu. Karanlıkta hiçbir şey göremiyordu. Hatta Daşa'nın nefes alıp verişini dahi duymuyordu. Çok acıkmıştı, canı da çok çay içmek istiyordu. Ama Daşa'nın hiçbir şey hazırlamadığını da tahmin ediyordu.

Pardesüsünün yakasını indirdi, divanın yanındaki koltuğa oturdu, pencereye doğru bakmaya başladı. Dışarda belli belirsiz bir ışık, karla dolu karanlıkların içinde dolaşıyordu. Kronstad taraflarında, ya da daha yakın bir yerde bir projektör göğü yalıyordu.

İvan İliç: "Küçük sobayı yaksaydım, çok iyi olurdu," diye geçirdi aklından. "Ama Daşa kibriti nereye koydu acaba?"

Daşa'ya sormaya cesaret edemiyordu. Daşa ne yapıyordu? Ağlıyor muydu? Uyumuş muydu? Hiç sesi çıkmıyordu. Evin içinde bir çöl sükûtu vardı. Sadece uzaklardan boğuk silah sesleri geliyordu. Birden avizenin altı ampulünün telleri karanlığın içinde beliriverdi: Kırmızımtırak bir ışık odayı hafifçe aydınlattı. Daşa masaya oturmuştu. Giyinik olduğu halde sırtına bir de palto örtmüştü. Biraz yana uzattığı ayaklarında fötr çizmeler vardı. Başını masanın üzerine koymuş, yanağını kurutma kâğıdının üzerine dayamıştı. Küçücük, çok zayıftı; acı çektiği belliydi. Bir gözünü kapamamıştı. Daşa çok rahatsız, tabii olmayan bir durumda, gelişi güzel oturmuştu. Hatta gözlerini bile kapamamıştı...

Telegin boğuk bir sesle:

— Daşenka, dedi, böyle kalamazsın, doğru değil ama.

Dayanılmaz bir acıma duygusu sardı benliğini, masaya sokuldu; ama ampullerin telleri titreşti ve söndü. Işık bir iki saniye sürmüştü.

Telegin, Daşa'nın arkasında durdu, eğildi nefesini tutarak. Bir şey söylemeden ellerini karısının saçlarının altına sokmaktan daha basit ne vardı ki!.. Ama, Daşa, cansız bir vücut gibi ne duygulanıyor, ne de kocasının yakınlaşmasına karşılık veriyordu.

— Üzülmen neye yarar Daşa?..

İki ay önce Daşa bir erkek çocuk doğurmuş, ama çocuk iki gün sonra ölmüştü. Doğum, korkunç bir olayın etkisiyle vaktinden ön-

ce olmuştu. Gece karanlığında, Eğitim Alanında, büründükleri beyaz kefenler havada uçuşan orta boylu iki kişi, Daşa'ya saldırmışlardı. Bu iki kişi, Petrograd'ın o değişik döneminde bütün şehre dehşet salan, ayakkabılarının altlarına yay koyan "atlayıcı"lardan olmalıydı. Dişlerini gıcırdatıp ıslık çalıyorlardı. Daşa yere düşmüştü. Daşa'nın üzerinden mantosunu söküp almışlar, Kuğular köprüsüne doğru zıplaya zıplaya kaçmışlardı. Daşa bir süre yerde yatıp kalmıştı. Bardaktan boşanırcasına yağan yağmur bütün vücudunu kamçılıyordu. Yaz bahçesinin yaprakları dökülmüş ıhlamurları vahşi sesler çıkarıyordu. Fontaka yönünden uzun bir haykırış yükseldi: "İmdat!" Çocuk küçücük ayağıyla Daşa'nm karnına vurup duruyordu; o da bu dünyaya gelmek istiyordu.

Çocuk diretiyordu. Daşa kalktı. Trinite köprüsüne girdi. Rüzgâr köprünün demir korkuluklarına doğru Daşa'yı itip sıkıştırıyordu. Islanmış elbisesi bacaklarına yapışıyordu. Ne bir ışık, ne bir geçen vardı. Aşağıda, Neva ırmağının koyu karanlık, gürültülü suyu dalga dalga akıyordu. Daşa köprüyü geçince ilk sancıları hissetmeye başladı. Yardım görmeden eve kadar gidemeyeceğini anladı. Biricik arzusu, en yakın ağaca kadar gidebilmek, sırtını dayamak, rüzgârdan korunmaktı. İlerde, Kızıl Sabahlar sokağından geçen bir devriye seslendi. Elinde tüfeği ile bir er sokulup Daşa'ya doğru eğildi: Daşa'nm rengi, ölmek üzere olan bir insanınki gibi uçup gitmişti.

— Soymuşlar kadını: Ah! Reziller! Hey, bak hele, orta katta kiracı var.

Daşa'yı evine kadar götürdü, beşinci kata çıkardı. Tüfeğinin dipçiği ile kapıya vurdu. Telegin kapıyı açtığı zaman asker:

— İnsan karısını gecenin bu saatinde sokakta yalnız bırakır mı? diye gürledi. Az daha sokakta doğuracaktı... Hey, ne bakıyorsun alık alık... Hey kafasız burjuva bozuntusu...

Doğum aynı gece başladı. Geveze bir ebe geldi. Yirmi dört saat sonra sancılar dindi. Küçük oğlan çocuğu nefes almıyordu; su yutmuştu. Kıçına kıçına vurdular, vücudunu ovaladılar, ağzından nefes verdiler. Sonunda suratı buruştu ve ağlamaya başladı. Çocuk öksürmeye başladığı halde ebe umutsuzluk göstermiyordu. Çocuk bir kedi yavrusu gibi ses çıkarıyor, meme emmek istemiyordu.

Sonra ağlamayı bıraktı, ama sızlanmaya devam etti. Üçüncü günün sabahı beşiğe doğru elini uzatan Daşa birden elini çekti; küçük çocuğun vücudunun soğuduğunu hissetmişti. Çocuğu kucağına aldı, soydu. Tepesindeki bir tutam seyrek saç dikleşmişti.

Daşa vahşi bir sesle çığlığı bastı. Yataktan fırladı, pencereye koştu. Ah! Şu camı bir kırsa, boşluğa atıverse kendini, yaşamasa... "Bıraktım onu, ihanet ettim yavruma... Onsuz yaşayamam, yaşayamam!" deyip duruyordu. Telegin karısını zorlukla zaptediyordu. Daşa'yı yatırdı sonunda, küçük cesedi çıkardı dışarı.

Daşa kocasına:

— Ben uyurken ölüm geldi aldı yavrumu. Düşün bir kere: Saçları diken diken olmuştu... Tek başına ıstırap çekti... Bense uyuyordum...

Karısını ikna etmenin, yavrusunu ölümle tek başına pençeleştiği hayalini kafasından çıkarmanın imkânı yoktu.

Kocasının akla yakın sözlerini duymamak, kanlı canlı yüzünü görmemek, sıhhatini teneffüs etmemek, "hayat dolu" varlığını hissetmemek için:

— Peki, peki, bir daha söylemem, diye karşılık veriyordu.

Telegin bu sağlığını sarfetmek zorundaydı: Onun sayesinde, sabah gün doğmadan sokağa çıkıyor, ek bir iş, erzak, yakacak odun vesaire bulabilmek için akşam karanlıklarına kadar, altı delik kauçuk ayakkabılarıyla şehri dolaşıyordu. Günde birkaç kez eve uğruyor; Daşa'ya kendini enerji dolu ve yakın gösteriyordu.

Ama Daşa'nın içinde bulunduğu ruh hali, bu özentili şefkatten sıkılıyordu. İvan İliç ne kadar canlı, ne kadar faal görünse, Daşa gittikçe artan bir umutsuzlukla ondan uzaklaşıyordu. Bütün gün buz gibi odada oturuyordu. Uyuyabildiği zamanlar mutlu oluyordu; kendine geldiğinde elini gözlerinin üzerinde gezdiriyor ve kendini biraz iyi hissediyordu. O zaman İvan İliç'in bir şey istediğini hatırlıyor, mutfağa gidiyordu. Ama en ufak bir iş bile ellerinden dökülüyordu. İnce sonbahar yağmuru pencereleri dövüyordu. Rüzgâr Petersburg'un üzerinde uğuldayıp duruyordu. Ölmüş oğlunun küçücük cesedi bu soğuk havada, koyun kenarındaki mezarlıkta dinleniyordu. Küçücük yavrusu, daha şikayet etmesini bile bilemeden...

İvan İliç, Daşa'nın akli dengesinin bozukluğundan ıstırap çektiğini anlıyordu. Genç kadının bir köşeye, bir koltuğun derin köşesine büzülüp; başını bir atkıyla sarması için elektriklerin sönmesi yetiyordu. Oturduğu yerde, öldüresiye bir hüznün içinde bitkin kalıyordu. Madem yaşamak gerekiyordu; o halde gerekeni yapacaktı İvan İliç... Daşa'nm ablası Ekaterina Dimitrievna, Moskova'da oturuyordu. Ona yazdı. Ama mektuplar Ekaterina Dimitrievna'nın eline ulaşmıyordu. Yoksa onun da başına bir felâket gelmiş olmasın? Zaman çok kötüydü.

Daşa'nm arkasında tepinen Telegin, tesadüfen bir kibrit kutusuna bastı. Anlamıştı hemen: Elektrikler söndüğü zaman Daşa, arada bir kibrit yakarak karanlıkla, içini dolduran sıkıntıyla mücadele etmişti. "Zavallı yavrucak," diye düşündü. "Bütün gün evde yalnız kalmak kolay mı!"

Eğildi, kibrit kutusunu aldı: İçinde ancak bir iki kibrit kalmıştı. Mutfaktan, sabahleyin hazırladığı odunları getirdi. Odun dediği de sökülmüş ve muntazaman testere ile kesilmiş bir dolap kapağıydı. Odaya girince, borusu bütün odayı dolaşan, tuğla kaplı küçük sobayı yakmak için çömeldi. Bir yonga, hoş bir duman kokusu yayarak tutuştu. Hafif bir rüzgâr sobanın kapağının aralıklarında ıslık çaldı, tavanda hareket eden ışıklı bir halka belirdi.

Bu küçük derme çatma sobalara sonradan "burjuva" ya da "arı" adını taktılar ve herkes benimsedi bu adları. İç savaş sırasında insanlara elverişli bir şekilde hizmet ettiler. Dört ince bacak üzerinde, tek çemberlileri ile içinde balık, kahveli galetaların pişirildiği fırınlılarına kadar yapılanları vardı. Şöminelerden sökülen fayanslarla kaplanan daha lüksleri de vardı. Hepsi de, kar fırtınalarının ulumaları arasında ateşin yüzyıllık türküsünü söyleyip yemek pişiriyor, ısıtıyordu.

İnsanlar eskiden ocakların çevresinde nasıl oturuyorlarsa şimdi de küçük sobalarının çevresinde oturuyorlardı. Çaydanlığın kapağını toplatacağı anı bekleyerek donmuş ellerini ısıtıyorlardı. Uzun sohbetlere dalıyorlardı. Maalesef kimse onlardan bahsetmedi. Kirpi gibi sakalı yüzünü sarmış, fötr çizmeleri ayağında, kolsuz paltoları sırtlarında profesörler, küçük sobalarının karşısında eskimiş koltuklarına kurulur, şaşılacak kitaplar yazarlardı. Açlıktan bir deri bir ke-

mik kalan şairler aşk ve devrim üzerine şiirler düzerlerdi. Hükümete karşı fesat çevirenler ise kafa kafaya verip, birbirlerinden daha güzel haberleri fısıldaşarak anlatırlardı. O yıllarda, kim bilir ne kadar mobilya saç borulardan duman halinde uçup gitmiştir!

İvan İliç küçük sobasına çok iyi bakıyordu; sobanın yarıklarını lüleci çamuruyla tıkıyor, parkenin üzerine is damlamasın diye konserve kutularını boruların ek yerlerinin altına bağlıyordu. Su kaynamaya başlayınca cebinden içinde toz şeker bulunan küçücük bir külâhı çıkarıp bir bardağa boşalttı. Nevski üzerinde bir savaş sakatıyla, bir çift yün eldivenle limonu trampa etmişlerdi. Şekerli ve limonlu bir bardak çay hazırlayıp Daşa'nın önüne koydu.

— Daşa, sevgilim, iç şu çayı, limonlu... Ben de bu arada "is çıkaran"ı ayarlayayım.

İçinde ayçiçeği yağı ile bir fitilin bulunduğu teneke kutuya bu adı vermişlerdi. İvan İliç "tüten"i mutfaktan getirdi ve oda şöyle böyle aydınlandı.

Daşa bu defa koltuğa normal bir biçimde oturmuş, çayını içiyordu. Daşa'nın bu haline çok sevinen Telegin, gidip karısının yanına oturdu:

— Biliyor musun kimi gördüm bugün? Vasili Rublef'i! Hatırlar mısın? Baba oğul Rublef'ler benim atölyede çalışıyorlardı. İkisi de dostumdu. Baba, şeytan gibi bakışlı, temiz kalpli, bir ayağı köyde, bir ayağı fabrikada olan bir adamdı. Yaman bir adam! Oğlu Vasili daha o zamandan bolşevikti. Şeytan gibi zeki ve kötü bir delikanlı. Şubat ayında bizim fabrikanın işçilerini ilk sokağa çıkaran oydu. Belediye çavuşu yakalayacağım diye bütün tavan aralarını arıyordu. Söylendiğine göre yarım düzinesini tek başına yakalamış... Ekim Devriminden sonra hatırı sayılır bir kişi oldu. Bugün konuştuk... Beni dinliyor musun Daşa?

Daşa:

— Evet, dedi.

Boş bardağı masanın üzerine bıraktı. Çenesini zayıf yumruğunun üzerine dayamış, fitilin ucunda kıvrıla büküle oynaşan aleve bakıyordu. Gri gözleri her şeye ilgisiz görünüyordu. Yüzünün hatları gergindi, teni saydam gibi görünüyordu, eskiden bağımsız hatta haddini bilmez görünen burnu daha bir incelmişti.

Daşa, ihtimal limonlu çay ikramına duyduğu şükran borcunu ödemek için olacak:

— İvan, dedi, kibrit ararken kitapların arasında bir paket sigara buldum. İçmek istersen...

— Sigara mı dedin?! Daşa bu sigaralar eski bir marka, en sevdiğim sigaralar!

İvan İliç, sigarasız kaldığı zaman içmek umuduyla paketi kendisi kitapların arasına koyduğu halde, mübalâğalı bir sevinç gösterdi. Daşa'nın durgun profiline gizlice bakarak sigarasını içmeye başladı. "Daşa'yı burdan uzaklaştırmalı," diye düşünüyordu, "güneşli bir yere götürmeli..."

— Ne diyordum, diye sözüne devam etti, Vasili Rublef'le konuştuk. Benzersiz bir yardımda bulundu bana Daşa... Başkaları, bolşeviklerin kısa zamanda ortadan kalkacağını öne sürüyorlar. Hiçbir şeye inanmıyorum. Rublef'leri ele al, kökleri belli. Anlıyorsun değil mi?.. Onları kimse seçmiş değil. Doğru. İktidarı ele almalarına kıl kalmış; Petrograd'da, Moskova'da ve taşranın merkezlerinde örgütleri var. Ama bütün sır iktidarın yeteneğinde... İktidar da Vasili Rublef'lere doğruca bağlı. Bizimki gibi büyük bir memleket için sayıları yetersiz, ama imanları kuvvetli... Vasili'nin peşine aslanları, kaplanları salsalar, ya da diri diri yaksalar, Enternasyonal'i aşk ve şevkle söylemesini önleyemeyecekler...

Daşa susuyordu hep. Çömelik oturan Telegin sobayı kurcaladı.

— Neyi amaç edindiğimi anlıyor musun Daşa?.. Seçmek, karar vermek gerek. Her şey yoluna girsin diye eli kolu bağlı kalmak kadar sıkıcı bir şey olamaz... Sadaka dilenmek, utanılacak bir şey. Gücüm kuvvetim yerinde. Baltalayıcı olamam. Gerçeği istersen göreve başlamak için acele ediyorum...

Daşa içini çekti. Göz kapakları büzüldü, kirpiklerinin arasından bir damla süzüldü. İvan İliç derin derin içini çekti:

— Tabii önce senin durumunu kararlaştırmak gerekecek... Silkinmelisin Daşa, gerekli gücü kazanmalısın. Çünkü böylesi yaşamı sürdürmen sararıp solman demektir.

Zor gelmişti bu sözü söylemek, sararıp solmak sözünün üzerinde öfkeyle durmuştu. Bunun üzerine Daşa çocuksu sesiyle sızlanırcasına:

— O zaman ölmediysem kabahat benim mi? dedi. Şimdiyse hayatımızı sıkıntılı duruma sokuyorum.., Limon getirdiniz bana... Bir şey istememiştim sizden...

"Konuşsana onunla!"

İvan İliç odayı arşınlamaya başladı, pencerenin önünde durdu, tırnaklarıyla buğulu camları tıkırdattı. Fırtına, karları havalandırarak uluyordu. Rüzgâr iyiden iyiye kudurmuştu. Öylesine şiddetli esiyordu ki, olağanüstü olayları bildirmek için gelecek günlere doğru son hızıyla koşuyor sanırdınız. İvan İliç: "Yabancı memlekete göndersem?" diye düşünüyordu. "Ya da Samara'ya, babasının yanına gitse? Ne karışık iş... ama bu hayatı sürdürmek de olacak gibi değil..."

* * *

Daşa'nın ablası Ekaterina Dimitrievna, kocası Vadim Petroviç Roçin'i, bir lokma ekmeği nasıl bulacağım endişesine kapılmadan bahara kadar beklemek için Samara'ya, babasının yanına götürmüştü. Nasıl olsa baharda bolşeviklerin hesabı görülecekti. Hatta doktor Dimitri Stepanoviç Bulavin kesin bir tarih bile tesbit ediyordu. Kuru soğukların sonu ile buzların çözülmesi arasında Almanlar bütün cephe boyunca taaruza kalkacaklardı. Oysa Rus ordularının kalıntıları miting üstüne miting yaparken, erlerden kurulu komiteler, kargaşalık, ihanet ve firarlar arasında yeni devrim disiplinini şekillendirmek için boşuna gayret sarfediyorlardı.

Dimitri Stepanoviç o yıllarda daha da ihtiyarlamıştı. Güç bir hayat sürüyor, her zamankinden çok politika üzerine çene patlatıyordu. Kızının gelişine çok memnun olmuştu. Hemen Roçini ikna etmeye çalıştı. İki adam saatlerce yemek odasında semaverin önünde oturuyorlardı. Yamrı yumru olmuş, yirmi litrelik, böğründe bir gölü kaynatacak kapasitede bir semaverdi bu. Eskiye eskiye, kor dolu borusuna bir parça kömür koymakla, semaver taşra şarkısını uzun uzun söylemeyi öğrenmişti. Dimitri Stepanoviç işini paydos etmiş, şişmanlamış, etleri pörsümüş, ak saçlarına tarak vurulmamış bir halde, insanın içini bulandıran sigaraları içip öksürüyor, kıpkırmızı oluyor, konuşuyor, durmadan konuşuyordu...

— Zavallı yurdumuz çöktü... Savaşı kaybettik... Sizi gücendirmemiş olayım albayım, ama daha 1915 yılında barışı imzalamalıydınız... Alman köleliğini kabullenmeli, Almanların eğitimini almalıydınız. Bize muhtemelen bir şeyler öğretecekler, biz de adam olabilecektik. Oysa ki şimdi her şey bitti... Bu durumda doktorluk da bir şey yapamaz... Bırakın, bırakın kendi haline!.. Neyle savunacağız kendimizi? Dirgenlerle mi? Yaz geçmeden Almanlar Rusya'nın ortasını ve güneyini istilâ edecekler; Japonlar da Sibirya'yı. Bizim köpek mujikler de meşhur yabalarıyla kuzey kutbuna doğru, tundralara püskürtülecekler. İşte ancak o zaman kişiye saygı, kültür ve düzen yeniden kurulacak... O zaman Rusland olacağız... İşte o zaman çok mutlu olacağım ben şahsen...

Dimitri Stepanoviç eski bir liberaldi; şimdiyse geçmişin "kutsalın kutsalı" duygularıyla acı acı alay ediyordu. Bütün evi bu kendi kendini kırbaçlamanın, bu inkârın damgasını taşıyordu. Pencereleri tozlu odalar düzenlenmemişti. Çalışma odasında kalın bir örümcek ağı Mendelef'in portresini örtmüştü. Yeşil bitkiler saksılarında solmuştu. Kitaplar, halılar, tablolar hâlâ, Daşa'nın yaz tatilini babasının yanında geçirmek için geldiği 1914 yılından beri divanların altındaki sandıklarda ambalâjlı duruyordu.

Samara'da iktidar, mebuslar Sovyetinin eline geçince doktorların çoğu, kendi aralarında söyledikleri gibi "köpeklerle yengeçlerin mebuslarıyla" çalışmayı reddettiler. Bunun üzerine Dimitri Stepanoviç'e şehrin bütün hastanelerinin baş hekimliği görevini teklif ettiler. Yaptığı hesaplara göre Almanların ilkbaharda Samara'ya gelmeleri muhakkak olduğundan görevi kabul etmişti. İşler kötüydü: İlaç bulunmuyordu. Dimitri Stepanoviç hastalarını lavmanla tedavi ediyordu. Camları kırık gözlüklerinin altından asistanlarını alaylı bir ifadeyle süzerek:

— Bütün mesele sindirim borusundadır, diyordu. Savaş başladığından beri halk içini temizleyemedi. Mutlu anarşimizin ilk nedenlerini araştırınız, mide rahatsızlığını bulacaksınız. İşte böyle beyler... Gerekli olan, evrensel bir tenkiyedir ancak!

Çayın içildiği masa çevresindeki bu görüşmeler Roçin üzerinde can sıkıcı bir etki yaratıyordu. Bir kasım günü Moskova'da sokak muharebesi sırasında yaralanmış, daha henüz iyileşmemişti. Nikits-

kiye kapısı denen meydanın çevresini Junkers denilen subay adayları bölüğüne komuta ediyordu. Bolşeviklerin başındaki Sablin ise Strasnaya meydanından taarruza kalkmıştı. Roçin kolej öğrencisiyken Sablin'i Moskova'da tanımıştı. O zamanlar Sablin, pembe yanaklı, mavi gözlü, melek yüzlü, mahcup, sevimli bir çocuktu. O günkü hali ise akıl alacak gibi değildi. Moskova'nın tanınmış, aydın bir ailesinin çocuğu olan Sablin'i, sol kanadın devrimci sosyalisti olan gayretli bir bolşevik olarak karşısına çıkmış görünce tanımakta zorluk çekti. Puşkin'in ölümsüzleştirdiği Tverskoy bulvarında, koltuğunun altında grameri, tertemiz kıyafetiyle piyasa eden çocuk ortadan kaybolmuş, yerini, elinde tüfeği, üzerinde uzun kaputuyla bir ıhlamur ağacından ötekine koşan bir anarşist almıştı. "Rusya'ya, Orduya ihanet etmek, Almanlara yolu açmak, yırtıcı hayvanın kafesini aralamak! İşte bunun için dövüşüyorsunuz Sablin!.. Basit bir nefer yapsa bunu hoş görülebilir, ama siz.." Roçin, Malaya Nikitskaya sokağının köşesinde, Çiçkin kremacısının önünde kazılan küçük siperin içindeki makineli tüfeğin başına geçmişti. Uzun kaputlu ince siluet bir ağacın ardında tekrar görününce Roçin mermi yağmuruna tuttu Sablin'i. Sablin tüfeğini bıraktı, elini kalçasına dayadı ve çöktü. Hemen hemen aynı anda bir obüs parçası, Roçin'i muharebe dışı bırakarak kasketini uçurdu.

Muharebenin yedinci gecesi sarı bir sis Moskova'nın üzerine çökmüştü. Ateş yatışmıştı. Sağda solda Junkers'lerin, öğrencilerin, memurların grupları hâlâ muharebeye devam ediyorlardı. Ama başlarında Rudnef mahalli idare doktoru bulunan halk güvenlik komitesinden eser kalmamıştı. Moskova, Devrim Komitesinin birlikleri tarafından ele geçirilmişti. Ertesi sabahtan itibaren sokaklarda, gözleri alev alev yanan, çıkınları elde dolaşan sivil gençlere rastlanmaya başladı. Garlara akıyorlardı. Kimileri Kursk garına, kimileri Briansk garına... Ayaklarında süvari çizmeleri ya da dolak bulunmasına rağmen kimse onları yakalamıyordu.

Yaralı olmasaydı Roçin de giderdi. Ama önce hafif bir felç geçirmiş, sonra geçici bir süre için gözleri görmemiş, sonunda da kalbinin atışları düzenini kaybetmişti. Roçin hep Başkomutanlık karargâhının birliklerinin gelişini bekliyordu. Muano tepelerinde mevzi alıp, altı pusluk toplarıyla Kremlin'i bombardıman edece-

ğinden emindi. Ama devrim, kütlelerinin derinliklerine doğru inmeye başlamıştı. Katya kocasını, Almanları ve Bolşevikleri bir an için unutup gitmeye ikna etti. Ondan sonra, yapılması gerekeni düşünürlerdi.

Vadim Petroviç karısına boyun eğdi, Samara'da doktorun evine kapanmış, kıpırdamadan duruyordu. Yiyip içiyor, uyuyordu. Ama unutamıyordu. Her sabah, ambalâj kâğıdına basılmış Samara Sovyet Postası'nı açınca dişlerini gıcırdatıyordu. Her satır kamçı etkisi yapıyordu üzerinde.

"... Rus köylü mebusları Sovyet Kongresi, köylüleri, işçileri ve Alman askerleri ile Avusturya–Macaristan askerlerini, hükümetlerinin emperyalist isteklerine karşı her ne pahasına olursa olsun karşı durmaya davet eder... Fransız, İngiliz ve İtalyan işçilerini, köylülerini ve askerlerini, kendi kan dökücü hükümetlerini zorlayarak, bütün milletler arasına derhal namuslu, demokratik bir barış imzalamalarını sağlamaya davet eder... Kahrolsun emperyalist savaş! Yaşasın bütün ülkelerdeki çalışanların kardeşliği!"

— Unutmam gerek ha! Katya, Katya! Önce insanın kendini unutması gerek! Bin yıllık geçmişi unutmak, büyük millet oluşumuzu unutmamak gerek!..Rusya'nın bütün isteklerini Avrupa'da kabul ettirdiği günlerden bu yana bir yüz yıl bile geçmedi... Demek bütün bunları Almanların ayaklarının altına kuzu kuzu sermek gerekecekti ha? Proletarya diktatörlüğü! Hem de ne sözler! Ne budalalık! Ah, şu Rus budalalığı! Ya mujiğe ne dersin? Ah o mujik yok mu? Pahalıya ödeyecek bu davranışını...

Roçin doktorun sonu gelmez sözlerine şu karşılığı veriyordu:

— Yok Dimitri Stepanoviç. Rusya'da ordu gücü bulunacak gene... Tükenmedi henüz soluğumuz... Almanlarınıza gübre olmayacağız biz... Çarpışacağız! Cezalandıracağız da... Gözünüzün yaşına bakmadan cezalandıracağız... Dur hele, sabret biraz!..

Semaverin çevresinde üçüncü konuşucu olarak bulunan Katya bütün bu tartışmalardan yalnız şunu anlıyordu: Roçin, sevdiği adam, ağır ağır işleyen bir işkenceyle ıstırap çekiyordu, bedbahttı. Yuvarlak başındaki kısa kesilmiş saçları ağarmıştı. Çukurlaşmış, koyu renkli gözlü zayıf yüzü daha da esmerleşmişti. Masanın üzerini örten, orası burası yırtılmış muşambanın üzerine koyduğu yumruğunu sıkarak:

"İntikamımızı alacağız! Cezalarını vereceğiz!" diyordu. Roçin'in içine kapanıklığı, tükenen gücü, kırılmış gururu Katya'nın gözünden kaçmıyordu. Durmadan birini tehdit ediyordu: "Dur hele, aklını başına getireceğiz senin..." Ama öldüresiye usancın pençesine düşen, zarif, yumuşak bir insan olan Roçin kimden intikam alacaktı? Herhalde, soğuktan donmuş, koltuk değnekleriyle sokaklarda ekmek ve sigara dilenen Rus askerlerinden değil...

Katya ses çıkarmadan kocasının yanında oturuyor, elini okşuyordu. İçini acıma ve şefkat duygusu dolduruyordu. Nefret duyamıyordu kimseye karşı; birine karşı böyle bir duygu besleyecek olsa, önce kendi kendini ayıplayacaktı.

Olaylara bir türlü akıl erdiremiyordu. Devrim ona, bir gece Rusya'nın üzerine çökmüş yağmurlu bir fırtına gibi geliyordu. Bazı sözlerden korkuyordu. Örneğin "Sovdep"* sözü, yırtıcı bir anlam taşır gibi geliyordu ona, "Revkom"** sözü ise, Katya'nın beri tarafında, durduğu parmaklıktan kıllı burnunu çıkaran boğanın böğürmesi gibi geliyordu (bir çocukluk anısının etkisi vardı bunda). Gazetenin kahverengi sayfasını açtığı zaman şunları okuyordu: "Korkunç istilâ planları ve yırtıcı müttefikleriyle Fransa..." Hemen o tatlı, hüzün kokan, vanilya kokan, yaya kaldırımları boyunca akan dereciklerin şarıldadığı, ince bir yaz mavisi sisin altındaki Paris'i hatırlıyordu. Tanımadığı ve her zaman arkasından gelen, ölmeden bir gün önce Lüksemburg bahçesinde: "Benden korkmayın; yaşlıyım, kalbimden hastayım. Ama başıma bu büyük felâket geldi: Sevdim sizi. Ah! Yüzünüz o kadar güzel, o kadar güzel ki..." diyen adam aklına geliyordu. Katya: "Bu adamlar nasıl olur da emperyalist olurlar?" diye düşünüyordu.

Kış sona eriyordu. Şehirde birbirinden şaşırtıcı dedikodular dolaşıyordu. Güya Fransızlarla İngilizler; sonradan birlikte Rusya'ya çullanmak için Almanlarla gizlice barış imzalamışlar. Bir avuç subayın başında, binlerce kişiden meydana gelen Kızıl Muhafız müfrezelerini bozguna uğratan, Kazak köylerini ele geçirip, sonradan işe yaramadığı için terk eden ve önümüzdeki yaza Mos-

* *Sovdep*: Sovyet Merkez Komitesi.

** *Revkom*: Devrim Komitesi.

kova üzerine yapacağı büyük taarruza hazırlanan general Kornilof'un efsanevi zaferlerinden bahsediliyordu.

Roçin:

— Ah! Katya, diyordu, düşün bir kere, ötekiler savaşırken ben burada, sıcak odada oturuyorum... Bu böyle devam edemez, hayır devam edemez...

4 Şubat günü ellerinde bayraklar ve pankartlarla bir grup, doktorun pencerelerinin önünden geçti. Kar lapa lapa yağıyor, fırtına yaklaşıyor, bandonun sazları enternasyonal'i çalıyordu. Şapkası ve paltosu kardan bembeyaz olmuş doktor yemek odasına birden daldı:

— Baylar ve bayanlar, dedi. Almanya ile barış imzalandı! Roçin hiçbir şey söylemeden, doktorun bir gülüşle mest olmuş, ıslak, geniş, alaylı yüzüne şöyle bir baktı, sonra pencereye yürüdü. Dışarda, yağan karın kalın örtüsünün ardında sonu gelmeyen kalabalık, bağırıp çağıran, gülüşen, kolkola girmiş gruplar halinde geçiyordu. Kaputlar, kaputlar, koyun postundan gocuklar, kadınlar, çocuklar... Bu geçenler, eskimiş Rusya'nın, akın akın sürüklenen gerçek Rusya'nın ta kendisiydi.

Roçin'in aklaşmış başı şaşkınlıktan ileri uzanmış, yakasının içine gömülmüştü. Katya yanağını kocasının omzuna dayadı. Yüksek pencerenin ötesinden anlayamadığı bir yaşantı akıp gidiyordu.

— Bak Vadim, dedi, ne kadar sevinçliler... Gerçekten savaş sona erdi mi? İnsanın inanası gelmiyor. Ne mutlu...

Roçin, yumrukları sıkılı, karısının yanından ayrıldı. Dudaklarının çizgisinde zalim bir ifade vardı.

— Çok erken seviniyorlar...

* * *

Tonoz şeklindeki küçük bir odada, kaba kumaştan, yıpranmış asker ceketli beş adam bir masanın çevresinde oturmuşlardı. Yüzleri uykusuzluktan bitkindi. Masayı örten bir kenarı yanmış halının üzerinde, kâğıt, izmarit ve ekmek dilimleri arasında çay bardakları ile telefon cihazları görünüyordu. Arada sırada, büyük bir kalabalığın uğuldadığı koridora bakan kapı açılıyordu. Geniş omuzlu, palaskalı bir asker, imzalanacak kâğıtları getiriyordu.

Başkanlık görevini yapan gri ceketli, orta boylu olanı, kendisine göre çok yüksek bir koltuğa oturmuş, görünüşe göre uyukluyordu. Sol elini, gözlerini ve burnunu örtecek şekilde alnına koymuştu. Sert ufak bıyığı, ince dudaklı ağzı ile adaleleri oynayan traş edilmemiş yanağı görünüyordu sadece. Onu sadece yakından tanıyanlar, yüzünü örten parmaklarının aralığından, hin oğlu hin ve delici bakışlarla sözcüye baktığını, konuşanların yüz hatlarını incelediğini fark edebilirlerdi.

Telefonların zili hemen hemen hiç durmadan çalıyordu. Geniş omuzlu, palaskalı asker, telefonu kaldırıyor, kesik kesik kelimelerle yavaş sesle konuşuyordu:

— Burası Sovnarkom*. Toplantı var. Hayır, imkânsız...

Zaman zaman koridordakiler kapıya doğru yükleniyor, kapının pirinç tokmağı dönüyordu. Dışarda, denizden gelen rüzgâr, dolu ve yağmur tanelerini camlara vurdurarak kudurmuşçasına esiyordu.

Sözcü konuşmasını bitirmişti. Oturan üyelerin kimileri başını önüne eğmiş, kimileri başlarını ellerinin arasına almıştı. Başkan avucunu başına doğru sıvazlayarak bir pusulaya bir şeyler karaladı. Bir kelimenin altını üç defa çizdi; kalemin ucu kâğıdı deldi. Pusulayı solundaki zayıf yüzlü, siyah bıyıklı, saçları kısa kesilmiş üçüncü üyeye fırlattı.

Adam kâğıdı okudu, bıyık altından güldü ve aynı kâğıdın üzerine cevabını yazdı...

Başkan hiç acele etmeden, kar fırtınasının gittikçe arttığı pencereye baktı, pusulayı ufacık parçalar halinde yırttı. Boğuk bir ses;

— Ne ordu var, ne azık, dedi, sözcü haklı. Almanlar ilerliyor, ilerleyecekler de. Sözcü haklı...

Hep birden sesler yükseldi:

— Peki o halde işin sonu geldi mi demek istiyorsun? Çıkar yol yok mu? Teslim mi olacağız? Yeraltı faaliyetine geçemez miyiz?

Gözlerini kırptı:

— Çıkar yol mu dediniz? Dövüşmek gerek. Hem de kanımızın son damlasına kadar. Ezmeli Almanları. Bugün yapamazsak bu

* *Sovnarkom*: Halk Komiserleri Konseyi.

işi, Moskova'ya çekiliriz. Almanlar Moskova'yı da alırlarsa, Ural'lara çekiliriz. Ural ve Kuznetsk cumhuriyetini kurarız. Ural'larda kömür de var, demir de var, muharip proletarya da var. Petrograd işçilerini oraya götürürüz. En doğrusu bu. Gerekirse Kamçatka'ya kadar çekiliriz. Bir noktayı, esaslı bir noktayı unutmamalıyız: İşçi sınıfının seçkin topluluğunu kurtarmak, boğazlanmaya terk etmemek zorundayız. Moskova ile Petrograd'ı tekrar ele geçireceğiz... Batıda durum daha yirmi kez değişecek. Başını ellerinin arasına alıp pis pis düşünmeye gelince, bu Bolşeviklere asla yakışmaz...

Halinden beklenmeyen bir çeviklikle, yüksek koltuğundan bir sıçrayışta kalktı ve elleri cebinde büyük kapıya doğru koştu, bir kanadını ardına kadar açtı. Koridorda, soluk ışık ve ağır kokunun arasından, Petrograd işçilerinin ateşli bakışlı, buruşuk, solgun, bıyıklı yüzleri başkana doğru uzandı... Başkan mürekkep lekeli iri elini kaldırdı:

— Arkadaşlar, dedi, Sosyalist Yurdumuz tehlikede!..

II

Kışın başlarında Güney Rusya'daki büyük demiryolu istasyonlarında iki insan seli karşılaşıyordu. Kuzeyden, kargaşalıktan dehşete kapılan insanlar, kılık değiştirmiş askerler, tacirler, polisler, malı mülkü yakılmışlar, iş adamları, aktörler, yazarlar, devlet memurları, Fenimor Kuper devrini hatırlatan delikanlılar; kısacası iki başkentin karışımı, gürültücü patırtıcı halkı, buğdaydan yana zengin Don, Kuban ve Terek bölgelerine akıyordu... Bu sele karşılık olarak da güneyden Transkafkas ordusunun toplu tüfekli bir milyon eri tuz, şeker ve kumaş yüklü vagonlarıyla tıkız bir kitle halinde geliyordu. Yolların kesiştiği noktalarda tıkanıklıklar oluyor, bundan da beyaz muhafızların casusları yararlanıyordu. Kazak köylerinin Kazakları silah satın almak için konvoylara doğru yöneliyorlardı. Zengin mujikler ekmek ve yağ karşılığı kumaş satın alıyorlardı. Eşkıyalarla hırsızlar her tarafta kol geziyordu. Yakayı ele verenler hemen orada öldürülüyorlardı.

Kızıl muhafızların barajı artık etkili olmaktan çıkmıştı. Örümcek ağı deler gibi deliyorlardı bu barajı. Buraları stepti, özgürlük demekti. Burada insanlar, eski çağlardan beri berelerini kulaklarına kadar indirirler. Burada hiçbir şeye güvenilmez, hiçbir şey ele avuca sığmaz, her şey karmakarışıktır.

Gün oluyor, Kazak olmayan, topraktan yana fakir köylüler ağız kalabalığına getirip mebuslar konseyi seçimini kazanıyorlardı. Bir bakıyorsunuz ertesi gün, Kazaklar kılıçlarını çekip komünistleri darmadağan ediyor, beresinin içinde bir mektup götüren ulağı hemen Novoçerkask'a, ataman Kaledin'in yanına gönderiyorlardı. Burada Petrograd iktidarını ipleyen yoktu.

Ama kasım ayı sonundan itibaren Petrograd iktidarı daha bir otoriteyle konuşmaya başlamıştı. Bahriye erleri, işçiler, sallanan vagonlarla oradan oraya giden yersiz yurtsuz eski muhariplerden ilk devrim müfrezeleri kurulmaya başlandı. Kolay kolay itaat etmesini bilmeyen kabadayılar kudurmuşçasına çarpışıyorlardı; ama en ufak bir terslikle karşılaşınca hemen geri çekiliyorlardı. Muharebeden sonra düzenlenen mitinglerde komutanlarını paramparça etmekle tehdit ediyorlardı.

O devirden sonra kararlaştırılan bir plana göre Don ve Kuban bölgesinin, üç koldan hareket edilerek çember içine alınması ön görülüyordu. Sablin, Don bölgesini Ukrayna'dan ayırmak için kuzey batıdan ilerliyordu; Sivers, Rostof ve Novoçerkask'a doğru dört nala yol alıyordu. Novorosisk'den, Karadeniz bahriyelilerinden kurulu müfrezeler akın ediyordu. Maden ve endüstri bölgelerinde ayaklanma teşvik ediliyordu içten içe.

Ocak ayında kızıl müfrezeler Taganrog, Rostof ve Novoçerkask'a yanaşmışlardı. Don bölgesindeki Kazak köylerinde, Kazaklarla Kazak olmayanlar arasındaki geçimsizlik, daha henüz silaha davranacak dereceye ulaşmamıştı. Don bölgesi henüz kaynaşmaya başlamamıştı. Ataman Kaledin'in seyrek birlikleri, kızılların baskısı altında muharebeye tutuşmadan cepheyi terk ediyorlardı.

Kızıllar ilerliyor, ölüm tehlikesi saçıyorlardı. Taganrog'da işçiler ayaklanmış. Kutepof'un gönüllüler alayını şehrin dışına çıkmaya zorlamışlardı. Çavuş Podielkof'un kızıl müfrezesi, Novoçer-

kask önlerinde atamanın birliklerinin son engelini de yenmiş, yok etmişti.

O zaman ataman Kaledin, Don'a umutsuz bir çağrıda bulundu. General Kornilof Alekseyef ve Denikin'in Rostof'da kurmaya çalıştıkları tek ve sağlam askeri birlik olan gönüllüler ordusundan, gönüllü Kazakları yardımına göndermelerini istiyordu. Atamanın isteği cevapsız kaldı...

29 Ocak'ta Kaledin, hükümetini Novoçerkask sarayına toplantıya çağırdı. Beyaz salondaki oval biçiminde masanın çevresinde Don ordusunun on dört komutanı yer almıştı. Bu komutanların hepsi "Bolşevikliğe ve anarşiye karşı mücadele için kurulan Moskova Merkezi"nin temsilcileri olan şöhretli generallerdi.

Esmer yüzlü, uzun boylu, düşük bıyıklı bir adam olan ataman, üzgün ve sakin bir sesle:

— Beyler, dedi, umutsuz bir durumda olduğumuzu bildirmek zorundayım size. Bolşevik kuvvetleri gün günden artıyor. Kornilof bütün kuvvetlerini bizim cepheden geri çekiyor. Kararı kesin. Don bölgesini savunmak için yaptığım çağrıyı ancak yüz kırk yedi adam kabul etti. Hepsi bu kadar. Don ve Kuban halkı, bizi desteklemek şöyle dursun, düşman bellemiş. Neden böyle olmuş? Bu utanç verici, korkunç şeyi nasıl izah etmeli? Bizi mahveden egoistlikle alçaklık. Artık ne vazife duygusu kaldı, ne de şeref. Beyler, size, elinizdeki yetkilerden vazgeçmenizi, o yetkileri başka ellere bırakmanızı teklif ediyorum...

Oturdu ve kimseye bakmadan sözünü tamamladı:

— Beyler, kısa konuşun, kaybedecek zamanımız yok...

Atamanın yardımcısı, "Don Bülbülü" denen Mitrofan Bogayevski hiddetle bağırdı oturduğu yerden:

— Yani kısaca yetkilerimizi bolşeviklere mi verelim istiyorsunuz?..

Ataman, hükümetin işine nasıl geliyorsa o yolda hareket edeceği şeklinde karşılık verdi ve bu sözleri söyledikten sonra toplantıyı terk etti. Ağır ağır ilerleyerek, dairesine gitmek için yan kapıdan çıktı. Pencereden, rüzgârda sallanan bahçenin çıplak ağaçlarına, umutsuzluk yüklü kar bulutlarına baktı. Karısına seslendi, ama karısından ses çıkmadı. Bunun üzerine şöminede kütüklerin

alev alev yandığı yatak odasına geçti. Elbisesini ve boynundaki asılı istavrozu çıkardı. Son defa, kararında daha bir azimli davranmak istercesine yatağının üzerinde asılı askeri haritaya inceden inceye baktı. Küçük küçük kırmızı bayraklar, Don ve Kuban steplerini pıtırak gibi çevrelemişti. Ucunda üç renkli bayrak bulunan bir iğne siyah bir noktaya tutuşturulmuştu. Rostof'du burası. Hepsi o kadar. Ataman kırmızı bantlı mavi pantolonunun arka cebinden yassı, ılık bir brovnig tabanca çıkardı, kalbine dayayıp tetiğe bastı.

9 Şubat'ta general Kornilof, subaylardan, Junkers'lerden ve askeri lise öğrencilerinden kurulu küçük gönüllü ordusunu, Rostof'un tanınmış mültecileri de dahil nakliye kollarını Don'un ötesine, Stepe götürüyordu.

Yüzünden Kalmuk olduğu anlaşılan, karamsar, ufak tefek bir adam olan general, sırtında çantası, öncülerin başında yaya yürüyordu. Ulaştırma arabalarından birinde, çizgili bir bataniyenin altında, bronşite yakalanmış, bedbaht general Denikin yatıyordu.

* * *

Vagonun dışında, karsız koyu esmer step akıp geçiyordu. Donuk toprak kokan soğuk bir rüzgâr, kompartımanın camı kırık kapısından esiyordu. Katya pencereden bakıyordu. Sırtına aldığı Orenburg şalı başını ve göğsünü örtmüştü. Sırtında asker kaputu, başında yırtık bir şapka olan Roçin, bacaklarını uzatmış, uyukluyordu. Tren yavaş yavaş ilerliyordu. Yaprakları dökülmüş, dalları gövdesine sıkışmış yüksek ağaçlarda bir sürü kuş yuvaları vardı. Karga sürüleri ya ağaçların üzerinde dönüyor, ya da dallarda sallanıyorlardı. Kargalar, Katya'nın çocukluğundan hatırladığı gibi, ilkbahar geldi mi, ilk yağmurları, sisi, su baskınlarını haber verircesine vahşi bir sesle bağrışıyorlardı.

Katya ile Roçin güneye gidiyorlardı. Gittikleri yer neresiydi? Rostof mu, Novoçerkask mı, yoksa Don bölgesindeki Kazak köyleri miydi? İç savaşın silahlarının çatıştığı yere gidiyorlardı. Roçin başı göğsüne düşmüş uyuyordu. Hatları gerilmiş yüzü traş edilmemişti. Istıraptan büzülmüş ağzının iki tarafında derin çizgiler vardı. Katya korktu birden; bu sivri burunlu garip yüz, kocasının

yüzü değildi. Rüzgâr kapıdan içeri kuşların vahşi çığlıklarını dolduruyordu. Makaslarda sallanan vagon yavaş yavaş ilerliyordu. Stepte yanlamasına uzanan çamurlu yolda arabalar birbiri peşine gidiyorlardı: Tüyleri darmadağınık ufak atlar, çamura bulanmış arabalar, garip, vahşi, sakallı adamlar... Roçin uykusunun arasında horladı, ya da acılı, boğuk bir sesle içini çekmeye başladı. Katya titreyen eliyle kocasının yüzüne dokundu:

— Vadim, Vadim...

Vadim Petroviç Roçin'in korkunç horlaması kesildi, şaşkın bakışlı gözleri aralandı:

— Korkunç bir rüya gördüm, dedi, çok kötü bir rüya...

Vagon durmuştu. Şimdi kuş seslerinden başka insan sesleri de duyulmaya başlamıştı. Ayaklarında iri çizmeleri, sırtlarında çuvalları ile köylü kadınlar koşuyor, itişip kakışıyorlardı. Kadınlar çıplak kalçalarını göstererek bir yük vagonuna tırmandılar. Katya'nın bulunduğu kompartımanın penceresinde, yağlı kasketli, saçı sakalına karışmış, ayınınkileri andıran küçük gözlü bir adamın yüzü belirdi.

— Satılık makineli tüfeğiniz bulunur mu acaba?

Üst kuşetten biri, ağır ağır döndü, neşeli bir sesle:

— Makineli tüfeklerin hepsini sattık, diye karşılık verdi, istersen satılık toplarımız var.

Köylünün ağzı kulaklarına kadar aralandı, sakalı yelpaze gibi açıldı:

— Top mu dedin? Topa ihtiyacımız yok ki...

Gene de inanmış gibi dirseklerini pencereye dayayıp yükseldi, kompartımanın içinde satın alınacak bir şeyler olup olmadığına baktı. Üst kuşetten uzun boylu bir er atladı. Mavi gözlü, geniş suratlı, usturayla traş edilmiş yuvarlak başlı bir adamdı. Sert bir hareketle palaskasını kaputunun üzerine bağladı:

— Hey babalık, dedi, bu sırada mı savaşa gidiyorsun?

Bacaklarını uzatıp ocağının üzerinde yellene yellene yatsan daha iyi edersin.

Mujik:

— Bana sorarsan, benim de başka bir isteğim olmazdı bundan başka, diye karşılık verdi. Ama hayır asker, bugün ocağının üstün-

de yatamazsın. Rahat bırakmazlar ki adamı. Sonra karnını doyurmak zorundasın.

— Çapulculukla mı?

— Yok beyim, olur mu öyle şey...

— Peki ne yapacaksın makineli tüfeği?

Mujik derin derin içini çekti, sonra pürtüklü eliyle sakalını sıvazladı. Hınzır bir ifadeyle gülen gözlerini gizlemek içindi bu hareketi.

— Nasıl söylesem? Oğlum savaştan döndü. Gara git, dedi. Git gara ve araştır: Bir makineli tüfek kaça satılıyor, öğren, dedi. Dört kile has buğday verebilirim. Ne dersin?

Asker kahkahayı basarak:

— Ah şu Kulaklar!* dedi. Ne anasının gözüsünüz siz! Söyle bakalım babalık, kaç atın var senin?

— Allah sekiz tane verdi. Neyse bırakalım onu. Silah olarak satılık bir şeyiniz yok mu? Belki eski elbise filan vardır, he?

Bir defa daha kompartımanda oturan yolculara bir göz attı. Birden dudaklarındaki gülümseme kayboldu, gözlerindeki alev söndü. Sanki kompartımanda insan yokmuş da, pislik varmış gibi döndü. Kamçısını sallayarak çamur perondan uzaklaştı.

Asker duru bakışlarını Katya'ya döndürerek:

— Gördünüz değil mi? dedi. Sekiz atı varmış! Muhakkak bir düzine de oğlu vardır. Oğullarını silahlandıracak. Ondan sonra ver elini step, başla çapulculuğa. O da bu arada, sırtını servetine dayayıp, ganimet toplamak için ocağının üzerinde yan gelecek.

Asker bakışlarını Roçin'e çevirdi. Birden gözlerinde bir ışık belirdi, kirpikleri kırpıştı.

— Vadim Petroviç, siz misiniz?

Roçin, Katya'ya bir göz attı. Yapacak bir şey yoktu. Elini uzatarak:

— Merhaba, dedi.

Asker hararetle Roçin'in elini sıkıp yanına oturdu. Katya kocasının keyfinin kaçtığını fark etti. Roçin somurtkan bir ifadeyle:

* *Kulak*: Rusya'da zengin toprakları olan köylü.

— Tesadüfen olursa bu kadar olur, dedi. Seni sıhhatli gördüğüme memnun oldum, Aleksey İvanoviç... Bana gelince, gördüğün gibi kılık değiştirdim...

Katya bu askerin, Roçin'in eski bir emir eri Aleksey Krasilnikof olduğunu anladı. Vadim Petroviç birçok defalar ondan bahsetmişti. Rus köylüsünün zeki, kabiliyetli, tipik bir örneği olarak gösteriyordu onu. İşin garibi, Roçin neden şimdi eski emir erine karşı soğuk davranıyordu? Krasilnikof'un bu davranışın nedenini anladığı belliydi. Gülerek bir sigara yaktı. Alçak sesle acele acele:

— Karınız mı? diye sordu.

— Evet, evlendim. Tanıştırayım. Katya, bu benim koruyucu meleğim, sana bahsetmiştim, hatırlarsın, değil mi?.. Ee, Aleksey İvanoviç savaş bitti... Tebrikler!.. Utanç verici bir barış... Rus kartalları, hah, hah! Güleyim bari!.. Şimdi karımla güneye gidiyorum... Güneşe daha yakın olmak için... (Bu "Güneş" sözü pek aykırı kaçmıştı. Roçin yüzünü buruşturdu. Krasilnikof kımıldamadı.) Yapacak başka şey kalmadı. İyilik bilir vatan bizleri iyi mükâfatlandırdı: Dayadı süngüyü karnımıza... (Sanki sırtında bir tahta kurusu varmış gibi titredi.) Kanun dışı olduk, halk düşmanı olduk... İşte böyle....

Krasilnikof kırpışan gözlerle kapıya baktı, başını salladı.

— Anlıyorum, durumunuz çok zor! dedi.

Dışarıda, yarısı kırılmış tahta bir parmaklığın ardında, garın duvarının içinde bir kalabalık toplanıyordu.

— Sanki yabancı bir diyarda gibisiniz. Ben sizi çok iyi anlıyorum Vadim Petroviç. Ama ötekiler sizi anlamayacaklar. Halkımızı tanımıyorsunuz siz.

— Nasıl, tanımıyor muyum?

— Ooo, elbette... Hiç tanımadınız hatta. Bildim bileli aldattılar sizi.

— Kimmiş aldatanlar?

— Bizler, yani askerler, yani mujikler... Siz arkanızı döner dönmez, bizler gülüşürdük. Ah! Vadim Petroviç! Yiğitlik, fedakârlık, Çar sevgisi, vatan sevgisi gibi duygular efendilerin bir uydurmasıydı. Bizi de zorladılar öğretmek için, askerdik çünkü, nazariyata boğdular bizi. Ben bir mujiğim. Rostof'a kardeşimi ara-

maya gidiyorum. Rostof'daymış, yaralanmış. Bir subay mermisi göğsünü delmiş. Köye, evimize götürmek istiyorum... Belki gider tarlada çalışır, belki de savaşırız... Bakalım Allah ne gösterecek... Ama savaşırsak bu bizim savaşımız, gürültü patırtı etmeden, kan dökücü bir savaş olacak... Güneye gitmeyin Vadim Petroviç... Orada aradığınızı bulamayacaksınız...

Parlak gözlerle askere bakan Roçin, diliyle kuru dudaklarını yaladı. Krasilnikof giderek artan bir merakla duvarın dibinde biriken kalabalığa bakıyordu. Hiddetli bir uğultu yükseliyordu kalabalıktan. Birçok adam daha iyi görmek için ağaçların tepelerine tırmanmışlardı.

— Ne yaparsanız yapın halkın hakkından gelemeyeceksiniz. Dediydi dersiniz. Siz burjuvaların yabancılardan farkınız yok. Bugün bu sözü kullanmak tehlikeli; ha burjuva demişsiniz, ha at hırsızı. Bakın mesela general Kornilof, mükemmel, gerçekten bir savaşçı. Saint-Georges nişanını kendi eliyle taktı yakama. Kurucu Meclisi ayakta tutmak için Kazak köylerini ayaklandırmayı düşünüyordu. Sonuç ne oldu: Sıfır. Eski çamlar bardak oldu. Ama ne de olsa halkı iyi tanıyordu general... Söylendiğine göre şimdi Kuban steplerinde, kurtların arasına karışmış bir köpek gibi dolaşıp duruyormuş. Mujik: "Burjuvaların öfkesi burnunda diyecek, çünkü Moskova'da kötü muamele ediyorlar..." Hem inanın ki, ne olursa olsun mujik tüfeğini temizleyip yağladı. Beni dinlerseniz Vadim Petroviç karınızla başkente dönün... Mujiklerin arasında olduğunuzdan daha az tehlikede olursunuz orada... Bakın bakın ne yapıyorlar...

Birden sesini yükseltti, yüzü karardı.

— Öldürecekler adamı!..

Duvarın içindeki olay sona ermek üzereydi. Apaçıktı bu. Katil kılıklı bodur iki asker, tüy ceketinin ön kısmı yırtılan güçsüz bir adamı sıkı sıkı tutuyorlardı. Adamın şiş burunlu zayıf yüzü, bir ölününki gibi sapsarıydı. Titreyen dudaklarının kenarından kan sızıyordu. Rengi solmuş ateşli gözlerle, genç bir çaçaron kadının hareketlerini izliyordu. Çılgına dönmüş kadın kâh başındaki yün atkıyı çekip çıkarıyor, kâh eteklerini sallayıp çömeliyor, kâh beti benzi atmış adamın üzerine atılıyor, diken diken

olmuş saçlarına yapışıyor, sarhoş bir insan gibi avaz avaz bağırıyordu:

— Bu kopuk herif çaldı, eteğimin altından çaldı! Ver paramı!

Adamın yanaklarını tutup sıktı. Yüzü kireç gibi olan adam bir silkinişte kadının tırnaklarından kurtuldu, ama bodur iki er adamı sıkı sıkı tuttu. Kadın tiz bir çığlık attı. Bunun üzerine az önce kompartımanın önündeki ayı kafalı mujik kalabalığı yararak yanlarına sokuldu. Bir omuz vurup kadını kenara itti, solgun yüzlü adamın çenesine olanca gücüyle bir yumruk attı: "Hah!" Adam çöktü. En yakın ağacın üzerindeki adamlardan biri öne doğru eğildi, uzun kollarını sallayarak:

— Üzerine çullandılar herifin! diye bağırdı.

Kalabalık birden sıklaştı. Yumruklar, kollar havaya kalkıyor, yerde yatan adamın üzerine iniyordu.

Vagon harekete geçti, kalabalığın hizasına ulaştı. Olan olmuştu! Zaptedilmemiş bir çığlık, küçük bir top gibi Katya'nın boğazına düğümlendi. Roçin'in yüzü sıkıntıyla büzüldü. Krasilnikof başını salladı:

— Ay, ay, ay!.. Pisi pisine öldürdüler herifi. Bu cadalozlar, kim olursa olsun başını belaya sokarlar adamın. Müjiklerden daha haindirler. Ama şu son dört yıldır ne yaptılar bu kadınlara? Akıl almaz şeyler! Savaştan döndüğüm zaman gördüğüm ilk şey, kadınların artık eskisi gibi olmadıklarıydı. Ah! Geçti artık, dizginleyemezsiniz onları! Sakınmak gerek, iyi muamele etmek gerek. Kadınların gözlerini açmış olmaları şaşırtıcı bir şey...

İlk bakışta anlaşılmaz gibi görünen bir şey var: Neden "Rusya'nın selâmeti örgütünü kuranlar", general Alekseyeviç ile Lavr Kornilof, bir avuç subay ve Junkers'i –beş bin kadardılar– hemen hemen mermisi olmayan, zayıf bir topçu desteğiyle Ekaterinodar'a, Kubak Kazaklarının başkentini çeviren bolşevik kuvvetlerinin en kalabalık olduğu yöne doğru sevkettiler?

Stratejik bir plan da denemezdi buna. Gönüllüler ordusu, savunamadığı Rostof şehrinin dışına çıkmıştı. Devrim fırtınası onları Kuban steplerine doğru kovuyordu. Ama bunun altında, iki ay sonra doğruluğu anlaşılan politik bir plan saklıydı. Nasıl olsa zengin Kazaklar, Kazak olmayanlara, Kazakların arazisini kirayla iş-

leten, hiçbir hak ve imtiyazı olmayan dışarlıklı halka karşı ayaklanacaklardı. Kuban'da bir milyon dört yüz bin Kazağa karşılık bir milyon altı yüz bin Kazak olmayan vardı.

Kazak olmayanların toprağı ve iktidarı ele geçirmeye çalışacakları muhakkaktı. Kazakların da imtiyazlarını savunmak için silaha karşı duracakları belliydi. Kazak olmayanları yönetenler bolşeviklerdi. Başlangıçta Kazaklar kimseye boyun eğmek istemiyorlardı. En iyisi köylerinde mal sahibi olarak yaşamaktı! Ama Şubat ayına, Novoçerkask'da, Kazak asıllı Golubof denen bir maceracı, peşine taktığı yirmi yedi Kazakla Ataman Nazarof'un kurmay heyetinin toplandığı yeri bastı. Tüfek şakırtıları arasında tabancasını dayayıp:

— Kalkın, rezil herifler, diye bağırdı, Sovyet Atamanı Gobulof iktidarı almaya geldi!

Hemen ertesi sabah şehrin dışındaki küçük ormanda Ataman Nazarof ile Kurmay heyetini kurşuna dizdirdi. Ataman asasını eline aldı. Ondan sonra da iki bine yakın Kazak subayını kurşuna dizdirdi. Sonra stepe yürüdü, Mikrofan Bogayevski'yi yakaladı, kendi Atamanlığı ve özgür Don Devleti için propaganda yaptığı mitinglerde peşinden dolaştırdı. Sonunda o da Zaplavskaya Kazak köyünde bir miting sırasında öldürüldü. Kısacası Şubat ayında Kazaklar başsız kalmışlardı. O sırada sabırsız, aç, yabani Büyük Rusya kuzeyden güneye doğru ilerliyordu.

Ekaterinodar'a yerleşmek, Kazakların başına geçmek, muntazam Kazak birliklerini harekete geçirmek, Kafkasya ile Bakü ve Grozni petrollerini Bolşevik Rusya'dan ayırmak, müttefiklere bağlılığını bildirmek: İşte sonradan "Buz Harekâtı" adı verilen teşebbüse girişen gönüllüler ordusu komutanının esaslı planı buydu.

* * *

Bahriye eri Semiyon Krasilnikof (Aleksey'in kardeşi), öteki erlerle birlikte, demiryolunun hemen yakınındaki, akarsu yatağının üzerindeki tarlaya yatmıştı. Hemen yanındaki er, kısa küreğiyle tıpkı bir köstebek gibi acele acele toprağı kazıyordu. Kendine bir siper kazınca tüfeğini ileri doğru sürdü ve Seminyon'a doğru döndü:

— Daha derin sipere gir kardeş, dedi.

Seminyon, yapışkan toprağı güçlükle kazıyor, kesek kesek at yordu. Mermiler başının üstünden ıslık çalarak geçiyordu. Küre bir tuğlaya çarpıp çınladı. Semiyon küfretti, dizlerinin üzerind doğruldu. Birden göğsünde yakıcı bir darbe hissetti. Nefesi kesild kazmakta olduğu küçük çukura yüzü koyun kapaklandı.

Gönüllüler ordusunun yolunu kesen, kısa süreli sayısız muhare belerden biriydi bu da. Hemen her zaman olduğu gibi kızıl kuvvetle sayıca üstündü. Ama savaşın bu ilk döneminde, kızıllar pek fazla za yiat vermeden ya muharebe ediyor, ya da geri çekiliyorlardı. Tutuş tukları bir muharebeden galip çıkmak zorunlu değildi onlar için. Du rum elverişsiz olur, ya da askeri öğrenciler güçlü bir şekilde karşılı verirlerse, kızıllar, zararı yok, bir dahaki sefere intikamını alırız diy düşünüyorlardı. Ve Kornilof'un geçmesine müsaade ediyorlardı.

Gönüllüler ordusu için bir muharebeye tutuşmak ölüm kalım meselesiydi. Her defasında zafer elde etmek, yaralıları ve ağırlıkla rıyla geçmek zorundaydılar. Çünkü geri dönüş yolları kesilmişt Onun için Kornilof taraftarları, umutsuzluğun verdiği güçle muha rebeye tutuşuyorlardı. Bu yüzden de zaferi elde ediyorlardı. Bu de fa da öyle olmuştu.

Makineli tüfeklerin ateşi altında toprağa tam siper yatarak du ruyordu. Dirsekleri havada dürbünüyle bakıyordu. Sırtındaki be çantası sıçrayıp duruyordu. Kenarları gri kürklü koyun postunda yapılmış siyah kısa kaputunun önü açıktı. Terlemişti. Dürbününü altındaki sert gri sakallı çenesi öne doğru uzamıştı.

Aşağıda, saman yığınına sırtını dayamış olan generalin emir su bayı üsteğmen Dolinski iri gözlü, siyah kirpikli, genç bir adamd Sırtında subay kaputu vardı. Şapkasını kulaklarına kadar indirmiş ti. Heyecandan boğazı düğümlenmişti. Aşağıdan yukarıya oynaya bu sert sakallı çeneye, biricik kurtuluş çaresiymiş gibi bakıyordu:

Dolinski:

— Yalvarırım inin generalim, diye tekrarlayıp duruyordu, vuru lacaksınız

Kornilof'un morarmış dudakları aralandı, sırıttı, beyaz dişlerin meydana çıkardı. Demek ki durum kötüye gidiyordu. Dolinski, sık şık hatlarla bolşeviklerin esmer yeşil stepte siyah siluetler halinde ka

kıp ilerledikleri, sonra tekrar yattıkları yöne bakmıyordu artık. Şarapneller o yöne doğru uçuyordu. Ssssy! Ssssyk! Ama mermi kıtlığı çektiklerini biliyordu... Yıkık köprünün ötesinde, kızılların tarafında altı pusluk bir top kalın sesiyle gürlüyordu; buuum! Bir makineli tüfek; acelesi varmış gibi takırdayıp duruyordu. Piyade mermileri, generalin hemen başının üstünde arılar gibi vızıldıyordu.

— Generalim, vurulacaksınız...

Kornilof dürbünü çekti gözünden. Tarla kuşununkini andıran siyah gözlü Kalmuk yüzü buruş buruş oldu. Saman yığınının üzerinde tepindi, geri döndü, saman yığınının ardında atından inmiş bekleyen muhafız kıtası erleri Teki'lere doğru eğildi. Teki'ler, zayıf, yay gibi bacaklı, yuvarlak tüylü büyük boneli, kan rengi çizgili Çerkez üniformaları giymiş askerlerdi. Zayıf atlarının dizginlerinden tutmuş, çekici pozlarıyla kıpırdamadan dimdik duruyorlardı.

Kornilof havlar gibi boğuk bir sesle sel çukurunu işaret ederek emrini verdi. Teki'ler, kedi gibi atlarına sıçradılar. İçlerinden biri kendi dilinde gırtlaktan gelen bir sesle nara attı. Hepsi de eğri kılıçlarını çekmişlerdi. Önce tırısla, sonra da dört nala, sürülmüş kara toprağın arkasında demiryolu şevinin göründüğü sel çukuruna doğru dolu dizgin koşmaya başladılar.

Semiyon Krasilnikof yamaca yatmıştı. Böyle daha rahat ediyordu. Bir saat önce güçlü kuvvetli, hırsından yerinde duramazken, şimdi zahmetle kan tükürüyor, kesik kesik nefes alarak inliyordu. Sağındaki solundaki arkadaşları durmadan ateş ediyorlardı. Hepsi onun baktığı yöne bakıyordu: Elli atlının dört nala indiği sel çukuruna. Süvariler taarruza kalkmışlardı.

Siyah meşin ceket giymiş bir adam Krasilnikof'un arkasından koştu, diz çöktü. Tabancasını sallayarak sayıklarcasına öfkeli öfkeli bağırıyordu. Süvariler sel çukuruna inmişlerdi. Meşin ceketli adam bağırıyordu.

— Geri çekilenin beynini patlatırım! Geri çekilmek yasak!

Askerce bir bağırış değildi bu, ama gene bir askerinki kadar enerjik bir sesti.

Tam o sırada, sel çukurunun bu yakasındaki şivin ardından büyük boneler göründü. Rüzgârın ulumasını andıran bir uğultu yükseldi. Teki'ler dolu dizgin geliyorlardı. Atlarının yeleleri üzerine yat-

mış, çukurlarında hâlâ kirli karların bulunduğu tarlanın yapışkan yumuşak çamurunun içinde sıçrıyorlardı. Atların nalları havaya topak kesekleri fırlatıyordu. Kürk bonelerinin altında yanık, ufak tefek yüzleri, dişlerini göstererek cıyak cıyak bağırıyorlardı: "İ-aaa-h, İ-aaa-h!"

Eğri kılıçları parlıyordu. Ooo, bu süvari hücumuna dayanacak güçleri yoktu. Gri kaputlular tarlada ayağa kalktılar. Ateş açarak geri çekildiler. Meşin ceketli komiser, çırpınıp duruyordu. Yerinden sıçradı, adamlarından birini sırtından itip:

— Süngü tak, hücum! diye bağırdı.

Krasilnikof olanları seyrediyordu yattığı yerden: Çizgili bir üniforma, eğlenmek istercesine atının altına yuvarlandı.

Şaşkına dönen asil at çevresine bakındı, sonra dört nala uzaklaştı. Avcıların hattı üzerinde kılıç şakırtıları havayı yırtıyordu. Şarapnel yağmuru alevler halinde küçük toz yuvarlakları halinde patladı. Kızıl erlerden, üzerinde kendisinden çok büyük bir kaput olan şakacı Vaska korkuya kapıldı. Tüfeğini bıraktı elinden. Sapsarı olmuştu. Ağzı açık, ölünün dört nala koştuğunu gördü. Teki'ler atlarının üzerine yapışmış, gittikçe büyüyerek yaklaşıyorlardı. İlk at, köpek gibi karnı yere değercesine başı önde geçti. Süvari, üniformasının etekleri rüzgârda uçuşarak üzengilerinin üzerinde dikildi.

Krasilnikof tüfeğini almak için aranarak:

— Ah! Namussuz! diye bağırdı. Hey komiser, kolla kendini!

Teki atını meşin ceketlinin üzerine sürdü.

— Ateş etsene, Allahın cezası!

Eğri kılıç meşin ceketlinin üzerine indi... Hemen ardından süvariler bir çığ gibi avcıların üzerine çullandılar. Atların, insanın genzini yakan ter kokusu etrafa yayıldı.

Teki'ler geçmişti. Yamaca doğru dönüyorlardı. Parlak gri ve siyah kaputlar, ışıldayan apoletler –subay apoletleri– sel çukurundan çıkmış, tarlalara yayılmak için hızlı hızlı koşuyorlardı.

— Hurraaa!

Muharebe demiryoluna doğru kayıyordu. Krasilnikof uzun süre Teki'lerin kılıçtan geçirdiği komiserin iniltilerini duydu. Tüfek sesleri seyrekleşiyordu. Toplar susmuştu. Krasilnikof gözlerini kapadı. Başı uğulduyordu. Ağrı göğsünü yırtıyordu. Acıdı kendi ken-

dine. Ölmek istemiyordu. Ağırlaşmış gövdesi toprağa daha çok yapışıyordu. Karısı Matriyona'yı hasretle düşündü. Onsuz ne yapardı zavallı kadın? Kocasını nasıl da beklemişti! Taganrog'a mektup yazmış: "Gel!" demişti. Matriyona onu bu haliyle görse bir yudum su verir, yarasını sarardı. Ah! Şimdi su ve ayran olsa da içse kana kana, ne iyi olurdu...

Krasilnikof'un kulağına sesler, küfürler geldi. Tanımıyordu bu sesleri, ekâbirce sözlerdi bunlar. Gözünü araladı. Dört adam ilerliyordu. Biri gri Çerkez elbisesi giymişti. İkisinde subay paltosu vardı. Dördüncüsünde de astsubay apoletleri olan bir öğrenci kaputu vardı. Tüfeklerini avcılar gibi koltuklarının altında tutuyorlardı.

İçlerinden biri:

— Bak hele, bir denizci, dedi. Bas süngüyü şu namussuza!

— Neye yarar? Zaten ölmüş... Oysa bu beriki daha ölmemiş...

Yerde yatan şakacı Vaska'ya bakmak için durdular. Çerkez kılıklı olanı:

— Kalk ayağa! diye gürledi birden. Ve ayağının ucuyla yaralıyı dürttü.

Vaska ayağa kalktı. Yüzü kan içindeydi.

Çerkez kılıklı olanı:

— Kıpırdama! diye bağırdı. Ellerini pantolon çizgisine yapıştır!

Vaska'nın çenesine bir yumruk attı. Ardından dördü birden süngülerini doğrulttular.

Vaska yalvaran bir sesle:

— Acıyın! diye bağırdı.

Çerkez kılıklı olanı geri çekildi biraz, gerindi ve "han!" diyerek süngüsünü Vaska'nın karnına soktu.

Sonra döndü ve uzaklaştı. Ötekiler Vaska'nın üzerine eğilip çizmelerini çıkardılar.

Gönüllüler tutsakların işini bitirip, köyün ihtiyar heyeti binasını yaktıktan sonra güneye doğru hareket ettiler. Kazaklar Semiyon Krasilnikof'u buldular. Gönüllüler yeşilliğin kapladığı dümdüz stebin ufkunda kayboldukları zaman, köyün kadınları, çocukları ve hayvanları ile köyü eski haline getirmişlerdi.

Semiyon hiç tanımadığı bu adamların yanında ölmekten korkuyordu. Üzerinde para vardı. Rostof'a naklettirdi kendini. Oradan kardeşine, göğsünden ağır yaralı olduğunu, yabancıların arasında ölmek istemediğini yazdı. Matriyona'yı da görmek istiyordu. Mektubu bir hemşerisiyle gönderdi.

Semiyon 1918'e kadar, Karadeniz filosunda, "Kerç" destroyerinde erlik yapmıştı.

Filoya amiral Kolçak komuta ediyordu. Vatanını seven, zeki, kültürlü bir insan olmasına rağmen Rusya'da olup bitenlere ilgisizliği nedeniyle amiral Kolçak, ne olanlardan, ne de kaçınılmaz akıbetten haberliydi. Dünyadaki bütün filoların hangi gemilerden ve hangi silahlardan kurulu olduğunu biliyordu. Koyu sisli havalarda bile uzaktan herhangi bir savaş gemisini tanıyordu. Hiç yanıldığı olmamıştı. Torpil ve mayınlar konusunda iyi bir uzmandı. Tsu-Şima* muharebesinden sonra Rus donanmasının vurucu kuvvetinin yeniden kurulması için ilk gayret gösterenlerden biri de amiral Kolçak'tı. Böyle olduğu halde, 1917 yılından önce, politika üzerine bir soru sorulacak olsa, politikaya karşı ilgi duymadığını, bu konuda bir kelime bilmediğini, ona göre politikayla sadece Yahudilerin ve iyi eğitim görmemiş üniversite öğrencilerinin uğraştığını söylerdi.

Rusya, ona göre, amiral gemisinde Saint-Andre bayrağının gururla dalgalandığı ve Almanya'nın en büyük korkusu olan, bütün bacalarından duman tüten bir dritnot filosu (var olan ve var saydığı bütün gemileriyle) gibi görünürdü. Büyük imparatorluk stilinde yapılmış olan Milli Savunma Bakanlığı'nın gösterişli, ağırbaşlı merdivenleri ile çok iyi tanıdığı kapıcısını pek severdi (kapıcı kaputunu alırken amiral her zaman babacan tavrıyla: "Bugün hava kötü Aleksandr Valisiyeviç" derdi). Kolçak, seçkin, zarif meslekdaşlarının ve subayların içine kapanık, dostluk duygularıyla dolu salonlarını da çok severdi. Çar da bu sistemin, bu geleneklerin taçlı sembolüydü.

* *Tsu-Şima*: Kore boğazında bir ada. 1904 yılındaki Rus-Japon savaşında, Çar Genelkurmay Başkanlığı'nın beceriksiz stratejisinin sonucu, amiral Roldestvenski komutasındaki filo Tsu-Şima yakınlarında ağır bir şekilde bozguna uğramıştı. Japon donanması da ağır kayıplar vermişti.

Hiç şüphe yok ki Kolçak başka bir Rusya'yı, adaleli, güneşten yanmış yüzü ile şen şakrak er sınıfının meydana getirdiği Rusya'yı da seviyordu. Bu Rusya, akşam güneşi batarken, harikulâde sesiyle akşam duasını okurdu. Bu Rusya, "öl!" dendiği zaman "fedakârca" ölebilirdi. Bu Rusya ile ne kadar iftihar edilse azdı.

Ayın on yedisinde Kolçak, Geçici Hükümete sadık kalacağına dair yemin etti ve Karadeniz filosu komutanlığı görevinde kaldı. Çarlığın başının düşmesi olayına kaçınılmaz bir şey gibi, insanın içini dağlayan bir acıyla katlandı.

Dişleri kenetli bahriye erlerinden komiteler kurmasına ve devrim düzeninin kuruluşuna katlandı. Bütün bunları sadece Rusya ile donanmanın Almanya ile savaş halinde kalması amacıyla yaptı. Elimde bir tek torpido bile kalsa gene savaşa devam ederim, diyordu. Sivastopol'da bahriye erlerinin mitinglerine katılıyordu. Şehrin işçileri ya da dışardan gelmiş olanlara, konuşmacıların şiddetli nutuklarına karşılık olarak, şahsen, ne arazisi ve ne de fabrikası ve gönderecek bir şeyi olmadığından dolayı Çanakkale ve İstanbul boğazlarına ihtiyacı olmadığını söylüyordu. Ama savaşa devam edilmesini, burjuvazinin ücretli askeri gibi değil, "ama bir Rus vatanperveri gibi" savaşa sonuna kadar devam edilmesini istiyordu.

Göz çukurları iyice derinleşmişti. Dudakları cansız, fakat çenesi güçlüydü. Sakal bırakmazdı. Bu sözleri sarfederken yüzü iğrenç bir şekilde buruşurdu.

Erler gülüyorlardı Kolçak konuşurken. Çok çirkin bir davranıştı bu! Daha dün Saint-Andre bayrağı ve vatan için suya ateşe atılmaya hazır sadık birer insan olan bu erler, şimdi amirallerinin yüzüne karşı: "Emperyalizmin ücretli askerleri kahrolsun!" diye bağırabiliyorlardı. O anda ölmeye hazır olan Kolçak, ellerini kollarını sallayarak, sesinin bütün gücüyle "Rus vatanseveri" gibi sözler sarfediyordu. Oysa erler (iblis, zihinlerini bulandırmıştı bir kere) kendilerini kalleşçe aldatmak isteyen bir düşmanmış gibi amirali dinliyorlardı.

Mitinglerde Semiyon Krasilnikof, savaşa devam etmek isteyenlerin "vatanseverler" olmayıp, büyük kârlar sağlayan fabrikatörlerle geniş arazi sahiplerinin olduğunu çok duymuştu. Halka gelince, halkın bu savaşta bir menfaati yoktu. Söylendiğine göre Al-

manlar bizimkilere benzeyen köylülerle işçilermiş. Savaş yapıyorlarsa kan dökücü burjuvalarla Menşeviklerin* aldatması nedeniyleymiş. Bu mitinglerde "kardeşler" kine alıştırılıyor, gittikçe daha yırtıcı oluyorlardı...

"Bin yıldan beri toprak ağaları ile burjuvalar Rus halkını aldattılar! Bin yıldır kanımızı emiyorlar! Ah mendeburlar!" Gözleri açılmıştı: İşte halkın hayvandan da kötü yaşamasının nedeni... İşte düşmanın bulunduğu yer!.. Ve Semiyon genç karısı Matriyona ile terk edilmiş işinden ayrı kalmanın üzüntüsü içinde eriyor, ötekileri gibi, devrim şarabıyla sarhoş olup coşan konuşmacıları dinlerken yumruklarını sıkıyordu. Bu sarhoşluk ona evini, karısını, güzel Matriyona'yı unutturuyordu...

Bir gün herkesin tanıdığı propagandacı Vasili Rublef, Petrograd'dan gelmişti. Hemen şu soruyu sormuştu: "Kardeşler, sersemler gibi dolaşıp, miting meydanlarında kocakarılar gibi uzun süre konuşup duracak mısınız? Çok zaman önce Kerenski sizi kapitalistlere sattı. Bir süre daha havlayın diye bırakacaklar sizi, sonra karşı-devrimciler, siz bu kafada kaldıkça hepinizin kafasını koparacaklar. Henüz vakit geçmeden atın Kolçak'ı başınızdan, işçiler ve köylüler olarak donanmanın komutasını ele alın..."

Ertesi gün bir muharebe gemisinden yayınlanan telsiz, bütün subayların silahtan tecrit edilmesini emrediyordu. Subayların birçoğu beyinlerine kurşun sıkıp intihar ettiler; ötekiler de silahlarını teslim ettiler. Kolçak, amiral gemisi "Muzaffer Saint-Georges"da bütün mürettebatı güverteye topladı. Erler gülerek kıç güvertede toplandılar. Amiral Kolçak, büyük üniformasını giymiş, kumanda köprüsünde ayakta duruyordu.

Bitkin ve üzgün bir sesle:

— Askerler, diye bağırdı, tamiri imkânsız bir felâket geldi başımıza. Halk düşmanları, Almanların gizli casusları, subayları silahtan tecrit ettiler. Subayların, bir karşı devrim komplosu hazırladığından ciddi bir şekilde söz etmek budalalığın dik âlâsıdır.

* *Menşevik*: Rusya'da ılımlı devrimcilerin politika partisinin üyesi. 1917'de Bolşevikler tarafından etkisiz kılınmışlardı –ç.n.

Sonra size, karşı devrim diye bir şey olamayacağını söylemek zorundayım; eşyanın tabiatına aykırıdır bu!

Amiral bu sözlerden sonra, kılıcım şakırdatarak kumanda köprüsünü arşınlamaya başladı. Derdini döküyordu:

— Bütün bu olanları, bütün subaylarının komutanı olarak, şahsıma karşı yapılmış bir tecavüz olarak kabul ediyorum her şeyden önce. Elbette ki bu durumda donanma komutanlığı görevini artık yapamam, yapmak da istemem. Filoyu terk ettiğimi derhal hükümete telgrafla bildireceğim. Görevimden çekiliyorum. Yeter artık!..

Amiral altın kakmalı kılıcını eline aldı, kancalarını sökmek istedi, ama başaramayınca söktü kopardı. Dudakları mosmor olmuştu.

— Benim yerimde olan herhangi bir şerefli subay aynı şeyi yapardı!..

Kılıcını havaya kaldırıp denize attı. Ama tarihe geçecek nitelikteki bu davranış bile erler üzerinde hiçbir etki yapmadı.

Ondan sonra filoda tehlikeli olaylar meydana gelmeye başladı. Barometre düşmüş, havada *fırtına* belirtisi görünmüştü.

Denizlerde yaşadıkları için birbirlerine sıkı sıkıya kenetlenen, okyanuslar, kıtalar görmüş, karacı erlerden daha fikirli olan ve subaylar topluluğu ile erler arasındaki sınırın aşılmaz olduğunu daha iyi hisseden güçlü, kuvvetli, cesur ve çevik bahriye erleri, kolaylıkla ateş alabilen bir kütleydi. Bu yüzden devrim, bu kütleyi ilk planda kullandı. "Kardeşler", yırtıcı bir hayvan iştahıyla mücadele cehennemine saldırdılar. Bu saldırıyı yaparken, henüz kararsız, ne yapacağını bilemeyen, toparlanmaya, güçlenmeye çalışan hasmı da uyarmış oluyorlardı.

Semiyon artık ne evini, ne de karısını düşünür olmuştu. Ekim ayında güzel sözler sona ermiş, silahlar konuşmaya başlamıştı. Düşman her taraftaydı. Ölüm, ürkmüş, kinci, sinsi her bakışta pusu kuruyordu.

Baltık Denizinden Pasifik Okyanusuna, Beyaz Denizden Karadeniz'e kadar bütün Rusya, pek korkunç bir şekilde kaynıyor, karışıyordu. Semiyon silah omuzda, "karşı devrim tehlikesi" ile savaşmaya gitmişti.

* * *

Roçin ile Katya, çıkınlarıyla ibriklerini taşıyarak, garı dolduran muazzam kalabalığın arasından yol açmaya çalışıyorlardı. İnsan dalgasına katılarak, tehdit eder gibi duran süngülerin arasından geçip Rustof'un büyük caddesine çıktılar.

Altı hafta önce Petersburg sosyetesinin seçkin kişileri, burada bir mağazadan ötekine dolaşıp duruyorlardı. Sokaklarda muhafız subayların şapkasından başka bir şey görünmüyor, mahmuzlar şakırdıyor, Fransızca konuşulduğu duyuluyordu. Rutubetli soğuktan korkan zarif hanımlar, küçücük burunlarını pahalı kürklerin içine sokuyorlardı. Şaşılacak bir hafiflikle, beyaz geceler mevsiminde tekrar Petersburg'a dönmek, gösterişli kapıcıları ile dairelerini, ya da konaklarını, sütunlu salonlarını, halılarını, alev alev kütüklerin yandığı şöminelerini yeniden bulmak için kışı geçirmeye geldiklerini söylüyorlardı.

Ah! Petesburg! Uyuşmakla her şey iyi bir şekilde sonuçlanabilirdi. Zarif hanımların parmağı yoktu bu işte.

Ve işte büyük sahneye koyucu ellerini çırpmıştı: Döner bir sahnedeki gibi her şey kaybolmuştu. Dekor değişmişti sadece. Rostof'un sokakları ıssız, mağazaların kapıları yapatılmış, vitrinleri kurşunlarla delik deşik edilmişti. Kadınla atkılara bürünmek için kürklerini saklamışlardı. Bir avuç subay Kornilof'la birlikte kaçmıştı. Ötekileri ise, tiyatroda kılık değiştirircesine çabucak masum birer küçük burjuva kılığına girmiş, kimisi aktör, kimisi şantör, kimisi dans hovası, v.b. oluvermişti. Ve soğuk şubat rüzgârı sokaklarda küçük kâğıt parçalarını sürüklüyordu...

Roçin:

— Evet, dedi, çok geç kaldık.

Başı önünde yürüyordu. Büyük Rusya'nın bin parçaya bölündüğünü hissediyordu. Çarlığı örten yekpare kubbe çatlamış, kırılmıştı. Halkın bir sürüden farkı yoktu. Tarih, şanlı geçmiş, bir dekorun sisli perdesi gibi kaybolmuş, çorak, yanmış göz alabildiğine mezarlarla dolu çıplak bir çölü meydana çıkarmıştı...

Sonu gelmişti Rusya'nın. İçinde parçalandığını ve yerinden oynamaz zannettiği hayat ekseninin zedelendiğini hissediyordu. "Rostof düştü, Rusya'nın son gezici parçası olan Kornilof'un or-

dusu bugün yarın yok edilecek. O zaman benim için kafama bir kurşun sıkmaktan başka çare kalmayacak."

Nereye gittiklerini bilmeden yürüyorlardı. Roçin tümen arkadaşlarından birkaçının adresini hatırlıyordu. Ya onla da kaçmışsa? Ya kurşuna dizilmişlerse? Bu takdirde sokağın ortasında ölüme terk edilmeye mahkûm edilmişlerdi resmen. Katya'ya şöyle bir göz attı. Katya, başını örten Orenburg şalı, katı keten ceketiyle sakin ve gösterişsiz ilerliyordu. İri gri gözlü sevimli yüzü, dükkânların sökülmüş tabelalarına, kırılmış vitrinlerine bakmak için dönüyordu. Dudaklarının ucunda bir gülümseme uçuşur gibiydi. "Bu dehşetin farkında değil mi acaba? Bu evrensel sorumsuzluk neyi gösteriyor?"

Sokağın köşesinde silahsız bir grup er bekliyordu. Aralarından yüzü çiçekbozuğu, gözü şiş olanı koltuğunun altındaki esmer ekmekten, yavaş hareketlerle birer parça koparıyor, ağır ağır çiğniyordu.

Kenarına eski fötr çizmelerini bağladığı küçük tahta bir sandığı taşıyan arkadaşı:

— Anlayabilene aşkolsun, dedi. Sovyetler mi iktidarda burada, yoksa bir başkası mı?

Ekmek yiyeni:

— İktidar Broynitsi yoldaşta, diye karşılık verdi. Bir yolunu bulup git onu gör. Bir konvoy verirse gideriz. Aksi takdirde Rostof'da çürür kalırız.

— Kim bu adam? Rütbesi ne?

— Zannedersem askeri komiser...

Roçin askerlere sokuldu, yolu sordu. İçlerinden biri, suratsız bir ifadeyle:

— Buralı değiliz, diye karşılık verdi.

Bir başkası:

— Don bölgesine gelmek için kötü bir zaman seçmişsin subay, dedi.

Bu söz üzerine Katya kocasının kolunu çekti. İkisi de karşı kaldırıma geçti. Kaldırımda, yaprakları dökülmüş bir ağacm altında, hasır şapkalı, yırtık ceketli bir ihtiyar, kırık bir sıranın üzerine oturmuştu. Bastonunun kıvrık sapı üzerine dayadığı kirpi sakallı çenesi hafif hafif titriyordu. Kapalı gözlerinden akan yaşlar çukur yanaklarından aşağı süzülüyordu.

Katya'nın yüzü titredi. Bu defa da Roçin karısını kolundan çekti.

— Gel, dedi, gel. Herkese acımak gerekseydi...

Aradıkları evi buluncaya kadar pis ve kırıp geçirilmiş şehirde dolaşıp durdular. Aradıkları evin bahçe kapısından girerlerken, bir yumurta gibi çıplak kafalı, iri bacaklı, kısa bir adam gördüler. Üzerinde leş gibi kirli, vatkalı bir asker yeleği vardı. Pis kokuyu hissetmemek için başını döndürerek küçük bir kazanı tutuyordu. Bu adam, Roçin'in alay arkadaşı yarbay Tetkin'di. Kazanı yere bırakıp Vadim Petroviç'i kucakladı, topuklarını vurarak Katya'yı selamladı, elini sıktı.

— Görüyorum durumu, görüyorum. Faydasız konuşmak. Size yer bulacağım, şimdi. Ama küçük bir odaya razı olacaksınız. Oda küçük ama büyük bir aynası ve çiçeği var. Gördüğünüz gibi karım burada... Önce bu evde oturuyorduk (bir katlı tuğla bir evi gösterdi), ama şimdi taşındık proletaryalar gibi yaşıyoruz (evin tahtadan yapılmış, eğik, küçük bir kanadını gösterdi). Gördüğünüz gibi ayakkabı boyacılığı yapıyorum. Çalışma bürosuna işsiz bir insan olarak başvurdum... Komşular bizi ele vermezse, idare edip gideceğiz. Bir hiç için Rus olunmaz. Biz daha neleri gördük.

İri ağzını açtı. Muntazam takma dişleri vardı. Gülmeye başladı. Sonra bıraktı gülmeyi, daldı. "Ah! Neler oluyor, neler..." Avucunun içiyle çıplak başını sıvazladı, boyayla lekeledi.

Kısa boylu karısı da misafirlerini candan karşıladı. Ama fındık renkli gözlerinden çok az memnun olduğu okunuyordu. Katya ile Roçin'i alçak tavanlı, duvar kâğıtları yırtılmış, küçük bir odaya yerleştirdiler. Gerçekten odanın bir köşesinde, aynası duvara dönmüş, kötü bir eğilir bükülür çerçeve, çiçek ve demir karyola vardı.

Tetkin:

— Daha bir emin olmak için aynayı duvara doğru döndürdük, diyordu. Anlıyorsunuz tabii, pahalı bir ayna. Arama tarama için gelebilirler. Aynayı görürlerse paramparça ederler. Kendi yüzlerini görmeye tahammülleri yok.

Tetkin güldü, başını yeniden sıvazladı.

— Kısacası anlıyorum onları. Etraflarında ne varsa yıkılıyor. Eh, böyle olunca, ayna görmesinler, kırıveriyorlar hemen. Bundan tabii ne olur...

Karısı masayı tertemiz hazırladı, ama çatallar paslı, tabaklar çentikliydi. Güzel takımlarını gizledikleri belliydi. Roçin ile Katya, füme balığı, beyaz ekmeği, domuz yağlı omleti iştahla yiyorlardı. Tetkin, Katya ile Roçin'e özenle hizmet ediyordu. Karısı tombul kollarını göğüslerinin altında kavuşturmuş hayattan şikayet ediyordu:

— Rezalet bütün bu olanlar. Hoş görülemeyecek derecede ahlâka aykırı davranışlar. Gerçek bir âfet. İki ay var ki sokağa adım atmadım. Şu bolşevikleri ne kadar kısa zamanda kovarlarsa o kadar iyi olacak. Sizin orada, başkentte ne diyorlar? Yakında kökünü kazıyacaklar mı bolşeviklerin?

Tetkin heyecanlıydı:

— Çok sabırsızsın! dedi. Biliyor musun ki Sofya İvanovna, bu sözleri sarfettiğin için kimse kollamaz artık seni.

— Susmayacağım, isterseniz kurşuna dizin beni!

Sofya İvanovna'nm gözleri yusyuvarlak olmuştu. Göğsünün altında kavuşturduğu kollarını sıkıyordu.

— Başımızda Çar olacak, göreceksin bak, Çarımız olacak...

Gövdesini kocasına doğru döndürerek:

— Bir sen anlamıyorsun bunu, diye ekledi.

Tetkin'in yüzü sıkıntıyla buruştu. Karısı, onuru kırılmışçasına, dışarı çıkınca mırıltıyla:

— Aldırış etmeyin, dedi, çok iyi bir insandır, mükemmel bir ev kadınıdır, ama, işte gördüğünüz gibi olaylar onun dengesini bozdu.

Önce sıcak çayın yüzüne renk verdiği Katya'ya, sonra bir sigara saran Roçin'e baktı ve sözüne devam etti:

— Ah! Vadim Petroviç, olan bitenler o kadar basit değil!.. Kabaca bir yargıya varmak imkânsız... Her çeşit insanla karşılaşıyorum, çeşitli şeyler görüyorum... Don'un öte tarafına, Bataysk'a gitsek diyorum. Orada halkın çoğunluğu fakir insanlardır, işçidir... Bunlar da haydut mu Vadim Petroviç? Hayır, zannetmem, hor görülmüş, incitilmiş, bahtsız insanlar... Sovyetlerin iktidarını nasıl beklediklerini bir görseydiniz!.. Ama, Allah aşkına benim bir bolşevik olduğumu zannetmeyin...

Alçak gönüllülükle af dilercesine kısa ve kıllı ellerini, yalvaran bir ifadeyle göğsüne bastırdı.

— Zeki ve mağrur idareciler Rostof'u Sovyet iktidarına terk ettiler... Ataman Kaledin idaresinde neler olduğunu görmeliydiniz... Parlak üniformalı, küstah muhafız subayları gruplar halinde Sadovaya sokağında dolaşıyor ve "Namussuzları mahzenlerine girmeye zorlayacağız," diyorlardı. Oysa bu namussuzlar dedikleri kimseler tüm Rus halkıydı... Halk kafa tutuyor, mahzenlere girmek istemiyordu. Aralık ayında Novoçerkask'taydım. Büyük caddedeki askeri hapishaneyi hatırlar mısınız? Yanılmıyorsam, ampir stilindeki bu küçük binayı, I. Aleksandr devrinde Ataman Ulatof yaptırmıştı. Hapishanenin kanlara bulanan merdivenleri gözlerimin önünden gitmiyor, Vadim Petroviç... Hapishanenin yanından geçiyordum, korkunç sesler duydum. İşkence edilen bir adamın çığlıklarıydı duyduğum... Don başkentinin göbeğinde, güpegündüz yapılıyordu bu işkence... Sokuldum, Kazaklar askeri hapishanenin önünde bekleşiyorlardı. Bir şey söylemeden bakıyorlardı. Halka gözdağı vermek için, sütunların yanında işkence yapılıyordu. Bolşeviklere sempatisi olduğu için tutuklanan işçiler ikişer ikişer hapishaneden çıkartılıyordu. Dışarı çıkarılan işçilerin kolları bükülüyor, sütunlara bağlanıyordu. Güçlü kuvvetli dört Kazak kamçılarıyla sırtlarına ve bellerine vuruyordu. Her vuruşta tutsağın gömleğinden, donundan, etinden parçalar kopuyor ve kan, boğazlanan bir hayvanın kanı gibi merdivenlerin üzerine akıyordu... Kolay kolay heyecanlanmam, ama o gün öyle olmadı. Bu çığlıklar çok korkunçtu... Sadece kırbaç acısı böylesine bağırtamazdı insanı...

Roçin gözleri yerde dinliyordu. Sigarayı tutan parmakları titriyordu. Tetkin tırnağının ucuyla masa örtüsünün üzerindeki bir hardal lekesini kazıyordu.

— İşte böyle. Ataman bu dünyada değil artık. Kazak aristokrasisinin seçkinleri, şehrin dışına kaçtılar. Merdivenlere yayılan kan intikam diye bağırıyordu. Şimdi iktidar fakirlerin elinde... Bana gelince, şahsen ayakkabı boyamışım, ya da başka bir şey yapmışım, hiç önemli değil... Dünya savaşından ölmeden çıktım, şimdi tek isteğim, bir nefes hayat. Hoş görün beni: Siperlerde çok okudum, istemeyerek de olsa kitap gibi konuşuyorum... İşte böyle...

Kapıya doğru bir göz attı, sesini alçalttı:

— Hangi rejim olsa alışırım ben, elverir ki insanlar mutlu olsun... Bolşevik değilim Vedim Petroviç, beni anlamanızı rica ederim...

Ellerini yeniden göğsüne bastırdı:

— Az şey yeter bana! Bir parça ekmek, bir tutam tütün ve sağlam dostluklar...

Sıkıntılı bir ifadeyle güldü:

— Ama işçilerin homurtusu mutsuzluk demektir. Dar kafalı ve rahatına düşkün burjuvalardan söz etmiyorum. Askeri komiser Broynitski yoldaştan bahsedildiğini duydunuz mu hiç? Size tavsiyem, arabasının geçtiğini görünce saklanın hemen. Rostof alınır alınmaz buraya geldi. Her fırsatta: "Lenin yoldaş açıktan açığa değer verir bana, diye bağırıyor, direk telefonla konuşuyorum onunla... Onunla her istediğim an konuşabiliyorum..." Caniler çevresini sarmış. Her an adam soyup öldürüyorlar. Geceleri kimseyi ayırdetmeden soyuyorlar. Broynitski tıpkı bir eşkıya gibi hareket ediyor... Ne demek oluyor bu? Savaş salması olarak mallar nereye gidiyor?.. Bilirsiniz, Devrim Komitesinde bir şey yapamazlar... Hepsi onlan korkuyor... Broynitski'nin prensip sahibi bir adam olduğunu zannetmiyorum... Proletarya fikrine daha çok zarar verecek...

Tetkin konuşmasının burasında çok ileri gittiğini görerek dönüp, burnunu çekti ve bu defa bir şey söylemeden ellerini göğsüne bastırdı.

Roçin soğuk bir ifadeyle:

— Sizi anlamıyorum, albayım, dedi. Bütün bu Broynitski'ler ve hempaları, Sovyet iktidarının ta kendisi... onları haklı gösterip temize çıkarmak söz konusu değil ki; onları yenmek, öldüresiye yenmek söz konusu...

Tetkin irkilerek:

— Rica ederim, neyin adına, söylesene, neyin adına? diye sordu.

— Büyük Rusya adına, albayım.

— Daha bir açık konuşun. Ne demek istiyorsunuz? Affedersiniz, ama saçma da olsa soracağım: Büyük Rusya demekle neyi kastediyorsunuz? Petrograd yüksek sosyetesinin kabul ettiği Büyük Rusya mı? Ayrı bir mesele bu... Ya da ikimizin de hizmet et-

tiği ve tel örgülerin üzerinde kahramanca ölen avcı alayının temsil ettiği Büyük Rusya mı? Yoksa Moskova tüccarları konfederasyonunun kabul ettiği Büyük Rusya mı? Hatırlarsınız, Büyük Tiyatro'da Riyabuşinski, Büyük Rusya için gözyaşları döküyordu... Bu da üçüncü bir görüş. Ya da, iğrenç bir meyhaneye kapağı atan ve bayram günlerinin Büyük Rusyası'nı tanımayı öğrenen işçinin Büyük Rusyası mı? Yoksa yüz milyon köylünün Büyük Rusya'sı...

— Allah belanızı versin!..

Katya sert bi hareketle, masanın altından Roçin'in elini sıktı.

Roçin:

— Affedersiniz, diye devam etti, ama şu ana kadar Rusya'nın, dünyanın altıda birini kaplayan bir memleket ve halkının da şerefli bir tarih yaşamış millet olduğunu sanıyordum...

Belki bolşevik olarak karşı düşünceyi öne sürmeye gelince, o başka bir şey... Affedersiniz...

Öfkesine güçlükle hâkim olmaya çalışarak, acı acı güldü:

— Hayır böylesi daha iyi. Üstelik gurur da duyuyorum bundan... Ben kendi hesabıma, Rus devletinin tarihini okurken çok seviniyorum. Ama yüz milyon müjiğimiz bu kitapları okumamıştır. Tarihimizle iftihar edemezler. Onlar kendi tarihlerini isterler, bu zamanın değil, ama gelecek zamanlarda gelişecek olan tarihi... Elinizden bir şey gelmez. Üstelik rehber olarak proletaryayı seçmişler. Proletarya daha da ileri gidecek; aklı sıra dünya tarihini yapacaklar... Buna da engel olamazsınız.... Belki beni de bolşeviklikle suçlayacaksınız, Vadim Petroviç... Şahsen ben kendimi hayran hayran seyre dalmakla suçluyorum. Büyük bir günah. Mazeretim, siperlerde yaşanan hayatın sebep olduğu büyük yorgunluk. Zamanla daha aktif olacağımı umut ediyorum. Belki o zaman suçlamanıza karşı koyacak bir şeyim olmayacak...

Kısacası Tetkin'in tüyleri diken diken olmuştu. Kızarmış çıplak başı terlemişti. Roçin, çabuk hareket ederek kaputunu giyiyordu, ama bir türlü düğmelerini ilikleyemiyordu. Küçük yüzü iyice kasılan Katya bir kocasına, bir Tetkin'e bakıyordu. Sıkıcı bir sessizlikten sonra Roçin:

— Bir arkadaşımı kaybettiğime yanıyorum, dedi. Misafirperverliğinize çok teşekkür ederim...

Tetkin'in elini sıkmadan kapıya doğruldu. O zaman Katya, bu "küçük koyun"a ellerini uzatarak:

— Vadim, diye bağırdı, yalvarırım dur...

Döndü. Kaşları kalkıktı. Yanakları kıpkırmızı olmuştu.

— Şu anda haksızsın Vadim... Bu düşüncelerinle, bu halinle yaşamak imkânsız...

Roçin tehdit eden bir ifadeyle:

— Öyle mi! dedi. Tebrik ederim...

— Vadim, bugüne kadar bana hiç danışmadın. Senden bir şey istemiyordum, işlerine karışmıyordum. Sana itimat ediyordum... Ama anlamalısın Vadim, hata ediyorsun şekerim. Çoktandır söylemek istiyordum bunu sana... Başka türlü hareket etmek gerek... Buraya ne yapmaya geldiğini unut... Önce anlamak gerek... Ondan sonra ancak eminsen şayet...

Katya, korkunç bir heyecanın sıkıntısı içinde, kollarını aşağı saldı, masanın altında parmaklarını bükmeye başladı.

— Vicdanına danışıp doğru yolda olduğundan eminsen şayet, git o zaman, öldür...

Roçin vurulmuş gibi haykırdı:

— Katya, rica ederim, sus!

— Hayır!.. Seni çok sevdiğim için böyle konuşuyorum. Katil olmamalısın sen...

İkisinin arasında şaşkına dönen Tetkin:

— Dostlarım, dostlarım, diye mırıldanıyordu, beni dinleyin... Anlaşırız nasıl olsa....

Ama mümkün değildi böyle bir şey. Aylardan beri Roçin'in içinde kaynayanlar, korkunç bir kin nöbeti halinde patlamıştı. Kapının pervazı içinde ayakta durmuş, çenesini uzatıp dişlerini göstererek Katya'ya bakıyordu.

— Nefret ediyorum sizden, diye söyleniyordu. Aşkının da, senin de cehennemin dibine kadar yolunuz var!.. Kendine yakışan bir Yahudi, bir bolşevik bul... Cehennem ol!..

Boğazından, Katya'nın vagondayken duyduğu aynı acılı ses çıktı. Sanki fırlayacak, elinden bir felâket çıkacak. Hatta Tetkin, Katya'yı korumak için ilerledi. Ama Roçin göz kapaklarını yavaş yavaş sıktı ve çıktı...

* * *

Semiyon Krasilnikof hastanedeki yatağına oturmuş, endişeli bir ifadeyle kardeşi Aleksey'i dinliyordu. Matriyona'nın gönderdiği, domuz yağı, piliç, küçük çörekler gibi güzel şeyler yatağın ayak ucuna, yorganın üzerine konmuştu. Semiyon bakmıyordu bile getirilenlere. Zayıflamıştı. Istıraptan buruşmuş yüzü traş edilmemişti, saçları darmadağınıktı. Sarı uzun bir don zayıf bacaklarını örtüyordu. Kırmızı bir yumurtayı bir elinden ötekine aktarıyordu. Esmer yüzlü, çenesindeki sakalı sapsarı kardeşi Aleksey bir tabureye oturmuştu. Güzel çizmeli bacaklarını açmıştı. Sesi hoş, okşayıcıydı, ama Semiyon, kardeşinin söylediği her sözün kendisini ondan uzaklaştırdığını hissediyordu.

Aleksey:

— Köylüler bir tarafa çekiyor, işçiler başka tarafa kardeşim, diye anlatıyordu. Bizim orada, "Derin" kuyulardaki işçiler madene inmek istediler. Maden ocağını su basmış, makineler çalışmıyordu. Bütün mühendisler kaçtı. Ne olursa olsun karın doyurmak gerek, değil mi? Bunun üzerine bütün işçileri Kızıl Muhafız teşkilâtına aldılar. Devrimi daha da derinleştirmekte menfaatleri var demek ki. İşin aslı böyle mi? Bizim devrimimize gelince, köylünün devrimi bir karış topraktır. Bizim için devrimi derinleştirmek demek, toprağı sürmek, tohumu ekmek, hasadı yapmaktır. Ha, ne dersin doğru değil mi söylediğim? Herkes dövüşmeye giderse kim kalacak? Kadınlar mı? Hayvanları tımar etseler yeter! Oysa toprak bakılmak ister, nazlandırılmak ister. İşte böyle kardeşim! Köyümüze dönelim. Evde daha iyi yer içersin, daha çabuk iyileşirsin. Toprağımız var hele şükür. Ama insan gücümüz yok. Tarlayı sürmek, tohumu ekmek, ambarları doldurmak gerek. Matriyona ileben nasıl yetelim bu kadar işe? On sekiz domuzumuz var şimdi. İkinci ineği de bekliyoruz. Bütün bu işler adam bekliyor.

Aleksey kaputunun cebinden kaba tütün kesesini çıkardı. Semiyon, başını geriye atarak içmek istemediğini bildirdi.

— Göğsüm hâlâ ağrıyor, dedi.

Aleksey, kardeşini köye götürmek için ısrar edip duruyordu. Getirdiği yiyecekleri karıştırdı, tombul bir çöreği aldı, eliyle yokladı:

— Yesene, dedi, olmaz böyle şey. Matriyona en azından 250 gram tereyağı koydu içine.

Semiyon:

— Aleksey İvanoviç, dedi, ne diyeceğimi bilemiyorum pek. Kısa bir süre köyde kalmayı kabul ederim. Yaram iyi oluncaya kadar işime de gelir kalmak. Toprağı sürmeye gelince, bana bakma. Hiç değilse şimdilik... Bana güvenmeyin hiç. Savaşa gideceğim.

— Olur, nasıl istersen. Peki sebebi ne?

— Yapamam, Alioşa, elimde değil...

Semiyon'un dudakları büzüldü, ama kendine hâkim oldu.

— Anla beni, diye devam etti, başka türlü hareket edemem. Yaramı unutamam... Arkadaşlarıma nasıl işkence ettiler bir bilsen... Unutamam bunu...

Pencereye doğru döndü, yüzü yeniden kasıldı, gözlerinde bir ışıltı parladı.

— Benim yerime koy kendini... Aklıma koydum bir kere; bu alçak herifleri...

Bir şeyler mırıldandı, sonra kırmızı yumurtayı yumruğunun içinde sıkarak yüksek sesle devam etti:

— Bu vampirler kanımızı emmeye devam ettikçe rahat duramam, sakin olamam!..

Aleksey İvanoviç başını salladı. Parmaklarının ucuna tükürdü, izmaritini söndürdü, çevresine bakındı. Nereye koysam ki izmariti? Sonunda yatağın altına attı.

— Peki Semiyon, senin düşüncene de saygı duyarım... Dönelim eve. İyileşince, seni zorla tutmayacağım.

* * *

Hastaneden çıkarken Aleksey Krasilnikof, "hemşerisi" eski muhariplerden İnyat'la karşılaştı. El sıkıştılar. Ne var ne yok? İnyat, yürütme komitesinde şoför olduğunu söyledi.

— "Güneş"e gidelim, dedi. Sonra geceyi bizde geçirirsin. Bugün gürültülü bir toplantı olacak. Komiser Broynitski'den bahsedildiğini duydun mu? Bu işin içinden nasıl sıyrılacak bilmiyorum. Arkadaşları ortalığı kasıp kavuruyorlar. Bütün şehir bağırıp çağırıyor, protesto ediyor. Dün güpegündüz, şu köşede, iki zavallı ço-

cuğu, iki öğrenciyi, bir şey yapmadıkları halde kılıçtan geçirdiler. Ben de oradaydım, şu direğin yanındaydım. Yaptıklarını görünce yüreğim ağzıma geldi.

Konuşa konuşa, ağzına kadar dolu sinemaya vardılar. Kalabalığı yararak en öndeki koltuklara kadar vardılar. Küçük sahnede, büro üyelerinin çevrelediği masanın önünde, kambur, soluk benizli, kabarık siyah saçlı bir adam, kafese konmuş bir aslan gibi aşağı yukarı dolaşıyordu. Masada, kaputlu yuvarlak yüzlü bir kadın, başında yara pansumanı bulunan karamsar ifadeli bir er, üç işçi, kara kuru, gözlüklü bir ihtiyar ve asker ceketli iki genç vardı. Aşağı yukarı dolaşan adam hem konuşuyor, hem de güçsüz yumruğunu monoton bir hareketle sallıyordu. Öteki elinde bir demet gazete kupürü vardı.

İnyat, Krasilnikof'un kulağına:

— İlkokul öğretmenidir, diye fısıldadı, Sovyet mebusu...

— Susamayız artık... Susmamamız da lâzım... Arkadaşlar, şehrimizde, uğruna savaştığımız Sovyet iktidarı elimizde değil mi?.. Değil arkadaşlar! Keyfe bağlı bir idare var aramızda... Çarınkinden de kötü bir istibdat... Başı yumuşak vatandaşların evlerine hunharca giriyorlar... Sisli havalarda sokağa çıkmak imkânsız! Gelen geçeni soyuyorlar... Yağma ediyorlar... Sokak ortasında çocukları öldürüyorlar. Yürütme komitesine, Devrim komitesine bahsettim bundan... Ellerinden bir şey gelmiyor... Askeri komiser bütün bu cinayetleri örtbas etmek için hudutsuz yetkisini kötüye kullanıyor... Arkadaşlar...

Gazeteleri tutan elini çırpınırcasına göğsüne vurdu:

— Çocukları neden öldürüyorlar? Bizi kurşuna dizin... Ama neden çocukları öldürüyorsunuz?

Bu son sözler, salonu ayağa kaldıran heyecanlı dalgalanma arasında kayboldu. Herkes birbirine kışkırtan, korkulu gözlerle bakıyordu. Konuşucu masadaki yerini aldı, gazete kupürleriyle buruşuk yüzünü örttü. Toplantıya başkanlık eden başı sargılı er, kulise doğru döndü:

— Söz sırası, Kızıl Muhafız şefi Trifonof yoldaşta...

Salondan bir alkış yükseldi. Kollar havaya kalkmış, eller çırpılıyordu. Salonun dibinden kalabalık bir kadın grubunun sesi yükseldi:

— Trifonof yoldaş, konuş!

Kalın bir ses:

— Trifonof! diye bağırdı.

O sırada Aleksey Krasilnikof, hemen orkestranın yanında o ana kadar sırtı salona dönük bir adamın, bir saat zembereği gibi yerinden fırlayıp bağıranlara doğru baktığını fark etti. Uzun boylu, narin bir adamdı. Subay kürklü meşin ceketinin içinde zarif görünüyordu. Çelik grisi, soğuk, alaycı bakışları dinleyicilerin üzerinde dolaşıyordu. Kimin yüzüne baksa hemen kolları yere iniyor, başı omuzlarının arasına gömülüyor, alkışı bırakıyordu. Salonda bulunanlardan biri belini bükerek hızlı adımlarla çıkış kapısına doğru yürüdü.

Çelik bakışlı adam, hor bir ifadeyle bakarak sırıttı. Sert bir hareketle tabancasının kılıfını düzeltti. İnce, traş edilmemiş yüzü, bir aktörün yüzünü andırıyordu. Yeniden sahneye doğru döndü, dirseklerini orkestranın tırabzanına dayadı.

İnyat dirseğiyle Krasilnikof'un böğrünü dürttü.

— Broynitski bu, dedi. Görüyorsunuz ya dostum, bir bakışı kâfi, insanın ödünü koparmak için.

Kızıl Muhafız komutanı Trifonof, iri çizmeleriyle sahnenin döşemesini sallayarak kulisten çıktı. Ceketinin kolunda kızılderili arması vardı. Elinde, çevresi kırmızı şeritli kasketini tutuyordu. Bodur gövdesi sakin olduğunu gösteriyordu. Hiç acele etmeden tırabzana kadar yürüdü. Traş edilmiş başının derisi kımıldadı. Kalın kavisli kaşları gözlerini örtüyordu. Kolunu havaya kaldırdı. Salonda çık çıkmıyordu. Bükülmüş koluyla, sahnenin dibinde duran Broynitski'yi gösterdi.

— Arkadaşlar, Askeri Komiser Broynitski yoldaş şu anda burada bulunuyor. Bu çok iyi. Sorularımıza cevap versin. Cevap vermek istemezse, zor kullanmamız gerekecek...

Broynitski alçak sesle, tehdit eder bir tavırla:

— O! O! dedi.

— Evet, zor kullanacağız. Biz işçi ve köylü iktidarıyız. Bu iktidara boyun eğmek zorundadır. İlk bakışta her şeyi meydana çıkarmanın kolay olmadığı bir devirde yaşıyoruz arkadaşlar... Karmakarışık bir zamandayız... Bilirsiniz, pislik daima suyun yüze-

yinde bulunur... bunu söylemekle şunu demek istiyorum; her türlü kopuk, devrime tebelleş oluyor...

Broynitski kuvvetli bir Polonyalı şivesiyle:

— Yani ne demek istiyorsun? diye bağırdı. İsim söyle...

— Sabret biraz, ona da gelecek sıra. Arkadaşlar. İşçilerle köylülerin döktükleri kan sayesinde, beyaz muhafız haydutlarını Rostof'dan kovduk... Don bölgesinde Sovyet iktidarı dimdik ayakta. Peki öyleyse neden her taraftan protestolar yükseliyor? İşçiler kaynaşıyor? Kızıl Muhafızlar memnun değiller?.. Askeri kafileler itiraz ediyorlar, neden bizi yollarda çürütüyorsunuz diye?.. Az önce aydınların temsilcisini (eliyle kendisinden önce konuşanı gösterdi) dinledik. Bütün bunlar neyi gösteriyor? İnsan durumu bakıp, herkesin Sovyet iktidarından memnun olmadığını zannedecek. Neden çapulculuk ediyorsunuz, neden sarhoş oluyorsunuz, neden çocukları öldürüyorsunuz? diye soruyorlar bize. Hatta benden önceki konuşan da "kurşuna dizin bizi" diye teklif etti... (Gülüşmeler duyuldu, birkaç kişi alkışladı.) Arkadaşlar, Sovyet iktidarı çapulculuk yapmaz, çocukları öldürmez. Ama Sovyet iktidarına tebelleş olan bazı kopuklar var; işte çapulculuk edenler de onlar, adam öldürenler de... Bu işi yaparken, Sovyetler iktidarının imanını dinamitliyorlar...

Bir an sustu. Salonda çıt çıkmıyordu. Dinleyicilerin nefes aldığı bile duyulmuyordu.

— Şimdi Broynitski yoldaşa bir soru sormak istiyorum. Dün iki masum çocuğun öldürüldüğünü biliyor mu, bilmiyor mu?

Buz gibi soğuk bir ses mırıldanırcasına:

— Evet, biliyorum, dedi.

— Mükemmel. Geceleri yapılan çapulculuklardan haberdar mı? "Palas" otelinde içki partileri yapıldığım biliyor mu? Savaş salması olarak alınan eşyanın kimlerin eline geçtiğini biliyor mu? Bakıyorum, susuyorsunuz Broynitski yoldaş? Verecek cevabınız yok da ondan! Çünkü savaş salması olarak alınan malları, içkiye yatırmak için sizin haydutlarınız satıyor... (Salonda bir uğultu yükseldi. Trifonof kolunu kaldırdı.) Daha başka bir şey öğrendik... Size Rostof'da kimse görev vermedi. Elinizdeki görev belgesi sahtedir. Moskova'yla görüştüğünüze, hele hele Lenin yoldaşla görüşebilme şerefine gelince bu konuda da küstahça, hayasızca yalan söylüyorsunuz...

Broynitski oturduğu yerde dikilmişti. Gittikçe sararan güzel yüzü titremeye başlamıştı. Birden yerinden fırladı, salonun bir köşesinde ağzı açık duran sarışın bir erin yanına koştu. Eri kaputundan çekip Trifonof'u göstererek korkunç bir sesle:

— Öldürsene onu, diye bağırdı. Öldür şu salağı!

Genç delikanlının yüzü yırtıcı bir hayvanınki gibi büzüldü, tüfeğini omuzundan indirdi. Trifonof, bacakları ayrık, bir boğanınki gibi başı öne eğik kıpırdamadan duruyordu. Kulisten fırlayan bir silahlı işçi gelip yanında durdu. Aceleyle namluya mermi sürdü. Hemen onun ardından ikinci, üçüncü ve daha başka işçiler çıktı ortaya. Bütün sahne asker ceketleri, paltolar, kaputlarla kapkara oldu. Süngüler şakırdıyor, birbirine çarpıyordu. Bunun üzerine başkan sandalyenin üzerine çıktı, gözünün üzerine düşün sargıyı düzelterek boğuk bir sesle:

— Lütfen paniğe kapılmayın arkadaşlar, diye, bağırdı.

Beklenmedik bir olay yok. Hey ordakiler, kapayın kapıyı! Trifonof yoldaş emniyettedir. Broynitski yoldaşa söz veriyorum. Cevap versin!

Ama Broynitski kaybolmuştu. Orkestranın yanında, sadece şaşkınlıktan ağzı bir karış açık, tüfeği elinde sarışın er duruyordu.

III

Gönüllüler ordusu, Korenovskaya Kazak köyünün önünde kuvvetli bir direnme ile karşılaşmıştı. Direnme kuvvetli olduğu halde, ağır kayıplar pahasına köy ele geçirildi. O zaman çok korkulan ve ordudan saklanan haber gerçekleşti; seferin hedefi olan ve mücadeleye yeniden devam etmek için dinlenebileceklerini ve bir üs gibi kullanacaklarını umut ettikleri Kuban'ın başkenti Ekaterinodar, birkaç gün önce çarpışmadan bolşeviklere teslim olmuştu. Kuban Atamanı Pokrovski ile Rada'nın komutasındaki Kuban gönüllüleri, bilinmedik bir yere kaçmışlardı. Böylece, üç günlük bir yürüyüşten sonra ordu birden bir ağın içine girivermişti.

Kuban'da iyi kabul görme umudu da kaybolmuştu. Görünüşe göre Kazaklar, "Subay adaylarının" yardımı olmaksızın, kendi

başlarına olayları çözümlemeye karar vermişlerdi. Ordunun izlediği yol üzerindeki büyük çiftlikler terk edilmiş, her köyde pusular kurulmuş, her tepenin doruğunda bir makineli tüfek mevzilenmişti. Şimdi gönüllüler ordusu ne yapacaktı? Ukrayna asıllı Kuban Kazaklarına, Ruslara karşı ezeli kinlerini hatırlayan Çerkezlere, ya da verimli Kuban'da arızalanıp kalan Kafkas ordusu konvoylarına umut bağlayabilecekler miydi?

Onları görür görmez, sırmalı apoletli subaylarla, tüysüz junkers'ler hep bir ağızdan: "kornilof için, vatan için, iman için üç defa sağ ol!" diye bağıracaklardı. Oysa bu düzensiz ve Çarlık döneminin yirmi kopeklik madeni paraları gibi işe yaramaz formül, gönüllüler ordusunu, zenginlik içinde yüzen ve kulakları kirişte ve "Bağımsız Kazan Cumhuriyetimizi ilan etmenin tam zamanı değil mi?" diye soran Kazaklara sunabilecekleri biricik şeydi. Aynı şekilde, Don ve Kuban topraklarında eşit hakları ve köylerin Sovyetlerin için av hakkını elde etmek maksadıyla hemen kızıl bayrak altına giren Kazak olmayanlara da teklif edecekleri başka bir şey yoktu...

Ordunun arkasından giden ağırlık kollarının içinde, üzerinde kaputu, başında Saint-Georges nişanının kurdelesi ile süslü beresi, kalın bacaklı, kara yağız meşhur propagandacı bahriye eri Fedor Batkin'in de bulunduğu doğruydu. Subaylar kaç kere onu bir Yahudi ve pis kızıl olarak tabancayla öldürmek istemişlerdi. Ama Kornilof şahsen ona göz kulak oluyordu. Meşhur er Batkin'in, ordunun noksanı olan moral gücünü pekleştirdiğini sanıyordu. Komutan Kazak köylerinde konuşmak istediği zaman önce Batkin'i konuşturuyordu. Batkin, köylülere, Kornilof'un devrimi savunduğunu, bolşeviklerin ise Almanlar tarafından satın alınmış birer karşı devrimci olduklarını anlatmayı başarıyordu.

Ordu teslim olamıyordu. O devirde kimse kimseyi tutsak olarak alınıyordu. Dağılsalar? O zaman da teker teker öldürülürlerdi. Hatta Sibirya'ya çekilmek için Volga'ya doğru, Astragan steplerinden gedik açma planını bile ön görmüşlerdi. Ama Kornilof kararında ısrar ediyordu: Ekaterinodar üzerine yürüyüşe devam etmek ve şehri taarruz ederek ele geçirmek gerekiyordu. Korenovskaya'dan sonra ordu güneye saptı. Kanlı muharebeler vererek

Ust-Labenskaya köyü önünde, bu mevsimde suları yükselmiş, çağıltılı akan Kuban ırmağını geçtiler. Ordu, peşinden çok sayıda yaralıları ve ağırlık kollarını sürükleyerek hiç durmadan ilerliyordu. Böyle olmakla beraber durum hâlâ korkunçluğunu muhafaza ediyor, kendisini öylesine kıyarcasına savunma yapıyordu ki kızıl birliklerin çemberi her darbede kırılıyor, ordunun geçişini engelleyemiyordu. Ağırlık arabalarındaki yaralılara da silah dağıtıldı.

Ordu hasmına oyun oynayarak Maykop yönünde ilerliyordu. Ama Filipovskaya Kazak köyüne gelince Belaya ırmağını geçti ve birden Ekaterinodar'ı ardına alarak batıya döndü. Belaya ırmağının ardında dar bir boğazdan geçerken büyük sayıda kızıl kuvvetler tarafından çevrildi. Durum umutsuz görünüyordu. Muharebe bütün gün devam etti. Yüksek tepeleri tutan kızıllar topçu kullanıyor, makineli tüfeklerle geçit noktalarını, toprağa yapışmış avcı hatlarını ateş yağmuruna tutuyorlardı.

Ama akşam karanlığı çökünce, umutsuz son bir gayret gösteren Kornilof'un ordusu, güçlü bir taarruz denemesine girişti. Kızıllar tepelere doğru çekildiler ve ordunun batıya doğru ilerlemesine engel olamadılar. Daha önce birçok defa denendiği gibi askeri tecrübe ile sağ kalmanın bu muharebenin sonucuna bağlı olduğu düşüncesi zaferi kazanmıştı.

Bütün gece civardaki Kazak köyleri alevler içinde yandı. Hava bozmuştu, kuzey rüzgârı esiyordu. Gök donuk bulutlarla örtülüydü. Önceleri hafiften başlayan yağmur sağanak halini aldı ve bütün gece yağdı. 15 Mart'ta Novo-Dimitrovskaya istikametinde ilerleyen ordunun önünde uçsuz bucaksız bir su ve çamur deryası uzanıyordu. Yolun kenarındaki ender tepeler, her tarafı saran sisten görünmüyordu. Erlerle subaylar dizlerine kadar suyun içinde yürüyor, arabalar ve toplar poyralarına kadar batıyordu. O güne kadar görülmedik bir fırtına çıkmıştı. Sulu, kar lapa lapa yağıyordu.

* * *

Roçin marşandiz vagonundan indi, tüfeğini ve arka çantasını düzeltti, çevresine bakındı. Varnavski alayının grup grup erleri yolun üzerinde kımıldıyordu... Kaputlar, koyun postları, belleri

iple bağlanmış sivil paltoları görülüyordu. Birçokları makineli tüfek şeritlerini, el bombalarını, tabancalarını üzerlerinde taşıyorlardı. Kimilerinin başında kasket, kimilerinde tüylü bereler vardı. Bazılarında ise zenginin birinden zorla alınmış melon şapka vardı. Eskimiş deri ve fötr çizmeler, paçavralara sarılmış ayaklar vıcık vıcık çamuru yoğuruyordu. Süngüleri birbirine çarparak şakırdayan erler:

— Haydi aslanlar, mitinge! diye bağırıyorlardı. Aydınlansın şu iş bir kere! Uzun süredir hayvanlar gibi öldürülmekten bıktık!

Köpürme, her zaman olduğu gibi, kızıl birliklerin Filipovskaya önlerindeki bozgun haberinin mübalâğalı bir şekilde anlatılmasıyla tahrik edilmişti. Askerler:

— Kornilof'un elli bin askeri öğrencisi var! diye bağırıyorlardı. Bizi de alay kılıçtan geçirtiyor... Satıldık biz arkadaşlar! Komutanı getirin!

Gar binalarının arkasında ve yağmurlu sise bürünmüş stepe bitişik avluda muharipler toplanıyordu. Marşandiz vagonlarının kapıları açılıyor, gürültülü sesler çıkarıyordu. Yabani bakışlı adamlar, silahlarını bırakmadan vagondan atlıyorlardı. Hepsi de acele işleri varmışçasına, yaprakları dökülmüş uzun kavakların üstünde kargaların bağrışarak uçuştuğu ve rüzgârın alabildiğine estiği avluya doğru yürüyordu. Konuşanlar, çatısına dağ gibi kuru yaprak yığılmış buz mahzeninin üzerine çıkıyor, yumruklarını havada sallayarak:

— Arkadaşlar, diye bağırıyorlardı, Kornilof'un sürüleri neden yeniyor bizi?.. Neden askeri öğrencilerin Ekaterinodar'a yaklaşmalarına müsaade edildi?.. Yoksa bunun altında bir plan mı gizli?.. Komutan cevap versin bize!

Erler binlerce ağızdan:

— Cevap versin! diye bağırıyorlardı.

Öylesine kuvvetli bağırıyorlardı ki kargalar ürküyor, bulutlara kadar yükseliyorlardı.

Garın peronunda ayakta duran Roçin, kıpırdayan başların kalabalığı arasında buz mahzenine doğru ilerleyen bir kasket gördü. Komutandı bu. Sabit bakışlı, traş edilmiş, kemikli yüzü solgun, fakat kararlıydı. Eskiden tanıyordu komutanı: Sergey Sergeyeviç Sapojkof.

Eskiden, savaştan önce Sapojkof, istikbali parlak insanlar grubunun sözcüsüydü. Konuşmaları ile eskimiş ahlâkı param parça ederdi. Burjuva çevrelerinde, acayip tüylü yeşil redingotu, yanağında garip resimler boyalı olduğu halde boy gösterirdi. Savaş sırasında süvari birliklerine gönüllü yazılmış, kılıç kullanmaktaki mahareti ve gözüpek bir kılavuz oluşuyla şöhret yapmış, üsteğmen rütbesine kadar yükselmişti. 1917 yılı başlarında birden tutuklanmış, Petrograd'a gönderilmiş, gizli bir teşkilâta kayıtlı olduğu için kurşuna dizilme cezasıyla mahkûm edilmişti. Şubat devriminde serbest bırakılmış, bir süre asker mebuslar komitesinde anarşist grubun temsilcisi olarak bulunmuştu. Sonra Ekim Devrimine kadar ortadan kaybolmuştu. Kış Sarayının alınışına katılanlar arasındaydı. Kızıl Muhafız birliklerine muvazzaf subay olarak girdi.

Şu anda ise ayakları kayarak, kuru yaprak yığınıyla örtülü buz mahzeninin üzerine çıkmıştı. Çenesinin altında boynunun derisi kat kat olmuştu. Baş parmaklarını kemerinin içine soktu ve kendisine doğru kalkan binlerce başı süzdü. Sesini yükseltmeden, fakat her taraftan duyulacak şekilde alaylı bir ifadeyle:

— Rütbeli namussuzların sizi neden yendiklerini öğrenmek istiyorsunuz, değil mi, zırlak şeytanlar? diye söze başladı. Utanç verici davranışlarınız, zırıl zırıl bağırmanız yüzünden yeniliyorsunuz. Komutanın emirlerine itaat etmiyorsunuz. Daha kötüsü var. Karşınıza ufacık bir engel çıkınca, diliniz bir karış uzuyor. Hepsi bu kadar değil. Daha şimdiden aranızda paniğe kapılanlar var!.. Filipovskaya önünde yenildiğimizi kim söyledi size?.. İhanete uğradığımızı ve Kornilof'un Ekaterinodar'a yaklaşmasına müsaade ettiğimizi kim söyledi? Sen mi? (Tabanca tutan elini sert bir hareketle kaldırdı ve aşağıda duranlardan birine nişan aldı.) Tırman şuraya, çık yanıma, konuşalım... Ha, sen söylemedin mi?.. (Pişman olmuş gibi tabancasını cebine soktu.) Beni budalanın biri, anasının memesini emen bebek mi sandınız yoksa?.. Neden bağırıp çağırdığınızı biliyor muyum sanıyorsunuz?.. Söyleyeyim mi bağırıp çağırmanızın sebebini, ha, söyleyeyim mi? Peki söylüyorum işte: Fedka İvolgin bir, Pavlenkof iki, Teranti Dulya üç, Afipskaya istasyonunda alkol dolu sarnıç vagonları olduğunu telefonla öğrenmişler... (Kahkahalar yükseldi birden. Roçin, "Anasının ipini satmış herif,

adamları uyutup durumu kurtardı!" diye düşündü.) Tabii bunun üzerine savaşmak için can atıyor bu delikanlılar. Neymiş, kumandan hainmiş. Neden, çünkü, ya alkol sarnıçları birden Kornilof'un subaylarının eline geçerse?.. (Bir kez daha kahkahalar yükseldi. Kargalar yeniden havalandı.) Olay bu şekilde kapanmıştır, arkadaşlar... Şimdi size son bildiriyi okuyacağım...

Sapojkof cebinden kâğıtları çıkardı, yüksek sesle okumaya başladı. Roçin geri döndü, gara girdi ve perona çıktı. Kırılmış bir sıranın üzerine oturdu ve kaba tütünden bir sigara sardı. Bir hafta önce, sahte belgelerle, cepheye hareket eden kızıl muhafızlar konvoyuna katılmıştı. Katya ile şöyle böyle uyuşmuşlardı. Tetkin'in evinde, çay saatinde yaptıkları kırıcı görüşmeden sonra Roçin günün geri kalan kısmını şehirde dolaşarak geçirmişti. Gece olunca Katya'yla görüşmeye gelmişti. Yumuşamamak için gözlerine bakmaktan kaçınarak, sert bir sesle:

— Bir ay mı olur, iki ay mı olur, bilemiyorum, burada kalacaksın, demişti. Fikirleriniz birbirine uyduğuna göre anlaşacağınızı sanırım. Elime geçecek ilk fırsatta burada kaldığın günler için masraflarını ödeyeceğim. Bilhassa şunun üzerinde ısrar ediyorum; git hemen bedava olmadığını söyle bir zahmet. Hayırseverlik istemiyorum... Bana gelince, bir süre için gözden kaybolacağım.

Katya dudakları hafifçe aralanarak:

— Cepheye mi gidiyorsun? diye sordu.

— Bu beni ilgilendirir, sadece beni...

Katya için durum açık bir şekilde kötüye gidiyordu. Geçen yaz, güneşli bir temmuz günü, Vasiliyevski adasının sütunları ile köprülerin gölgesinin aksettiği ayna gibi düz Neva ırmağının rıhtımında Katya, suyun kenarında, granit bir sıranın üzerine oturmuştu. Roçin: "Savaşlar sona erecek, devrimler bitecek, imparatorluklar ortadan kalkacak. Tükenmeyen bir şey kalacak sadece: Seven kalbiniz..." diyordu.

Ve işte şimdi, pis bir avluda düşman gibi ayrılmışlardı... Katya böylesi bir akıbete lâyık değildi... "Çok güzel doğrusu!.. Cehennemin dibine batsın bu hayat! Rusya için her şeyin sonu geldi..."

Roçin'in planı basitti: Kızıl muhafız birlikleriyle, gönüllü ordusunun savaştığı bölgeye ulaşmak ve ilk fırsatta karşı tarafa geç-

mek. General Markof ile albay Nejentsef onu şahsen tanıyorlardı. Onlara kızıl birliklerin durum ve hazırlıkları hakkında çok değerli bilgiler verebilirdi. Ama Roçin için esas olan, kendinden yana olanların arasında olmak, bu lanet maskeyi yüzünden sıyırıp atmak, rahatça nefes almak, sonuncu olarak da ciğerlerinin bütün gücüyle, "bu gemi azıya almış vahşilerin, bu kanmışların" yüzünün ortasına okkalı bir tükürük atmaktı...

Sırtı ve koltuk altları yırtılmış koyun postu gocuklu bir adam, Roçin'in yanına, sıranın üzerine oturdu.

— Komutanın alkol konusunda söyledikleri haklı, dedi. Konuşmaktan başka bir şey yaptığımız yok... Şamataya boğuyoruz ortalığı, ama yakından bakınca dostum, insan kara kara düşünüyor... (Roçin'den tütün istedi.) Görüyorsun ya eski tiryakilerdenim ben, pipo içerim. (Çenesindeki sakalı aklaşmış, esmer muzip yüzünü Roçin'e çevirdi.) Eskiden Nijni'de, satıcıların yanında, depolarda çalışıyordum; pipoya orada alıştım. Şu halimi görüyorsun, 1914'ten beri savaşıyorum. Durmanın imkânı yok. Çaresiz kaçmak savaştan, he!

Roçin istemeye istemeye:

— İstirahata çekilmenin tam zamanı, diye karşılık verdi.

— İstirahat mi? Ben mi istirahate çekilecek mişim? Aslanım, görünüşe göre sen zengin bir aile çocuğuna benziyorsun. Yook, daha bu kadar erken savaşı bırakmam ben. Burjuvalar az mı çektirdiler bana. On altı yaşımdan beri onların hizmetinde çalıştım, mallarını mülklerini bekledim. Sonunda da tüccar Vasenkof'ların arabacısı oldum. Belki duymuşundur bu adı. Ama güzelim kır atlarını soğuk suyla suladım. Kabahatlıydım, biliyorum. Kovdular tabii, haketmiştim. Oğlum öldürüldü. Karım öleli çok oluyor. Şimdi söyle bana, kimin için savaşacağım ben? Sovyetlerden yana mı, burjuvalardan yana mı? Beslediler beni, giydirdiler. Ayağımdaki şu botları görüyor musun, geçen hafta bir ölünün ayağından aldım. Su geçirmiyorlar, iyi bir mal! Ne iş mi yapıyorum? Ateş açıp hurra diye bağırarak taarruza kalkıyoruz, sonra da bir karavanın çevresine çöküyoruz. Böylece kendi hesabına çalıştığını biliyorsun. Ya oğlum! Nedir bizim ordu? Fakirler, dilenciler, baldırı çıplaklar, herkesin söylediği gibi felâke-

tin evlerine temel attığı kimseler. Kurucu Meclise gelince, Nijni'de yapılan seçimleri gördüm. Hepsi de okumuş kimselerle sarsak ihtiyarlardı.

Roçin gizliden gizliye adamı süzerek:

— Senin dilin çok uzun, dedi.

Bu adamın adı Kvaçin'di. Roçin bir haftadan beri onunla aynı vagonda yolculuk ediyordu. Üst kat ranzada yan yana yatıyorlardı. Herkes Kvaçin'e "büyükbaba" diyordu. Eline en küçük bir imkân geçse, gazeteyi alıp bir köşeye yerleşiyor, kupkuru burnunun üzerine altın çerçeveli gözlüğünü takıyor, mırıldanarak okuyordu.

— Bu gözlüğü, diyordu, Samara'da vesikayla aldım. Milyoner Başkirof için ısmarlama yapılmıştı. Görüyorsunuz ki şimdi ben kullanıyorum.

Roçin'e:

— Çok konuştuğum doğru, diye karşılık verdi. Hiçbir mitingi kaçırmam. Bir gara geldik mi genelgeleri, emirleri, ne varsa hepsini okurum. Bizim proletarya gücümüz konuşmaktır. Sussak, bilgiden yoksun olsak ne olurduk bilir misin? Kurbanlık koyun!

Cebinden gazeteyi çıkardı, ihtiyatla açtı, ağır hareketlerle gözlüğünü taktıktan sonra okumaya başladı. Kelimeler sanki yabancı bir dilde yazılmış gibi kekeleye kekeleye okuyordu.

"... Bütün çalışan insanların mutluluğu, daha adil, daha iyi bir hayat düzeni kurup yararlanmak için savaştığınızı unutmayınız..."

Roçin yana dönmüştü. Adamın okurken, gözlük camlarının üzerinden kendisine dik dik baktığını fark etmedi.

Kvaçin, sesinin tonunu değiştirerek:

— Zengin çocuğu olduğun belli senin oğlum, dedi. Okuduklarım sana bir şey söylemiyor. Casus olmayasın yoksa sen?

* * *

Varnanski alayı Afifskaya istasyonunda trenden indi, Novo-Dimitrovskaya köyüne doğru yaya olarak yoluna devam etti. Gecenin karanlığında, doluyla karışık soğuk kuzey rüzgârı süngülerin üzerinde ıslık çalıyor, kaputları uçuruyor, yüzleri kamçılıyordu. Ayaklar buz parçalarını kırıyor, vıcık vıcık çamurun içine ba-

tıyordu. Rüzgârın uğultusu arasında: "Duraklayın! Duraklayın! Yavaş yavaş! İtmesene topal şeytan!" bağrışları duyuluyordu.

Soğuk, ince kaputlardan içeri giriyor, ilikleri donduruyordu. Roçin; "Allah vere de düşmesem, hapı yuttuğumun resmidir, çığner geçerler..." diye düşünüyordu. Yolu kaybettikleri belliydi, bir sel çukurunda, ya da bir ırmağın yamacından gidiyorlardı. Gittikçe boğuklaşan bir ses, son çığlığını atıyormuşçasına: "Kardeşler, tahammülüm kalmadı artık!" diyordu. "Bağıran Kvaçin miydi acaba? Hep yanımda yürürdü de. Bir şeylerden şüpheleniyor, söylediğim hiçbir şeye inanmıyor."

Roçin dün akşam ondan kurtuluncaya kadar akla karayı seçmişti. Önde gidenler yeniden durmuşlardı. Roçin, yuvarlak, buz gibi soğuk bir sırta çarptı. Başı önünde, buz gibi elleri cebinde düşünüyordu: "Dört yıldır yorgunlukla boğuşuyorum. Sırf adam öldürmek için binlerce kilometre yol aldım. Ağır, ağır olduğu kadar da önemli bir şey. Katya'yı incitip terk ettim. Bu o kadar ağır değil. Yarın ya da öbür gün öteki tarafa geçeceğim ve böyle bir kar fırtınasında bu adamları, yani Rusları öldüreceğim. Çok garip, Katya, asil ve iyi bir adam olduğumu söylerdi. Garip, çok garip."

Merakla izliyordu düşüncelerini. Birden ne düşündüğünü unuttu. "Hayra alâmet değil bu," diye düşündü. "Durum kötüye gidiyor. Uyuşuyor her tarafım. Son düşünceler, ölüm düşünceleri geçiyor aklımdan. Demek ki biraz sonra kalkmamacasına karların üzerine yıkılacağım."

Ama dayandığı buz gibi sırt kımıldadı, yürümeye başladı. Roçin de kımıldadı, adımını önündekine uydurdu. Şimdi dizlerine kadar çamura gömülüyordu. Çizmeleri çok ağırlaşmıştı. Yapışan çamuru çıkarmak imkânsızdı.

Rüzgâr kulaklarına kadar bir uğultuyu ulaştırdı:

— Önümüze ırmak çıktı, arkadaşlar!..

Hep bir ağızdan çıkan küfürler, gümbürdeyerek uzandı gerilere doğru. Soğuk rüzgâr, garip düşünceler uyandırarak süngülerin üzerinde uğuldayıp duruyordu. Belli belirsiz, öne eğilmiş siluetler Roçin'in yanından geçiyordu. Bir gayret sarfederek gücünü toparladı, inleyerek ayağını çamurdan çıkardı, yürümeye başladı.

Çağıldayarak akan bir sel, karı siyah bir çizgi halinde ayırıyordu. Selin ötesinde hiçbir şey görünmüyordu. Yağan kar her şeyi kalın bir perdeyle örtüyordu. Ayaklar yamaçta kayıyor, karanlık sular coşmuş, akıyordu. Birden çığlıklar duyuldu.

— Sular köprünün üstünden aşıyor...

— Geri mi döneceğiz?

— Kim o? Kim dönecekmiş geriye? Sen mi? Sen misin geri dönmek isteyen?

— Bırak beni arkadaş, bıraksana dedim.

— Vur bir dipçik aklı başına gelsin...

— Oo... Oo... Oo...

Aşağıda, suyun kenarında, bir cep fenerinden çıkan ışık hüzmesi göründü. Köprünün kamburlaşmış, gri, köpüklü kısmında, korkuluğun geri kalan kısmı aydınlandı. Işık hüzmesi zigzaklar yaparak birden göğe doğru yükseldi ve söndü. Boğuk korkunç bir ses yükseldi:

— Takım!.. Su geçilecek!.. Tüfekler, mermiler baş üzerinde!.. İtişmeyin!.. İkişer, ikişer, ileri!

Roçin, tüfeğini yukarı kaldırarak beline kadar suya girdi. Su rüzgârdan daha az soğuktu. Akıntı hızla sağ göğsüne vuruyor, sallıyor, karanlık suların içine sürüklemeye çalışıyordu. Bozulmuş köprünün döşemesini zorlukla bulan ayakları kayıyordu.

Varnavski alayı, yerli birlikleri desteklemek için Novo-Dimitrovskaya istikametinde hızla ilerliyordu. Kazak köyünün bütün halkı siperler kazıyordu. Tek tek evlerle, ihtiyar heyeti binası takviye ediliyordu. Her taraflara makineli tüfekler konulmuştu. Ağır topçu güneyde. Grigoriyevskaya köyünde mevzilenmişti. Aynı bölgede, Rostof'dan beri gönüllüler ordusunu kovalayan, Dimitri Selest'in komutasındaki İkinci Kuzey Kafkasya alayı bulunuyordu. Garnizon, topçu ve zırhlı trenler batıda, Afifskaya köyü bölgesindeydi. Kızıl kuvvetler, kullanılmayan bu yollar ve çamur nedeniyle kabul edilmeyecek bir şekilde birbirlerinden ayrı bulunuyorlardı.

Akşama doğru, her tarafı sulu kar ve çamurla kaplı bir Kazak süvarisi köy meydanından dört nala geçti. İhtiyarlar heyeti binasının önünde durdu. Atın böğürlerinden dumanlar çıkıyordu.

— Komutan yoldaş nerede?..

Kaputlarının önünü ilikleyen birçok adam bir sıçrayışla merdivenlere çıkmışlardı. Sapojkof, üzerinde sâvarilerin kısa ceketi, kalabalığın arasından yol açtı:

— Komutan benim, dedi.

Kazak bir nefes aldı, eğerinin önüne eğilerek:

— İleri karakolu tüm öldürdüler. Bir ben sağ kurtuldum.

— Ee, sonra?

— Sonra, bu gece Kornilof'u bekleyin. Bütün ordusuyla geliyor...

Merdivenlerin üzerinde herkes birbirine baktı. Bu adamların arasında, köyün savunmasını örgütleyen komünistler de vardı. Sapojkof derin bir nefes aldı, çenesini eğdi:

— Ben hazırım, dedi. Ya siz arkadaşlar?..

Kazak attan inmişti. General Erdeli tugayının Çerkezlerinin, ileri karakoldakileri nasıl kılıçtan geçirdiklerini anlattı. Muharipler, Kazak kadınları, çocuklar, merdivenin önünde bir yığın halinde toplanmış çıt çıkarmadan dinliyorlardı.

Başına bir başlık sarmış olan Roçin de sokuldu. Gece yeteri kadar uyuyabilmiş, ıslak elbiseler ve ıslak çorapların arasında karmakarışık yatan elli kadar kızıl askerin yattığı pis kokulu ve çok sıcak bir evde üstündekileri kurutabilmişti. Gün doğarken evin kadını ekmek pişirmiş, dilim dilim kesip delikanlılara dağıtmıştı.

— Askerler, elinizden geleni yapın. Subayların köyümüze girmesine müsaade etmeyin.

Kızıl askerler de kadına:

— Hiç korkmayın, diye karşılık vermişlerdi. Seni korkutacak bir şey varsa, o da...

Arkasından aşırı ölçüde yersiz ve münasebetsiz bir söz...

Kadın eline bir somun ekmek alıp askerleri dövmek istercesine bir tavır takınarak:

— Domuzsunuz hepiniz! demişti. Bir ayağınız çukurda, ama aklınız gene uçkurunuzda...

Roçin, gece yürüyüşünden sonra, her tarafının kırıldığını, ağrıdığını hissediyordu. Ama kararını vermişti. Sabahleyin, sebze bahçesinin buz tutmuş toprağını kazmıştı. Sonra arabaları boşaltmış,

mermi dolu sandıkları binaya taşımıştı. Yemek saatinde adam başına dörtte bir şişe alkol dağıttılar. Ateş gibi yakan işçi kırıklığını gidermiş, kollarına, bacaklarına bir canlılık vermişti. Roçin geç kalmamaya, hemen o gün niyetini uygulamaya karar verdi.

Şimdi ise merdivenin önünde bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, ileri postalarda görev alma çarelerini araştırıyordu. Ceketinin astarı içinde sakladığı yüzbaşı apoletlerine kadar her şeyi düşünmüştü. Ümit ettiği oldu. Sapojkof'un yanında duran bodur boylu bahriyeli merdivenleri indi ve tehlikeli bir görev için gönüllü istedi.

Top gibi gürleyen bir sesle:

— Kardeşler, dedi, yaşamakla yaşamamak arasında fark görmeyenleriniz var mı aranızda?

Bir saat sonra, aralarında Roçin'in de bulunduğu elli kadar muharip, donuk bir sisin çöktüğü ovaya gitmek üzere köyden ayrıldı. Yapışkan bir alacakaranlık çöküyordu. Kar dinmişti. Rüzgâr yağmuru savuruyordu. Adamlar, göl gibi yayılan suyun içinde bata çıka yürüyor, siperler kazacakları tepelere doğru ilerliyorlardı.

Sabahın rutubetli sisi içinde bir şimşek çaktı. Uzaklaşan bir gümbürtü duyuldu... Hemen ardından düzensiz bir ateş tepeleri, ırmağın kenarını dövmeye başladı. Arkasından bir şimşek, bir top sesi daha; sonra ilerde, sisin içinde bir makineli tüfek takırdadı.

Yaklaşan Karnilof'un gönüllü ordusuydu. Öncü birlikleri şimdiden öteki sahili tutmuşlardı. Roçin, sahildeki çalıların arkasında gizlenmek için, iki büklüm olmuş iki üç insan siluetinin sıçraya sıçraya suya doğru ilerlediklerini fark eder gibi oldu. Kalbi hızlı hızlı çarpıyordu. Yamacın doruğuna kazılmış küçük siperden gövdesini çıkardı.

Irmak çok yükselmiş, sarı kurşunî renkli sularını köpürdete köpürdete akıyordu. Solda ortada, yarısı suyun içinde kalmış köprü görünüyordu. Yirmi kadar insanın belli belirsiz silueti sudan çıkıp köprüye tırmandı; sonra yere eğilerek koşmaya başladılar. Tepelerin üstünden açılan ateş ırmağı ve köprüyü tarıyor, gittikçe de şiddetini arttırıyordu. Hemen yakında, öteki sahilde, bir topun uzun alevi parladı. Roçin'in bulunduğu siperin üstünde bir şarapnel patladı. Doruğun arkasında gri siyah renkli siluetler, geçiş noktasına doğru yuvarlanırcasına indiler. Koşuyor, kıçları üze-

rinde kayıyor, yuvarlanıyor, düşüyorlardı. Hepsinin üniformalarında apoletleri vardı.

Yeniden bir top sesi daha duyuldu, küçük siperin üzerinde obüs mermisi patladı.

— Of, yandım, kardeşler! diyen iniltili bir ses yükseldi. Yaylım ateşin cayırtısı arasında birinin:

— Arkamızı çevirmek istiyorlar! diye bağırdığı duyuldu. Geri çekilin arkadaşlar!..

Roçin uzun süredir beklediği anın geldiğini hissediyordu. Birden yüzükoyun attı kendini yere, kımıldamadan o durumda kaldı. Aklından şunları geçiriyordu: "Mendilim yok. Gömleğimden bir parça koparıp süngüme bağlar, bağırırım. Fransızca bağırırım..."

Tam o anda biri güp diye sırtına çullandı, ağırlığı altında Roçin'i ezdi ve boğazına sarıldı. Parmakları gırtlağını sıkıyordu. Roçin silkindi. Omuzunun arkasında, yüzü kan içinde, gözleri yuvalarından fırlamış, dişsiz, ağzı bir karış açık bir adam gördü. Kvaçin'di bu adam. Çıldırmış gibi:

— Ah! Namussuz! İşaret ediyorsun değil mi!.. Arkadaşlarını buldun, diye tekrarlayıp duruyordu.

Roçin adamın elinden kurtulmak için ayağa kalktı zorla, salladı. Kvaçin bir sakırga gibi omuzlarına yapışmıştı. Roçin siperin kenarına yuvarlandı. Çılgına dönmüştü. Dişlerini iç bulandırıcı koyun postuna geçirdi. Dirsekleriyle dizlerinin çamurda kaydığını hissetti. Bir adım ötesi uçurumdu.

— Bıraksana ulan! diye bağırdı sonunda.

Altlarındaki toprak çöktü, iki adam tepeden aşağı ırmağa doğru yuvarlandılar.

Top ateşi çevreyi zangırdatıyordu. Mermi patlamalarıyla toprak sarsılıyordu. Ordunun büyük kısmı suyu geçiyordu. Grigoriyevskaya köyünün topçusu geçit noktalarını obüs yağmuruna tutuyordu. Obüs mermileri her tarafa, karlı araziye, sütun sütun sular fışkırttığı ırmağa düşüyordu.

Atların üzerine binmiş piyadeler ikişer ikişer sudan geçiyorlardı. Atlar hızlı akan suya girince direniyorlardı önce. O zaman süngülerin ucuyla dürtüyorlardı. Kaygan, yüksek doruktan aşağı

bir topçu bataryası dört nala indi. Bir yandan öbür yana sallanan top suların içinde kayboldu adeta. Arabacı erler kamçılarını şaklatıyorlardı. Zayıf atlar zorlana zorlana topu, yarısı suya girmiş köprünün üzerine çıkardılar. İki yönden de obüsler düşüyor, patlıyor, su kaynıyordu. Atlar şaha kalkıyor, koşum takımlarının içinde köstekleniyorlardı.

Makineli tüfek taşıyan arabalar son süratle inip doğruca ırmağa giriyorlardı. Sular arabaları sürüklüyor, fır fır döndürüyordu. Arabalardan biri devrildi. Sular arabayı, atları, tekerleklerine takılmış erlerle birlikte sürükledi, götürdü. Bir obüs mermisi havada süzülerek kalabalığın ortasına düştü. Fıskiye gibi yükselen suların arasında tahta, kol, bacak parçaları fark ediliyordu.

Sahilde, orta boylu, çenesinde sakalı, kahverengi pamuklu ceketiyle, benekli bir ata binmiş bir süvari dönüyordu. Başında, kaşlarına kadar indirdiği beyaz bir bone vardı. Kırbacını havaya kaldırmış, tiz sesiyle bağırıyordu. General Markof'tu bu adam. Irmaktan geçişi idare ediyordu. Kahramanlığı üzerine akıl almaz hikâyeler anlatılırdı general Markof'un.

Markof, büyük savaşa girdiği halde, bozulmadan kalabilen ender kişilerdendi: Atın üstünde, elinde dürbün, ya da taarruza kalkan bir birliğin içinde, kılıcını çektiği ya da korkunç bir muharebeyi yönetirken başka hiç kimsede görülmeyecek cinsten zevklendiği görülürdü. Gerçekte kiminle olursa olsun, ne sebeple olursa olsun dövüşebilirdi. Kafasında Tanrı hakkında, Çar ve Vatan hakkında kalıplaşmış fikirleri vardı. Ona göre mutlak gerçek Tanrı, Çar ve Vatan demekti. Bu düşünceler yetip de artıyordu bile ona. Bir satranç partisi kazandığı zaman, muazzam evreni küçük piyonların hareketinde gören bir satranç oyuncusuna benziyordu.

Astlarına karşı sert, gururlu; gözü yükseklerdeydi. Orduda herkes korkardı ondan. İnsanları satranç piyonlarından farksız görmesi nedeniyle birçokları hoşlanmazdı ondan, hatta hınç duyarlardı. Ama mert bir adamdı, komutanların ölümle alay etmelerini gerektiren muharebenin en nazik anını çok iyi bilir, mermi yağmuruna aldırış etmeden, elinde kamçısı adamlarının önüne düşerdi.

Irmaktan geçiş bir değil, iki değil, üç saatten beri devam ediyordu. Yeni bir kar fırtınası ırmağı ve kıyılarını yorgan gibi örtmüştü. Rüzgâr gittikçe şiddetleniyor, kuzeye doğru dönüyordu. Soğuk daha da artmıştı.

Bir omzu çıkmış olan Roçin, bayırın dibinde; suyun kenarında yatıyordu. Görülebilme umudunu tüm yitirmişti. Çıkığın sebep olduğu acıya rağmen, göğsünden apoletlerini çıkarmış, çengelli iğnelerle kaputunun omuzuna iyi kötü iliştirmişti. Kasketindeki beş kollu yıldızı sökmüştü. Irmak, Kvaçin'in cesedini götüreli çok olmuştu. Her tarafta yaralılar vardı. Kimsenin onlarla meşgul olacak vakti yoktu.

Ordu ırmağı geçmiş, durmadan muharebe ederek Novo-Dimitrovskaya istikametine doğru uzaklaşıyordu. Adamların üzerinde donan elbiseler buz parçalarıyla örtülmüştü. Atların nalları ve tekerleklerin altında çınlayan toprak donuyordu. Toprak kesekleriyle derin tekerlek izleri çizmeleri yırtıyor, ayakların derisini yüzüyordu. Yaralıların birçoğu kalkmış, topallayıp düşerek sarp yamacı tırmanmaya çalışıyordu.

Roçin ayaklarının toprakta donduğunu hissediyordu. Omzu, böbrekleri, yaralı dizi ağrıyordu. Dişlerini sıkarak o da kalktı ve yaralıların ardından yürüdü. Kimse dikkat etmiyordu ona. Dik yamacı tırmanması için çok büyük gayret sarfetmesi gerekti. Tepenin üstünde kar fırtınası kudurmuşçasına esiyor, mermiler ıslık çalıyordu. Birden önünde yürüyen kambur, donmuş subay ceketli, başında huni biçimi bir başlık bulunan adam sallandı ve çöktü. Roçin, rüzgârın saldırısına daha iyi karşı koyabilmek için eğildi. Art ayağından biri havaya dikilmiş bir at yarı yarıya kara gömülmüştü. İki yaşlanmış at terk edilmiş bir topun yanında duruyordu. Başları yerde, kaburgaları sayılacak kadar zayıf, böğürleri buz tutmuştu. Kar sırtlarına yığılıyordu. İlerde makineli tüfekler, daha bir inatla, daha bir göz korkutucu şekilde takırdayıp duruyordu. Gönüllüler ordusu geceyi sıcacık evlerde geçirmek, fırtınanın at koşturduğu ovada donarak ölmemek için dövüşüyordu.

Grigoriyevskaya köyünün topçusu ilerleyen birlikleri dövüyordu. Ama ne kızıl birlikler, hatta ne de Afifskaya yedek birlikleri savaşabildiler. İkinci Kafkas alayı ancak Varnavski alayı Novo-Di-

mitrovskaya'da çembere alınıp, göğüs göğüse sokaklarda dövüşüp eridikten sonra yürüyüş emrini almıştı. İkinci Kafkas alayı, on kilometrelik çamurdan göllerle dolu bataklığı aştı. Boğulan ya da donan bir bölük erini kaybetti. Beyazların arkasına sarkarak Varnavski alayının sağ kalanlarının çemberden kurtulmalarını sağladı.

Kargaşa ve düzensizlik beyazların arasında da hükmünü sürüyordu. Pokrovski komutasında ve köye güneyden saldıracak olan Kuban müfrezeleri, emre karşı gelmiş ve bataklıklarda ilerlemeyi reddetmişlerdi. Ayrıca, generallik rütbesini Çarın elinden değil de Kuban hükümetinden almış olan Pokrovski, general Alekseyef tarafından savaş divanında zalim bir şekilde hakarete uğramıştı. General Alekseyef, derebeylerinkini andırır hor görür bir tavırla:

— Evet, verin bakalım hesabını albay, demişti. Özür dilerim, şu anda size general demeye dilim varmıyor...

Pokrovski bu "albay" sözü nedeniyle bataklıklardan ilerlemeyi reddetmişti. General Erdeli'nin süvarileri köyü kuzeyden kuşatma görevini almıştı, ama su ile dolmuş sel çukurunu aşamamıştı. Gece olunca ordunun tümünün geçtiği geçit noktasına gelmişti.

Novo-Dimitrovskaya önlerine ilk subay alayı varmıştı. Soğuktan donmuş, öfkeli, savaşın kaşarlaştırdığı subaylar, kurutulmuş tezek ve taze ekmek kokusunu aldılar. Küçücük pencerelerde tatlı ışıkların parıldadığını gördüler. Takviye birliklerinin gelmesini beklemeden, yere tam siper yapıp karla karışık çamurda, üzeri hafif buz tutmuş suyun içinde süründüler. Köyün kenarında bile onları fark ettiler ve üzerlerine makineli tüfekle ateş açtılar. Subaylar süngü taktılar. Her biri muharebenin her anında neyin nasıl yapılması gerektiğini gayet iyi biliyorlardı. Markof'un beyaz bonesi her yerde görünüyordu. Bu, iyi sevk ve idare edilmeyen, disiplinden yoksun basit er kalabalığına karşı yapılmış komutanlar muharebesiydi.

Subaylar köyün içine daldılar. Sokaklarda, Varnavski alayının erleriyle çeteciler arasında göğüs göğüse muharebeye giriştiler. Genel bir kargaşalık ve karanlıktan yararlanarak, makineli tüfek nişancıları ya boğazlandı ya da makineli tüfeklerinin yanında el bombalarıyla paramparça edildi. Beyazlar durmadan takviye alıyorlardı. Çembere giren kızıllar, Devrim Komitesinin bulunduğu binanın önündeki meydana doğru çekiliyorlardı.

Her yol kavşağında çarpışılıyor, her sığınaktan ateş açılıyordu. Bir çamur kasırgası içinde bir topçu bataryası döt nala geldi, meydanın bir ucunda mevzi aldı. Topun namlusu Devrim Komitesinin bulunduğu binaya doğru döndü ve: Güm, güm! Sesler çıkararak obüs yağdırmaya başladı. Pencerelerden adamlar atlıyordu. Binanın içinden sapsarı bir duman yükseldi. Topçu ateşi cephane sandıklarını ateşe vermişti.

Tam o sırada İkinci Kafkas alayı, doğudan saldırıcılar üzerine ateş açtı. Düşmanın ardında muharebenin başladığını anlayan Varnavski alayının erleri cesaretlerini topladılar. Bağırıp çağırmaktan, küfretmekten, lanet savurmaktan sesi kısılan Sapojkof, muşambaya sarılı alay sancağını çekip aldı. Sancağı kollarının ucunda kaldırarak meydanı geçti koşarak. Rüzgârdan sallanan kavaklara doğru atıldı. Beyazlar orada toplanmışlardı. Kazık duvarlarla kapıların üzerinden atlayan, topraktan fışkıran Varnavski alayının erleri, süngü elde her taraftan çıkıyorlardı. Çemberi yarıp, batı istikametinde köyden çıktılar.

Roçin o geceyi terk edilmiş bir arabanın üzerinde geçirdi. Donmuş iki cesedi arabadan aşağı atmış, onların yerine, otların arasına girmişti. Tek tük top sesleri bütün gece duyuldu. Novo-Dimitrovskaya üzerinde şarapneller patladı durdu. Sabahleyin, geceyi Kalujskaya köyünde geçiren gönüllü ordusunun ağırlık kolları yakından geçti. Roçin arabadan atlayıp konvoyu takip etti. Sinirleri öylesine zayıflamıştı ki ağrısını bile duymuyordu.

Rüzgâr hâlâ şiddetle esiyordu. Şimdi, yağmur ve kar yüklü bulutları dağıtarak doğudan esiyordu. Sabahın saat sekizine doğru, yukarılara doğru yükselen gri bulut parçalarının arasından masmavi gök göründü. Güneş ışınları, ok gibi keskin bir şekilde dökülüyordu. Karlar erimeye başlamıştı. Step çabucak karanlık rengini alıyor, zümrüt gibi kış buğdayları ile sarı saplar görünüyordu. Su parlıyor, yolların kenarlarındaki derecikler şırıl şırıl akıyordu. Tümseklerin üzerinde kuruyan cesetler, ölü gözlerle lacivert göğe bakıyorlardı.

Geçen arabaların birinden:

— Dur hele, bu Roçin be, vallahi Roçin! diye bağrıldı. Hey Roçin, nereden geliyorsun?

Roçin başını çevirdi. Hırçın bir Kazağın sürdüğü çamurlu ve kenarları kırılmış bir arabada, kolları boyunlarına asılı, başları bantlı, eski bir koyun postuna sarınmış üç adam oturmuştu. Boynu yakasından dışarı fırlamış zayıf ve uzun olanı, durmadan başını hafif hafif sallayarak Roçin'i selamlıyor, ateşten kurumuş dudakları bir gülümsemeyle öne doğru uzanıyordu. Roçin, eskiden kanlı canlı, neşeli, zampara, içki düşkünü alay arkadaşı Vaska Teplof'u güçlükle tanıdı. Roçin ses çıkarmadan arabaya sokuldu. Teplof'u kucakladı.

— Söyle Teplof, kime başvurmam gerek? Kurmay başkanınız kim? Görüyorsun ya apoletlerimi iğneyle tutturdum. Sizin tarafa daha dün geçtim.

Teplof:

— Atla arabaya, dedi. Sonra arabacıya, dursana ulan! diye bağırdı.

Arabacı Kazak homurdandı, ama durdu. Roçin arabaya çıktı, ayaklarını tekerleklerin üzerinden sarkıttı. İnsanın iliklerini ısıtan bu güneşin altında arabada gitmek ne zevkti. Rapor verir gibi kuru bir ifadeyle, Moskova'dan ayrıldıktan sonra başından geçenleri anlattı. Teplof, sık sık gelen kısa kısa öksürüklerle durarak:

— Seni general Romanovski'nin yanına götüreceğim, dedi. Köye varınca bir şeyler yiyip karnımızı doyururuz, bu arada da senin işi hallederim... Ne acayip adamsın! Demek saf saf komutana çıkacaktın ha: İşte ben geldim, kızılların elinden kurtuldum, size başvurmak şerefine nail oldum, diyecektin... Bizimkileri tanımıyorsun sen... Bir defa seni kurmay başkanına götürmezlerdi. Daha yolda hesabını görürlerdi. Bak, bak...

Subay kaputlu uzun bir cesedi gösteriyordu.

— Şurada yatan Mişka, baron Korf... Hatırlarsın sen de... Ah! Ne adamdı... Bana bak, sigaran var mı? Ne güzel bir sabah değil mi? Düşün bir kere dostum, yarından sona Ekaterinodar'a gireceğiz. Yataklara yatıp şöyle bir uyku çekeceğiz, ondan sonra da yallah bulvara! Müzik, kızlar, bira!

Öylesine sesli sesli gülüyordu ki ağlıyor sanırdınız. Kemiklerinin üzerindeki derisi gerilmiş ıstıraplı yüzü buruştu. Elmacık kemikleri, ateşten pençe pençe kızarmıştı.

— Rusya'nın her tarafında aynı şey olacak: Müzik, kızlar ve bira. Ekaterinodar'da bir ay dinlenip temizleneceğim. Sonra gene ileri, cezalandırmaya... Ha, ha! Şimdilik birer budaladan farkımız yok, dostum. Rus imparatorluğunu düzene sokmak için kanımızı akıttık. Düzen nasıl olurmuş göstereceğiz onlara... Rezil herifler! Bak şuna hele, biri şurada yatmış.

Kolları ve bacakları garip bir şekilde oraya buraya atılmış, üzerinde koyun postu olan bir adamın cesedinin bulunduğu çukuru gösterdi.

Üstü hasır örtülü acayip bir araba yanlarından geçti. Arabanın içinde çamura bulanmış iki adam vardı. Kürk paltolarının yakaları arkaya atılmıştı, başlarında ıslak kürk boneler vardı. Biri, iri yarı, esmer, şişman yüzlü; öteki, çukur ağzında uzun bir ağızlık, aklaşmış özensiz sakallı, gözlerinin altı şişmiş bir adamdı.

Teplof, başıyla adamları işaret ederek:

— Vatan kurtaran aslanlar, dedi. Daha iyisi olmadığına göre bunlara katlanacağız. Hizmet edebilirler bize.

— Şişman olanı Guçkof değil mi?

— Ta kendisi. Telaşlanma, zamanı geldi, kurşuna dizilecek... Öteki, sigara içeni Boris Suvarin. O da şüpheli biri... Monarşiye taraftar gibi görünüyor, ama tam bir monarşi değil. Dolambaçlı çarelere başvuruyor, ama değerli bir gazeteci... Onu kurşuna dizmeyeceğiz...

Araba köye giriyordu. Küçük bahçelerinin içindeki kulübelerle evler bomboş görünüyordu. Molozların arasından hâlâ dumanlar çıkıyordu. Yarı çamura batmış cesetler her tarafı doldurmuştu. Kâh orada, kâh burada tek tük silah sesleri duyuluyor, mahzenlerden ve ambarlardan ateş eden Kazak olmayanlar temizleniyordu. Meydanda, bir nakliye kolu karmakarışık duruyordu. Arabaların üzerine yatmış yaralılar bağırıyordu. Yorgunluktan serseme dönmüş hastabakıcılar, üzerlerinde kirli asker kaputlarıyla arabaların arasında gidip geliyorlardı. Avlunun birinden, boğazlanan bir hayvanınkini andıran çığlıklarla kamçı sesleri yükseliyordu. Süvariler dört nala geçiyorlardı. Bir çitin yanında, Junkers'ler teneke bir güğümden süt içiyorlardı.

Gittikçe kızgınlaşıp daha parlaklaşan güneş, uçsuz bucaksız maviliklerde parıldıyordu. Bir ağaçla bir telgraf direğinin arasında enlemesine konmuş bir direkte uzun yedi ceset rüzgârda sallanıyordu. Boyunları bükülmüş, çıplak ayaklarının ucu sarkmıştı. Bunlar Devrim Komitesiyle Yargı Kurulu komünistleriydi.

Kornilof'un seferinin yedinci günü de olmuştu. Atlı kılavuzlar, gözlerini güneşten korumak için elleri şapkalarının siperlerinde, Kuban ırmağının coşkun sularının ötesinde, sabah sisinin arasında Ekaterinodar'ın yaldızlı kubbelerini gördüler. Atlı öncülerin görevi, Elizavetinskaya köyünün yakınında, Kuban ırmağının geçit noktasında kızılların elinde bulunan tek araba vapurunu ele geçirmekti. Bu da Kornilof'un yeni bir hilesiydi. Kızıllar onu ya güneyden Novo-Dimitrovskaya yönünden, ya da güneybatıdan, Novorosisk-Ekaterinodar demiryolundan bekleyebilirlerdi. Oysa Ekaterinodar'a taarruz etmek için, şehrin batısında son derece tehlikeli çevirme hareketini yapacaktı. Tek bir araba vapuru ile bütün ordusunu Kuban'ın coşkun sularından geçirmek için köprüsü olmayan bir geçit noktasını seçiyor, böylelikle geri çekilme yolunu tamamen kapamış oluyordu. Kızıl birliklere komuta eden Avtonomof'un karargâhı bu taktik manevrayı imkânı yok önceden akıl edemezdi. İki ya da üç günlük bir aralık sağlayan bu çok az sayıda insanla korunan ve orduyu doğruca Ekaterinodar sebze ve meyva bahçelerine götüren yolun tam üzerinde, ihtiyar bir tilki kadar kurnaz olan Kornilof, kararını değiştirdi.

Afipskaya demiryolu istasyonunun ele geçirilişi beyazlara azıklarını ve gereçlerini sağlama imkânını vermişti. Gönüllüler zırhlı trenlerin ateşinden korunmak için demiryolunu havaya uçurmuşlardı. Böyle olduğu halde, bir kızıl trenin makineli tüfekleri, erimiş karın içinde ilerleyen beyaz birliklerin yan tarafına ulaşıyordu. Mermiler küçük kaynakları kaldırarak onlara kadar ulaşınca, erler kendilerini hemen suyun içine atıyor, ördekler gibi gözden kayboluyorlardı. Sonra tekrar ayağa kalkıp koşmaya başlıyorlardı. Afipskaya istasyonu garnizonu can havliyle kendini savunuyordu. Ama kızıllar önceden mahkûm olmuşlardı, çünkü sadece savunma yapıyorlardı; oysa hasımları taarruz ediyorlardı.

Gönüllüler ordusunun birlikleri, dolambaçlı yollar izleyerek Afipskaya istasyonunu kuşatıp çember içine aldılar. Güneş, suyun yüzüne çıkan ağaçları, saman yığınlarını, çiftliklerin damlarını, su birikintilerinin üzerinde uçan ilkbahar bulutlarıyla mavi ovayı ışıl ışıl aydınlatıyordu.

General apoletli kısa ceketiyle Kornilof, elinde dürbünü ve haritası, bir ayna kadar dümdüz bu örtünün üzerinde, karargâhının başında atıyla ilerliyordu. Emir erlerine emirler veriyor, emir erleri de her yandan suları fışkırtarak küçük atlarının üzerinde uçuyorlardı. Bir an geldi ki Kornilof hasmın ateşi altına düştü. Yanında at koşturan general Romanovski hafifçe yaralandı.

İstasyon batıdan kuşatılıp, genel taarruz başlayınca Kornilof atını mahmuzlayıp doğruca Afipskaya'ya sürmek için dört nala kalktı. Zaferden şüphesi yoktu. Afipskaya'da, vagonların sıralandığı rayların, demiryolu binalarının, antrepolarla kışlaların arasında birden beliren beyaz birlikler kızılları temizliyorlardı. Bu muharebe gönüllüler ordusunun sonuncu ve en kanlı zaferi oldu.

Genç görünüşlü, kırmızı yanaklı, aşırı coşkun albay Nejentsef cesetlerin üzerinden atlayarak Kornilof'a doğru koştu. Gözlüklerinin camları parlıyordu. Tekmilini verdi:

— Afipskaya istasyonu ele geçirildi generalim.

Sabırsız Kornilof hemen sözünü kesti:

— Obüs mermilerini ele geçirdiniz mi?

— Evet generalim, yedi yüz obüs mermisi ve dört vagon piyade mermisi.

— Tanrıya şükürler olsun!

Kornilof, küçük parmağının tırnağıyla sertleşmiş ceketini tırnaklayarak, uzun uzun istavroz çıkardı.

— Tanrıya şükürler olsun!

Bunun üzerine Nejentsef bakışlarıyla, istasyonun önünde kalabalık halde biriken vurucu alayın erlerini işaret etti. Bunlar kollarında üç renkli bir üçgen işaretleri olan, kılıçla çarpışma meraklısı erlerden kurulu özel bir birlikti. Sanki yüksek bir tepeyi tırmanmışlarcasına, tüfeklerine dayanmış, ayakta duruyorlardı. Yorgun yüzlerinin hatları, öfkeli bir buruşukluğun sonucu donup kalmıştı sanki. İçlerinden birçoğunun yüzü ve elleri kana bulanmış,bakışları yabanileşmişti.

— İki defa kötüye giden durumu düzelttiler ve istasyona ilk onlar girdi generalim.

— Çok güzel.

Kornilof atını mahmuzladı, aradaki mesafe uzun olmadığı halde, vurucu alayın erlerine doğru dört nala gitti (geldiğini gören erler hemen kıpırdanıp, sıraya girdiler). At, tıpkı heykellerde olduğu gibi ileri doğru atılış anındayken Kornilof atı birden durdurdu, başını geriye doğru atıp, sert ve kesin bir sesle:

— Sağ olun kartallarım! diye bağırdı. Bu fevkalâde harekâtı başardığınız için sizlere teşekkür ederim. Obüs mermilerini de ele geçirdiğiniz için ayrıca teşekkür ederim.

* * *

Cephane ihtiyatlarını sağladıktan sonra ordu, Kuban ırmağını, öncülerin ele geçirdiği ahşap araba vapuruyla geçmeye başladı. O sırada ordunun mevcudu dokuz bin tüfek ve kılıç, dört bin attı. Irmaktan geçiş üç gün sürdü. Muharip birlikler, ulaştırma birlikleri, arabalar, top çeken atların yaptığı parklar, sağa sola serpilmiş muazzam bir ordugâh halindeydi. İlkbahar rüzgârı, araba oklarında kuruyan çamaşırları sallıyordu. Kamp ateşlerinden dumanlar tütüyordu. Ayaklarına köstek vurulan atlar çimenliklerde otluyorlardı. Subayların neşesi yerine gelmiş, arabaların üzerine çıkıyor, ellerinde dürbünleri, mavi ufukta, ele geçirmek için can attıkları şehrin kilise kubbelerini ve bahçelerini görmeye çalışıyorlardı.

— Vallahi Haçlılar da Kudüs'e böyle yaklaşıyorlardı...

— Ama baylar orada Yahudiler vardı; burada ise küçük proletarya kızlar bulacağız...

— Kadınların sosyalizasyonunu ilan ederiz... Hoh, hoh!

— Önce banyoya, ondan sonra bira içmek için bulvara!..

Ekaterinodar'dakilerse, ırmaktan geçişi önlemeye çalışmadılar bile. Sadece kılavuzlar arada bir ateş açıyorlardı. Kızıllar şehri savunmaya kararlıydılar. Kadınlı çocuklu bütün halk ivedilikle hendekleri kazıyor, tel örgülerden barikatlar yapıyor, topları mevzilere sokuyorlardı. Karadeniz bahriyelilerinin konvoyları top ve obüs mermilerini Novorosisk'ten getiriyorlardı. Birliklerin

arasında, siyasi komiserler, Kornilof'un gönüllüleri üzerine konuşuyorlardı.

— Yoldaşlar, bu gönüllülerin ardında, kendilerine karşı kesin bir savaş açtığımız dizgin tanımaz dünya burjuvazisi saklıdır.

Ve herkes Ekaterinodar'ı vermektense öleceklerine dair yemin ediyordu.

Dördüncü gün, gönüllüler ordusu, Kuban'ın başkentine karşı taarruza geçti.

Karadeniz garının önüne mevzilenen bataryalar, kudurmuşçasına ilerleyen gönüllüler kollarını cehennem ateşiyle karşıladılar. Böyle olmakla beraber arazinin arızalı oluşu, bahçeler, çukurlar, çitler ve dere yatakları, büyük kayıplar vermeden şehre yaklaşmalarını sağlamıştı.

Ondan sonra asıl muharebe başladı. "Çiftlik" denen binanın önünde –Kuban'ın yüksek yamacında yükselen, henüz yapraklanmamış kavak ormanının kenarındaki küçük beyaz ev– zorlu bir direnme gösterdiler. Kızıllar yerlerinden atıldılar gene de. Tekrar geldiler. Büyük kütleler halinde makineli tüfeklerin üzerine hücum ederek çiftliği gene ele geçirdiler. Bir saat içinde, albay Ulagay'ın Kazakları tarafından bir kere daha çiftlikten atıldılar.

Hemen arkasından Kornilof ile karargâhı tek katlı küçük çiftlik binasına yerleştiler. Çiftlikten Ekaterinodar'ın birbirine dik yollarını, yüksek beyaz evlerini, bahçelerini, mezarlığını, Karadeniz garının ve bütün bu manzaranın önünde de uzun siperleri avuç içi gibi görmek mümkündü. Parlak bir bahar günüydü. Günlük güneşlik bir hava vardı ve rüzgâr esiyordu. Her taraftan küçük küçük tüfek ateşlerinin alevleri fışkırıyordu. Muntazam aralıklarla patlayan topların sesi kulakları yırtıyordu. Ne beyazlar ve ne de kızıllar o gün hayatlarını muntazam bir biçime sokabildiler.

Küçük beyaz çiftlik evinde, köşedeki oda komutana ayrılmıştı. Odaya sahra telefonları ile bir masa ve bir koltuk kondu. Kornilof odaya girer girmez masaya oturdu, haritasını açtı ve muharebe durumunu incelemeye başladı. İki emir subayı, üsteğmen Dolinski ile Han Haciyev, biri kapıda, biri de telefonların başında görevdeydi.

Komutanın Kalmuk yüzünün derisi gerilmiş ve çizgiler daha da derinleşmişti. Ak saçları fırça gibi dikilmişti her zamanki gibi.

Altın yüzüklü kuru küçük eli, haritanın üzerinde hareketsiz duruyordu. Alekseyeviç, Denikin ve öteki generallerin öğütlerinin aksine sadece o, bu taarruza kalkmıştı ve şimdi birinci günün sonunda güveni sarsılmıştı. Bu güven sarsılışını kendi kendine bile itiraf etmek istemiyordu.

İki hata işlenmişti: Birincisi, general Markof'un komutasındaki birliklerin üçte biri, konvoyu korumak için ırmağın geçit noktasında bırakılmıştı. İşte bu yüzden Ekaterinodar'a yapılan ilk taarruz, birliklerin aynı noktaya yığılamaması nedeniyle beklenen sonucu vermemişti. Kızıllar sıkı bir şekilde dayanıyorlardı. Görünüşe göre, sağlam bir şekilde siperlere mevzilenmişlerdi.

İkinci hata, Ekaterinodar'a karşı, yol boyunca önlerine çıkan Kazak köylerine uyguladıkları gibi cezalandırma seferinin düzenlenmiş olmasıydı. Şehir her yönden birden kuşatılmıştı. Sağ tarafta, tabakhaneler istikametinde piyadelerle, yaya Kazaklar; sol tarafta derinlemesine bir harekâtla Erdeli'nin süvarileri taarruza geçmişti. Bu şekilde hareketin gayesi bütün çıkış noktalarını tutmak, şehrin ve halkın savunmasını yapanları cezalandırmak, onlara "eşkıya" ve "pis isyancılar" muamelesi etmek, yani kurşuna dizmek, asmak ve öldüresiye kamçılamaktı. Bu taktiğin sonucu, şehri savunanları daha bir kararlı yapmıştı: Darağacında ölmektense dövüşerek ölmek daha iyiydi.

Şehirde:

— Kornilof kimsenin gözünün yaşına bakmayacak! diye tellâl bağırtıyorlardı.

Kadınlar, kızlar, çocuklar, delikanlılar, yaşlılar mermi yağmurunun altında, süt güğümleri, galetalar ve çöreklerle siperlere koşuyorlardı: "Yiyin bahriyeli evlatlarım. Yiyin, askercikler, sıkı durun, sevgili arkadaşlar..." Ve hayatlarını savunanlara, bilhassa akşam olurken sokakları dolaşan ve: "Sokakları boşaltın! Evlerinize girin! Işıkları söndürün!.." diye bağırmalarına rağmen yiyecek ve mermi sandıklarını taşıyorlardı.

Böylece birinci gün kızıllara avantaj sağladı. Beyazlar en iyi komutanlarından üçünü, bin kadar subay ve erini kaybetmişti. Ayrıca, büyük bir yararı dokunmadığı halde, cephanelerinin üçte birini tüketmişlerdi.

Bu arada, bahriyeli erlerin, obüs mermileriyle topların yüklendiği kırık dökük vagonlar, ateş barajını aşarak durmadan Novorosisk'den geliyordu. Bahriyeliler vagonlardan iner inmez doğruca siperlere koşuyorlardı.

Köşedeki odasına çekilmiş olan Kornilof, haritanın üzerine eğilmiş düşünüyordu. Başka çıkar yol olmadığını düşünüyordu; ya şehri alacak, ya da hepsi yok olup gideceklerdi. Düşünceleri adeta bir intihara ulaşıyordu. Tek başına komuta ettiği ordu, bir fırına atılmış kurşun askerler gibi eriyordu. Fakat bu zeki ve cesur adam, bir öküz kadar da inatçıydı...

Elizavetenskaya köyünde, yaralı yirmi kadar subay, kilisenin avlusunda güneşte oturmuşlardı. Doğudan kâh kuvvetli, kâh zayıf top sesleri geliyordu. Burada ise güvercinler, bulutsuz gökte şakraklık etmek için, kilisenin obüslerle yıkılmış kulesinin üzerinde uçuşuyorlardı durmadan. Kilise meydanı ıssız, camları kırılmış kulübeler terk edilmişti. Tomurcuklanan leylâk ağaçlarının altında, yarısını çalıların örttüğü bir ceset, yüzükoyun yerde yatıyordu. Üzerine sinekler üşüşmüştü.

Subaylar avluda yavaş sesle konuşuyorlardı:

— Bir nişanlım vardı. Güzel, sevimli bir genç kızdı. Volanlı pembe bir elbise giyerdi. Kim bilir şimdi nerelerdedir? Bilmiyorum.

— Evet, aşk... İnsana garip bile geliyor... Sıkılıyorum, korkunç denecek derecede sıkılıyorum eski yaşantımdan... Şık şık hanımlar... Sen bile iki dirhem bir çekirdektin, bir lokantaya girdiğin zaman... Ah! Ne güzel hayat, değil mi beyler...

— Çok pis kokuyor şu bolşevik. Gömseydik iyi ederdik...

— Sinekler yer onu...

— Şişt!.. Dinleyin beyler... Yaylım ateş gene başladı...

— İnanın bu sondur artık... Bizimkiler şehre girmişlerdir bile.

Bir an sustular. Ekaterinodar üzerinde toz ve dumanın sarı gri renkte asılı durduğu doğu yönüne bakmak için döndüler. Kırmızı saçlı, bir deri bir kemik bir subay topallayarak yaklaştı. Oturdu.

— Valka şimdi öldü, dedi. "Anacığım, anacığım, duyuyor musun beni?" diye bir bağrışı vardı...

Avlunun üzerinden boğuk bir ses:

— Aşk! diye bağırdı. Volanlı elbiseli genç bir kız... Ne saçma şeyler!.. Kendini yük katarında mı sanıyorsun? Volanlı nişanlından daha güzel bir karım vardı benim de... Ben de ne yaptım onu, gönderdim... (Hiddetli hiddetli burnunu çekti.) Zaten kıtır atıp duruyorsun: Nişanlın filan yok senin... Cebindeki tabancanla kılıcın ailen senin, geri kalanı ise...

Roçin omuzunda tüfeği kilisenin önünde nöbet tutuyordu. Durmuş, konuşanın sözlerini dikkatle dinliyordu: Sarışın, kalkık burunlu, ağzının iki yanında iki çizgi, ağırbaşlı, sabıkalı bir katilinki gibi ağır bakışlı bir delikanlıydı. Roçin tüfeğinin üzerine dayandı. Bacağı ağrıyordu. İçini sıkan düşüncelere dalmıştı. Terk ettiği Katya'nın hatıraları canlanıyordu kafasında. Acıdı, içi sızladı. Alnını buz gibi süngüye dayadı. "Yeter, yeter! Zayıflık bu benimki, faydası yok böyle düşünmenin..."

Silkindi ve yumuşak otların üzerinde yürümeye başladı. "Acınacak zaman değil, hele aşkın hiç sırası değil..."

* * *

Bir obüs mermisinin yıktığı tuğla duvar önünde, asık suratlı bodur bir adam dürbünle bakıyordu. Zarif deri ceketi, deri pantolonu ve yumuşak Kazak çizmeleri kurumuş çamurla kirlenmişti. Arada bir hemen yanındaki duvara mermiler saplanıyordu.

Aşağıda, yüz metre ilerde, topçu bataryası ile yeşile boyalı cephane sandıkları bulunuyordu. Atları götürmüşlerdi. Dumanı tüten at pisliğinin yanında, kazık duvarının karşısında başları önde duruyorlardı. Seyisler, top kundaklarının üzerine oturmuş, dürbünle bakan komutanlarına göz atarak gülüyor, sigaralarını tüttürüyorlardı. Hemen hepsi bahriye eriydi, sadece üçü, hırpani kılıklarıyla sakallı topçu neferiydi.

Toz ve barut dumanı ufku örtüyordu: Siperler hattını, arazi kıvrımlarını, bahçeleri. Komutanın dürbünüyle gözetledikleri, kâh görüş alanından kayboluyordu. Yağız benizli, gemici fanilalı bir bahriye eri evin ardından kaydı. Bir kedi gibi duvara sürtünürcesine yürüyerek, bodur adamın yanına oturdu. Dövmeli ve güçlü

kollarını dizlerinin üzerinde kavuşturarak, doğanınkini andıran parlak kara gözlerini hafifçe kırparak, alçak sesle:

— Irmağın hemen kıyısında iki ağaç var, dedi. Görüyor musun?

— Ne olmuş?

— Ağaçların arkasında küçük bir ev, küçük beyaz bir duvar var. Görüyor musun?

— Çiftlik o.

— Biliyorum.

— Sağ tarafa bak bir koruluk var. Yol orası.

— Görüyorum.

— Saat dörtten itibaren süvariler ordan geçti. Adamlar gidip geldiler. Gece iki otomobil geldi. Şeytan orada. Başka hiçbir yerde olamaz.

Bodur adam, otoriter bir ifadeyle:

— İn, dedi.

Batarya komutanına seslendi. Koyun postu ceketli, sakallı bir adam tepeyi tırmandı. Bodur adam dürbünü yeni gelene uzattı. Yeni gelen uzun uzun baktı dürbünle. Nezleli sesiyle:

— Burası Slüsaref çiftliği, dedi. Mesafe 4300 metre. Slüsaref üzerine top atışı yapabiliriz.

Dürbünü geri verdi, beceriksiz hareketlerle tepeden yuvarlanırcasına indi. Boynunu uzatarak:

— Batarya, dikkat! diye bağırdı. Mesafe... Birinci yaylım ateş... teş!..

Toplar gök gürültüsünü andıran seslerle gümbürdedi, kundakları üzerinde geri tepti. Bir alev sütunu yükseldi namlulardan, ağır obüsler, ölüm mırıldanarak. Kuban'ın yüksek tepesine, Kornilof'un kötümser yüzünün haritaya eğildiği ve yapraklanmamış kavakların gizlediği eve doğru yollandılar.

* * *

Taarruzun ikinci günü, general Markof, subay alayı ile birlikte ağırlık kollarının hareketini emretti. Bu birlikte Roçin basit bir erdi. Bir saat zarfında Ekaterinodar'a kadar olan yedi kilometrelik yolu aştılar. Yol, topçu ateşleri nedeniyle bir gün öncekinden

daha beter kapanmıştı. Kürk bonesini ensesine atmış, pamuklu ceketinin düğmeleri açık general Markof en önde yürüyordu. Peşinden zorlukla yetişmeye çalışan kurmay başkanı albayla konuşarak, komutanlığa basıyordu küfrü.

— Tugayı parçaladılar. Allah belasını versin, beni de ağırlık kollarıyla kalmaya zorladılar. Tugayın başına beni geçirselerdi, çok önceden (küfretti gene) Ekaterinodar'da olurdum...

Bir sıçrayışta önündeki çukuru aştı, kırbacını salladı ve yemyeşil tarlalarda ilerleyen yürüyüş koluna baktı, boynunun damarlarını kabartarak emrini verdi.

Subaylar ciddi bir tavırla, nefes nefese, ter içinde emre itaat ettiler. Yürüyüş kolu bir eksen üzerinde döner gibi yayıldı, hareket halindeki dört şerit gibi, şehrin karşısında tarlalara açıldı.

Roçin, general Markof'un yakınında bulunuyordu. Erler bir an durdular, tüfeklerinin mekanizmalarını şakırdattılar, mermilerini yokladılar. Markof hecelerin üzerine bastıra bastıra yeni emrini verdi. Bir öncü kuvveti ayrıldı. Öncü kuvveti koşarak ilerledi. Ardından da yürüyüş kolları harekete geçti.

Solda, bozuk yolda ters istikamette yaralıları getiren arabalar yavaş yavaş ilerliyordu. Kimileri başları önde yaya yürüyorlardı. Birçoğu, yolun şevinde devrilmiş arabaların üzerinde oturuyordu. Bu yaralılarla arabaların ardı arkası kesilmiyordu. Sanki tüm ordu resmi geçit yapıyordu.

Siyah bir ata binmiş, bıyıklı, uzun boylu, yapılı bir adam alayı geçti. Şapkasında kırmızı bir bant vardı. İyi dikilmiş ceketinde, nalbantların işareti vardı. General Markof'a neşeli bir tavırla bir şey sordu. Ama general karşılık vermeden döndü. Rodzianko'ydu bu adam. Taarruz edenlere bir göz atmak için ağırlık kolundan ayrılabilir miyim diye izin istemişti.

Alay yeniden durdu. Uzaktan bir emir gürleri: Çoğu sigaralarını yaktı. Herkes susuyor, ileri karakolun tam siper yaptığı tepelerin ve çukurların istikametine bakıyorlardı. General Markof kırbacını sallayarak, ince uzun kavakların korusuna doğruldu. Yeni yeni yeşillenmeye başlayan ağaçların ortasında, kısa aralıklarla dumanlar yükseliyordu. Ağaç dallarıyla toprak kesekleri havaya uçuyordu.

Hâlâ bekliyorlardı. Saat dörde gelmişti. Koruluğun arkasından bir süvari göründü. Atının yelesine eğilmiş, dört nala geliyordu. Roçin süvariye bakıyordu. Ağzından köpükler saçılan küçük beyaz at, hendeğin önünde geri döndü, hendekten atlamaktan korkmuştu. Sonra kuyruğu ile havayı kamçılayarak bir sıçrayışta engeli aştı. Süvarinin kasketi uçmuştu kafasından. Alayın yanına varınca:

— Yürüyüş emri, diye haykırdı. Topçu kışlalarına... General önde... Orada...

Koluyla birkaç siluetin kaynaştığı tepeyi gösterdi. Siluetlerden birinin başında beyaz kürk bone vardı.

Bir komut gürledi:

— Birinci hat, ileri!

Roçin boğazının sıkıştığını, gözlerinin kuruduğunu hissetti. Bir saniyelik bir süre içinde korku ve neşe doldurdu içini. Vücudu ağırlığını kaybetmişti sanki. Sadece bir şey arzuluyordu: Koşmak, bağırmak, ateş etmek, süngüsünü saplamak.

Birinci hat harekete geçti. Roçin sol kanatta ilerliyordu. İşte tümseğin üzerinde ilerleyen alaya bakan Markof bacakları ayrık duruyordu.

— İleri, aslanlarım, ileri! diye tekrarlayıp duruyordu.

Her zaman kırpışık olan gözleri bu defa iyice açılmış, korku salıyordu.

Daha sonra Roçin kurumuş otlar fark etti. Hemen her tarafta, kütüklerin arasında, yüzükoyun ya da yan yatmış, asker, bahriyeli, subay ceketli insanlar hareketsiz yatıyorlardı. Önünde alçak bir duvarla, dikenleri batan yapraksız bir çalılık fark etti. Sırtında asker ceketi olan uzun yüzlü bir adam sırtını duvara dayamış oturuyordu: Durmadan ağzını açıp kapatıyordu.

Roçin duvarın üzerinden atladı, kendini geniş bir yolda buldu. Çabuk çabuk yaklaşan mermiler yolun üzerindeki tozları havalandırıyordu. Kızıllar, taarruz edenleri makineli tüfek ateşiyle biçiyorlardı. Roçin durakladı önce, sonra geriledi, nefesi kesilmişti. Geriye baktı. Duvarı aşanlar yere yapışmışlardı. Roçin de aynı şeyi yaptı, yanağını pürtüklü toprağa yapıştırdı. Başını kaldırmamak için gayret sarfediyordu. Avcı hattı hareketsiz duruyordu. Elli adım ilerdeki tarlada, bir çukurun şevi uzanıyordu. Roçin bir hamlede ayağa

kalktı, ikiye bükülerek koştu, elli adımlık mesafeyi aştı. Kalbi göğsünden fırlayacakmış gibi çarpıyordu. Vıcık vıcık çamur dolu çukura düştü. Bütün avcı hattı teker teker ardından koştu. Önce biri, sonra bir başkası çöktü. Çukura kadar ulaşanlar, güçlükle nefes alarak yatıyorlardı. Başlarının üstünde mermiler şevi dövüyordu.

İlerde bir değişiklik olmuştu işte. Topçu kışlalarına doğru obüsler ıslık çalarak uçmaya başladı. Makineli tüfeklerin ateşleri zayıfladı.

Avcı hattı gayretle kalkarak taaruza devam etti. Roçin kırmızımtırak siyah renkli uzun gölgesinin arızalı arazide uzandığını görüyordu. Gölge, kâh kısalıp, kâh ölçüsüz derecede uzayarak kıvrılıp bükülüyordu. "Ne garip, diye düşündü. Hâlâ yaşıyorum ve hatta gölgemi bile yansıtıyorum."

Kışlalar tarafından açılan ateş yeniden şiddetlenmişti, ama avcı hatta onda birini kaybettiği halde binaların yüz metre yakınında, derin sel çukurunda yere yatmıştı. Markof, korkunç gözlerini devirerek balçık halindeki toprakta aşağı yukarı dolaşıyordu.

— Arkadaşlar, kısa bir fasıla verin, deyip duruyordu. Sigara içsenize be!.. Sonrası az kaldı... Önemsiz, en çok yüz adım...

Roçin'in yanında duran dazlak, bodur bir subay, sel çukurunun şevinde toz bulutları kaldıran mermilere bakarak küfrediyordu yavaştan. Birçok adam, elleriyle yüzlerini kapamış, yere yatmışlardı. Bir başkası, alnını tutarak yere oturmuş, kan kusuyordu. Birçokları, kafesteki aslan gibi çukurun dibinde yerlerinde duramıyorlardı.

Bir komut duyuldu:

— İleri!.. Hücum!..

Sanki kimse duymamıştı bu komutu. Roçin çırpınırcasına kemerini sıktı, bir çalıya tutunup şevi çıkmaya başladı. Eli çalıdan kurtuldu, düştü. Dişlerini sıktı. Yeniden çıkmaya başladı. Şevin tepesine varınca general Markof'un çömelmiş vaziyette:

— Tüfek doldur! İleri! diye bağırdığını gördü.

Sonra Roçin birkaç adım önünde koşan Markof'un pabuçlarının delik tabanlarını gördü. Birçokları onları geçti. Batan güneş, kışlaların tuğla duvarını aydınlatıyordu, pencerelerde kalmış cam kırıklarını parlatıyordu. Kışlalardan siluetler kaçıyor, tarlalara doğru, uzaklardaki evlere ve bahçelere doğru koşuyorlardı.

* * *

Topçu kışlalarının kum avlusunda, jimnastik salonunun kırılmış kemerinin önünde sivil kıyafetli bir grup asker duruyordu. Yüzleri asık, solgun, düşünceliydi. Gözleri yere bakıyor, kolları sarkıktı, kıpırdamadan duruyorlardı.

Onların da önlerinde tüfeklerine dayanmış daha az sayıda bir subay grubu vardı. Sonsuz bir kinle tutsaklara bakıyorlardı. İki grup da sessizce bekleşiyorlardı. O sırada avluda, sıçraya sıçraya yürüyen süvari yüzbaşısı von Mek göründü. Roçin bir bakışta, bakışları sabıkalı katillerin gözlerini andıran yüzbaşıyı tanıdı. Yüzbaşı von Mek neşeli bir sesle:

— Bana bakın! diye bağırdı. Emir verildi: Herkes bana baksın beyler, on kişi gerekli bana. On kişi öne çıksın...

On subay, silahlarının mekanizma kollarını şakırdatıp öne çıkmadan önce, tutsakların arasında bir kaynaşma oldu. İçlerinden geniş omuzlu, iri yarı biri, gömleğini başının üzerinden sıyırarak çıkardı. Bir başka sivil, yüzünden veremli olduğu anlaşılan, çukur çeneli, sert sakallı biri, ağlamaklı bir sesle:

— Alın, parazitler, diye bağırdı, için işçi kanını!

İki adam sıkı sıkıya birbirlerine sarılmış duruyorlardı.

Boğuk bir ses:

— Ayağa iblisler! diye bağırdı.

On subay tüfeklerini omuzlayarak nişan aldılar. O anda Roçin, ısrarlı bir bakışın üzerine çöktüğünü hissetti. (Bir sandığın üzerine oturmuş, ayakkabılarını çıkarıyordu.) Başını kaldırdı. Bir çift göz ona bakıyordu. (Yüzünü fark etmedi bile adamın.) Sonsuz bir sitem, dayanılmaz bir sertlikle bakıyordu gözler... "Bu gri gözler yabancı değil, çok sevdiğim birinin gözleri sanki. Oh! Aman Allahım!"

— Ateş!

Tüfekler birbiri peşinden patladı. İnlemeler, bağrışmalar duyuldu. Roçin, bir merminin sıyırdığı parmağını kirli bir paçavrayla sararak iyice eğildi.

* * *

İkinci gün de, birincisinden fazla olmamakla beraber, gönüllülere zafer getirdi. Sağ kanatta topçu kışlalarım ele geçirmiş olmalarına rağmen şehrin merkezinde bir adım bile ilerleyememişlerdi. Şehrin merkezinde savaşan Kornilof alayı, kumandanlarından birini, generalin göz bebeği yarbay Nejantsef'i kaybetmişti. Son kanatta ise Erdeli'nin süvarileri geriliyordu. Kızıllar, Ekaterinodar'ın hemen hemen her evinde yaralılar olmasına rağmen inatla, dikkafalılıkla dayanıyorlardı. Birçok kadın ve çocuk, siperlerin yanında ve sokaklarda öldürülmüştü. Şayet Avtonomof'un yerinde, daha enerjik, kızılların genel taarruzunu maharetle idare edebilecek kabiliyetli bir komutan olsaydı, onda birini kaybeden ve birlikleri bozguna uğrayan gönüllüler ordusunu perişan edebilir, tamamen imha edebilirdi.

Muharebenin üçüncü günü, noksanları mümkün olduğu kadar tamamlanan gönüllü alayları yeniden taarruza kalktılar.

Yeniden ilk mevzilerine döndüler. Birçokları silahlarını bırakmış, gerilere, ağırlık kollarının yanına çekilmişlerdi. Generallerin cesaretleri kırılmıştı. Mevzilere gelen ak saçlı Alekseyef başını sallayarak bakmış ve gitmişti. Kimse gidip de komutana muharebenin çoktan kaybedildiğini söylemeye cesaret edemiyordu. Hatta gönüllüler Ekaterinodar'a bir mucize kabilinden girecek olsa şehri bile ellerinde tutamayacaklardı kızıllar.

Kornilof, bir araba içinde Nejantsef'in cesedi çiftliğe, pencerenin altına getirildiği zaman en çok sevdiği evladının alnından öptü. Ondan sonra ağzını bıçak açmadı, kimselere bir şey söylemedi. Sadece bir şarapnel evin önünde patladığı, pencereden giren bir mermi tavana saplandığı zaman Kornilof üzüntülü bir ifadeyle, parmağını uzatarak emir subayı Hacıyef'e cesedi gösterdi ve neden olduğu anlaşılamayacak bir sesle:

— Muhafaza edin cesedi, Han, dedi.

Üçüncü günü dördüncü güne bağlayan gece, bütün sahra telefonları komutanın emrini iletiyordu:

— Taarruza devam edin!

Ama dördüncü gün, taarruzun gittikçe yavaşladığı kimsenin gözünden kaçmadı. Nejantsef'in yerini alan general Kutepof, ordunun

en iyi alayı olan Kornilof alayını yürütemiyordu. Alay zerzevat bahçelerinde toprağa çakılıp kalmıştı. Birlikler gevşek bir şekilde savaşıyorlardı. Erdeli'nin süvarileri gerilemeye devam ediyordu. Bağırıp çağırdığı, küfrettiği için sesi kısılan Markof ayakta uyuyordu. Subayları kışlaların ötesinde tehlikeyi göze alamıyordu.

Öğleye doğru bütün generaller, Alekseyef, Romanovski, Markof, Bogayevski, Filimonof ile Denikin, Kornilof'un odasında bir toplantı yaptılar. Beyaz saçlı başı omuzlarının içine gömülmüş olan Kornilof, Romanovski'nin raporunu dinliyordu:

"Topçunun da, piyadenin de mermisi tükendi. Gönüllü Kazaklar, köylerine dönüyorlar. Bütün alaylar ağır kayıplara uğradı. Moral sıfır denecek kadar az. Sağlam bir sürü er mevzileri terk edip ağırlık kollarının yanına çekiliyor..." General Romanovski bu minval üzere raporuna devam etti...

Generaller gözleri yerde dinliyorlardı. Markof başını arkadaşının omuzuna dayamış uyuyordu. Karanlıkta (pencere örtülmüştü) Kornilof'un elmacık kemikleri çıkık yüzü, kurumuş bir mumyanın yüzünü andırıyordu.

Boğuk bir sesle:

— Demek ki beyler, durum gerçekten çok üzücü. Ekaterinodar'ı almak gerek. Başka bir hal çaresi göremiyorum. Yarın sabah, şafakla beraber, bütün cephelerde birden taarruza geçmeye karar verdim. Kazonoviç alayı yedekte kalacak. Bu alayı bizzat ben taarruza sevkedeceğim.

Birden burnunu çekti. Generaller başları önde, oturdukları yerde duruyorlardı. Bronşiti hâlâ geçmemiş olan general Denikin, külçe gibi gövdesi, kırlaşmış sakalı ile kalem efendisini andıran haliyle, elinde olmayarak: "Oh! Allahım, Allahım!" diye mırıldandı.

Ardından bir öksürük nöbetine tutularak kapıya doğru yürüdü. Kornilof uzaklaşan Denikin'e baktı; simsiyah gözleri parıldadı. İtirazları dinledi, doğruldu ve toplantının sona erdiğini bildirdi. Kesin taarruz 1 Nisan sabahı için kararlaştırılmıştı.

Yarım saat sonra Denikin odaya giriyordu. Ciğerleri durmadan hırlıyordu. Oturdu ve tatlı bir sesle:

— Generalim, dedi, erkekçe bir soru sormama müsaade edin.

— Sizi dinliyorum, Anton İvanoviç.

— Lavr Georgiyeviç, neden bu kadar katısınız?

Kornilof sanki cevabını çok önceden hazırlamış gibi hemen karşılık verdi:

— Başka çıkar yol yok. Ekaterinodar'ı ele geçirmediğimiz takdirde beynime kurşun sıkarım. (Tırnağı köküne kadar kemirilmiş parmağını şakağına dayadı.)

Denikin beyaz, tombul ellerini kaldırdı, göğsüne bastırdı:

— Yapamazsınız bunu! dedi. Allahın huzurunda da, Vatanın huzurunda da yapamazsınız bunu... O zaman orduyu kim yönetecek. Lavr Georgiyeviç?

— Siz, generalim...

Kornilof sabırsız bir hareketle görüşmenin sona erdiğini hissettirdi.

31 Mart sabahı hava sıcaktı, gök bulutsuzdu. Yeşillenen topraktan dumanlar tütüyordu. Kuban ırmağının sarı çamurlu suları, sarp kıyıların arasından sakin sakin akıyordu. Sadece balıklar durgun suyu kımıldatıyordu. Her tarafta sükûnet vardı. Bazen bir tüfek patlıyor, uzaklarda bir top gümbürdüyor, bir obüs mermisi ıslık çalarak geçiyordu. Subaylarla erler, ertesi günkü kanlı taarruza hazırlanmak için dinleniyorlardı.

Üsteğmen Dolinski, küçük evin merdivenlerine oturmuş sigara içiyordu. "Gömleğimi, donumu, çoraplarımı yıkasam mı ne? diye düşünüyordu. Ah bir banyo yapabilseydim!"

Bir kuş ağaçlarda neşeli neşeli ötüyordu. Dolinski başını kaldırdı. Füüüiitt! Bir obüs mermisi ıslık çalarak ağaçların arasına düştü, madeni bir gıcırtıyla patladı. Kuş ötmüyordu artık. Dolinski sigarasını, nedendir bilinmez, yeteri kadar yiyecek bulamadığı için şaşkın şaşkın dolaşan bir tavuğun üzerine attı. İçini çekti, eve girdi, kapının yanına oturdu, ama bir sıçrayışta kalktı, loş odaya girdi. Masanın önünde ayakta duran Kornilof pantolonunu bağlıyordu.

Tatlı bir sesle:

— Çay ne oldu? Hazırlanmadı mı hâlâ? diye sordu.

— Bir dakikaya kadar hazır generalim. Emir verdim...

Kornilof masaya oturdu, dirseklerini dayadı, kupkuru küçük elinin avucunu alnına dayadı, kırışıklıklarını sıvazladı.

— Üsteğmen, sana bir şey söylemek istiyorum. Ama şimdi ne olduğunu unuttum. Hatırlayamıyorum, çok fena...

Dolinski, generalin söyleyeceği şeyi bekleyerek masaya eğilmişti. Bu tatlı ses, bu şaşkınlık, generalde görmeye alışmadığı öylesine bir değişiklikti ki korktu.

Kornilof:

— Çok fena, diye tekrarladı. Hatırlarım şimdi. Mutlaka hatırlarım. Durun biraz... Az önce pencereden bakıyordum... Ne güzel bir sabah... Hah! Buldum...

Sustu. Birden başını dikti. Kulak kabarttı. Dolinski de şimdi, gittikçe yaklaşan, sanki örtülü pencereden içeri girmek isteyen bir obüs mermisinin kulakları yırtan uğultusunu fark etmişti. Dolinski geriledi. Korkunç bir gürültü, havayı yırtarak tepelerinde patladı. Bir alev fışkırdı. Generalin, kolları yana açılmış gövdesi tavana uçtu...

Dolinski basıncın etkisiyle pencereden dışarı fırlamıştı. Çimenlerin üzerine düşmüştü. Yüzü kireç gibi beyazdı. Dudakları titriyordu. Koşuştular...

Bir sedyenin üzerine yatırılan ve vücudunun yarısı bir Çerkez paltosuyla örtülen Kornilof'un cesedinin yanında bir doktor yere diz çökmüş, uğraşıp duruyordu. Karargâh subayları bir grup halinde bir kenarda duruyorlardı. Sedyenin hemen yakınında Denikin duruyordu. Geniş siperli kasketi başını iyice örtüyordu.

Bir dakika öncesine kadar Kornilof nefes alıyordu. Şakağındaki hafif yara hariç, vücudunda görünürde hiçbir yara yoktu. Doktorun yüzünden ne düşündüğü belli olmuyordu. Ama şu anda bütün gözlerin kendisinde olduğunu biliyordu. İş işten geçmiş olduğunu gayet iyi bildiği halde, cesedi hâlâ muayene ediyordu. Yavaş hareketlerle kalktı sonunda, gözlüğünü düzeltti ve "maalesef tıp bu noktada güçsüzdür" demek istercesine başını salladı.

Denikin doktora sokuldu ve titreyen sesiyle:

— Bir şey söyleyin, dedi.

Doktor kollarını yana açtı:

— Umut yok, dedi. Bitti artık.

Denikin çırpınırcasma mendilini çıkardı, gözlerine bastırdı. Her tarafı titriyordu. Kalın gövdesi çökmüştü sanki. Karargâh su-

bayları sokuldular. Artık cesede değil, Denikin'e bakıyorlardı. Denikin çömeldi, Kornilof'un balmumu sarısı yüzünde ıstavroz çıkardı, alnından öptü. İki subay Denikin'e kalkması için yardım ettiler. Üçüncüsü heyecanlı bir sesle:

— Beyler, komutayı kim alacak? dedi.

Denikin ağlamaklı, fakat kendinden emin bir esle:

— Elbette ben alacağım komutayı, dedi. Lavr Georgiyeviç daha önceden emrini vermişti. Daha dün bahsediyordu bana bundan.

Geceleyin, gönüllü ordusunun bütün birlikleri sessizce mevzilerini terk ettiler. Piyadeler, süvariler, ağırlık kolları, sıhhiye birliği ve siyaset adamlarını taşıyan arabalar Gnaçbo köyleri istikametinde geri çekildiler. Kornilof ile Nejantsef'in cesetlerini de yanlarında götürüyorlardı.

Kornilof'un seferi başarısızlığa uğramıştı. Başlıca komutanlarla, birliklerin yarısı erimişti. Bu seferi anmak için geleceğin tarihçisine birkaç kelime söylemek yeter.

Oysa Kornilof'un "Buz harekâtı" gerçekte son derece önemli bir seferdi. Bu sefer sırasında beyazlar birbirleriyle anlaşmış, birbirlerine bağlanmış, kenetlenmiş; siyah portakal renkli Saint-Georges nişanının kurdelesindeki taç dikenleriyle kılıcı temsil eden düşünceyle, yeniden kurdukları Beyaz düzene kadar her şeyi bu seferde kazanmışlardı.

Daha sonra, seferberlik ve halkın silah altına alınması, yabancılarla hoş olmayan görüşmeler, mahalli halkla anlaşmazlıklar sırasında onlar kurbanlar tacını ilk ve en üstün bir delil olarak ileri götürüyorlardı. Örneğin general filanca, bütün bir çevre halkını dipçikletiyor diyelim. Güzel, çok güzel! Kurbanların, ya da kurbanların evlatlarının işi değil miydi bu? Her şeyi hoş görmek gerekirdi.

Kornilof'un seferi, trajedinin başlangıcıydı. Tıpkı piyes başladığı anda perdenin kalktığı an. Ondan sonra birbirinden daha korkunç, daha kanlı sahneler, insanın içini yakan bir bollukta birbirini kovalayacaktı.

IV

Aleksey Krasilnikof vagonun basamağından atladı, kardeşini bir çocuk gibi kollarına aldı ve perona indirdi. Matriyona garın kapısında, çanın yanında duruyordu. Semiyon ilk bakışta tanımadı karısını. Sırtında şehirli kadınların giydiği cinsten bir manto vardı. Parlak siyah saçları, yeni modaya, Sovyet modasına uygun olarak bağlanmış bembeyaz bir atkı ile örtülmüştü. Güzel, genç, yuvarlak yüzü endişeli, dudakları sıkı sıkı kenetliydi.

Kardeşine dayanarak adımlarını zorlukla atan Semiyon karısına yaklaştığı zaman, Matriyona'nın fındık renkli gözlerinin üzerindeki kapaklar açılıp kapandı, yüzü titredi.

Alçak sesle:

— Zavallı erkeğim, dedi, ne kadar da hastaymışsın.

Semiyon acıyla içini çekti, elini karısının omuzuna koydu, körpe ve saydam yanağına dudaklarını değdirdi. Aleksey kamçıyı elinden aldı. Bir an bir şey konuşmadan öylece durdular.

Aleksey:

— İşte kocanı getirdim, dedi. Öldürmek istediler seni, ama başaramadılar. Zararı yok, birlikte biçeriz. Haydi gidelim, çocuklar.

Matriyona güçlü bir şefkatle Semiyon'u omuzlarından tuttu, arabaya kadar götürdü. Arabada, evde dokunmuş halının üzerinde işli yastıklar görülüyordu. Matriyona kocasını yatırdı, şehirlilerin giydiği yeni botlu ayaklarını uzattı.

Hayvanların paldumlarını ayarlayan Aleksey neşeli bir ifadeyle:

— Şubat ayında bir süvari, birliğinin gerisinde kaldı, dedi. İki gün sonra ona sert rakı içirdim. Sonra beş yüz ruble verdim, bu atı aldım.

Güçlü al atın boynuna bir şaplak attı. Sonra arabanın önüne atladı, koyun derisi bonesini düzeltti, dizginleri salladı. Araba yeni yeni yeşeren tarlaların arasından giden köy yoluna saptı. Yukarıda güneş ışınlarının altında bir tarlakuşu kanat çırpıp ötüyordu. Semiyon'un sakalları uzamış, korkunç yüzünde bir gülümseme belirmişti. Matriyona kocasını kucaklayıp gözlerinin içine baktı.

Semiyon:

— Ah, dedi, hayatın tadını çıkarıyorsunuz sizler...

* * *

Semiyon, yeni badana edilmiş, geniş evine dönmenin sevinci içindeydi. Yeşil panjurlu küçük pencereler, yeni yapılmış merdivenler –çok iyi bildiği alçak kapıdan girdi– yeni yakılmış sıcak fırın, örtüsü işlemeli masif masa; rafın üzerinde şehirlilerin kullandığı cinsten nikel ve porselen takımlar; solda Matriyona'nın yatak odasındaki madeni karyola, üzerindeki dantelli pike örtü, kuştüyü yastıklar; sağda Aleksey'in odası (sağlığında babası yatardı bu odada); duvarda koşum takımları, dizginler, bir eyer, bir kılıç, bir tüfek ve bir resim. Üç odada da özenle yerleştirilmiş yemyeşil iri yapraklı çiçekler... Bütün bu tertip düzen, temizlik Semiyon'u şaşırttı. On sekiz aydır evinden uzakta kalmıştı. Şimdiyse evinde çiçekler, prenseslerinkine benzeyen bir yatak ve şehirli kadınlar gibi giyinmiş Matriyona'yı buluyordu.

Divanın üzerine otururken:

— Derebeyler gibi yaşıyorsunuz, dedi.

Boynuna doladığı eşarbı zorlukla çözdü. Matriyona mantosunu çıkardı, sandığa koydu, önlüğünü taktı, masa örtüsünü çevirdi, masanın üzerine koydu. Çömlek çatalını fırının içine soktu, ağırlığı altında eğilerek –çıplak kolları dirseklerine kadar kızarmıştı– lahanalı, şalgamlı çorba tenceresini çekti. Daha önceden masanın üzerine domuz yağı, kaz eti ve füme balık koymuştu. Matriyona ile Aleksey bakıştılar. Aleksey göz kırptı. Matriyona hemen gidip sert rakı dolu toprak testiyi getirdi.

İki kardeş sofraya oturdular. Aleksey önce Semiyon'un kadehini doldurdu. Matriyona kocasına çok saygılı davranıyordu. Semiyon boğazını yakan içkiyi içince, Matriyona ile Aleksey gözlerini kuruladılar. Semiyon'un sağ salim kalışından ve birlikte sofralarına oturmasından çok mutluydular.

Çorbayı bitirdikleri zaman Aleksey:

— Gördüğün gibi kardeşim, iyi bir geçim düzeni içinde yaşıyoruz, dedi.

Matriyona, artık kemiklerin bulunduğu tabakları götürdükten sonra kocasının karşısına oturdu.

Aleksey:

— Koruluğun yanında, prensin arazisi içindeki tarlayı hatırlar mısın? diye sordu. Bu toprak altın madeni gibi bir yer... Köy ihti-

yar heyetinde çok patırdı ettim, köylülere altı güğüm rakı dağıttım. Sonunda bu toprağı bana verdiler. Matriyona ile ikimiz sürdük toprağı. Sonra bu yaz, mahsul çok iyi oldu. Tarla ırmağın kıyısında olduğu için... Evde gördüğün her şey, yatak, ayna, semaver, kaşıklar, çanak çömlek, bütün giyim eşyaları ile perdeleri filan bu kış aldık. Senin Matriyona düzenledi hepsini. Pazar kurulduğu günleri hiç kaçırmadı. Ben eski usulden şaşmam, para karşılığı mal satarım. Matriyona'ysa, asla! Bir domuzla bir tavuğu boğazlar, unu patatesi alır, yükler hepsini arabaya, eteğini beline dolayıp ver elini şehir!.. Pazara gitmez doğruca, eski zenginlerin evine gider. Gözleriyle etrafı kolaçan ederek: "Bu karyola için iki kilo unla, bir buçuk kilo domuz yağı veririm, der. Bu yatak örtüsü için de şu kadar patates veririm..." Pazar kurulduğu günler eve dönünce bir gülerdik ki sorma! Çingene çerçisi sanırdım, neler yüklüydü arabaya, neler.

Matriyona kocasının elini sıktı ve:

— Benden bir yaş büyük yeğenim Avdosya'yı hatırlıyor musun? dedi. Aleksey'e nişanladık onu.

Aleksey ceplerini karıştırarak gülmeye başladı.

— Benden önce kadınlar kararlaştırmışlar... Doğrusu kardeşim, dul kalmaktan usandım. İçtiğim zamanlar gidip aracıyı buluyordum. Öylesine pis ki uzun süre midem bulanıyordu...

Tütün kesesini ve süslü, kullana kullana kararmış küçük piposunu çıkardı. Sert tütünü pipoya doldurdu. Piponun ucundan çıkan duman döne döne odayı doldurdu. Bütün bu konuşmalarla rakı Semiyon'un başını döndürüyordu. Şaşkın şaşkın dinliyordu.

Akşam karanlığı basınca Matriyona kocasını hamama soktu, özene özene sabunladı, sıcak suyla kirini kabarttı, keseledi, sonra da koyun postu bir paltoya sardı. Akşam yemeği için tekrar sofraya oturdular. Rakı testisini son damlasına kadar içtiler. Semiyon hâlâ güçsüz olmasına rağmen karısının yanına yattı, karısının sıcak kolu boynuna dolanmış olarak uyudu.

Sabahleyin gözlerini açınca, ev derlenip toplanmış, sıcacıktı, Matriyona, ışıl ışıl gözleriyle, beyaz dişlerini göstererek hamur yoğuruyordu. Aleksey biraz sonra öğle yemeği için tarladan dönerdi. İlkbahar güneşinin ışıkları tertemiz pencerelerden süzülü-

yordu. Yeşil çiçeklerin yaprakları pırıl pırıl parlıyordu. Semiyon yatakta oturdu, gerindi. Dün evde geçirdiği süre ile Matriyona'nın yanında geçirdiği geceden sonra iki misli daha çabuk iyileşmişti sanki. Kalktı, yüzünü sabunladı, kardeşinin usturasının nerede olduğunu sordu. Aleksey'in odasında, bir ayna parçasının önünde sakallarını tıraş etti. Evden çıktı, arabalığın kapısı yanında durdu. Bitişik evin avlusunda oturan, dört Çarın devrini yaşamış olan yüzyıllık ihtiyarı selamladı. İhtiyar, bonesini çıkararak, yerinden kalkmadan başıyla selamına karşılık verdi. Yan yana uzanmış fötr çizmeli ayakları kımıldamıyordu. Düğüm düğüm olmuş elleri bastonunun sapı üzerinde kenetlenmişti.

Semiyon'un çok iyi bildiği sokak bu saatte ıssızdı. Evlerin aralarından yeşillenmiş buğday tarlaları görünüyordu. Sağda solda tepeciklerin üzerindeki arabalar ufukta beliriyordu. Semiyon sol tarafa doğru baktı. İki yeldeğirmeninin kanatları sarp bir kireç ocağının üzerinde yavaş yavaş dönüyordu. Biraz aşağıda, uçurumun üstüne, bahçelerle kulübelerin çatıları arasında, kilisenin kulesi beyaz bir leke gibi görünüyordu. İyice yapraklanmamış ağaçlarıyla küçük korunun ardında, prensin eski evi güneşte parlıyordu. Kargalar yuvalarında ötüyorlardı. Şatonun güzel cephesi ile koruluk, yağan yağmurların biriktirdiği gölde aksediyordu. İnekler suyun kenarına yatmış, çocuklar neşeyle koşuşuyorlardı.

Semiyon, kardeşinin gömleğinin geniş ceplerine ellerini sokmuş, bakıyordu. Bakıyor ve bir hüzün kalbinin ortasına çökeleniyordu. Yavaş yavaş, köyün, açık mor renkli bahçelerin, sürülmüş tarlaların üzerine çöken saydam buğunun arasından bu barış ve sessizlik halinden başka şeyler de görür gibi oluyordu.

Aleksey arabasıyla tarladan döndü. Uzaktan sevinçle elini salladı Semiyon'a. Arabalığın kapısını açarken kardeşine dikkatle baktı. Atı arabadan çözünce, bahçedeki musluklu lavaboda ellerini yıkadı.

Müşfik bir sesle:

— Bir şey değil bu kardeşim, dedi. Alışacaksın. Ben de Alman cephesinden döndüğüm zaman gözüm hiçbir şeyi görmüyordu. Gözümü kan bürümüştü, nereye baksam kan görüyordum... Ken-

dimi çok mutsuz buluyordum... Lanet olsun şu savaşa... Haydi yemeğimizi yiyelim!

Semiyon konuşmuyordu. Ama Matriyona da kocasının neşesiz olduğunu fark etti. Yemekten sonra Aleksey tekrar tarlaya gitti. Matriyona, eteğini beline dolayıp çıplak ayaklarla ikinci atı koştu, gübre yüklemeye gitti. Semiyon kardeşinin yatağına uzandı. Hüzün doldurmuştu içini. Dişlerini sıkmış düşünüyordu: "Faydasız onlarla konuşmak, anlamazlar beni." Ama akşam olup da üçü birden kapının önündeki kalasın üzerine, hava almak için oturunca, Semiyon tutamadı kendini:

— Aleksey, dedi, tüfeğini temizleyip hazır bulundurursan iyi edersin.

— Allah kahretsin tüfeğimi!.. Yüz yıl savaşları yapıyor değiliz ya şimdi burda, kardeşim.

— Çok erken sevinmişe benziyorsunuz... Çiçekleri almak için çok acele etmişsiniz...

Aleksey piposundan bir nefes çekip, ayaklarının arasına tükürdü:

— Sen de o kadar çabuk kızma. Mitingte değiliz. İster misin iki mujik gibi konuşalım? Mitinglerde söylenenleri ben de senin kadar biliyorum. Ben de kâfi derecede bağırıp çağırdım. Semiyon, sadece sen gerekli olanı dinlemesini, faydasız olanlarını da kulak ardına atmasını öğrenmelisin. Mesela diyelim ki toprak çalışanlarındır, dediler. Doğru. Şimdi fakir köylüler komitesini ele alalım. Bu komitecileri bizim köyde yendik. Ama Sosnovka'da fakirler komitesi istediğini yapıyor. Yaptıkları da savaş salması ve bir yığın rezalet! Kaçmaktan başka çare yok... Kont Bobrinski'nin mülkünü Sovkoz yaptılar. Müjiklerin eline bir karış toprak geçmedi. Bu komitede kimler var, biliyor musun? Atı bile olmayan iki fakir. Geri kalanlarını ise kimse tanımıyor, o köyden değiller, zindan kaçkınları, anladın mı?.. Yoksa aklın yatmadı mı?

Semiyon sözü çevirdi:

— Ha, bak ben ondan bahsetmiyorum, dedi.

— Sen bundan bahsetmiyorsun, ama beni sadece bu ilgilendiriyor. 1917 yılında cephedeyken ben de burjuvazi aleyhinde veryansın ediyordum. Ama yaralanınca –bacağıma kurşun sıkan adamın ömrünü uzun etsin Allah– hemen geri gönderildim ve eve döndüm.

Benim bildiğim bir şey var; bugün istediğin kadar karnını doyur, yarın gene acıkırsın. Canın çıkasıya yorul istersen...

Semiyon parmaklarıyla kalasın üzerine vurdu:

— Altımızdaki toprak alev alev yanıyor da siz hâlâ sakin sakin uyuyorsunuz.

Aleksey kesin bir sesle karşılık verdi.

— Belki sizin orda, donanmada, ya da şehirlerde devrim kesin olarak sonuçlanmamıştır. Ama burada topraklar paylaşıldıktan sonra devrim bitti. Bak şimdi ne olacak. Ekim yapılır yapılmaz komitecilere hesaplarını ödeyecekler. Sen Piyer'de bir tek fakirler komitesi yok. Diri diri gömecekler onları. Komünistlerden korkmuyoruz. Kimseden korkumuz yok, şeytandan bile. O halde?..

Matriyona alçak sesle:

— Bırak onu Aleksey İvanoviç, dedi. Görmüyor musun bütün vücudu titriyor. Ne istiyorsun ondan? Biliyorsun ki hasta.

Semiyon:

— Hayır, hasta değilim ben! diye bağırdı. Aranızda bir yabancıyım...

Kalktı ve çite dayandı.

Bunun üzerine konuşma sona erdi.

Batan güneşin ışınları arasında iki yarasa uçuşuyordu. Ötede beride pencerelerde ışıklar parıldıyordu. Herkes akşam yemeğini yiyordu. Uzaktan genç kızların şarkı söylediği duyuluyordu. Birden şarkı kesildi. Karanlıklara bürünen geniş caddede bir atın nal sesleri çınladı. Aleksey piposunu ağzından çekti, kulak kabarttı, kalktı.

Matriyona titreyen sesiyle:

— Hayırlı bir haber değil galiba? dedi.

Nihayet atlı görünü. Çıplak ayaklarını habire atın karnına vuran, saçları havada dalgalanan genç bir delikanlıydı gelen...

Atlı:

— Almanlar geliyor! diye bağırdı. Sosnovska'da bizimkilerden dördünü öldürdüler!..

Mart ayının ortalarında barış imzaladıktan sonra Almanlar bütün cephede birden, Riga'dan Karadenize kadar, Ukrayna ile Donetz havzasına doğru taarruza kalktılar.

Rada ile yapılan barış antlaşmasına göre Almanlar 75 milyon Pud* buğday, 11 milyon pud canlı hayvan, 2 milyon kaz ve tavuk, 2,5 milyon pud şeker, 20 milyon litre alkol, 2500 vagon yumurta, 4000 pud domuz yağı; ayrıca tereyağ, yün, kereste vs. alacaklardı.

Almanlar Ukrayna'daki taarruzlarını bütün gerekleriyle yürütüyorlardı. Çelik miğferli askerler, tozlu yeşil renkli yürüyüş kolları halinde ilerliyorlardı. Ağır Alman topçusu kızıl askerlerin zayıf direnmelerini silip süpürüyordu.

Birliklerin, kamyon kollarının, uzun namlulu muazzam topların ilerlediği görülüyor, zırhlı arabalarla tankların homurtuları duyuluyordu. Irmaklardan geçmek için seyyar köprüler, tombazlar taşınıyordu. Uçak filoları havada vınlıyordu.

Bu savaş; tekniğin, hemen hemen tümünün silahı elinden alınmış bir millete karşı yaptığı bir istilâydı. Eski muhariplerden, köylülerden, şehirli işçilerden kurulu uyumsuz ve sayıca Almanlardan çok az olan kızıl müfrezeler, çarpışarak doğuya ve kuzeye çekiliyorlardı.

Kiyef'de, Ukrayna'yı Almanlara satan merkez Rada'sı yerine general Skoropadski'yi getirmişlerdi. Bu general daima bağımsızların çok hoşuna giden mavi gömlekler giyer, yumruğunu beline dayayıp Ataman sesiyle:

— Yaşasın Ukrayna! diyordu. Bugünden itibaren, yüzyıllarca sürecek bir barış, düzen ve mutluluk içinde yaşayacağız. İşçiler tezgâhlarınızın başına! Ekiciler sabanlarınızın başına! Kızıl kâbus defol, defol, kaybol gözümüzden.

Vladimirskoya köyüne dört nala gelen ve kötü haberi getiren erden bir hafta sonra bir devriye kolu, kireç ocaklarının üzerinde, değirmenlerin yanında belirdi. İri siyah atlara binmiş, uzun boylu, yabancı tavırlı, yeşil gri kısa paltolu, kordonlu Uhlan boneleri giymiş yirmi kadar süvariydi gelenler. Aşağı, köye doğru baktılar ve atlarından indiler.

Vladimirskoya köyü kalabalıktı. O gün kimse tarlalarına gitmemişti. Çocuklar kapıdan kapıya koşuyor, köylü kadınlar çitlerin üzerinden konuşuyorlardı.

* *Pud*: 16,33 kilogramlık bir Rus ağırlık ölçü birimi –ç.n.

Kilise meydanında büyük bir kalabalık toplandı.

Herkes değirmenlerden yana, iki makineli tüfeği yerleştiren Uhlanlara bakıyordu.

Az sonra, aksi yönde, köyün içinde demir tekerleklerin gürültüsü duyuldu, ardından bir kamçı şakladı: Ter içinde iki beyaz atın çektiği bir askeri araba, dört nala meydana girdi. Dar elbiseli, viziyersiz kasketli, alt çenesi uzun, beyaz kirpikli, sarsak bir er sürüyordu arabayı. Arabanın arkasında, yumruklarını kalçalarına dayamış bir Alman subayı oturuyordu. Ciddi ve garip görünüşlü, tek gözlüklü, oyuncak gibi yeni kasketli bir adamdı. Solunda, köylülerin çok iyi tanıdığı, geçen sonbahar don paça köyden kaçan, prensin kâhyası oturuyordu.

* * *

Şimdi sakalsız yüzü, altın çerçeveli gözlüklü, başında kışlık şapkası, üstünde güzel pardesüsüyle Grigori Karloviç Mil oturmuştu. Oh! Grigori Karloviç'i tanıdıkları zaman köylülerin başlarını nasıl kaşıdıklarını görmek gerekirdi...

Garip tavırlı subay birden; Rusça:

— Şapkalarınızı çıkarın! diye bağıdı.

Yakında duranlar istemeye istemeye bonelerini çıkardılar. Meydanda çıt çıkmıyordu. Tavrını değiştirmeyen subay, yumruklarını kalçasında, gözlüğünü parıldatıp kelimelerin üzerine basa basa konuşmaya başladı. Güçlükle fakat yanlışsız konuşuyordu.

— Vladimirskoya köyünün çiftçileri, tepedeki iki Alman makineli tüfeğini görüyorsunuz. Çok mükemmel ateş ederler... Yanılmıyorsam, akıllı çiftçilersiniz. Size, İmparator Giyom'un Alman ordularının, aranızda namuslu insanların yaşantısını yerleştirmek için geldiğini söylemekle görevliyim. Bizler, Almanlar, başkalarının mallarının çalınmasından hiç hoşlanmayız. Böyle hareket edenleri merhametsizce cezalandırırız. Bolşevikler size başka şeyler öğretti, değil mi? İşte bunun için kovduk bolşevikleri. Bir daha köyünüze gelemeyecekler. Kötü davranışlarınız üzerine düşünmenizi ve çaldığınız bu araziyi derhal sahibine geri vermenizi öğütlerim...

Bu sözler üzerine kalabalık derin derin içini çekti. Grigori Karloviç, kasketinin siperini gözlerinin üzerine eğmiş, oturduğu yer-

den kımıldamıyordu. Dikkatle müjiklere bakıyordu. Bir an, tombul yüzünde bir zaferin gülümsemesi, sinsice bir gülüş belirdi. Belli ki birini tanımıştı köylülerin arasında. Alman subayı konuşmasını tamamlamıştı. Mujikler susuyorlardı.

Alman subayı:

— Ben görevimi yaptım, dedi. Konuşma sırası sizde bay Mil.

Grigori Karloviç, Alman subayının teklifini nezaketle reddetti.

— Onlara söyleyecek bir sözüm yok, üsteğmenim. Mükemmel bir şekilde anladılar.

Konu subaya göre o kadar önemli olmadığı için:

— Peki, dedi. Gidelim Ogüst!

Kasketi sipersiz er kamçısını şaklattı ve askeri araba ikiye ayrılan kalabalık arasından geçti, üç gün önce kasabanın uygulama komitesinin yerleştiği prensin köşküne doğru uzaklaştı. Mujikler gözleriyle arabayı izliyorlardı.

Kalabalık arasından bir ses:

— Almanı gördünüz mü, dedi, yumruklarını nasıl dayamıştı beline?

— Grigori Karloviç ise susuyordu, arkadaşlar.

— Merak etme, yakında konuşur, hem de nasıl!

— Allahım ne felâket! Ne yaptık da cezasını çekiyoruz?

— Şimdi polis müdürünü bekleyin. Gecikmeden damlar.

— Sosnovka'da biri var bile. Köylüleri toplamış, başlamış küfretmeye: Siz, demiş, hırsızsınız, eşkıyasınız, demiş. 1905 yılını unuttunuz galiba! demiş. Tam üç saat açmış ağzını yummuş gözünü, hem de nasıl! Politika dersi vermiş adeta.

— Şimdi ne olacak?

— Kamçı dayağına çekileceğiz.

— Bekle. Ya tarlalar ne olacak? Şimdi tarlalar kimin?

— Yarı yarıya. Hasadı kaldırmamıza müsaade edecekler, sonra da mahsulün yarısını prense vermemiz gerekecek.

— Hay Allah kahretsin, çekip gideceğim buradan...

— Peki nereye gideceksin budala?..

Müjikler bir süre daha konuştular, sonra dağıldılar. Akşama doğru prensin köşküne divanları, koltukları, yatakları, perdeleri, aynaları ve yaldız çerçeveli tabloları götürdüler.

Krasilnikof'larda akşam yemeği ışık yakılmadan yeniyordu. Aleksey kaşığını her koyuşta içini çekerek pencereye doğru dönüyordu. Bir fare kadar sessiz olan Matriyona fırından masaya gidip geliyordu. Sırtı kamburlaşmış bir şekilde oturan Semiyon'un koyu renk bukleli saçları alnına dökülüyordu. Matriyona yemek artıklarını toplarken olsun, yemek kaplarını masaya koyarken olsun ya eliyle ya da göğsüyle kocasına sürtünüyordu. Ama Semiyon başını kaldırmıyor, sürekli bir şekilde susuyordu.

Aleksey birden pencereye doğru eğildi, tırnaklarıyla vurup itti, başını dışarı çıkardı. Akşamın sessizliğinde, uzaktan uzun, vahşi bir çığlık yükseldi. Matriyona divanın üzerine bir külçe gibi oturdu, iki elini dizlerinin arasında sıktı.

Aleksey alçak sesle:

— Vaska Demantiyel'i kırbaçlıyorlar, dedi. Az önce prensin avlusuna götürmüşlerdi.

Matriyona:

— Bu üçüncü, diye mırıldandı.

Kulak kabartıp sustular. Adamın umutsuz, tüyler ürperten çığlıkları sisler içindeki köyün üzerinde asılı duruyordu sanki.

Semiyon fırladı birden yerinden. Sert bir hareketle pantolon kemerini sıktı ve kardeşinin odasına geçti. Onun gibi sessiz duran Matriyona da kocasının arkasından fırladı. Semiyon duvara asılı tüfeği almaya çalışıyordu. Matriyona kollarını Semiyon'un boynuna dolamış başı geride, beyaz dişleri kenetli, asıldı kocasına, hareketsiz kaldı. Semiyon karısını itmeye çalıştı, ama başaramadı. Tüfek yere düştü. Bunun üzerine Semiyon yatağın üzerine atıldı, yüzünü yastığa gömdü. Matriyona kocasının yanına oturdu, sert saçlarını okşamaya başladı.

Kâhya Grigori Karloviç Mil, Ataman'ın yeni ordusuna, Haydamaklarla muhafızlarına güveniyordu. Bu yüzden de Vladimirskoya köyüne bir askeri garnizon göndermeleri için gerekli yerlere başvuruyordu. Bu gibi durumlarda Almanlar seve seve kabul ediyorlardı. Böylece makineli tüfeklerle takviyeli iki takım Vladimirskoya'ya geldi.

Askerleri köylülerin yanlarına yerleştirdiler. Grigori Karloviç'in şahsen, askerlerin kalacağı evleri gösterdiği söyleniyordu.

Geçen yıl, prensin malının mülkünün taksimine katılan bütün köylülerle, kasabanın uygulama komitesine katılan partisiz üyelerin tümü (ondan fazla genç Almanlara görünmeden köyü terk etmişti), bir Alman eri ile atını barındırıp beslemeye zorlandılar.

Böylece tepeden tırnağa silahlı, çelik miğferli bir Alman askeri Aleksey Krasilnikof'un kapısını çaldı. Anlaşılmaz birtakım sözler geveleyerek oturma belgesini gösterdi ve Aleksey'in omuzuna vurdu.

— Güzel burası çok arkadaş, dedi.

Aleksey'in odasını, koşum takımlarını ve silahları çıkardıktan sonra Alman askerine verdiler. Asker hemen yerleşti odaya: Yatağın üzerine güzel bir battaniye serdi, duvara da II. Giyom'un resmini astı, odanın mükemmel bir şekilde süpürülmesini emretti.

Matriyona odayı süpürürken, kirli çamaşırlarını paketleyip:

— Schmutzig, bitte, yıkayınız şunları, dedi.

Sonra, durumdan çok memnun olduğunu belirten bir ifadeyle, çizmelerini çıkarmadan yatağa uzandı, bir yaprak sigarası yaktı.

Asker, burma bıyıklı, şişko bir adamdı. Elbiselerinin kumaşı iyi cins, dikişi muntazamdı. Domuz gibi yiyordu. Matriyona odasına ne getirirse tıkınıyordu. En çok sevdiği tuzlu domuz yağıydı. Matriyona, Alman'ın domuz yağını çok yemesine üzülüyordu. Ama Aleksey:

— Bırak, diyordu, tıkınsın ve zıbarsın, elverir ki burnunu başka yerlere sokmasın.

Askerin yapacağı bir iş olmayınca askeri marşları mırıldanıyor, ya da Kiyef manzaralarını gösteren kartpostalları göndermek için ailesine mektup yazıyordu. Pek gürültücü değildi, ama gürültüyle yürüyor, evin sahibiymişçesine çizmelerini vura vura yürüyordu.

Krasilnikof'lardan cenaze çıkmış sanırdınız... Konuşmadan sofraya oturuluyor, konuşmadan kalkılıyordu. Aleksey durgundu, alnı kırış kırış olmuştu. Matriyona üzgün ve bitkindi. Durmadan içini çekiyor, belli etmemeye çalışarak önlüğüyle gözlerini siliyordu. Bilhassa Semiyon'dan korkuyordu. Tahammül edemez, patlayıverir diye. Ama birkaç gündür o da sakinleşmiş, kendini toplamış görünüyordu.

Her gün binalara, köylülerin arabalıklarının kapılarına afişler asılıyordu. Bu afişlerde Atamanın emirleri bulunuyor, toprak ve malların esas sahiplerine iade edilmesi isteniyor, verilen cezalar açıklanıyor, buğday satışlarının zorunlu olduğu, komünistlere yataklık etme, ya da başkaldırma halinde en ağır cezaların verileceği ilan ediliyordu.

Köylüler bu emirleri çıt çıkarmadan okuyorlardı. Sonra, filan köyde Alman süvarilerinin himayesinde istifçilerin, tanesi ayrılmamış buğdayı alıp götürdüklerini söyleyen korkunç dedikodular yayılıyordu. Buğdayların karşılığında hiç kimsenin kabul etmediği yabancı paralar ödenmişti. Başka bir köyde hayvanların yarısını alıp götürmüşlerdi. Başka bir köyde ise her şeyi alıp götürmüşler, bir serçeyi doyuracak kadar bile yiyecek bırakmamışlardı.

Geceleri köylüler tenha köşelerde küçük gruplar halinde toplanmaya başladılar. Bu hikâyeleri dinliyor, içlerini çekiyorlardı. Ne yapacaklardı? Bu duruma nasıl bir çare bulacaklardı? Üzerlerine öylesine güçlü bir ağırlık çökmüştü ki, onlara, şikayet bile edemeden ölmek kalıyordu.

Semiyon, köyün arkasında, ırmağın kenarındaki bir söğüt ağacının altında yapılan bu toplantılara katılıyordu. Ceketini omzuna atıp yere oturuyor, sigarasını içip dinliyordu. Bazen, fırla ayağa, at ceketini sırtından, şöyle bir doğrul: "Arkadaşlar!.." diye konuş, diye içinden geçiriyordu. Ama neye yarardı ki? Köylüleri korkutmaktan başka bir şeye yaramazdı. Köylüler paniğe kapılır, dağılırlardı.

Bir gün akşam karanlığında, sürülerin geçtiği keçi yolunda ayakta durmuş, gülümseyen bir adam gördü. Semiyon geçip gidiyordu ki adam alçak sesle:

— "Kardeş", diye seslendi.

Semiyon sıçradı. Bir "arkadaş" mıydı bu? Ama nasıl olur? Gözünün ucuyla adamı süzerek:

— Ne istiyorsun? diye sordu.

— Aleksey'in kardeşi değil misin sen?

— Öyle olsun, peki ne var?

— Hayrola, dostlarını tanımıyor musun artık? "Kerç" destroyerindeki arkadaşlarını unuttun mu?

— Kojin! Sen misin yoksa?

Semiyon hararetle elini sıktı. Karşılıklı durmuş, birbirlerine bakıyorlardı.

Kojin etrafı kolladıktan sonra:

— Tüfeklerinizin namlularını kesiyor musunuz? diye sordu.

— Hayır, şimdilik bizim köyde her şey sakin.

— Aranızda komandolar var mı?

— Nerden bileyim? Şimdilik yok gibi görünüyor. Bekliyoruz. Bakalım durum ne gösterecek.

Kojin:

— Öyleyse ne yapıyorsunuz? diye sordu.

Karanlığın içinde bir şeyler araştırır gibi çevresine bakınan gözleri, yuvalarında fıldır fıldır dönüyordu.

— Ne bekliyorsunuz? Tavuk gibi boğazlanmak için boynunuzu mu uzatıyorsunuz? Uspenskoya köyünü top ateşiyle yaktıklarını bilmiyor musunuz? Kadınlar, çocuklar çeşitli yönlere dağılıp gittiler. Köyün erkekleri ormana saklandılar... Novospaskoye'den, Federovka'dan, Gulay-Pole'den kaçıyorlar. Ve herkes gelip bize katılıyor.

— Size mi katılıyorlar? Ama siz kimsiniz?

— Dibrivka ormanını bilir misin? Orada toplanıyoruz... Neyse, sözü uzatmayayım... Arkadaşlara şunu söyle: Vladimirskoye köyü kırk tüfek, toplayabildiğiniz kadar da el bombası vermeli. Bütün bu silahları tarladaki saman yığınının içine saklarsınız... Anladın değil mi? Sosnovka'da şimdiden silahları saman yığınlarının içine sakladılar. Benden haber bekliyorlar. Gundayevka köyünde atlı kırk köylü hazır bekliyor. Yola çıkmanın zamanı.

— Yola çıkmanın mı? Nereye? Kimin yanına?

— Atamanın tabii! Sçus'un yanına! Şu sırada bütün Ekoterinoslav bölgesinde müfrezeleri silah altına alıyorlar... Geçen hafta haydamakları yendiler, bir evi ateşe verdiler... Görmeliydin. Alkolü, şekeri köylülere dağıttılar bir hiç için. Söylediklerimi unutma... Bir hafta sonra gene uğrayacağım...

Semiyon'a göz kırptı, çitin üstünden atladı, yere eğilip kurbağaların cıyak cıyak bağırıştıkları sazlığa doğru koştu.

Atamanların sağa sola akınlar yaptığı hakkındaki haberler Vladimirskoye'ye kadar ulaştığı halde kimse inanmıyordu. Ama so-

nunda olayları gözleriyle gören bir tanık çıkagelmişti. Semiyon aynı akşam kardeşine olayı anlattı. Aleksey ciddi bir ifadeyle dinledi.

— Adı neymiş bu Atamanın?

— Sçus'muş, dedi.

— Tanımıyorum. Nestor İvanoviç Manko üzerine söylentiler var. Ambarlara hücum eden yirmi beş haydudu olduğundan bahsediliyor. Sçus'a gelince, adından bahsedildiğini duymadım... Ama olabilir. Bugün köylüler her şeyi yapabilirler. Sçus için kabul! Kutsal bir görev bu. Ama Semiyon köylülere açma bunu daha. Sırası gelince ben çıtlatırım.

Semiyon alaylı bir ifadeyle gülümsedi, omuzlarını kaldırdı.

— İyi, pek iyi, soyulup soğana çevrilinceye kadar bekleyin...

O akşam Kojin muhtemelen öteki köylülerle de görüşme yapmıştı. Köyde herkes fısıldaşıyordu: Tüfeklerden, el bombalarından, Atamanın müfrezelerinden bahsediliyordu. Geceleri, azıcık kulak kabartılsa çiftliklerde testerelerin gıcırdadığı duyuluyordu. Yivleri aşınmış tüfeklerin uçları kesiliyordu. Ama şimdilik her şey sakin görünüyordu. Almanlar her şeye düzen vermişlerdi. Emre uyulmuş, cadde süpürülmüştü.

İşte o zaman felâket geldi çattı. Sabahın erken saatinde, daha hayvanlar sulanmak için tavlalarından çıkarılmadan, süpürülmüş caddede, göğüslerinde madeni levhalar taşıyan mahalle muhtarlarını yanlarına almış polisler göründü. Pencerelerin camlarına vurup:

— Çıkın! diye bağırıyorlardı.

Mujikler pantolonlarının düğmelerini iliklerken, çıplak ayakla alelacele çıkıyorlardı evlerinden. Çıkanın eline resmi bir kâğıt tutuşturuyorlardı: İflâh çiftlik Alman levazımına şu kadar buğday, şu kadar yün, şu kadar domuz yağı, mark olarak şu fiyattan şu kadar yumurta teslim etmek zorundaydı. Bir askeri konvoy kilise meydanında bekliyordu. Arabalıkların kapıları önünde, köyde kalan Alman askerleri, miğferleri başlarında, tüfekleri ellerinde bıyık altından gülüyorlardı.

Köylüler donakalmışlardı. Aralarından bazıları yemin billâh ediyorlardı. Bir mujik bonesini yere çalıp:

— Namussuzum buğdayım yok! dedi. Boğazlasınlar isterlerse, hiçbir şeyim yok!

O sırada caddeden bir araba geçti: İçinde prensin kâhyası vardı. Köylüleri, polislerle askerler, kâhyanın altın çerçeveli gözlükleri kadar korkutmamıştı. Demek ki Grigori Karloviç her şeyi biliyor, her şeyi görüyordu.

Kâhya arabayı durdurdu. Polis komiseri arabaya sokuldu. İkisi konuştular. Komiser polislere emir verdi. Polisler işaret edilen ilk çiftliğe girdiler ve az sonra gübre yığınının altında saklanmış buğdayı buldular. Mujiğin bağırdığını duyan Grigori Karloviç'in gözlük camları parıldadı.

Bu sırada Aleksey avluda gidip geliyordu. Şaşkınlığı yürekler acısıydı. Merdivenlere oturan Matriyona, atkısını gözlerinin üzerine çekmiş ağlıyordu.

Aleksey:

— N'apıcam ben bu markları? Ne işime yarar? diye soruyordu.

Hem böyle söylüyor, hem de ya bir tahta parçasını, ya kırık bir tekerleği alıp çitin dibine, ısırganların arasına fırlatıyordu. Horozu görünce, hiddetle yerinde tepindi:

— Namussuz! dedi.

Samanlığın kapısında asılı kilidi yakaladı.

— Şimdi ne zıkkımlanacağız biz! Belki de bu markları mı yiyeceğiz ne? Nedir bu çilemiz, gene mi başladı? Gene dilenci mi yapacaklar bizi? Elimizde zırnık bırakmayıp köle gibi kullanacaklar?

Matriyona'nın yanına oturan Semiyon:

— Daha dur bak, neler göreceksin, dedi. Atını da alacaklar elinden.

— Yoo, bu kadarı da olmaz! Baltayı kaptığım gibi...

— Çok geç artık!..

Matriyona:

— Uy anam! diye inledi. Ama görsünler bak, gırtlaklarını dişleyeceğim!..

Bir dipçik darbesi arabalığın kapısını sarstı. Evlerinde oturan şişman Alman, sakin ve neşeli bir tavırla babasının evine girer gibi eve girdi. Peşinde altı polisle bir sivil vardı. Sivilin memur kasketinde, üç dişli yaba biçiminde Atamanın sembolü olan kokart vardı. Elinde bir kütük defteri tutuyordu.

Alman başıyla ambarı göstererek, bozuk bir Rusçayla:

— Çok şey var içinde dedi. Yağ, buğday...

Aleksey kin dolu bakışlarla Almana baktı. Sonra yan tarafa çekildi ve bütün gücünü toplayarak paslı bir anahtarı memurun ayaklarının dibine attı.

Memur:

— Hey kopuk, kendine gel! diye bağırdı. Canın kırbaçlanmak istiyor senin galiba, köpoğlu köpek!

Semiyon, Matriyona'yı dirseğiyle itip öne atıldı. Ama aynı anda pırıl pırıl parlayan Alman süngüsü göğsüne dayandı.

Alman boğuk ve emreden bir sesle:

— Kımıldama! diye bağırdı. Yerine geç Rus!

Bütün gün askeri arabalara mal yüklediler. Gece geç vakit konvoy köyden ayrıldı. Köy soyulup soğana çevrilmişti. Hiçbir evde ışık yanmıyordu. Akşam çorbası da içilmedi. Karanlık evlerde köylü kadınlar, markları avuçlarının içinde buruşturarak ağlaşıp duruyorlardı.

Bir mujikle karısı trene binip şehre indiler, markları da yanlarına alarak. Dükkân dükkân dolaştılar. Hepsi tam takır kuru bakır. Bir çivi, bir arşın bez, bir kösele parçası yok. Fabrikalar kapanmış. Buğday, şeker, sabun ve hammaddeler trenler dolusu Almanya'ya gönderilmiş. Mujikle karısı evlerine kuyruklu piyano götürecek değiller ya! Eski bir Hollanda tablosu, ya da Çin işi zarif porselen çaydanlığı da götürecek değiller elbette! Saçları perçem perçem, sarkık bıyıklı, mavi gömlekli, kırmızı ponponlu kürk boneler giymiş haydamakları şaşkın şaşkın seyrettiler. Yabancı döviz satan melon şapkalı madrabazların arasından geçmek için dirsek vurup durdular. Acı acı içlerini çekip söylendiler ve köylerine döndüler. Yolda, yirmi beş kilometre gittikten sonra tren durdu. Vagonların dingilleri yanıyordu. Dingilleri yağlamak için gres yoktu. Almanlar ne buldularsa alıp götürmüşlerdi. Kum döküp alevleri söndürdüler, tekrar yola çıktılar. Az sonra dingiller yeniden ateş aldı.

İşte köylü kadınlar bu yüzden buruşuk Alman marklarını avuçlarında sıkıyor, mujikler hayvanlarını, daha bir emin olsun diye sel çukurlarına, ormana götürüyorlardı. Atamanın ne şekilde bir emri duvarlara asılacaktı, bilebilirler miydi?

Köyde ışık yoktu, bütün evler karanlıktı. Sadece prensin, ormanın ötesinde göle bakan köşkünün pencereleri aydınlıktı. Kâhya Grigori Karloviç, Alman subaylarına akşam yemeği veriyordu. Köşkten bando sesleri geliyordu. Karanlıklara gömülmüş köyün üzerinde, Alman valslerinin nağmeleri, sıkıntı yağdırarak uçuşuyordu. Birden göğe fırlatılan bir hava fişeği ateşten bir kurdele gibi uzanarak yükseldi. Bir fıçı biranın yuvarlandığı köşkün bahçesinde oturan Alman subaylarını eğlendirmek için atılmıştı hava fişeği. Fişek havada patladı. Evlerin çatıları, bahçeler, söğütler, çitler, yavaş yavaş yere dökülen bir yıldız yağmuruyla aydınlandı. Birçok üzgün yüz bu kıvılcımlara doğru kalktı. Işık öylesine parlaktı ki yüzlerindeki kin dolu kıvrımlar bile görünüyordu. Bu yüzlerin o andaki resimlerini çekmemek çok yazık... Bu resimler Alman Genelkurmayını düşündürürdü mutlaka.

Köyden bir kilometre uzaktaki tarlalarda bile, her fişek atılışında her taraf gündüz gibi aydınlanıyordu. Kenardaki bir tahıl yığınına doğru ilerleyen birkaç kişi hemen yüzükoyun attılar kendilerini yere. Tahıl yığınının yanında duran adam yatmadı sadece. Yere yağmur gibi dökülen parlak yıldızlara bakarak:

— Görüyorsunuz değil mi? diye içini çekiyordu. Ah, sefa pezevenkleri!

Parlak yıldızlar yere varmadan söndüler. Yeniden etraf kararadı. Adamlar tahıl yığınının yanında toplandılar. Toprağın üzerine bırakılan tüfekler şakırdadı.

— Hepsi ne kadar?

— On testerelenmiş, dört de bildiğiniz tüfek, Kojik yoldaş.

— Az...

— Vakit bulamadık. Yarın gece daha getireceğiz.

— Ya mermiler nerde?

— Ceplerimizde. Al... İstediğin mermi olsun.

— Mükemmel... Hepsini tahıl yığınının içine saklayın... El bombaları da gerekli arkadaşlar, el bombaları da. Ne kadar çok getirirseniz o kadar iyi... Testerelenmiş tüfek eski bir silahtır. Bir siperde, bir çalılığın ardında işe yarar. Tüfeği bir ateşlersin, ondan sonra doldurursun donuna, bir bakmışsın muharebe bitmiş. Genç bir muharibin tüfek kadar el bombasına da ihtiyacı vardır. Anla-

şıldı mı? Savaşmasını bilen yiğitler, kılıç kullanmasını da bilirler. Bir numaralı silahtır o.

— Kojin yoldaş, işi bu akşam bitirseydik?

— Valla, bütün köy ayağa kalkardı. Mujiklerin öfkesi burnunda, ellerinde avuçlarında ne varsa aldılar... Çapayı kapan, yabayı kapan gelirdi... Hem sonra herifler kafayı çekerken boğazlamak çocuk oyunu gibi bir şey...

Kojin, bıçak gibi kesip atan bir sesle:

— Komutan sen misin yoksa? dedi.

Bir an sustuktan sonra, önce tatlı, sonra yükselen bir tonda devam etti:

— Burada kim komuta ediyor? Acayip şey. Yoksa budalalarla mı çalışacağız? Böyleyse şayet benden paso, çeker giderim. Almanlarla Haydamaklar basarlar sopayı size, istedikleri gibi soyup soğana çevirirler... (Arkasından alçak sesle okkalı bir küfür savurdu.) Disiplin nedir bilirsiniz. Bilir misiniz, bilmez misiniz? Yoksa disiplin noksanı yüzünden yeter derecede kelle mi uçurmadım? Bizim müfrezeye katılan herhangi bir kimse, Atamana tüm itaat edeceğine dair yemin eder... İşinize gelmiyorsa köyünüzde kalın. Aramızda özgürsünüzdür: İçersiniz, hoş vakit geçirirsiniz. Ama batko*: "At bin!" diye bağırdı mı her şey bitmiştir. Artık kendine ait değilsin. Anlaşıldı mı? (Sustu, sonra yatıştırıcı fakat ciddi bir sesle devam etti.) Ne bugün, ne de yarın Almanlara dokunulacak. Bu işi yapmak için güçlü olmak gerek.

— Kojin yoldaş, bari Grigori Karloviç'in hesabını görseydik olmaz mıydı? Bizi yaşatmaz da...

— Kâhyaya gelince, yapın o işi, ama gelecek haftadan önce değil. Aksi takdirde görevimi sonuçlandıramam. Dinleyin bakın. Birkaç gün önce Osipovka'da bir Alman bir köylü kadının ırzına geçmiş. Bunun üzerine kadıncağız Alman'a iğneli çörek yedirmiş. Alman masadan kalkar kalkmaz avluda birden yıkılmış yere, ölecek dereceye gelmiş. Almanlar kadıncağızı hemen orada öldürdüler. Köylüler baltalara sarıldılar... Ne yaptı Almanlar sonra?.. Çok üzücü şeyler... Akla hayale sığmaz... Osipovka'nın kökünü

* *Batko*: Şef, komutan.

kazıdılar. Kendi gücüne güvenip üstünkörü hareket etmenin sonucu budur! Anlaşıldı mı?

* * *

Matriyona uflayarak yatağında dönüyordu. Gün ağarıyor, horozlar ötüyordu. Açık pencerenin dayanağına kırağı toplanıyordu. Bir sivrisineğin vızıldadığı duyuluyordu. Ocağın yanında uyuyan kedi uyandı. Yavaşça yere atladı, odanın bir köşesindeki süprüntüleri koklamaya başladı.

İki kardeş, örtüsü kaldırılmış masada oturmuş, fısıldaşarak konuşuyorlardı. Semiyon başını ellerine dayamış. Aleksey öne doğru eğilmiş, kardeşinin yüzüne bakıyordu.

— Beni anlamaya çalış Semiyon, yapamam bunu. Matriyona tek başına ev işlerinin altından kalkamaz. Elimizde ne varsa, yıllarca uğraştık onları toplamak için. İnsan malım mülkünü yüz üstü bırakıp gider mi? Bir şey bırakmazlar. Dönüp geldiğimizde tam takır kuru bakır evden başka bir şey bulamayız.

— Demek ev eşyası kaybolacak diye üzülüyorsun? Güzel doğrusu! Zaferi biz kazanırsak, evini tuğladan bile yapabilirsin. (Güldü.) Çete savaşı yapmamız şart. Sen de kalkmış bana ev eşyasından bahsediyorsun!..

— Peki kim besleyecek sizi, sorarım sana?

— Sen besleyecek değilsin bizi. Almanları, sonra atamanı, sonra da her türlü kopuğu besleyeceksin... Sen bir kölesin, köle!..

— Dur, acele etme o kadar. 1917'de devrim için savaşan ben değil miydim? Erler komitesine seçilen ben değil miydim? Emperyalist cepheyi dağıtanlar arasında ben de yok muydum? O halde, görüyorsun ki... Sabret biraz Semiyon, çamurda sürünmeden önce... Şimdi de... Kızıl Ordu gelsin, tüfeğe ilk sarılan ben olacağım. Ama şu anda nereye gideceğim? Hangi atamanın yanına?

— Bugün atamanların bile iyi yönleri var.

— Bak bu doğru.

— Beni eve bağlayan şu lanet yara olmasa...

Semiyon iki kolunu masanın üzerine uzattı:

— Beni de üzen bu... Birçoğu arkadaşım olan Karadenizli delikanlılar bu müfrezelere katıldılar... Ukrayna'yı dört yanından ateşe vereceğiz. Göreceksin bak...

— Kojin'i gördün mü tekrar?

— Gördüm.

— Ne diyor?

— Anlaştık onunla. Burada da yakında cümbüş yapacağız.

Aleksey kardeşine bir göz attı, sarardı, başını önüne eğdi:

— Evet, elbette, gerekirdi... Bu lanet şato gözümüze batmış bir çöp gibi orada duruyor. Grigori Karloviç hayatta kaldığı sürece bize nefes aldırmayacak...

Matriyona gömleğiyle yataktan atladı. Güllerle süslenmiş büyük bir şal almıştı omuzlarına sadece. Masaya sokuldu ve yumruğunu vurdu.

— Gelsinler de alsınlar malımı, veririm de sanki! Biz kadınlar da bu şeytanların hesabını göreceğiz. Hem de sizden önce!

Semiyon karısına baktı. Gözlerinde sevinçli bir gülümseme belirdi.

— Yok canım! dedi. Peki siz, kadınlar, nasıl savaşacaksınız? Öğrenmek için can atıyorum.

— Kadınca savaşacağız. Yemek yemek için sofraya mı oturdu, arsenik ziyafeti çekerim... İstedikten sonra arsenik de buluruz. Ya ot ambarına, ya da hamama sokarım. Şişlerim bir güzelce. Gık demeye bile vakit bulamaz! İşin başlangıcı bizden; sürdürülmesi de sizden... Hem sonra, gerekirse sizin kadar bizim de elimiz silah tutar...

Semiyon ayağını yere vurdu, katılasıya güldü:

— Na kadın be! Dişi şeytanın ta kendisi!

— Bırak beni!

Matriyona şalıyla havayı süpürerek yürüdü, kapının eşiğinde durdu, çıplak ayaklarını pabuçların içine soktu, ökçeleriyle yeri döverek; hayvanlara bir göz atmak için avluya çıktı. Semiyon ile Aleksey bir yandan gülüyor, bir yandan başlarını sallıyorlardı.

— Ne kadın be! Sanki Ataman, ne eksik, ne fazla!

Gün doğumunun belirtisi olan hafif bir rüzgâr pencereden girdi, çiçeklerin yapraklarını salladı. Aynı anda yabancı bir şarkının sözlerinin bir kısmı duyuldu. Bu, şatodaki ziyafetten, yolu tozutarak, sarhoş dönen Almandı.

Aleksey hiddetle pencereyi kapadı.

— Semiyon odana girip yatsan daha iyi olur.

— Korkuyor musun?

— Bu sarhoş köpek belki sana çatar... Üzerine atılmak istediğini unutmamıştır.

Semiyon kalkmıştı, odasına gidiyordu:

— İnan bana, vazgeçeceğim bundan, dedi. Ah! Aleksey, devrim tehlikedeyse şayet, sizin eli sıkılığınız yüzündendir. Kornilof'dan bıkmadınız mı? Haydamaklar, Almanlar yetmez mi? Daha ne istiyorsunuz?

Birden sustu.

— Bekle...

Avludan, ağır ağır ilerleyen, dengesiz yürüyen çizmelerin sesiyle birtakım anlaşılmaz sözler geliyordu. Hiddetli bir kadın sesi çınladı:

— Bırak beni!

Sonra bir itip kakışma, boğuk bir ses. Bu defa, sanki canını yakmışlar gibi Matriyona bağırdı:

— Semiyon, Semiyon!..

Semiyon dikildi bacaklarının üzerinde, kudurmuş gibi odadan dışarı fırladı. Aleksey elleriyle masanın kenarını yakalamış, oturduğu yerde kaldı. Semiyon gibi bir adam böylesine fırladığı zaman ne olacağını biliyordu. "Az önce baltayı antrede bırakmıştım, öyleyse..." diye düşünüyordu.

Semiyon avluya çıkınca vahşi bir çığlık attı. Hemen ardından bir çatırdı duyuldu. Bir hırlama, bir inleme, ağır bir şekilde yere yıkılan bir gövde.

Matriyona içeri girdi. Yüzü kireç gibi bembeyazdı. Şalı ardından yeri süpürüyordu. Ocağa dayanmış güçlükle nefes alıyor, göğsü inip kalkıyordu. Birden ellerini havaya kaldırdı. Aleksey'e doğru salladı...

Semiyon eşikte göründü. Yüzü sapsarı fakat sakindi.

— Kardeşim, yardım et bana, dedi. Götürüp bir yere gömmemiz gerek...

V

Alman birlikleri Don ırmağı ile Azak denizine ulaşınca durdular. Almanya'dan da büyük bereketli bir bölgeyi ele geçirmişlerdi. Burada, Don bölgesinde, Ukrayna'da olduğu gibi Alman Genelkurmayı hemen burnunu politikaya soktu ve dört yıl önce Berlin'i ele geçirmeyi üzerlerine alan zengin Kazakların geniş arazileri pekleştirildi. Paçaları kırmızı pantolonlu, geniş yüzlü, zorlu, bodur, çelik gibi Kazaklar şimdi koyun gibi yumuşak olmuş görünüyorlardı.

Almanlar henüz Rostof önlerine varmamışlardı. Ataman Popof'un komutasındaki on sekiz bin kişilik bir Kazak ordusu, Don bölgesinin başkenti Novoçerkask'a baskın yapıyordu. Don ırmağına hâkim düz bir yaylada verdikleri kanlı bir muharebede Novoçerkask garnizonunun kızıl Kazakları ile onlara yardım etmek için Rostof'dan gelen Bolşevikler, Don Kazaklarını yenmek üzereydiler. Ama akla hayale gelmeyen bir durum muharebenin ters bir şekilde sonuçlanmasını sağladı.

Albay Drozdovski'nin gönüllülerden kurulu müfrezesi Romanya'dan yaya geliyordu. Müfreze 22 Nisan günü birden Rostof'a girmişti. Akşama kadar Rostof'da kaldı, sonra şehirden atıldılar. Drozdovski'nin gönüllüleri, Kornilof'un ordusunu bulmak için stepte yol alıyordu. Yolda giderken, 25 Nisan'da, Novoçerkask yakınlarındaki muharebenin gürültüsünü duydular. Nedenini, niçinini sormadan şehre doğru döndüler ve zırhlı bir otomobille kızılların yedek birlikleri arasına daldılar, darmadağan ettiler. Gökten zembille inmişçesine yardım geldiğini gören Don Kazakları karşı saldırıya geçtiler. Kızılları perişan edip bozguna uğrattılar. Novoçerkask'ı ele geçirdiler. İktidar, Devrim Komitesinden "Don Kurtuluş Meclisi"nin eline geçti. Bu durumdan sonra da Almanlar geldiler.

Garnizonlarını yerleştirmeme akıllılığı gösteren Almanların himayesinde Novoçerkask Kazak Meclisi, kendisinin de söylediği gibi "İmparator Giyom'un şahsi dostu" general Krasnof'a ataman asasını verdi. Katedralin çanları çaldı. Katedralin bozuk kaldırımlı büyük meydanında Kazak köylerinin halkı "Hurra!" sesleriyle yeri göğü inletiyordu. Ve ak saçlı Kazaklar:

— Çok şükür bugünleri de gördük! diyorlardı.

Almanlar Rostof'dan öteye geçmediler. Don ve Kuban havzalarından daha ileri geçmediler. Rostof'un hemen karşısında, Don ırmağının sol sahilindeki Bataysk Kazak köyü ile barış sağlamak için çok uğraştılar. Çünkü bu köyde, şehrin fabrikalarıyla atölyelerinin işçileri ve kenar mahallelerin fakir halkı oturuyordu. Ama cehennemi ateşe, kanlı saldırılara rağmen Almanlar köye boyun eğdiremediler. Coşan ilkbahar sularının tamamen bastığı Bataysk, zorlu bir direniş gösterdi ve bağımsızlığını korudu.

Almanlar bu hatta durdular. Atamanın iktidarını pekiştirmek ve Ukrayna'daki askeri depolardan alınmış silahları getirmekle yetindiler.

İki grup halindeki gönüllüler ordusunun –Denikin'in ordusuyla Drozdovski müfrezesi– arasındaki güçlüklerle dolu ilişkiler sorunu, aynı şekilde etrafı kollama ile kesip atılmış oldu. Gönüllülerin belli iki hedefi vardı: Bolşevikleri ortadan kaldırmak ve Almanlara karşı savaşmak. Başka bir deyişle mezara kadar müttefiklere sadık kalmak. Almanlar birinci hedefi akla uygun buluyor ve destekliyorlardı. İkinci hedefe gelince onu da tehlikesiz bir budalalık olarak kabul ediyorlardı. Bu yüzden gönüllülerin varlığından habersiz göründüler. Drozdovski ile Denikin'in birlikleri de, Almanlar gibi, Rus topraklarında Almanların varlığından habersizmişçesine davrandılar.

Bir örnek verelim. Kişinef'den Rostof'a kadarki yürüyüş sırasında Drozdovski'nin müfrezesi bir ırmağı geçmek zorundaydı. Irmağın berisinde, Borislavl'da Almanlar, ırmağın ötesinde, Kokovka yakınında Bolşevikler bulunuyordu.

O zamana kadar Almanlar ırmağın öteki yakasına geçmeye muvaffak olamamışlardı. Drozdovski'nin gönüllüleri köprüyü zorladılar ve kızıl müfrezeyi Kokovka'dan söküp attılar. Sonra, Almanların teşekkürünü beklemeden yollarına devam ettiler.

Buna benzer, geniş ölçüde, bir uyuşmazlık Denikin'in önüne de çıktı. Nisan sonunda, Ekaterinodar önünde ağır bir şekilde yenilgiye uğrayan gönüllüler ordusunun kalıntıları, Novoçerkask'ın elli kilometre yakınındaki İegorlitskaya ile Meçetinskaya köylerinin bölgesine zar zor ulaştılar. Tam oraya vardıklarında birden,

Rostof ve Novoçerkask'ın Almanların eline geçtiği haberiyle birlikte, Don Atamanının Kazakları ile selâmet yolu açılmıştı. Kızıllar orada gönüllüler ordusunu bırakmış, cephesini yeni düşmanı Almanlara çevirmişti.

Gönüllüler nefes alıp yaralılarını tedavi etmek, güçlerini toparlamak için fırsat buldular. Her şeyden önce, birliklerin silah ve cephane noksanlarını tamamlamak gerekiyordu.

Tikoretskaya'dan Bataysk'a kadar bütün istasyonlar, Kızılların Rostof'a karşı yapacakları karşı saldırı hazırlıkları için gerekli olan muazzam savaş gereçleriyle tıka basa doluydu. General Markof, Bogayevski ile Erdeli, üç kol halinde Krilovskaya, Sosika ve Novo-Leuçovskaya istasyonları istikametinde Kızılların arkalarına sarktılar. Birliklerin konvoylarını tepelediler, zırhlı trenleri dinamitlediler ve hatırı sayılır bir ganimet yüklenip stepe açıldılar. Böylelikle de Kızıl Ordunun Almanlara karşı giriştikleri taarruzu başarısızlığa uğrattılar.

* * *

Roçin'in omzu iyileşmişti. Muharebelerde aldığı hafif yaralar da kapanmıştı. Eski gücünü tekrar kazanmış, rengi esmerleşmişti. Birkaç günden beri sakin bir köyde yaşayarak kendine gelmişti.

Moskova'dan beri, Bolşeviklerden, utancının intikamını almak düşüncesi sabit bir fikir gibi kafasına tebelleş olmuş, iyice olgunlaşmıştı. Bu intikamını da almıştı sonunda. Hele bir anı hiç unutamıyordu... Roçin demiryolu şevine ulaşmıştı... Zafere ulaşılmıştı... Dizleri titriyor, şakakları zonkluyordu. Yumuşak kasketini çıkardı, süngüsünü sildi. Tüfeğine canı gibi bakan eski bir asker gibi gayri ihtiyari yapmıştı bu işi. Daha önce çılgınca benliğini saran bu kini hissetmiyordu artık: Başını demir gibi bir çember sıkıyor, kalbinin hızlı hızlı atışı görüşünü buğuluyordu. Düşmana sokulmuş, süngüsünü gövdesine saplamış, sonra da silmişti: Öyleyse haklıydı. Haklı mıydı? Daha bir uyanan beyni anlamak için gayret sarfediyordu: Haklı mıydı? Yoksa?.. Gerçekten haklı mıydı? Ama neden soruyordu bu soruyu kendi kendine?

O gün pazardı. Köyün kilisesinde âyin vardı. Âyine geç gelen Roçin, bir an kilisenin avlusunda, usturayla kazınmış başların ara-

sında dolaştı, sonra kilisenin arkasındaki eski mezarlığa gitti. Yabani hindibaların yeni yeni çiçek açtığı çimenlerde yürüdü, bir sap ot kopardı ve dişlerinin arasına alıp çiğneyerek yere oturdu. Vadim Petroviç temiz bir insandı. Katya'nın dediği gibi iyi bir insandı da.

Köşelerini örümcek bürümüş yarı açık pencereden ilâhi söyleyen çocukların sesleri geliyordu. Diyakosun ilâhileri öylesine öfkeli, öylesine dinginsizdi ki çocukların sesleri korkuya kapılıp, uçup kaybolacak sanılırdı. Vadim Petroviç'in düşünceleri, daha saf daha ışıklı bir şeyler bulmak için maziye daldı...

Küçük Vadim sevinçle uyanmıştı. Dışarda, tertemiz pencerenin ardında, o zamana kadar görülmedik derecede mavi bir gök, bir ilkbahar göğü vardı. Bahçedeki ağaçların hışırtısı duyuluyordu. Tahta karyolasının yanındaki sandalyeye beyaz puanlı mavi saten blûzu konmuştu. Blûzdan pazar günlerinin kokusu yayılıyordu. Vadim, uzun gün boyu yapacaklarını, karşılaşacağı kişileri düşündü. Bu öylesine gönül çekiciydi, öylesine neşe vadediyordu ki bir süre daha yatakta kalmak istedi... Duvarda, birbirinin aynı resimlerin yan yana tekrarlandığı kâğıt sıvaya baktı: Uçları kalkık çatılı küçük bir Çin evi, yuvarlak küçük bir köprü ile şemsiyelerinin altında iki Çinli; başında abajura benzeyen şapkasıyla üçüncü bir Çinli küçük köprünün üzerinde oturmuş, balık avlıyordu. Bu mert Çinliler kim bilir ne kadar gariptiler. Irmak kenarındaki küçücük evlerinde kim bilir ne mutlu yaşıyorlardı...

Koridordan annesinin sesi duyuldu: "Haydi, Vadim, hazırlanamadın mı hâlâ? Ben hazırım..." Bu çok tatlı, yumuşak ses hayatı boyunca kulaklarında Tanrının bir lûtfu, bir mutluluk gibi çınlayıp duracak... İşte üzerinde puanlı küçük blûzu, annesinin önünde duruyor. Annesi ipekli güzel bir elbise giymiş. Anne küçük Vadim'i öptü, topuzundaki tarağı çekip Vadim'in saçlarını taradı. "Böyle daha iyi oldu. Gidelim..." Geniş merdivenleri inerken şemsiyesini açtı. Tertemiz süpürülmüş ve henüz süpürge izleri belli olan küçük meydanda troykanın* al renkli atları cakalı cakalı eşiniyor. Sol baştaki hayvan her zamanki gibi yerinde dura-

* *Troyka*: Yan yana duran üç atla çekilen Rus arabası. Kışın kızak olarak da kullanılabilir –ç.n.

mıyor. Ortadaki hayvan ise çok önemli bir iş yapıyormuşçasına nalıyla toprağı kazıyor. Şişko ve halinden memnun arabacı, çilek rengi gömleğinin kol kapaklarını gösteren kadife yeleğiyle, Pugaçevvari sakalını Vadim'le annesine döndürerek: "Bayramınız kutlu olsun!" diyor. Anne güneşin ısıttığı troykaya kuruluyor. Küçük Vadim annesine sokuluyor. Bu sokuluşun bir nedeni mutluluksa, öteki nedeni de biraz sonra rüzgârın kulaklarında uğuldaması ve ağaçların uçar gibi geçi geçivermesidir.

Troyka bütün hızıyla gidip büyük araziyi dolanıyor. İşte köyün ana yoluna gelmişlerdir. Mujikler ciddi ifadelerle selamlamakta, tavuklar tekerleklerin arasından gıdaklayarak kaçışmaktadır. Kilisenin beyaz duvarları, yeşil çimenlik gözlerinin önündedir. Yaprakları yeni yeni beliren küçük kayın ağaçları, mezarların, haçların üzerine eğilmektedir... Dilencilerin dolduğu kilisenin avlusu... Alışık oldukları günlük kokusu...

Bu kiliseyle bu kayın ağaçları hep orada yükselir durur... Vadim Petroviç, onların yeşil dantellerini, masmavi bir zemin üzerinde hatırlar hep... Bu kayın ağaçlarından birinin altında, kilisenin köşesinden sayarsanız beşinci mezarda annesi yatmaktadır çoktan beri. Mezarın çevresi demir parmaklıklıdır. Üç yıl önce ihtiyar kilise bakıcısı Vadim Petroviç'e demir parmaklığın kırıldığını, tahta haçın da çürüdüğünü yazmıştı... Bu mektuba karşılık veremediğini ancak şimdi acı acı düşündü, pişmanlık duyguları içini burdu...

Bu tatlı yüz, bu iyi eller, sabahları Vadim'i uyandıran ve bütün gün gönlünü mutluluğa boğan bu ses... Oh! Allahım, çektiği zahmet ne denli büyük olursa olsun, annesinin bu sonsuz sevginin içinde eriyeceğini biliyordu. Ve bütün bu duygular, bir kayın ağacının gölgesindeki bir mezarda dinleniyordu. Ama ne kalmıştı geriye? Toz olup uçmuştu hepsi de...

Vadim Petroviç dirseklerini dizlerine dayadı, elleriyle yüzünü örttü.

Uzun yıllar geçmişti aradan. O zamandan beri Vadim Petroviç, eski günlerde olduğu gibi masmavi bir sabah mutluluğu içinde uyanmak için son engeli yıkmasının yeteceğini zannedip durmuştu. Şemsiyeli iki Çinli onu yuvarlak köprüden geçirip, uçları kal-

kık çatılı eve götüreceklerdi... Çok sevgili varlık, biricik annesi o evde bekliyordu Vadim'i...

Vadim: "Memleketim" diye düşündü, sonra yeniden köyün içinden hızla geçen troykayı hatırladı. "Rusya bu... Daha doğrusu asıl Rusya bu işte... Kala kala hiçbir şey kalmadı o Rusya'dan. Tüm öldü mazi... Saten blûzlu o küçük çocuk bugün bir katil oldu..."

Birden kalktı, ellerini arkasına bağladı, parmaklarını çatırdatarak otların üzerinde yürümeye başladı. Düşünceleri onu kapıların temelli kapandığını zannettiği yere sürüklemişti. Ölüme doğru yürüdüğünü sanmıştı... Ama ölüm istememişti onu... Oysa, stepteki çukurlardan birinde, üzerine sineklerin üşüştüğü bir ceset olarak yatması işten bile değildi...

"Elbette, diye düşünüyordu, ölmek kolay, yaşamak zor... Her birimizin değeri, ölmekte olan vatana sadece et ve kemik yığını halinde canlı bir çuval vermek değil, ruhunun bütün saflığı küçük Çinli eviyle birlikte bütün umudu, gönül ilişkilerinden kurtulmuş yaşanmış otuz beş yılı da vermektir..."

Derin derin içini çekti ve döndü: Bir duyan olmuş muydu acaba? Çocuk sesleri ilâhi söylemeye devam ediyordu... Güvercinler paslanmış yağmur oluklarında kuğuruyorlardı... Yakalanmaktan korkan bir hırsız gibi, alelâcele, bir dakika daha dayanılmaz acıyı hatırladı (Katya'ya bundan söz etmemişti hiç). Olay bir yıl önce Moskova'da geçmişti. Roçin trenden iner inmez, Ekaterina Dimitrievna'nın kocasının cenazesinin kaldırılacağını öğrenmişti. Demek ki Katya yalnız, yapayalnız kalmıştı. Akşam olurken Katya'lara uğramıştı. Hizmetçi Katya'nın uyuduğunu söylemişti. Uyanmasını beklemek için salona geçti. Hizmetçi Roçin'e, Ekaterina'nın durmadan ağladığını alçak sesle anlatıyordu:

— Yüzü duvara dönük yatıyor, küçücük bir çocuk gibi ağlamaya başlıyor. Ağladığını duyunca acıyor insan. Duymamak için mutfağın kapısını kapatıyoruz...

Roçin gerekirse bütün gece beklemeye karar verdi. Divana oturdu, zamanı sürükleyip götüren, hayatın saniyelerini eksilten, sevgili yüzde derin izler çizen, merhametsizce, gözünün yaşına bakmadan saçları ağartan duvar saatinin tik-taklarını dinliyordu... Roçin'e öyle geliyordu ki Katya o anda şayet uyumuyorsa

saatin tik-taklarını duyarak aynı şeyleri düşünmektedir. Sonra kendinden emin olmayan, zayıf adımlarının sesini duymuştu. Odasında, bir şeyler mırıldanarak aşağı yukarı dolaşıyordu. Duruyor, uzun süre kıpırdamadan duruyordu. Roçin sanki duvarların arasından Katya'nın düşüncelerini keşfetmişçesine endişelendi. Bir kapı gıcırdadı. Katya yemek odasına geçti, büfedeki bardakları çınlatıyordu. Roçin doğruldu, ileriye atılmaya hazırdı. Katya kapıyı araladı:

— Sen misin Liza?

Üzerinde yün bir sabahlık vardı. Bir elinde dipli bir bardağı, öteki elinde de küçük bir şişeyi tutuyordu... Yalnızlığından, hüznünden, hayatın merhametsizliğinden, her şeyden kurtulmanın çaresini bunda bulmuştu... İri gözlü yüzü, üzüntülü haliyle terk edilmiş bir çocuğun yüzünü hatırlatıyordu... Ah! Bir götürebilseydi Katya'yı küçük Çinli evine...

Vadim Petroviç:

— Emrinizdeyim, demişti, hayatım sizindir...

Katya da ona güvenmiş, bütün yalnızlığının, yaşayacağı yılların, ona olan aşkında, duyduğu acımada eriyip kaybolacağını sanmıştı...

Ah, keşke böyle olsaydı! Doğruydu, Katya bir an bile ayrılmamıştı ondan, kafasını bir demir çember gibi sıkan kini duyduğu anda da, korkunç muharebelerle geçen aylarda bile bir an olsun ayrılmamıştı ondan. Görünmez bir gölge gibi iki kolunu açıp sessiz bir duayla önüne çıkıyor, yolunu kesiyordu. Ama Roçin, bağıra bağıra kısılan sesiyle, süngüsünü kızıl bir askerin karnına sokarken, her yerde peşini bırakmayan bu gölgeye sokmuş oluyordu. Sonra şapkasını çıkarıp süngüsünü siliyordu.

* * *

Kilisedeki âyin sona ermişti. Esmer yüzlü subay ve Junkers kalabalığı kiliseden çıkıyordu. İşte her zamanki ciddiyetleri, madalya ve nişanlarla süslü pırıl pırıl elbiseleriyle meşhur generaller, yavaş yavaş kiliseden çıkıyorlardı. Önde gideni, uzun boylu, moda dergilerindeki modeller gibi zarif, çenesinde ikiye ayrılmış sakalı, kulaklarına kadar inmiş kasketiyle general Erdeli; onun arkasın-

daki, kirli kürk bonesi, dağınık saçları, kömür gibi yakan bakışlarıyla general Markof; ayınınkini andıran küçücük gözleri, kısa basık burnu, bodur şişman olanı general Kutepof. Kazak generali Bogayevski kalkık bıyıklarıyla geçti. Sonra Denikin ile Romanovski konuşarak çıktılar. Romanovski güzel, zeki fakat soğuk, orduda söylendiği gibi "anlaşılmaz" yüzlü bir adamdı. Ordu komutanı görününce hepsi esas duruşa geçtiler. Kayın ağaçlarının altında sigara içenler sigaralarını attılar ellerinden.

Denikin artık, ağırlık kollarında bronşitten acı çekerek dolaşan, yıpranmış çizmeli, sivil kıyafetli zavallı "küçük ihtiyar" değil. Vücudu dimdik, giyimi şık. Aklaşmış sakalı saygı telkin ediyor, gözleri kartalınkiler gibi ciddi, nemli, yuvarlak. Elbette ki Kornilof'dan çok başka. Böyle olmakla beraber generallerin en akıllısı, en tecrübelisi. Elinin iki parmağını şapkasının siperine götürüp selamlayarak ağır ağır kilisenin avlu kapısından geçti. Romanovski ile arabasına bindi.

Uzun boylu Teplof, bir kolu askıda, yıpranmış süvari kaputu omuzlarına atılmış bir vaziyette Roçin'in yanına sokuldu. Bayram nedeniyle traş olmuştu. Keyfi yerindeydi.

— Haberi duydun mu Roçin? diye sordu. Bugün ya da yarın Almanlarla Finler Petersburg'u işgal edecekler. Birliklere Mannerhaym komuta ediyor. Hatırlarsın değil mi? Çarın mahiyetinde cesur, birinci sınıf kılıç kullanan bir generaldi. Finlandiya'da bütün sosyalistleri, bir teki kalmamacasına temizledi. Tabii anlıyorsun durumu, Bolşevikler pılısını pırtısını toplayıp Arkenjelsk yoluyla Moskova'dan alelacele ayrılıyorlar. Vallahi aynen böyle durum!.. Üsteğmen Sedelnikof Novoçerkask'tan geldi, o anlattı... Novoçerkask'ta lokum gibi kadınlar varmış! Sedelnikof onunu birden tavlamanın işten bile olmadığını söyledi...

Teplof zayıf bacaklarını açtı, dizlerine doğru eğildi, öylesine kuvvetle gülmeye başladı ki gırtlağı ceketinin kapalı yakasından dışarı fırladı.

Roçin daha "lokum gibi kadınlar" konusunu pek iyi anlayamadan Teplof, politika haberlerine döndürdü lafı.

— Moskova'nın tamamen harap edildiği anlaşılıyor. Kremlin, kiliseler, tiyatrolar, en güzel binalar, tüm mahalleler zarar gör-

müş. Elektrik telleri Sokolniki'ye çekilmiş. Çekistlerin gece gündüz muhafaza ettikleri esrarlı bir villâ var orada... Hele biz Moskova'ya varalım, güm! Moskova havada... (Eğildi, sesini alçaltıp) İnan böyle... Komutan gerekli bütün tedbirleri aldı.

Moskova'ya yaklaştığımız zaman patlamayı önlemek üzere bu elektrik tellerini tesbit etmek için casuslar gönderildi. Biz de bütün dünyayı bağlayacağız bu tellere! Hem de Kızıl Meydanda! Hay canına yandığım! Hem de milletin gözü önünde, trampetler çala çala.

Roçin'in yüzü asıldı, kalktı oturduğu yerden:

— Daha güzel şeylerden söz etsen daha iyi olmaz mı Teplof?

— Ne o, hoşlanmadın mı bundan?

— Evet; hoşlanmadım.

Roçin kararlı bakışlarını Teplof'un şaşkın ve kanlı gözlerine dikti.

Teplof'un geniş ağızının bir kenarı büzüldü.

— Kızıllarla birlik olduğunu unutamazsın, zannedersem...

Roçin'in kaşları çatıldı. Teplof'a sokuldu:

— Ne? Ne dedin?

— Alayda herkesin söylediğini söyledim. Roçin, Kızıl Ordudaki hizmetlerinin hesabını vermenin tam zamanıdır senin için...

— Rezil!

Teplof'un kolunun sargılı oluşu, yaralı kabul edilişi nedeniyle, Roçin havaya kaldırdığı tokadı vurmadı. Elini arkasına koyup birden topukları üzerinde döndü, omuzları kalkık, tahta gibi dimdik mezarların arasından uzaklaştı.

Teplof omzundan kayan kaputunu düzeltti, gururu kırılmış insanların sırıtışı ile Roçin'in dimdik yürüyen sırtına baktı. Fon Mek, Simferopol'lü bir tütün tüccarının çilli oğlu olan ve onun yanından ayrılmayan, düşünceli, parlak iri gözlü Valeryen Oneli ile Teplof'un yanına sokuldu. Delikanlının sırtında, astsubay apoletli, lekeli, eski bir kaput vardı.

Fon Mek, ağır işiten insanlar gibi bağırarak:

— Aranızda ne geçti? diye sordu. Tartışıyordunuz da... Şaşkınlığı hâlâ geçmeyen Teplof, düşük bıyıklarını çekiştire çekiştire yarbay Roçin'le aralarında geçen görüşmeyi anlattı.

Gözleri hâlâ dalgın Oneli, canı sıkkın bir ifadeyle:

— Çok garip, dedi. Hâlâ hayret mi ediyorsunuz yüzbaşım? Ben, daha ilk geldiği gün Yarbay Roçin'in bir casus olduğunu anlamıştım.

Berelenmiş yüzünün sol tarafı büzülen Fon Mek:

— Bırak Allasen Valeryen, dedi. General Markof şahsen tanır onu; bütün mesele orda! Kolla kendini... Ama tabancamın üzerine yemin ederim ki Roçin, Bolşeviğin, rezilin, bayağı herifin biridir.

* * *

Mayıs ayının sonuna kadar Kuzey Kafkasya'da nisbi bir sessizlik oldu. İki taraf da kesin mücadeleye hazırlanıyordu. Gönüllüler başlıca demiryolu kavşaklarını ele geçirip, beyaz Kazakların yardımıyla Kafkasya'yı ayırmak, bölgeyi kızıllardan temizlemek niyetindeydiler. Kuban ve Karadeniz Cumhuriyeti Merkez Uygulama Komitesi üç cephede savaşmak için hazırlıklarını yapıyordu: Almanlara, beyaz Kazaklara ve yeniden güçlenen "Denikin'in Çeteleri"ne karşı.

Büyük çoğunluğu Çar Kafkas ordusu muharipleri, toprağı olmayan genç Kazaklarla Kazak olmayanlardan kurulu Kafkas Kızıl Ordusu yüz bin kişi civarındaydı. Bu ordunun başkomutanı Avtonomof, Kuban ve Karadeniz Cumhuriyeti Merkez Uygulama Komitesi üyelerince şüpheli bir kişi olarak kabul ediliyordu. Avtonomof'a diktatörlük yetkileri verilmişti. Avtonomof hükümetle devamlı anlaşmazlık halindeydi. Tikoretskaya'da yapılan acayip bir mitingte merkez uygulama komitesi üyelerini Alman casusu ve tahrikçi olarak nitelemişti. Buna karşılık olarak da merkez uygulama komitesi Avtonomof'la ona sıkı sıkıya bağlı Sorokin'i sarstı. Avtonomof onları halk düşmanlığı ve haydutlukla nitelendirerek lanetledi, mahşere kadar yüzlerinin karasıyla kalmalarını diledi.

Kızıl Ordu, ortada bulunan gönüllüler ordusuna, üç yönden üç grup halinde taarruza kalkacağı yerde oyalanıyor, zamanını mitinglerle geçiriyor, komutanlarını alaşağı ediyor, feci bir şekilde yok olacak duruma geliyordu.

Sonunda Moskova'nın kararnameleri, mahalli iktidarların haklı olduğunu kabul ederek sorunu halletti. Avtonomof cephe müfettişliğine tayin edildi; ordunun kuzey grubunun komutanlığı karamsar yaradılışlı Letonyalı yarbay Kalinin'e geçti. Batı grubu komutanlığı Sorokin'de kaldı.

Tam o sırada, muharebede her biri on nefere bedel olan, kılıç kullanmada son derece mahir seçkin üç bin subayın başında albay Drozdovski gönüllüler ordusuna katıldı. Kazak köylerinin Kazak süvarileri de toplanıyordu. Petrograd'dan, Moskova'dan, Rusya'nın her köşesinden, efsanevi "Buz Harekâtı"nı duyan subaylar teker teker, ya da küçük gruplar halinde geliyorlardı. Ataman Krasnof, pintice davranmasına rağmen silah ve para yardımı yapıyordu. Gönüllüler ordusu gün geçtikçe daha da kuvvetleniyordu. Ordunun morali, bir yandan generallerle halk adamlarının mahir propagandası, öte yandan mahalli Sovyet otoritelerinin beceriksizlikleri ve kuzeyden gelen görgü tanıklarının hikâyeleriyle iyice üstün bir duruma gelmişti.

Mayıs ayı sonunda mahalli kızıl kuvvetlerin gönüllüler ordusunu yenebilecek güçleri yoktu. Bunun üzerine gönüllüler ordusu taarruza geçti ve Torgovaya istasyonunda Kızıl Ordunun Kalinin komutasındaki kuzey grubuna korkunç bir darbe indirdi.

* * *

— Hey arkadaşlar, neden şarkı söylemiyorsunuz artık?

— Ses mi kaldı bizde.

— Çekilin de biraz, ateşten kor alayım.

İvan İliç Telegin, kömürlerin üzerine atılan demiryol kar paravanasının parlak bir alevle yandığı ateşin yanına çöktü. Piposunu yakınca olduğu yerde kaldı dinlenmek için.

Gecenin geç vakti olmuştu. Demiryol boyunda yakılan bütün ateşler sönmüştü. Serin gece, bol yıldızlı bir umman gibi açılmıştı. Alev şevin üstündeki marşandiz katarlarını aydınlatıyordu. Tuğla rengi, yan tahtaları kırılmış küçük vagonlar... Bu vagonların bir kısmı Pasifik Okyanusu sahillerinden, diğerleri ise kuzey bataklıklarından, Türkistan çöllerinden, Volga'dan, Polesi'den gelmişlerdi. Her vagonda "İvedilikle geri gönderin" yazısı bulunuyordu. Ama

azami mühlet de çoktan sona ermişti vagonları göndermek için. Barış zamanında kullanılmak için yapılmış, dingilleri yağsız, yan tahtaları kırılmış ve yıldızların altında dinlenen bu küçük, sabırlı vagonlar, şimdi de gerekirse nice akıl almaz işlere hazırlanıyorlardı. Belki de katar halindeyken içindekilerle birlikte bir şevin dibine yuvarlanacaklardı. Kapı ve pencereleri sıkı sıkıya kapalı, içi balık istifi gibi sıkışmış tutsak kızıl askerlerle dolu olduğu halde, üzerlerine tebeşirle: "Bozulacak mal değil. Asgari sürat" yazılmış olarak binlerce kilometrelik yola gönderileceklerdi. Sonunda donmuş cesetlerin nakli için frigofirik vagon, ya da tifüslülerin mezarı olacaklardı. Kimi vagonlar dinamitlenecek, patlamanın alevleri arasında göğe yükseleceklerdi... Sibirya'nın kaybolmuş bölgelerinde kapıları ve tavanları sökülüp ya hayvanlara tavla, ya da bir çiftliğe çit olacaklardı... Paçayı kurtaranlar ise alevlerin yaladığı tahtalarıyla çok uzun bir süre sonra hareket ettiği yere dönecek, acele dönmesi beklendiği halde tamir edilmek için paslı rayların üzerinde duracaklardı.

— De hele, Telegin yoldaş, iç savaş hakkında ne yazıyorlar Moskova'da? Yakında bitecek miymiş?

— Biz zafer kazandıktan sonra.

— Bak sen işe... Demek oradakiler de bize güveniyor...

Güneşten yanmış, hatta kararmış, sakallı birçok adam ateşin çevresinde tembel tembel yatıyordu... Uyumak gelmiyordu içlerinden; çok konuşmak da istemiyorlardı. Aralarından biri Telegin'den bir fiske tütün istedi.

— Telegin yoldaş, bu Çekoslavaklar da kim oluyor? Nereden geliyorlar? Eskiden böyle birileri yoktu bizim memlekette...

İvan İliç, Çekoslavakların, Avusturyalıların tutsağı olduklarını, Çar hükümetinin, Fransızlara yardım etsinler diye onlardan bir kolordu kurmak istediğini, fakat buna zaman kalmadığını anlattı.

— Şimdi ise Sovyet iktidarı, emperyalist cepheye geçecekleri düşüncesiyle bırakmak istemiyor Çekoslavakları... Silahlarını teslim etmeleri söylendiği zaman başkaldırdılar...

— Peki, Telegin yoldaş, onlara karşı da savaşacak mıyız?

— Şu anda kimsenin bir şey bildiği yok... Haberler çok belirsiz ve tutarsız... Bana sorarsan korkarım ki öyle... Mevcutları en az kırk bin...

— Oo! Öyleyse yeneriz onları...

Ateşin çevresinde bir sessizlik oldu. Telegin'den tütün isteyen, göz ucuyla bakarak, sırf nezaket olsun diye:

— Çar zamanında, dedi, bizi, ne için olduğunu söylemeden ta Sarıkamış önüne kadar gönderdiler. Türkleri neden öldürecek, ya da neden ölecektik, söyleyen yoktu. Türkiye'deki dağlar korkunçtur. Dağları görünce: Anacığım, dedim, çok kötü zamanda doğurmuşsun beni... Oysa şimdi aynı durum yok. Bu savaş bizim savaşımız, aşırı bir savaş... İnsan her şeyi biliyor, kiminle ne için savaşıldığını biliyorsun...

Başka bir asker kalın sesiyle:

— Örneğin ben, dedi, bana Çertogonof (şeytan avcısı) adını takmışlardı.

Dirseğinin üzerine dayanmış, ateşe öylesine yakın yatmıştı ki nasıl oluyor da sakalı tutuşmuyor, diye şaşıyordu insan. Görünüşü korkunçtu. Siyah saçları alnına dökülüyordu. Yuvarlak, alev alev yanan gözleri, kızıl esmer yüzünü aydınlatıyordu.

— Uzakdoğuda bulundum ben ve oradan geldim. Sayısını unuttum şimdi, serserilik nedeniyle hapsedildim... Neyse, söyleyeceğim o değil. Sonunda enselediler. Askere aldılar, haydi git savaş dediler... Altı yara aldım... Şuna bak hele.

Parmağını ağzına soktu, yanağını kenara çekti, kırılmış dişlerinin köklerini gösterdi

— Moskova'ya, askeri bir hastaneye gönderilmenin yolunu buldum. Ben hastanedeyken Bolşevikler geldiler... İşkencenin sona ermesi demekti bu. "Sosyal durumun nedir?" diye sordular. "Fazla kurcalamayın, diye karşılık verdim. İşte gördüğünüz gibi yeri yurdu olmayan, soyu eski ve şerefli bir ırgatım." Nasıl güldüler, görmeliydiniz! Elime bir tüfekle, bir belge verdiler. Hemen şehre daldık, burjuvaların izine düştük... Zenginlerden birinin evine girdik. Tabii ev sahipleri korkudan altlarına yaptılar... Unu, şekeri nereye sakladılar diye aradık... Namussuzlar! Korkuyorlardı korkmasına, tiril tiril titriyorlardı, ama bizimle konuşmaya gelince ağızlarını bıçak açmıyordu... Bazen kudurur gibi oluyordum. Hadisene lan, domuz kafalı, adam değil miyiz biz? Konuş, kavga et, yalvar... Okkalı bir küfür savurdum, ama herifi konuşturmaya ge-

lince, öldür Allah konuşmuyor... Ne demek oluyor bu? Tahmin edersiniz, kafam bozulmuştu adamakıllı. Hayatım boyunca susmuş, onlar için çalışmış, bu yağlı domuzlar için kanımı akıtmıştım... Onlarsa beni adam yerine bile koymuyorlardı... Onu bilir, onu söylerim, işte burjuva böyledir... Birden içimde sınıf kini alevlendi. Neyse söylemek istediğim o da değil... Tüccar Riyabinkin'in konağını savaş salması olarak almak gerekiyordu. Korkutmak için bir makineli tüfek alıp dört kişi gittik... Giriş kapısını çaldık. Biraz sonra tombalak bir fam dö şambr kapıyı açtı. Zavallıcık sapsarıydı. Parmaklarının ucunda dikilerek: "Ay! Ay!" dedi. Kızı bir kenara itip, yemek odasına girdik. Sütunlu kocaman bir oda. Ortada bir masa. Riyabinkin misafirleriyle masaya oturmuş, börek yiyor. Büyük perhizin üçüncü perşembesiydi. Tabiatıyla içkilerini içmişlerdi... Hem de proletarya açlıktan ölürken!.. Tüfeğimin dipçiğiyle döşemeye vurdum ve bağırmaya başladım... Ne görsem beğenirsiniz? Hepsi sakin sakin yerlerinde oturmuş gülmüyorlar mı?.. Neyse Riyabinkin pür neşe, yuvalarından fırlamış gözleri, kıpkırmızı yüzüyle bize doğru koştu: "Sevgili arkadaşlar, dedi, evimi bütün eşyasıyla savaş salması olarak alacağınızı biliyordum. Müsaade ederseniz böreklerimizi bitirelim. Siz de otursanıza bizimle. Utanacak bir şey yok, bütün bunlar halkın malı." Ve zengin masayı gösterdi... Bir an ayakta kaldık, sonra tüfekleri elimizden bırakmadan, sinsi sinsi etrafı kollayarak masaya oturduk... Riyabinkin şölen çekmeye başladı bize: Votka, börek, çerez... Konuşuyor, kahkahalarla gülüyor... Çift anlama gelen sözler söyleyip, kişileri taklit ederek hikâyeler anlattı. Davetliler gülmekten kırılıyor. Biz de gülmeye, burjuvaların üzerine her türlü hikâyeyi anlatmaya başladık. Arada bir çekişme başlıyor. Ama bizimkilerden biri dişlerini gösterip kaşlarını çatar çatmaz ev sahibi hemen votkayı dayıyor ağzına. Ağzına kadar dolu bir bardak. Daha küçüğü yok zaten. Şampanyayı da içince tüfekleri bir köşeye koyduk. "Oğlum Çertogonof, yürürken sütunlara neden tutunuyorsun?" diye geçiriyorum içimden. Sonra hep birden şarkı söylemeye başladık. Akşama doğru dışardan kimse eve zorla girmesin diye makineliyi merdivene koyduk. Tam bir buçuk gün, hiç ara vermeden içtik. Hayatımda bir defa olsun faka basmadım. Ama Riyabinkin gene de bize

oyun oynadı... Ah, namussuz tüccar, ne hilebazmış!.. Biz içerken bir ara o, fam dö şambr ile mücevherlerini, altınlarını, dövizlerini, değerli nesi varsa hepsini emin bir yere saklayacak kadar vakit bulmuş... Biz de ancak duvarlarla mobilyayı savaş salması olarak alabildik... Ertesi sabah bize veda edişini görmeliydiniz. "Sevgili arkadaşlar alın, her şeyi alın. Benim için hepsi bir. Ben halkın içinden yetiştim, gene oraya dönüyorum..." Aynı gün yurtdışına tüydü. Bana gelince, Çeka'ya tıktılar tabii. "Hata benim, dedim. Kurşuna dizin beni." Kafadan kontak raporum nedeniyle kurşuna dizmediler. N'aparsın, şu anda, o gün hovardalık yaptığımdan memnunum. Böylece hâtırası caba kaldı...

Biri:

— Burjuvaların arasında ipten kazıktan kaçan çoktur, dedi, ama bizim aramızda da az değil.

Ateşin öbür tarafında oturan adamın yüzü dumandan görünmüyordu. Bütün gözler ona döndü. Telegin'den tütün isteyen:

— 14 yılında, dereler gibi kan aktı, dedi. O zamandan bu yana halkı zaptetmenin yolu yok...

Dumanın arkasındaki ses:

— Ben ondan bahsetmiyorum, diye devam etti. Düşman düşmandır, kan da kan... Ben ipten kazıktan kurtulanlardan bahsediyorum...

— Ya sen nesin?

Ses sakin bir ifadeyle:

— Ben mi? diye karşılık verdi, ipten kazıktan kurtulan biri elbette.

Bütün gözler sönmekte olan ateşe takılmış, hepsi susmuştu. Telegin'in sırtında bir ürperti dolaştı. Gece daha da serinlemişti. Ateşin yanında oturanlar kımıldadılar, sonra bonelerini yüzlerine çekip yattılar.

Telegin kalktı, gerindi, kollarının bacaklarının uyuşukluğunu giderdi. Ateşten artık duman çıkmadığı için, ateşin ötesinde ipten kazıktan kurtulma biri olduğunu söyleyen adam görünüyordu. Ayaklarını altına alarak oturmuş, bir pelin sapını kemiriyordu. Kor haline gelen kömürler, seyrek soluk tüylü, bir kadınınkini andıran zayıf uzun yüzünü aydınlatıyordu.

Yıpranmış kasketini ensesine doğru kaydırmıştı. Bir asker kaputu dar omuzlarını örtüyordu. Gövdesi yarı beline kadar çıplaktı. İhtimal bitini ayıkladığı gömleği yanındaydı. Kendisine bakıldığını fark ederek yavaş yavaş başını kaldırdı, tıpkı çocuklar gibi gülümsedi.

Telegin tanımıştı bu adamı, Eletz yakınlarındaki bölüğünün muhariplerinden Mişka Solomin'di bu. Şehre yakın bir köyden gelmiş, gönüllü olarak Kızıl Muhafız birliğine yazılmış, sonra Sivers ordusundan Kuzey Kafkasya birliklerine geçmişti.

Bir saniyelik bir süre içinde bakışları Telegin'in bakışlarıyla karşılaştı, sonra utanmış bir ifadeyle gözlerini indirdi. Telegin, çok ender sarhoş görüldüğü halde Mişka Solomin'in bölükte, susuz içki içmek ve şiirler yazmakla şöhret yapmış olduğunu hatırladı. Mişka kayıtsız bir tavırla, gömleğini giymek için kaputunu omzundan attı.

İvan İliç demiryolu şevini tırmanıp yolcu vagonlarından birine doğru ilerledi. Alay komutanı Sergey Sergeyeviç Sapojkof'un oturduğu kompartımanın kapısında bir petrol lambası yanıyordu. Yukarıda, şevin üzerinde gökteki yıldızlarla, aşağıda, yerde sönmek üzere olan odun ateşi daha iyi görünüyordu.

Sapojkof dişlerinin arasındaki kıvrık piposuyla kompartımanın kapısında göründü:

— Çık Telegin, dedi, kaynar suyum var.

Kompartımanın ara bölmesine asılmış olan petrol lambası, ikinci mevki kompartımanı, çengele asılı tüfekleri, her tarafa saçılmış kitapları, haritaları belli belirsiz aydınlatıyordu. Sapojkof, kirli gömleğinin üzerindeki pantolon askılarıyla, kompartımana giren Telegin'e döndü:

— İçki ister misin? diye sordu.

İvan İliç kanepenin üzerine oturdu. Açık kapıdan, gecenin serinliğiyle birlikte bir bıldırcın sesi geliyordu. İhtiyacını gidermek için yük vagonundan çıkan uykulu kızıl bir erin sendeleyen ayakları hemen yakınlarında çınlıyordu. Bir balalayka tatlı tatlı titreşiyordu. Yakınlarda bir horoz öttü. Geceyarısını geçmişti.

Çaydanlıkla meşgul olan Sapojkof:

— Bu horoz sesi de nereden çıktı? diye sordu.

Gözleri kızarmıştı. Zayıf yüzünde dalga dalga kırmızı lekeler vardı... Bir an arka tarafında bir şeyler arandı, gözlüğünü buldu, takıp Telegin'e baktı:

— Nasıl oluyor da alay bölgesinde horoz bulunuyor?

Çay fincanında kaşığını karıştıran Telegin:

— Mültecilerin işi, dedi. Daha önce komisere rapor ettim. Kadın ve çocuklarla dolu yirmi araba var... Olağanüstü bir karışıklık...

— Nereden geliyorlar?

— Privolnaya köyünden. Başlangıçta daha kalabalıkmışlar, büyük bir konvoy halinde yola çıkmışlar, ama yolda Kazaklar bir kısmını kılıçtan geçirmiş. Kazak değil bu zavallılar. Köylerinde iki Kazak subayı bir müfreze kurmuşlar. Bir gece baskın yapmışlar, Sovyeti dağıtıp bir yığın adam asmışlar.

Her heceyi teker teker telâffuz eden Sapojkof:

— Desene, bayağı bir olay, dedi.

Sarhoş olmalıydı. Telegin'e sen diye hitabetmesi muhtemelen içini dökmek ihtiyacından ileri geliyordu... İvan İliç yorgunluktan bitkin hissediyordu kendini; ama kapitone bir kanepede oturmak, fincanla çay içmek, Sergey Sergeyeviç'le yaptığı görüşmeden bir sonuç beklemekle birlikte öylece durmak o kadar hoştu ki...

— Karın nerede Telegin?

— Petrograd'da.

— Garip adamsın!.. Barış zamanında mükemmel bir küçük burjuva olurdun. İffetli bir karın, örnek bir çocuğun ve gramofonunla... Kızıl Orduya neden girdiğini anlıyorsam arap olayım? Belki öldürülmekten korktun da onun için...

— Nedenini söyledim daha önce sana...

— Partiye de yazılmayı düşünüyor musun?

— Gerekirse partiye de girerim.

Sapojkof bulanık gözlük camlarının arkasından gözünü kırparak:

— Bana gelince, kazanda üç defa kaynatsan da beni komünist yapamazsın...

— Asıl garip olan sensin, Sergey Sergeyeviç...

— Değil vallahi! Diyalektik kafa yok bende... Vahşi tabiatlı adamın biriyim ben: Gözümün biri ormana dönüktür her zaman. Hım! Demek garip buluyorsun beni?

Belli bir memnuniyetle gülümsedi:

— Ekim ayından beri, Sovyetlerin iktidara geçmesi için dövüştüm. Hım! Kropotkin'i okudun mu?

— Hayır...

— Belli... Her şeyden sıkılıyorum arkadaş... Burjuva dünyası alçak ve mide ağrıları verecek kadar canımı sıkıyor... Ama biz kazansak bile, komünist dünyası da bugün içinde yaşadığımız dünya gibi usandırıcı, sarhoş olmaktan kurtulamayacak. Ne mert adam şu Kropotkin! "Sınıfsız toplum, hayalden, şiirden başka bir şey değil... Düzensiz bir özgürlük verin insanlara, evrensel kötülük merkezlerini, yani büyük şehirleri yıkın; sınıfsız toplum, yeryüzünde köy cennetini kuracak, çünkü insanın başlıca devindirici gücü, komşu sevgisidir..." Ha! ha! ha! Güleyim bari...

Sapojkof, sanki birinin onurunu kırmak istercesine kahkahayı bastı. Kemikli burnunun üstündeki gözlüğü hopluyordu. Gülmesine devam ederek eğildi, kanepenin altından teneke bidonu çıkardı, fincana içki koydu, bir nefeste içti ve küçük bir şeker parçasını dişleriyle kırarak çiğnedi.

— Çok sevgili dostum, bizim trajedimiz, bizlerin, yani Rus aydınlarının kölelik toplumunun rahatlığı içinde büyümemizdir. Devrim bize öldürücü bir korku vermekle kalmadı, kafamızı da allak bullak etti... Böylesine korkmak titiz kimselere vergi değildir! Ha ne dersin? Ivır zıvır bir çardağın altında sakin sakin oturmuş: "İnsanları mutlu kılacak şekilde sorunları halletmek çok iyi olurdu gerçekten..." diye düşünüyorduk kuş cıvıltılarını dinleye dinleye. İşte hareket noktamız bu... Batıda aydınlar düşünen beyindir, burjuvazinin süsüdür. Kaçınılmaz bir görevi yerine getirirler: Bilimi, küçük büyük endüstriyi yürütürler, idealizmin avunduran aldatmacalarını dünyanın üstüne akıtırlar... Orada aydınlar varlıklarının amacı üzerine oturtulmuşlardır... Oysa ki, bizde, Ah! Kardeşlerim!.. kime hizmet ediyoruz biz? Görevimiz nedir? Bir yandan Slavofil'den* türediğimiz için, onun mânevi mirasçıla-

* *Slavofiller*: 19. yüzyılda Rus Sosyal düşüncesinin temsilcileri. Rusya'nın koruyuculuğu altına bütün Slavların toplanmasını istiyorlardı. Batılılara karşıt olarak Slavofiller, Rus ulusunun, Batı Avrupa'dakinden ayrı bir şekilde, hem başka bir yol izleyerek gelişeceklerini öne sürüyorlardı –ç.n.

rıyız. Peki Slavofil nedir bilir misin? Bu, kutsal Rusya'nın toprak ağalarının idealizmidir. Öte yandan bizim milli burjuvazimiz bize para verir, biz de onun sırtından geçiniriz... Böylece halka, sadece halka hizmet ettiğimizi öne sürüyoruz... Al sana değişik huylu kimseler: Halka hizmet!.. Bir trajikomedi! Halkın felâketi üzerine öylesine gözyaşı döktük ki gözlerimizde yaş kalmadı. Ama bizi bu gözyaşlarından yoksun ettikleri zaman, yaşama nedenini kaybettik... Bir düş kuruyorduk düpedüz. Bütün dünyayı küçük mujiklerimize armağan etmeyi kuruyorduk. Oysa buna karşılık, düş kuran, gözleri yaşlı, hayranları nasıl karşıladılar? Ellerinde dirgenlerle üstümüze yürüdüler... Görülmemiş rezalet!.. Büyük bir korku!.. İşte o zaman, çok sevgili dostum, baltalama başladı. İnteligentsia geriliyor, tasmadan başını çıkarıyor: "İstemiyorum, benden vazgeçseniz nasıl olur.." Tam Rusya'nın cehennem uçurumunun kenarına geldiği an...

Büyük hata, tamir edilmez bir hata! Bütün bunlar bizim ağalık eğitimimizin hatasıdır. Çok titiz kimseleriz, bizim için devrimi kitaplardakinden farklı anlamamız imkânsızdır... Kitaplar devrimden o kadar güzel, o kadar ilgi çekici bir biçimde bahsederler ki... Ama orada gördüğüm nedir? Halk Alman cephesinden kaçar, subaylarını suya atar, komutanı paramparça eder, binaları ateşe verir. Trenlerde zengin tacirlerin karılarının peşinden koşup en ayıp yerlerinden elmas küpelerini çekip çıkarırlar... Yok, yok, böylesi bir halka oyun oynayamayız. Küçücük kitaplarımız bize bunlardan söz etmez... Peki ne yapmak gerekir bu durumda? Eve kapanıp gözyaşı mı dökeceksin dereler gibi? İşte felâket burada. Ağlamasını bile bilmiyoruz... Düşlerimiz sırça köşkler gibi parçalandı, hayatın anlamı kalmadı bizim için... Bunun üzerine dehşet ve tiksinmeden başımızı yastığın altına soktuk. Aramızdan bazıları yurt dışına kaçtı. Öfkeleri baskın çıkanlar silaha sarıldı. Asil ailelerimizin içinde bir kepazeliktir, bir şamatadır gidiyor... Bu arada yüzde yetmişi cahil olan halkın gözünü kin bürümüş. Kan ve dehşet içinde politika tartışmaları yapıyor. "Bizi sattılar!" diyor, "bizi sattılar! Kırın aynaları, her şeyi kırın, kökünü kazıyın!" Aydınlarımız arasında, olanları anlayacak, küçücük bir avuç komünisti ya bulur ya bulamazsın. Bir gemi batmak tehlikesiyle karşılaşınca

ne yapılır? Gereksiz olan mallar denize atılır... Komünistler ilk ağızda. Rus idealizminin eski fıçılarını attılar denize... Bütün bu "ihtiyar adam"ın, Rus adamının işiydi... Halk, vahşi hayvanın koku alma hassası gibi durumu derhal anladı: Bunlar ağalar değildirler, dostturlar. Ağlayıp sızlanmayacaklar, hesapları görmek için uzun süre beklemeyecekler... İşte çok sevgili dostum, düşler kura kura bir cam fanusta yetiştirildiğim ve hâlâ da bir ser çiçeği, Kropotkin'in serinde yetişmiş bir çiçek olduğum için onlarla beraberim... Bunların arasında benim gibi olan çok kimse var, inan bana! Gülmek faydasız Telegin. Sen, yaşama sevinciyle dolup taşmış ilkel bir insan, gelişmesinin ilk basamağında olan bir insansın. Daha başkaları var ki onlar da bile bile bir eldiven gibi ters dönmek, duruma uymak zorundalar. En ufak bir sürtünmeye hassas oldukları için kendiliklerinden bir duyguya, bir güce dönüşüverecekler: Kin... Kin olmadan dövüşmek imkânsızdır. İnsan için mümkün olan ne varsa onu yapacağız, bir hedef tayin edeceğiz, halk da ona doğru yürüyecek... Ama biz bir avuç insanız... Oysa düşman her yerde... Çeklerden bahsedildiğini duydun mu? Komiser neredeyse gelir, anlatır sana bunu... Neden korkuyorum biliyor musun? Aramızda işlerin bir intiharla sonuçlanmasından korkuyorum. Güvenim yok. Bir ay, iki ay, haydi bilemedin altı ay dayanırız, daha fazla değil... Mahkûm edilmişiz bir kere kardeş... Bir general eliyle her şey bitecek... Sen benim sözüme kulak ver, bütün kabahat Slavofillerde... Köylülerin özgür tanınmaları başladığı zaman şöyle bağırmak gerekirdi: "Felâket! Mahvoluyoruz, bize yoğun bir ziraat, büyük bir endüstri gelişmesi, genel eğitim gerekli... Yeni bir Pugaçef*, bir Stenka Razin** –hangisi olursa olur– gelmeli... Feodal düzeni parçalamak, dağıtmak gerek..." İşte kitlelerin içine yayılması gereken ideal buydu; aydınların kafasına sokulacak ideal buydu... Ya biz ne yaptık? Sevinç gözyaşları döktük: "Allahım! Rusya ne muazzam bir memleket, ne orijinal

* *E. İvanoviç Pugaçef*: Rusya'daki feodalite sisteminin boyunduruğuna karşı yapılan büyük köylü ayaklanmasını (1772-1775) idare eden kişi.

** *S. Timofeyeviç Razin*: Feodalite sistemine karşı yapılan köylü ayaklanmasını (1667-1671) idare eden kişi.

bir memleket! Artık küçük mujik özgürdür, Turgenyef'in genç kız kahramanlarını andıran genç kızlarla ağa mülkleri bozulmadan duruyor. Halkımızın anlaşılmaz iç benliği Batının doymak bilmez benliğinden bambaşkadır." İşte bunun için bütün düşleri hor görüp ayaklar altına alıyorum!

Konuşacak gücü kalmamıştı Sapojkof'un. Yüzü alev alev yanıyordu. Ama asıl söylemek istediğini söylemediği belliydi. Uzun kesiksiz konuşmasından bunalıp şaşkına dönen Telegin, soğumuş çay fincanı dizlerinin üzerinde, ağzı açık kıpırdamadan duruyordu. Vagonun koridorunda çok ağır bir adamın ayak sesleri duyuldu. Kompartımanın kapısı açıldı, adam göründü: Orta boylu, geniş omuzlu, koyu saçlarının döküldüğü geniş alınlı bir adamdı. Bir şey söylemeden lambanın altına oturdu, iri ellerini dizlerinin üzerine koydu. Güneşten kararmış, hatları sert yüzündeki kırışıklıklar az, fakat derindi, bıçak yarasını andırıyordu. Kalın kaşlarının altındaki çukur gözleri görünmüyordu. Alayın özel görevli müfreze komutanı Gimza'ydı bu.

Ciddi bir ifadeyle alçak sesle:

— Ne o gene mi başladın? diye sordu. Rakı mı buldun? Sakın kendini...

Sapojkof:

— Rakıdan mı? diye sordu. Cehennemin dibine! Çay içtiğimizi görmüyor musun?

Gimza yerinden kıpırdamadan kalın sesiyle homurdandı:

— İşin en kötüsü yalan söylemen. Kapının aralığından sızan rakı kokusu öyle keskin ki marşandiz vagonlarında kıpırdanma başladı bile. Muharipler havayı kokluyorlar... Başımızın yeteri kadar belaya girdiğini zannetmiyor musun yoksa? Sonra felfese yapmaya, saçmalamaya başladın gene, sarhoş olduğunu da ondan anladım.

— Peki sarhoşum, n'olacak, kurşuna dizdir beni.

— Kurşuna mı dizdireyim? İyice biliyorsun ki ona da sıra gelecek. Sana gelip haber veriyorsam muharebe niteliğine güvendiğim için...

Sapojkof:

— Traşı kes de tütün ver, dedi.

Gimza ağır ağır cebinden tütün kesesini çıkardı. Sonra, Telegin'e dönüp, değirmen taşlarını birbirine sürtercesine ağır ağır konuşmaya başladı.

— Her zaman aynı hikâye: Geçen hafta üç kopuk kurşuna dizildi. Ben sorguya çektim onları: Ahlâksız herifler, her şeyi itiraf ettiler. İşte bak o da rakıyı buldu... Bugün de Denikin'in bir casusu, tam anlamıyla habisin biri kurşuna dizildi. Kamışların arasında yakalayan da kendisiydi... Olan oldu: Kafayı çeker çekmez felsefe yapmaya başladı. Ne saçma sapan laflar! Az önce vagonunuzun yanındaydım, dinledim konuşulanları. Çürümüş hayvan leşi gibi midemi bulandırıyordu... Benim yerime bir başkası bu felsefeyi duysa, çoktan yollardı eşşek cennetine onu. Çünkü bozuluyor... Böyle konuştuktan sonra iki gün hasta yatıyor, alaya komuta edemiyor...

Sapojkof gözlerini kırpıştırıp, burun deliklerini oynatarak:

— Ama üniversite arkadaşımı kurşuna dizdirdin? dedi.

Gimza duymamış gibi karşılık vermedi. Telegin başını önüne eğdi: Sapojkof, nemli burnu Gimza'nın yüzüne kadar sokulmuş konuşuyordu:

— Denikin'in casusuydu doğru. Ama biz onunla "Felsefe Toplantıları"na devam ederdik. Nasıl oldu da beyazların ordusuna girdiğini biliyorsam Allah belamı versin... Belki de büyük üzüntüsünden yaptı bunu... Ben getirdim elimle onu sana... Görevimi yaptığım konusunda emin olman için yetmedi mi bu sana? Kurşuna dizmeye götürürlerken dans etmemi isteyemezdin herhalde? Arkanızdan gidiyordum, gördüm her şeyi.

Sapojkof, Gimza'nın gözlerine bakıyordu dik dik:

— İnsanca duygular beslemeye hakkım yok mu? Ya da sence kafamda ne varsa hepsini yakmalı mıyım?

Gimza hiç acele etmeden karşılık verdi:

— Hayır, insanca duyguların olamaz, olmamalı... Belki bir başkasının olur, bilemem ama, sen her şeyi atmalısın kafandan. Çünkü senin kafandaki gibi kıvılcımlar karşı devrimin doğmasına yarar.

Uzun süre konuşmadan durdular. Kompartımanın içindeki hava ağırlaşmıştı. Dışarda, karanlık pencerenin ötesindeki bütün sesler yatışmıştı. Gimza çay koydu, esmer ekmekten iri bir parça kopardı, çok acıkmış bir insan gibi ağır ağır yemeye başladı. Sonra boğuk bir sesle Çekler hakkında bildiklerini anlattı. Haberler endişe vericiydi. Penza'dan Vladivostok'a kadar uzanan konvoylar-

da Çeklerin hepsi ayaklanmışlardı. Sovyet otoriteleri daha kendilerini toparlamadan demiryolları ile şehirler Çeklerin hücumlarına hedef olmuştu. Penza'yı temizledikten sonra batı konvoyları Sizran'a ulaşmış ve ele geçirmişler, oradan da Samara üzerine yürüyorlardı. Çekler çok disiplinli, iyi silahlanmışlardı ve akıllıca, yılmadan savaşıyorlardı. Şu anda durumun ne olduğunu söylemek güçtü. Basit bir askeri ayaklanma mıydı yaptıkları, yoksa dışardan mı idare ediliyorlardı? Görünüşe bakarsanız hem o, hem o. Herhalde Pasifik Okyanusu'ndan Volga'ya kadar, büyük tehlikeler yaratan yeni bir cephe açılmış, barut fıçısının fitili gibi alevlenmişti.

Dışardan biri kapıya yanaştı. Gimza sustu, kaşlarını çattı, döndü.

Ses:

— Gimza yoldaş, diye seslendi, gelir misin?..

— Ne istiyorsun? Söyle...

— Mahrem.

Kaşları gözlerinin üzerine kadar düşmüş olan Gimza iki eliyle kanepeye dayandı, bir an öyle kaldı, sonra gayretle kalktı ve kapının çerçevesine omuzları çarparak çıktı.

Sahanlığa çıkınca basamaklara oturdu, eğildi. Süvari kaputlu uzun bir siluet karanlıkların arasından çıktı, sokuldu Gimza'ya. Mahmuzlar şakırdadı. Adam Gimza'nın kulağına aceleyle bir şeyler fısıldadı.

Gimza hemen çıktı. Sapojkof hırsla piposunu yaktı gene. Kızgındı. Pencereden birkaç defa tükürdü. Gözlüğünü çıkardı, fırlattı ve birden kahkahayı bastı.

— Bütün sır burda: Soruya açık kalple karşılık vermek... Tanrı var mı, yok mu? Bir adam öldürebilir mi? Evet. İlk hedef ne? Dünya devrimi... Peki o halde kardeşim, kendini aydın heyecanlara terk etmemek söz konusu...

Sustu, dikildi. Dinliyordu. Vagon sallandı. Gimza vagonun yan tarafına bir yumruk atmıştı. Boğuk, korkunç sesi gürlüyordu:

— Ah! Köpoğlu köpek, bir yalan söylediysen...

Sergey Sergeyeviç, Telegin'in kolundan tuttu:

— Duydun mu? Neler döndüğünü biliyor musun? Ordu komutanı Sorokin hakkında kötü dedikodular söyleniyor... Özel

müfrezeden gönderilen biri yeni döndü... Gimza'nın neden karamsar olduğunu anladın mı şimdi?..

* * *

Gün ağarırken yıldızlar soluyordu. Vagonların arasında horoz yeniden öttü. Uyuyan kampın üzerine kırağı yağıyordu. Telegin kompartımanına döndü, çizmelerini çıkardı ve içini çekerek yayları gıcırdayan kuşetin üzerine uzandı.

Bazen Telegin'e öyle geliyordu ki hayatının kısacık mutluluğunu, yeşil stepte, tekerleklerin gürültüsü arasında bir yerlerde hayal etmişti... Hayatı mutlu ve üzüntüsüz akıp gidiyordu. Önce uçsuz bucaksız, akıl ermez Petersburg'da geçen üniversite yılları; sonra fabrikadaki işi, Vasiliyevski adasındaki evi ve evinde oturan kaygısız kiracılar. O zaman istikbal ona bir avuç içi gibi berrak görünüyordu. Böyle olmakla beraber geleceğini pek az düşünüyordu. Evinin çatısı üzerinden uçan yıllar ne çabuk geçmişti, ne de yorucu gelmişti ona. İvan İliç kendisine verilen görevi namusluca yerine getireceğini biliyordu. Saçları aklaştığında, şöyle bir arkasına bakıp aştığı yolu seyredecekti. Öteki binlerce İvan İliç'in yaptığı gibi tehlikeli çıkmazlara sapmadan, uzun, çok uzun bir yol aldığını görecekti.

Bayağı, renksiz hayatına Daşa zorlanırcasına girivermişti. Gri gözleri ona pek korkunç bir mutluluk getirmişti. İvan İliç'in ruhunun esrarlı bir köşesinde daima ufak bir şüphe beliriyordu: Bu mutluluk ona ayrılmamıştı! Ama kovuyordu bu şüpheyi kafasından. Savaş biter bitmez, Daşa için küçücük bir ev yaptırmak istiyordu. Çarlığın temelleri yıkılır, her şey karmakarışık olur, yüz elli milyon kişilik bir güç olan halk hiddet ve ıstıraptan bağırıp çağırırken bile İvan İliç hep fırtınanın geçeceğini ve Daşa'nın evindeki çimenliğin, tıpkı bir sağanaktan sonra olduğu gibi parıldayacağını sanmıştı.

Ve işte şimdi gene bir askeri trende uzanmış yatıyordu. Dün savaştı, yarın gene savaş olacaktı. Şu anda apaçık olan bir şey vardı, o da dönüşün imkânsız oluşuydu. Bir yıl önce, Kamenostrovski caddesindeki evini düzene koymak için ne denli telaş ettiğini hatırlayarak utanıyordu. Daşa'nın çocuğunu doğurması için aldığı akaju karyolayı, fakat çocuğun öldüğünü hatırlıyordu...

İlkin Daşa yemişti sillesini anaforun. Yaz bahçesinin yanında "hırsızlar"ın hücumuna uğramıştı. Ölen çocuğunun tepesine dikilen küçük saçlar, açlık, karanlıkta geçirilen geceler, her kelimesi kin ve hiddet kusan bildiriler: İşte devrim böyle görünmüştü ona. Geceleri, devrim çatılar üzerinde ıslık çalıyor, buz gibi camlara karları yığıyordu. Bir azap sesi geliyor. Daşa'ya: "Bizden değilsin sen!" diye bağırıyordu. Petersburg'un kırımtırak ilkbaharı ılık rüzgârını üfleyip, kar saçaklardan damlamaya, buzlar yağmur oluklarından dökülmeye başlayınca Daşa, İvan İliç'e (işten pardesüsünün önü açık, canlı, neşeli dönmüş, Daşa'ya parlak gözlerle bakmıştı. Daşa ise şalını çenesine kadar örtmüş, toplanmış gibiydi):

— İvan, demişti, kafatasımı parçalamak, unutmak, her şeyi unutmak isterdim... Belki o zaman sana bir eş olabilirdim... Ama şimdi, beni korkutan bu yatakta yatmak, lanet günü tekrar yaşamak, beni anla ne olursun, yapamam, yaşayamam. Bolluk içinde yaşama özlemi içinde olduğumu zannetme. Hiç, ama hiçbir şeye ihtiyacım yok... Ama, özgürlük içinde yaşamak istiyorum... Kalıntılar yaramaz işime... Seni sevmiyorum artık... Affet beni...

Böyle söylemiş ve arkasını dönmüştü.

Daşa duygularında daima ağırbaşlı olmuştu. Şimdi ise zalimdi.

İvan İliç:

— Belki bir süre birbirimizden ayrılmamız daha iyi olur, ne dersin? diye sordu.

Bu sözler üzerine o kış ilk defa Daşa'nın kaşlarının sevinçle kalktığını gördü. Garip bir umut ışıldadı gözlerinde. Zayıflamış küçük yüzü acınacak bir şekilde titredi...

— Ayrılsak daha iyi olacak gibi geliyor bana da, İvan, dedi.

* * *

Bu karara vardıktan sonra Telegin, Rublef'in aracılığı ile Kızıl Orduya alınmak için başvurdu. Mart sonunda bir konvoyla güney cephesine hareket etti. Daşa onu Ekim garına kadar uğurladı. Uzaklaşan vagonun kapısı peron boyunca sallanırken, Daşa yüzünü yün atkısının içine gömerek acı acı ağladı.

Ondan sonra İvan İliç yüzlerce, yüzlerce kilometre yol aldı. Ama ne muharebeler, ne yorgunluk, ne de mahrumiyetler, garın duman-

dan kararmış duvarı önünde sıkışan kadın kalabalığı arasında, gözyaşlarına bulanmış sevgili yüzü unutturamamıştı. Daşa sanki bir daha İvan İliç'i göremeyecekmiş gibi veda etmişti. Telegin ne sebeple Daşa'nın hoşuna gitmediğini anlamaya çalışıyordu. Sonunda, Daşa'nın soğukluk nedeninin Daşa'da, sadece Daşa'da olduğunu anlıyordu. Çünkü nihayet çocuğu ölen tek kadın o değildi. Kalbine soğukluk veren devrim de olamazdı. Tanıdığı sayısız evlileri aklından geçiriyordu. Hepsi de bu karışık, pek korkunç devirde sıkı sıkıya birbirlerine bağlanmışlardı... Kendini kusurlu görmek için ne yapmıştı ki?

Bazen öfkelendiği, gücendiği de oluyordu: Peki, sevgilim, ara bakalım, benim gibi karısının üstüne titreyen bir başkasını daha bulabilecek misin?.. Dünya dört bir yandan çatırdamış, yıkılacak hale gelmiş. Böyle olmuş, ama Daşa için duygular her şeyden önemli... Bu sadece, karnını tıka basa doyurma alışkanlığına aldırışsızlık. Eee peki, kepek karıştırılmış küçük bir siyah ekmek dilimine ne diyeceksin?

İşin gerçeği de buydu sadece. Bütün bu düşüncelerden çıkan sonuç İvan İliç'in mükemmel bir adam olduğu merkezindeydi. Böyle bir adamı sevmemek cinayetti. İvan İliç böyle bir yargıya varınca, her defasında ayağı sürçüyordu... "İyi ama fevkalâde ne gibi bir nitelik var sende? Sağlığın yerinde. Bu bir! Zeki misin, bulunmaz bir güzelliğin mi var? Hayır. Her zaman rastlanan bir tip. Ayakkabı numarası gibi bir şey. Bir kahraman, büyük bir adam mıyım? Belki de hoş, çekici bir adamım? Yok, hayır... Dar kafalı, rahatına düşkün, namuslu kırımtırak bir burjuvayım. Böylesinden milyonlarca var... Tesadüfen büyük bir ikramiyeye konmuşum; cazip, benden bin defa tutkulu, zeki, üstün bir genç kız tarafından sevilmişim. Ve sonra da akıl almaz bir şekilde soğudu benden, uzaklaştı, sevmedi..."

Kendisini böylesine içtenlikle anlamaya çalışarak, bu soğukluğun nedenini anlıyor ve bu devrin adamı olmadığını, verimsiz bir insan olduğunu, hatta bu savaşı bile, bir büroda çalışır gibi rahatına düşkün bir burjuva olarak yaptığını düşünüyordu... Kanlı muharebe alanlarına dev gölgeleriyle hâkim olan korkunç insanlarla, ister kötü, ister iyi durumlarda olsun karşılaşma fırsatını çok kereler bulmuştu. "İvan İliç, bütün gücünle düşmandan nefret etsen, bir defacık olsun ölümden korksaydın bari..."

Bu durum İvan İliç'i son derece üzüyordu. Farkında olmadan alayın en cesur, en düşünceli, en emin komutanlarından biri oluyordu. En tehlikeli görevler ona veriliyor, parlak bir şekilde başarıyordu.

Sapojkof'la yaptığı görüşme, İvan İliç'i düşüncelere daldırmıştı. Böylece, görünüşte çok neşeli bir adam olan komutan İvan İliç, manevi işkencelerin pençesine düşmüştü... Hem de ne işkenceler!.. Ya Mişka Solomin? Ya Çertogonof? Ya işkenceye sürtünerek geçen öteki binlercesi? Hepsi de korkunç denecek derecede korkunçlaşıncaya kadar işkenceye uğramış, muazzam, yabani, devrin birer adamı olmuşlardı. Kimileri ne düşündüğünü bile söyleyecek durumda değildi; sadece tüfeklerini kullanmasını biliyorlardı. Bazıları da bu işe kendini canı gönülden, çılgıncasına veriyor, sonra pişmanlık duyuyorlardı... İşte Rusya, işte Devrim...

— Komutan yoldaş... Kalk!

Telegin kanepenin üzerine oturdu. Kompartımanın kapısından, doğan kıpkırmızı güneşi gördü. Civciv sarısı stepin ufuk çizgisinin üzerine asılmıştı... Sabah güneşi gibi bakır renkli geniş yüzlü, kırmızı sakallı bir er, İvan İliç'i bir defa daha sarstı hızla.

— Komutan acele seni istiyor...

Sapojkof'un kompartımanında, insanın içini bulandıran küçük lamba hâlâ yanıyordu. Gimza ile uykusuzluktan yanan siyah gözlü, esmer, veremli alay komiseri Sokolovski oturuyordu. Ayrıca iki tabur komutanı, birkaç bölük komutanı ile bağımsız tavırlı, hatta saygısız erler komitesi delegesi de vardı... Hepsi sigara içiyordu. Sapojkof ceketini giymiş, kemerine tabancasını takmıştı. Titreyen elinde bir telgraf vardı.

İvan İliç kompartımanın kapısında durduğu zaman Sapojkof, boğuk sesiyle telgrafı okuyordu:

"... Böylece beklenmedik kayıp, iki ateş arasında kalan birliklerimizi ayırdı. İstasyon düşmanın eline geçti. Devrimi, belirli bir ölüme terk edilen zavallı halkı, işkenceleri ve idamları düşünerek, bir dakika kaybetmeden takviye gönderiniz."

Sokolovski:

— Peki ama ordu komutanının emri olmadan ne yapabiliriz ki? diye atıldı. Hüg üzerinden ordu komutanı ile bir kere daha irtibat kurmaya çalışacağım...

Gimza, iç karartıcı bir sesle:

— Haydi durma, dene bir kere, dedi.

Bütün bakışlar ona döndü.

— Bak ne diyeceğim sana. Yanına dört muhariple Telegin'i al. Drezinle ordu karargâhına gidin... Emir almadan da dönme... Sapojkof, ordu komutanı Sorokin'e bir yazı yaz...

* * *

Ot bürümüş bir eski mezarlık üzerinde, eli siperinde bir atlı, bir toz bulutunun hızla yaklaştığı demiryoluna dikkatle bakıyordu.

Bir inişte toz bulutu kaybolunca süvari atını mahmuzladı. Zayıf at hırçın başını kaldırdı, geri döndü, gönüllülerden kurulu bir subay takımının iki tarafında yeni kazdıkları siperlerin içine yattıkları tepeye indi.

Fon Mek attan inerken:

— Bir drezin geliyor, dedi.

Hayvanın dizlerine kırbacıyla hafif hafif vurarak:

— Yat! dedi.

Dik kafalı at olduğu yerde dönüyor, kulaklarını oynatıyordu. Sonunda inadı kırılan hayvan, soluyarak çöktü, başını yere koyup uzandı. Çıkık böğürleri kabardı indi, sonra sakinleşti.

Fon Mek tepenin üzerinde Roçin'in yanına diz çöktü. O sırada drezin de bayırın altında görünmüştü. Şimdi drezin üzerindeki kaputlu altı adam fark ediliyordu.

— Tamam, dedi, bunlar kızıl!

Fon Mek başını sola çevirdi:

— Takım! diye komutunu verdi.

Sonra sağa döndü:

— Dikkat! Hareket eden hedefe yaylım ateş... Ateş!

Tepenin üzerinde, kolalı patiska yırtılır gibi bir ses havayı gürültüyle cayırdattı. Ufak toz bulutu arasında bir adam drezinden düştü, birkaç takla attı, elleriyle otlara tutunmaya çalışarak şevin dibine düştü.

Drezindekiler de ateş ediyorlardı: Üçünde tüfek, ikisinde tabanca vardı. Bir dakika sonra drezin makasçı kulübesini geçecek, yeni bir bayırda kaybolacaktı. Çılgına dönen Fon Mek, kamçısını havada şaklatarak;

— Kaçıyorlar! diye bağırdı. Kaçıyorlar! Kargalara ateş etseniz daha iyi! Utanın be!

Roçin iyi nişancı olarak biliniyordu. Soğukkanlılıkla drezinin bir adım önüne namluyu doğrultarak, uzun boylu, geniş omuzlu, sakalsız, komutan olduğu anlaşılan adama nişan alıyordu...

Vadim Petroviç: "Ne kadar da Telegin'e benziyor!" diye düşündü. "Çok feci bir şey olurdu bu..."

Ateş etti. Adamın kasketi düştü, ama o anda drezin bayır aşağı indi. Fon Mek kamçısını havaya fırlatarak:

— Yazık ulan! diye bağırdı. Yazıklar olsun size! Subay olacaksınız sözde. Siz atıcı değil, bir b... bile olamazsınız!

Gözleri –bir katilinkini andıran gözleri– yuvalarından fırlamış, küfredip duruyordu. Subaylar ayağa kalkmış, dizlerinin tozunu silkerek mırıldanıyorlardı:

— Sözlerinize dikkat edebilirsiniz yüzbaşım. Rütbece sizden kıdemli olanlar var aramızda...

Tüfeğine yeni bir bağ mermi süren Roçin ellerinin titrediğini fark etti. Ne oluyordu? Neydi bunun sebebi? Yoksa bu adamın Telegin'e benzemesi miydi elinin titreme nedeni? Yok canım, ne saçma şey düşünüyordu! İvan İliç Petrograd'daydı...

* * *

Komiser Sokolovski ile başı sarılı Telegin tek katlı tuğla binanın merdivenlerini çıktılar. Bu bina eskiden panayırların kurulduğu çamurlu meydanda, kilisenin karşısında köy ihtiyar heyeti binasıydı. Şimdi dükkânlar kapanmış, camlar kırılmış, çitler çalınmıştı. Kilise askeri hastane olarak kullanılıyordu. Avluda gerilmiş tellerde askerlerin pılı pırtıları rüzgârda sallanıyordu.

Binada ordu komutanı Sorokin'in karargâhı bulunuyordu. Kâğıt parçaları ve izmaritlerle dolu holde, birinci kata çıkan merdivenin yanında, kızıl bir er, tüfeğini dizlerinin arasına almış, bir iskemleye oturmuştu. Gözlerini kapamış, bir step türküsü mırıldanıyordu. Elmacık kemikleri çıkık bir delikanlıydı. Ensesine doğru atılmış kırmızı şeritli kasketinden asker traşının sembolü olan bir perçem çıkıyordu.

Sokolovski ivedilikle:

— Sorokin yoldaş nerede? diye sordu. Odasına nerden gideceğiz?

Asker göz kapaklarını araladı. Uykusuzluk ve can sıkıntısından bulanmış gözleri, nemli burnu ile ciddi bir hali yoktu. Sokolovski'ye baktı: Önce yüzünü, elbiselerini, çizmelerini inceledi; sonra Telegin'i de süzdü tepeden tırnağa kadar.

Sabırsızlanan komiser askere sokuldu:

— Sana söylüyorum yoldaş... Çok acele bir iş için ordu komutanıyla görüşmeye geldik.

Perçemli asker:

— Nöbetçiyle konuşmak yasaktır, dedi.

Sokolovski:

— Hay Allah kahretsin! Karargâhlarda hep böyledir! diye bağırdı. Formaliteci herifler! Yoldaş, sana emrediyorum, bana cevap ver: Sorokin burada mı değil mi?

— Bilmiyorum...

— Ya kurmay başkanı nerede? Odalarda mı?

— Elbette ya, odalarda.

Sokolovski, İvan İliç'i kolundan çekti; tam merdivenlere atılacakken nöbetçi düşüyormuş gibi yaptı. Ama gene oturdu iskemleye. Sadece tüfeğini dizlerinin arasından aldı.

— Nereye gidiyorsunuz böyle!

— Kurmay başkanının yanına dedik ya, Allahın belası!

— Giriş kartınız var mı?

Komiser kuduruyordu. Askere drezinle son süratle niçin geldiklerini anlatmaya başladı. Askerse bakışlarını kapının yanındaki çengellere asılı makineli tüfeğe, holün duvarlarını dolduran askeri emirlerle ilanlarda gezdirerek komiseri dinliyordu. Başını salladı ve neşesiz bir ifadeyle:

— Emir nedir bilmeniz gerekir, yoldaş, dedi. Bilgili bir adama benziyorsun. Giriş kâğıdınız olsaydı, geçin derdim. Olmadığına göre merhametsizce ateş ederim üzerinize.

Giriş belgeleri meydanın karşı tarafında verildiği halde, boyun eğmekten başka çare yoktu. Zaten büro muhtemelen kapalıdır, merkez komutanı yerinde yoktur. "Yarın uğrayın" diyecekleri yüzde yüzdür.

Sokolovski birden her tarafının yorgunluktan kırıldığını hissetti...

O sırada, tak tuk eden çizme gürültüsü arasında, alçak boylu, göbeğine kadar yırtık bir gömlek giymiş biri bağırarak içeri girdi:

— Mitka, sabun dağıtılıyor...

Nöbetçi yerinden öyle bir fırlayış fırladı ki yerinden, rüzgâr alıp götürdü sanırdınız. Bir sıçrayışta dışarı çıkmıştı.

Sokolovski ile Telegin hiçbir engele rastlamadan birinci kata çıktılar. Göz kapakları şişmiş, ipek gömlekli güzel küçük kızlar onları önce sağa, sonra sola gönderdiler. Sonunda kurmay başkanının bürosunu buldular.

Odada zarif giyimli bir subay, yıpranmış bir divana uzanmış, tırnaklarına bakıyordu. "Proletaryavari" bir çelebilik ve sonsuz bir nezaketle –her iki kelimede bir "yoldaş" deyimini kullanıyordu, ama bu "yoldaş" sözü ağzından sanki "kont Sokolovski", "prens Telegin" dercesine çınlıyordu– ziyaret sebeplerini sordu, özür diledi, uçları dizlerine bağlı uzun havacı çizmelerini gıcırdatarak çıktı. Ara bölmenin ardından bir fısıltı geldi, uzakta bir kapı kapandı, sonra her yerde sessizliğe büründü.

Sokolovski alev alev yanan gözlerle Telegin'e bakıyordu:

— Sen bir şey anladın mı bundan? Neredeyiz? Beyazların karargâhında mıyız yoksa?

Zayıf omuzlarını kaldırdı, hayretten tüyleri diken diken olmuş, öylece kalakaldı. Ara bölmenin arkasındaki fısıldaşma yeniden başladı. İki kanatlı kapı açıldı. Kurmay başkanı göründü. Orta yaşlı, yapılı, çıplak geniş alınlı, asık suratlı bir adamdı. Üzerinde, geniş karnını sıkan Kafkas kemerli, kaba kumaştan yapılmış bir asker ceketi vardı. Telegin'i keskin bakışlarla süzdü. Sokolovski'yi başıyla selamladı, samimi bir tavırla kıllı ellerini masaya dayayarak oturdu. Alnı, karnını iyi doyurmuş ve içki içmiş bir adamınki gibi nemliydi. Kendisine bakıldığını hissederek, hafifçe şişman yüzünü daha çok astı.

Ağır ve soğuk bir ifadeyle:

— Yoldaşlar, dedi, acele bir iş için geldiğinizi söylediler. Hayret ettim. Peki neden alay komutanı, ya da siz, komiser yoldaş, doğruca telefon etmeyi düşünmediniz?

Sokolovski birden kalktı yerinden, cebinden telgrafı çıkarıp kurmay başkanına uzattı.

— Üç defa konuşmak için uğraştım. Arkadaşlarımız öldürülürken nasıl olur da sakin durabilirdik?.. Ordu karargâhı bize hiçbir emir vermiyor... Takviye göndermemiz için yalvarıyorlar... "Prole-

tarya Özgürlüğü" alayı tükenmek üzere. Onlarla birlikte iki bin mülteci de yok olacak...

Kurmay başkanı telgrafa bir göz attı, telgrafı masanın üzerine fırlattı... Telgraf bandı büyük bir mürekkep hokkasının çevresine dolandı.

— "Proletarya Özgürlüğü" alayının bölgesinde halen bir yığın muharebe oluyor, haberliyiz hepsinden, yoldaşlar... Gayretiniz, devrime bağlılığınız için sizi tebrik ederim. (Kelimeleri arar gibi bir hali vardı.) Ama bundan sonra paniğe sebep olmamanızı rica ederim... Düşmanlarımız beklenmedik bir başarı kazansalar bile... Kısaca bütün tedbirler alınmıştır. Sakin sakin alayınıza dönüp kendi işinizle uğraşabilirsiniz.

Başını kaldırdı. Bakışları duru ve ciddiydi. Konuşmanın sona erdiğini anlayan Telegin kalktı. Sokolovski, kıyasıya dayak yemiş gibi yeniden oturmuştu. Sonunda:

— Bu cevabınızı alaya rapor edemem, dedi. Daha bugün muharipler miting yapacak, "Proletarya Özgürlüğü" alayının imdadına koşmak için kendiliklerinden karar alacaklar... Size haber vereyim ki yoldaş, mitingte ben de böyle konuşacağım...

Kurmay Başkanının yüzü kızarmıştı. Çıplak kafası parlıyordu. Koltuğunu gürültüyle iterek kalktı. Asker pantolonu sarkıyordu. Ellerini kemerinin içine soktu:

— Arkasından da ordu devrim mahkemesinde hesap verirsiniz yoldaş! Artık 17 yılında olmadığımızı unutmayın!

— Beni korkutamazsın yoldaş!

— Kes sesini!

Birden kapı ardına kadar açıldı. Çok ince mavi kumaştan Çerkez üniforması giymiş, şaşılacak derecede narin, ince uzun boylu bir adam odaya girdi. Alnına dökülen koyu saçlı, düşük bıyıklı adamın esmer, erkek güzeli yüzü, sert yaradılışlı, alkolik adamların yüzü gibi hafif pembeydi. Dudakları nemli, kırmızı, gözleri iriydi. Gömleğinin sol kolunu sallayarak Sokolovski ile Telegin'e sokuldu, yabani gözlerini gözlerine dikti. Sonra Kumay Başkanına döndü. Burun delikleri hiddetten titriyordu:

— Hayrola, eski alay alışkanlıkların tepreşti mi yoksa? dedi. "Kes sesini!" de ne oluyor? Suçları varsa kurşuna dizilirler...

Ama, çarlık generallerine övgü gereksiz ve üzücü tedbirler istemem, anlıyor musun?

Kurmay Başkanı, başı önünde dinliyordu. İtiraz etmesine imkân mı vardı: Konuşan ordu komutanı Sorokin'di.

Ordu komutanı sakin bir tavırla:

— Oturun yoldaşlar, sizi dinliyorum, dedi.

Kendisi de pencerenin içine oturdu.

Sokolovski geliş sebeplerini bir kere daha anlattı: Komşu bölgede bulunan "Proletarya Özgürlüğü" alayının derhal imdadına koşmak için Varnavski alayına müsaade emri almak için gelmişlerdi. Bu yardımı sadece bir devrim gereği olsun diye değil, çok basit bir hesap için yapacaklardı ayrıca: "Proletarya" alayı yenildiği takdirde Varnavski alayının durumu da tehlikeye düşecekti.

Sorokin pencerenin içinde bir an oturdu, sonra kalktı, odayı kesin sorular sorarak bir kapıdan ötekine arşınlamaya başladı. Coşkun bir tavırla döndüğü zaman saçları dağılıyordu.

Askerler Sorokin'i yiğitliği ve atılganlığı nedeniyle seviyorlardı. Mitinglerde gayet güzel konuşurdu. O devirde bu nitelikler askerlik sanatı için daha bir önemli sayılıyordu. Eski bir Kazak subayı olan Sorokin, yüzbaşı rütbesiyle Kafkasya'da İudeniç'in ordusunda savaşmıştı. Ekim devriminden sonra Kuban'a dönmüş, Petropavlavskaya köyünde Kazak çetecilerinden bir müfreze kurmuş, Ekaterinodar kuşatmasında büyük yararlıklar göstermişti. Yıldızı çabuk parladı. Şan şöhret başını döndürüyordu. Tükenmez enerjisiyle savaş için de, eğlence için de zaman buluyordu. Zaten kurmay başkanı, generalin çevresine güzel kadınları toplamak ve eğlence düşkünü duygularına uygun düşecek havayı yaratmak için elinden gelen gayreti gösteriyordu.

Sokolovski, konuşmasını bitirdikten sonra, tortop olmuş kirli mendiliyle sinirli sinirli alnının terini kuruladı.

Sorokin:

— Kurmay Başkanım ne karşılık verdi size? diye sordu.

Kurmay Başkanı telaşla araya girdi:

— "Proletarya Özgürlüğü" alayını kurtarmak için gerekli bütün tedbirleri aldığımızı; Varnavski alay karargâhının, ordu karargâhının işlerine burnunu soktuğunu, böyle bir şeyin kabul edi-

lemeyeceğini söyledim... Böyle olmakla beraber, hiçbir sebep yokken bir panik havası yaratılmış oluyor.

Sorokin, uzlaştırıcı bir tonla birden:

— Hey arkadaş, dedi, durumu anlamışsınız. Disiplin çok iyi bir şeydir... Ama birliklerin iradesi, sizin disiplininizden bin defa daha önemlidir! Sizin bilgi ve tecrübelerinize aykırı düşse de devrim tutkusunu teşvik etmek gerekir... Varnavski alayının harekâtı faydasız mıdır? Zararlı mıdır? Devrimin içindeyiz henüz, ne haber! Yardıma koşmalarını önlemeye kalkarsan hemen miting yaparlar. Bu ağzı kalabalık herifleri çok iyi bilirim. Zamanımı içki içmekle geçirdiğimi, orduyu unuttuğumu avaz avaz bağırırlar...

Çini sobaya doğru yürüdü, döndü, Sokolovski'ye öfkeli bakışlarla baktı:

— Raporunuzu verin bana!

Telegin hemen cebinden bir kâğıt çıkardı, masanın üzerine koydu. Ordu komutanı kâğıdı aldı, fıldır fıldır dönen göz bebekleriyle kâğıdı okudu. Kaleminden mürekkepler saça saça şunları yazdı:

"Varnavski alayına derhal hareket etmesi ve devrim görevini yerine getirmesini emrediyorum."

Kurmay Başkanı dudaklarında alaycı bir ifadeyle komutanın yazışını seyrediyordu. Sorokin kâğıdı uzattığı zaman bir adım geri çekildi, ellerini arkasına bağladı:

— İsterlerse beni savaş divanına versinler, bu emrin yanına imzamı atmayacağım...

Aynı anda İvan İliç ileri atılıp, Sorokin'in tabancasını kurmay başkanına çevirmesini önlemek için bileğine yapıştı. Sokolovski de hemen kurmay başkanının önüne geçip gövdesiyle siper olmuştu. Dördü de soluyordu. Sorokin sert bir hareketle silkindi, tabancasını cebine soktu, kapıyı öylesine şiddetle çarpıp çıktı ki duvarlardaki alçı sıvalar döküldü...

Arkasından bir kapı daha çarpıldı, ordu komutanının hırslı adımlarının sesi kesildi.

Kurmay başkanı, kalın sesi ve yatıştırıcı ifadesiyle:

— Sizi temin ederim ki yoldaşlar, dedi, şayet bu emri ben de imzalasaydım felâket olurdu.

Sokolovski öksürdü. Boğuk sesiyle:

— Ne gibi bir felâket? diye sordu.

Kurmay başkanı garip bir ifadeyle Sokolovski'ye baktı:

— Neden bahsettiğimi anlayamadınız mı?

Sokolovski:

— Hayır, anlayamadım, diye karşılık verdi.

Göz kapaklarının birleştiği nokta seğiriyordu.

— Ordumdan bahsediyorum...

— Ee, ne olmuş?

— Bir askeri sırrı, bir alay komiserinin önünde açığa vuramam. Doğru değil mi yoldaş? Böyle bir şey yapsam önce siz beni kurşuna dizmelisiniz... Neyse bu kadarını bile fazla söyledim... Benden bu kadar... Sorumluluğu siz yüklenin...

Üzeri küçük bayraklarla işaretlenmiş duvardaki haritanın yanına gitti. Sokolovski ile Telegin kurmay başkanının ardında durdular. Hemen arkasında duran iki kişinin sıcak nefeslerini ensesinde hissetmek belli ki kurmay başkanının hoşuna gitmemişti. Ceketinin altından kürek kemiklerinin oynadığı fark ediliyordu. Ama sakin bir hareketle kullanılmış bir kürdanı cebinden çıkardı, üç renkli bayraklardan başlayarak, güney istikametinde, kızıl bayrakların yığın halinde bulunduğu yere kadar kürdanın kemirilmiş ucunu kaydırdı.

Kurmay başkanı:

— İşte beyazların bulunduğu yer, dedi.

Sokolovski haritaya dokunacak kadar sokuldu. Kamaşan gözleri haritanın üzerinde dolaşıyordu.

— Nerede? Nerede dediniz? Ama burası Torgovaya...

— Elbette. Torgovaya'nın düşmesi, beyazların yolunu yarı yarıya açardı.

— Anlamadım... Biz beyazların daha kuzeyde olduklarını düşünüyorduk, belki de şu kadar yukarda...

— Onu biz düşünüyoruz, komiser yoldaş, beyazlar değil. Şu anda Torgovaya, çember muharebesinin hedefi. Beyazların uçaklarıyla tankları var. Kornilof'un eski çeteleri yok artık... İç hatları takip ederek muharebe yapıyorlar, nerelerini uygun görürlerse oraya yükleniyorlar. İnisiyatif onların elinde...

Telegin:

— Torgovaya'nın kuzeyinde Dimitri Şelest'in Demir tümeni bulunuyor, dedi.

— Bozguna uğradı...

— Ya süvari tugayı?

— O da bozguna uğradı...

Sokolovski sert bir hareketle boynunu ileri uzattı, haritaya daha bir sokuldu.

— Akıllara durgunluk verecek derecede soğukkanlısınız yoldaş, dedi. Daha şimdiden Torgovaya'nın düşeceğini kabul etmişe benziyorsunuz... O bozguna uğradı, bu bozguna uğradı.

Kurmay başkanına döndü:

— Ya ordumuz? diye sordu.

— Baş komutandan emir bekliyoruz. Kalinin yoldaşın bir planı var. Bir ordu komutanının kurmay başkanı, yumruğunu masaya vurarak, büyük genel karargâhtan taarruz emri isteyemez, değil mi? Savaş bir miting değil ki.

Kurmay başkanı hafiften gülümsedi. Nefesi kesilen Sokolovski, kurmay başkanının sakin, kaba yüzüne bakıyordu. Kurmay başkanı bu bakışı fırsat bildi, masasına dönerken:

— İşte durumumuz bu yoldaşlar, dedi. İşte, durum ne kadar acil ve akla uygun olursa olsun, basit bir formaliteden ibaret olsa da cepheden birliği çekmeyişimin nedeni... Durumumuz çok ciddidir. Şimdi hemen birliğinize dönün. Bütün söylediklerim aramızda gizli kalmalıdır. Orduda mutlak bir sükûneti sağlamamız gerekir. "Proletarya Özgürlüğü" alayının durumuna gelince, tasa etmeyin. Teselli edici haberler aldım...

Kurmay başkanının kaşları, çengel burnunun üzerinde çatılmıştı. Başının bir hareketiyle ziyaretçileri savdı. Sokolovski ile Telegin odadan çıktılar. Bitişik odadaki nöbetçi subayı, pencerenin önünde ayakta durmuş, tırnaklarını kesiyordu. Uzaklaşan ziyaretçileri başıyla nezaketle selamladı.

Sokolovski:

— Rezil herif! diye mırıldandı.

Dışarı çıkar çıkmaz Telegin'in koluna yapıştı:

— Ne dersin sen buna?

— Kurmay başkanı şeklen haklı. Ama aslında bal gibi sabotaj bu.

— Sabotaj mı dedin? Yok canım, daha neler... Burada daha başka şeyler dönüyor... Gidip şu herifi temizleyeyim...

Telegin:

— Bırak Sokolovski, dedi, budalalığın sırası değil...

Sokolovski:

anet var! diye homurdanıyordu. Gimza'ya her gün raporlar geliyor. Karargâh uyuyor. Sorokin bütün komiserleri kovdu. Hele bir dokun sıkıysa! Dene bir! Bütün gözler ona çevrilmiş, istediğini yapabilecek güçte bir adam. Mert olduğu için seviliyor, bir dost biliniyor. Kurmay başkanı Beliyakof'a gelince, kim olduğunu bilir misin? Çarcı bir albay... Görüyorsun değil mi işlerin nasıl arap saçına döndüğünü? Haydi, biz yolumuza gidelim!.. Geçebilecek miyiz ne dersin?

* * *

Kurmay başkanı zile bastı. Nöbetçi erinin siluti kapıda göründü.

Beliyakof, önündeki kâğıtlara dikkatle bakarak:

— Ordu komutanının durumu hakkında bilgi al, dedi.

Er:

— Sorokin yoldaş yemek odasında, dedi. Yarı yarıya olmuş...

Bir an bekledi. Sonunda kurmay başkanı sevimsiz bir ifadeyle gülümsedi; er de anlamış bir ifadeyle gülümsedi ve:

— Zinka'yla beraber, dedi.

— Mükemmel. Sen git.

Beliyakof irtibat bürosuna girdi, telefon mesajlarını okudu, birçok evrakı ince okunaklı yazısıyla imzaladı. Koridora çıkınca, son kapının önünde bir saniye durdu. Kapının ardından bir gitarın akort sesleri hafiften duyuluyordu. Kurmay başkanı mendilini çıkardı, kalın kırmızı boynunu sildi, kapıyı tıklattı, karşılık beklemeden girdi.

Odanın ortasında, açılmış gazeteler, kirli tabaklar ve kadehlerle dolu bir masanın önünde, Sorokin oturuyordu. Çerkez gömleğinin geniş kollarını kıvırmıştı. Koyu saçları perçem perçem nemli alnına dökülmüştü. İrileşmiş göz bebekleriyle Beliyakof'a baktı.

Zinka, Sorokin'in yanında bir tabureye oturmuş, ayak ayak üstüne atmıştı. Jartiyerleri ile iç çamaşırlarının dantelleri görünüyor-

du. Gitarın tellerine yavaştan dokunuyordu. Parlak mavi gözlü, kıpkırmızı nemli dudaklı, kabarık sarı saçlı gencecik bir kadındı. Sadece dudaklarının kenarındaki belli belirsiz hastalık işareti iki çizgi, zarîf yüzüne, ısırmasını bilen vahşi bir hayvan ifadesi veriyordu.

Nüfus kâğıdına göre Omsk'da doğmuş, bir demiryolu memurunun kızı olduğu yazılıysa da ne buna, ne on sekiz yaşına, ne soyadının Kanavina, ne de adının Zinayda olduğuna inanılıyordu. Rma mükemmel votka içen, daktilo yazan, gitar çalan, gayet hoş romanslar söyleyen bir kızdı. Sorokin, beyaz muhafızların ahlâksızlıklarıyla kokmuş havasını karargâha sokmak için yapacağı ilk teşebbüste kendi eliyle kurşuna dizeceğini söylemişti. Ama bu da lafta kalmıştı.

Beliyakof, kapının yanında durup başını sallayarak:

— Söyleyecek söz yok, çok mükemmelsin, dedi. Beni güç durumda bıraktın! Merkez komitesinin temsilcileri oldukları belli iki herif geliyor, beni miting yapmakla tehdit ediyorlar. Sen de hemen onlardan yana oluyorsun... Peki, bundan daha kolayı yok mu? Telgrafın başına geç. Ekaterinodar'a telgraf çek. Sana hemen küçük bir yahudi göndersinler. Sana kurmay başkanlığı yapar, yatağına girer, tuvalete beraber gider, bütün düşüncelerinin sayımını yapar. Gerçekte ne iğrenç şey! Ordu komutanı Sorokin'in davranışlarında diktatörlük eğilimi var! Hoşuna giderse, kontrol altına al kendini... Ama rica ederim beni bu işlerden muaf tut... Kurşuna dizdirebilirsin beni, kabul... Ama astlarının yanında beni tabanca ile tehdit etmene müsaade edemem... Bundan sonra nasıl olur da disiplin isteyebilirsin?.. Kısacası, Allah belanı versin!

Sorokin bakışlarını kurmay başkanından ayırmadan kolunu uzattı. Eli iri ve güçlüydü, ama hedefine isabet ettiremedi; şişenin boğazını yakalayacağı yerde eli boşta kaldı. Bir an ağzı kasıldı, bıyıkları dikildi. Sonunda şişeyi yakaladı, iri kadehi ağzına kadar doldurdu:

— Otur, dedi, iç.

Beliyakof, Zinka'nın kilotunun dantellerine baktı, masaya sokuldu.

Sorokin:

— Ah, dedi, zeki bir adam olmasaydın, şimdiye kadar çoktan hesabın görülmüştü. Disiplin mi dedin?.. Benim disiplinim savaştır...

Cevap ver hele: Kütleleri harekete geçirecek biri var mı aranızda benden başka?.. Ama ben onları muharebeye sevketmesini biliyorum. Zamanı geldiğinde kimsenin yapamayacağını yapacağım; tek başıma rezil beyazı yeneceğim... Bütün dünya tir tir titreyecek...

Burun deliklerini iri iri açarak nefes aldı. Şakaklarındaki kan damarları atıyordu.

— Merkez komitesi üyelerinden vazgeçeceğim. Kuban'ı, Don'u, Terek'i temizleyeceğim... Komiserler Ekaterinodar'da elverişli durumda... Rezil herifler! Alçaklar!.. Evet, dediğin doğru, savaşta, atın üzerinde diktatörüm... Orduyu sevki idare ediyorum!

Kolunu alkol dolu kadehe uzattı, fakat Beliyakof ani bir hareketle kadehi devirdi.

— Yeter, dedi, kâfi derecede içtin...

— Yoksa sen mi komuta ediyorsun şimdi, ha?

— Rica ederim, arkadaşça...

Sorokin sandalyesinin arkalığına dayandı, nefes aldı, bakışları çevrede dolaştı, göz bebekleri Zinka'nın üzerinde durdu.

Zinka küçük tırnaklarıyla gitarın tellerine dokundu. Kayıtsız bir tavırla kaşlarını kaldırarak şarkı söyledi:

"Gece, tadına doyulmaz bir geceydi..."

Sorokin dinliyordu. Şakaklarındaki damarlar daha hızlı atıyordu. Kalktı. Zinka'nın başını tutup geriye attı, uzun uzun, aç kurt gibi dudaklarından öptü. Zinka hâlâ tellere vurmaya çalışıyordu. Ama başaramadı, gitar dizlerinden kaydı.

Beliyakof saf bir ifadeyle:

— Bu başka bir iş, dedi. Hey Sorokin, seni seviyorum, neden bilmiyorum, ama seni seviyorum.

Zinka, Sorokin'in kollarından sıyrılmıştı. Yüzü kıpkırmızıydı. Gitarını almak için eğildi. Kalkık kaşlarının altındaki mavi gözleri parlıyordu. Dilini kabarmış dudaklarının üzerinde gezdirdi.

— Tuh! Kahrolası, dedi, canımı acıttın...

— Haberiniz var mı dostlar, şahane bir küçük şişe saklamıştım.

Beliyakof olduğu yerde durdu. Parmakları açık eli havada kalmıştı. Dışarda bir tabanca patlamış, uğultular duyuluyordu. Zinka sanki üzerine üflenmişçesine gitarıyla kaybolmuştu.

Yüzü sararan Sorokin pencereye koştu.

Kurmay başkanı aceleyle:

— Kımıldama, dedi, gidip ben bakayım.

Genel karargâhın sınırında tüfek sesleriyle kavga dövüş olağan şeylerdendi. Sorokin'in ordusu başlıca iki gruptan meydana gelmişti: Geçen yıl çekirdeğini Sorokin'in kurduğu kuban Kazaklarıyla Alman baskısı altında gerileyen Kızıl Ordu artıklarından meydana gelen Ukraynalılar... Çok eski bir geçmişe dayanan düşmanlık Kuban Kazakları ile Ukraynalılar arasında sürüp gidiyordu. Ukraynalılar yabancısı oldukları bu topraklarda cephe hattını iyi tutmuyor ve Kazak köylerinden geçerlerken azık ve gereç sağlamak konusunda hiç sıkılmıyorlardı.

Her gün kavga dövüş oluyordu. Ama o günkü daha ciddi bir olaydı. Atlı Kazaklar bağrışarak dört nala gidiyorlardı. Korkuya kapılan küçük kızıl asker grupları, çitlerden, bahçelerden koşarak çıkıyorlardı.

Gar tarafından gittikçe artan silah sesleri geliyordu. Meydanda, karargâh binasının pencereleri altında, yaralı bir Kazak tozların içinde sürünüyor, vahşi çığlıklar atarak yuvarlanıyordu.

Karargâhta bir kargaşalık hüküm sürüyordu. Sabahtan beri telgraf konuşmaları kesilmişti. Hiçbir haber gelmiyordu. Şimdi ise insanın aklını başından alacak haberler seli akıyordu. Bilinen bir şey varsa o da beyazların Sosika-Umanskaya üzerine hızla ilerledikleri, paniğe kapılan ve kaçan kızıl birlikleri önüne kattıkları idi.

Genel karargâh bölgesine gelen ilk birlikler garı ve Kazak köyünü yağma ediyorlardı. Kubanlılar ateş açmış, muharebe başlamıştı.

Yerinde duramayan al bir atın üzerine binen Sorokin, arabalık kapısından yıldırım gibi çıktı. Çerkez kıyafetli elli kadar süvari, püsküllleri sırtlarında dalgalanan başlıkları, ellerinde eğri kılıçlarıyla Sorokin'i muhafaza ediyorlardı. Sorokin sanki eğere kaynamıştı. Hemen tanınmamak için kalpağını giymişti. Güzel başını geriye atmış, rüzgâr saçlarını, Çerkez gömleğinin bol kollarını ve eteklerini savuruyordu. Hâlâ sarhoştu. Yüzü çok solgun, ama kararlıydı. Delici bakışları korkunç derecede sabitti. Dört nala giden atların ardından bir toz bulutu yükseliyordu.

Garın yanında, dikenli çitin ardında ateş açıldı. Süvarilerin birçoğu çığlık attı. Biri eğerinden yuvarlandı. Sorokin dönüp bakmadı bile. Yük vagonları katarları arasında kaynaşan, çırpınan, bağıran bir yığın asker bakıyordu.

Sorokin'i uzaktan tanımışlardı. Çoğu vagonların üstüne çıktılar. Kalabalıkta tüfekler sallanıyor, bağırıp çağrılıyordu. Sorokin atının hızını kesmeden gara bitişik bahçe çitini bir sıçrayışta aştı, muhariplerin en kalabalık olduğu yola çıktı. Hayvanın dizginlerini çekti, iki kolunu havaya kaldırıp bağırdı:

— Arkadaşlar, silah arkadaşlarım, muharipler! N'oluyor? Bu panik ne, neden silah atılıyor? Hangi namussuz size kafa tuttu?

Korkudan titreyen bir ses:

— İhanet ettiler bize! dedi.

Aynı anda başka sesler yükseldi:

— Komutanlar bizi sattı!.. Cepheyi açtılar!

Binlerce adam, yollara, yakındaki tarlaya, vagonlara yığılan binlerce adam hep bir ağızdan bağırıyordu:

— Bizi sattılar... Bütün ordu bozguna uğradı. Kahrolsun komutan! Komutana ölüm!

Sanki kalabalığın üzerine bir öfke nöbeti çökmüşçesine bir uğultudur, bir ıslıktır gidiyordu. Sorokin'in muhafızlarının atları kişniyor, şaha kalkıyorlardı. Kin dolu, korkunç yüzler, simsiyah eller ona doğru uzanmıştı. Bunun üzerine Sorokin öylesine güçlü bir sesle bağırdı ki kalın boynu damar damar şişti.

— Kesin gürültüyü! Siz bir devrim ordusu değil, haydut ve rezil sürüsüsünüz!.. Alçakları ve panik yaratanları teslim edin bana!..Tahrikçi beyazları teslim edin!

Birden kısrağını sürdü. At şaha kalktı ve ileri atılarak kalabalığın arasına daldı. Eğerinin üzerine eğilmiş olan Sorokin parmağını uzattı:

— İşte bu!

Bütün başlar gayri ihtiyari Sorokin'in gösterdiği adama döndü. Uzun boylu, zayıf, uzun burunlu bir adamdı. Birden sapsarı oldu, geriledi. Sorokin gerçekten tanıyor muydu bu adamı, yoksa durumu kurtarmak için elinin altına ilk o geldiği için feda mı ediyordu? Bu bir sır olarak kaldı... Kalabalık kelle istiyordu.

Sorokin eğri kılıcını çekti, olanca gücüyle adamın uzun boynuna vurdu. Fışkıran kan atın başına kadar sıçradı.

— İşte böyle! Devrim ordusu, halk düşmanlarının cezasını verir.

Sorokin korku salan solgun yüzüyle atını yeniden mahmuzladı. Kanlı kılıcını sallayarak kalabalığın arasında dört dönüyor, küfrediyor, tehditler savuruyordu, güven veriyordu topluluğa:

— Bozguna uğramadık arkadaşlar... Beyazların ajanlarıyla casusları bilerek yenik havası yaratıyorlar... Sizi disiplinsizliğe, çapulculuğa iten onlar... Yenildiğimizi kim söyledi size? Yenildiğimizi kim gördü? Yoksa sen mi rezil? Beni tanırsınız arkadaşlar, sizi muharebeye sevkettim... Yirmi altı defa yaralandım! Yağmaya derhal son vermenizi emrediyorum! Birliklerinize dönün! Bugün sizi taarruza kaldıracağım... Alçaklara korkaklara gelince halk mahkemesi onları cezalandıracak...

Kalabalık dinliyordu. Şaşkına dönen askerler, ordu komutanını görmek için yanındakilerin omuzlarına çıkıyorlardı. Homurtular hâlâ devam ediyordu, ama yürekler de coşuyordu.

"Allah için doğru söylüyor... Yürü muharebeye dese yürürüm" sesleri duyuluyordu. Saklanmış olan bölük komutanları çıkmışlardı. Yavaş yavaş birlikler toplanıyordu.

Sorokin eski yaralarını göstermek için gömleğinin önünü yırtmıştı... Yüzü çok soluk, bakışları yabaniydi... Panik havası yatışıyordu. Beyazları karşılamak için makineli tüfekler yerleştirildi. En kesin telgraf emirleri bütün hatların üzerinde uçuyordu.

Bütün bu tedbirlere rağmen ordunun geri çekilmesi önlenemedi. Sadece birkaç gün sonra, Timaçevskaya istasyonu bölgesinde birlikler toplanabildi ve karşı taarruza geçilebildi. Kızıllar Viselki ve Korenevka üzerine iki koldan ilerliyorlardı. Nerede muharebe kaybedilecek gibi olsa, askerler Sorokin'i orada al atının üzerinde rüzgâr gibi uçarken görüyorlardı.

Sadece onun bükülmez iradesi sayesinde savaşın kaderinin değiştiği, Karadeniz bölgesinin kurtarıldığı söylenebilirdi. Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Merkez Uygulama Komitesinin yapacak tek işi, Sorokin'in bütün askeri harekâtta otoritesini resmen kabul etmekten ibaretti.

VI

Aynı devirde, mayıs ayının sonuna doğru, Denikin ordusu "İkinci Kuban harekâtı"na giriştiği zaman, Rus Sovyet Cumhuriyeti üzerine yeni bir fırtına yüklendi. Ukrayna cephesinden doğuya doğru yola çıkan üç Çek tümeni, Penza'dan Omsk'a kadar, bütün konvoylarda aynı anda başkaldırdılar.

Bu başkaldırma, Sovyetler Birliğine karşı, işgal kuvvetleri tarafından indirilen ilk darbeydi. 1914 yılında Rusya'da oturan Çeklerden, daha sonra savaş esirlerinden kurulan Çek tümenleri, Ekim devriminden sonra, memlekette bulunan yabancı birer birlik haline geldiler: Silah elde, Rusya'nın iç sorunlarına karıştılar.

Çek tümenlerini Rus devrimine karşı kışkırtmak kolay bir şeydi. Çok uzun süreden beri Çekler, Rusya'nın şahsında kendilerini Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun boyunduruğundan kurtaracak bir vasi olarak görüyorlardı. Geleneğe bağlı Çek köylüleri, Noel için kaz beslerken: "Bu kaz benim için, bu kaz Rusya için," diyorlardı.

Ukrayna'yı işgal eden Almanların önünden savaşarak geri çekilen Çek tümenleri, Fransa'ya gönderileceklerini, orada, dünyanın gözleri önünde vatanlarının özgürlüğü için mücadele edeceklerini ve Avusturya-Alman ittifakına karşı kazanılacak zaferde hisseleri olacağını hesabediyorlardı.

Vladivostok'a gönderilen Çek konvoylarının yolunda, ters yönden son derece iğrenç Macar ve Alman esirleri de geliyordu. Karşıt yönlerden gelen bu iki sel istasyonlarda karşılaşınca, ihtiraslar da çarpışıyordu. Beyaz muhafız ajanları çeklerin kulaklarına, Bolşeviklerin kalleşçe niyetleri olduğunu, Çek birliklerini silahtan tecrit edip Almanlara teslim edeceklerini fısıldıyorlardı.

14 Mayıs'ta Çeliyabinsk istasyonunda Çeklerle Macarlar arasında ağır bir çatışma oldu. Çeliyabinsk mebuslar Sovyeti, özellikleri kavgacı olarak görünen birçok Çek'i tutukladı. Bütün konvoy silaha sarıldı. Mebuslar Sovyeti, demiryolu boyunca, her yerde olduğu gibi, mümkün olabildiği nisbette birkaç silahlı kızıl er bulundurabiliyordu. Bu yüzden zora dayanamıyorlardı. Çeliyabinski istasyonundaki yeni olay bütün konvoyları sardı. Bu olaylara

karşılık Cumhuriyetin Yüksek Askeri Konsey başkanının, bir tahrik ve ihanet örneği olan emri yayınlandığı zaman her yandan başkaldırma patlak verdi:

"Mebuslar Sovyeti, Çekoslavakların silahtan tecrit edilmesi sorumluluğunu üzerine almıştır: Demiryol boyunca görülecek her silahlı Çek derhal orada kurşuna dizilecektir. Bütün askeri konvoylarda silahlı bir er bulunduğu takdirde derhal indirilip esirler kampına gönderilecektir."

Birlik ve disiplin şuuruna ermiş, mükemmel birer muharip olan Çekler bol miktarda makineli tüfek ve toplarla teçhiz edilmişlerdi. Mebuslar Sovyetinin ise, tecrübesiz komutanlar idaresinde, noksan silahlı kızıl muhafızlardan kurulu müfrezeleri vardı. Sonuç: Emrin ruhuna aykırı olarak Çekler Mebuslar Sovyetini silahtan tecrit ettiler ve Penza'dan Omsk'a kadar bütün hat boyunca duruma hâkim oldular.

Başkaldırma önce Penza'da başladı. Sovyetler on dört bin Çek'e karşılık beş yüz kızıl muhafız göndermişlerdi. Kızıllar demiryolu istasyonuna hücum ettiler ve kızılların hemen hepsi yok edildi. Bezençuk ve önlerinde büyük bir muharebe sırasında kızılları bozguna uğratıp Samara'yı işgal ettiler.

Böylece yeni bir iç savaş cephesi açılmış ve Volga, Urallar'la Sibirya'yı kapsayan çok geniş bir alana yayılmış oldu.

* * *

Doktor Dimitri Stepanoviç Bulavin, karnını açık pencerenin kenarına dayamış, uzaktan gelen top seslerini duymak için eğilmişti. Sokak ıssızdı. Yakıcı bir güneş alçak evlerin duvarlarını, boşalmış mağazaların tozlu vitrinlerini, işe yaramaz hale gelmiş tabelalarını, kireç tozuyla örtülmüş asfalt yolu kavuruyordu.

Sağda, doktorun baktığı yöndeki meydanda, II. Aleksandr'ın heykelini maskeleyen, boyaları dökülmüş tahta perde sütunu yükseliyordu. Sütunun hemen yanında bir top yerleştirilmişti. Bir grup şehirli kaldırımları söküyor, toprağı kazıyor, faydasızlığı aşikâr bir şeyler yapıyorlardı. Aralarında Başdiyakos Solovokotof, bütün Samara aydınlarının iftihar ettiği noter Mişin, yakacak maddeleri satan mağazanın sahibi Romanof, mahalli idarenin eski üyesi Stram-

bof, saçları ağarmış bir ihtiyar olmasına rağmen güzelliğini muhafaza eden eski zengin beylerden Kuroyedof da vardı.

Hepsi de Dimitri Stepanoviç'in müşterisi ve kâğıt oyunundaki arkadaşlarıydı... Bir taşın üzerine oturmuş olan bir kızıl asker, tüfeğini bacaklarının arasına sokmuştu.

Top Samarka ırmağının ötesinde gümbürdüyordu. Evin camları yavaştan sarsılıyordu. Top sesleri doktorun yüzünü buruşturuyordu. Bir yandan da bıyık altından gülüyor, aklaşmış bıyıklarının arasından soluyordu. Nabızlarının atışı yüz beşti. Demek ki benliğinin içinde hâlâ eski halk adamı mayası ölmemişti. Ama şu anda duygularını başka biçimde ifade etmek tehlikeliydi. Yolun ötesinde, tam karşıda, Leder kuyumcu dükkânının vitrinlerini örten tahtaların üzerinde Devrim Komitesinin emri, göz üzerindeki bir leke gibi bembeyaz sırıtıyordu: Emir, karşı devrime niyetlenecekleri ölümle tehdit ediyordu.

Issız sokakta, savaş öncesi modasına uygun olarak dikilmiş ceketi, kolonyal şapkasıyla bir adamın silueti belirdi. Adamın korkmuş bir hali vardı. Duvarlara sürtünerek yürüyor, ikide bir dönüp arkasına bakıyor, sanki tam kulağının dibinden bir mermi geçmişçesine zıplıyordu. Soluk sarı saçları omuzlarının üzerine dökülüyordu. Kırmızımtırak sakalı, uzun ve solgun yüzüne yapıştırılmış gibi görünüyordu.

Bu adam, eskiden Daşa'da "muhteşem içgüdüleri" uyandırmak için boşuna gayret sarfeden mahalli idareler istatistik memuru Goviadin'di. Dimitri Stepanoviç'in evine gelmesini gerektiren olay çok önemli ve sokağın sessizliği ile top sesleri korkusunu yatıştırmış olmalıydı.

Goviadin doktoru pencerede görünce, eliyle: "Allah aşkına bakmayın kaçtım." Anlamına gelen umutsuz bir işaret yaptı. Devrim Komitesinin emrinin asıldığı tahtanın altına gelince dayandı, etrafına bakındı, sonra koşarak yolun karşı tarafına geçti ve bahçe kapısından girdi. Bir dakika sonra doktorun servis kapısını çalıyordu.

Yemek odasına giren Goviadin:

— Allah aşkına pencereyi kapatın, dedi, bizi gözlüyorlar. Perdeleri de indirin... Yok, yok, indirmeyin, böyle daha iyi... Dimitri Stepanoviç, beni size elçi olarak gönderdiler...

Doktor alaycı bir ifadeyle:

— Size ne gibi bir yardımım dokunabilir? diye sordu.

Kenarları yanmış, kirli bir muşambanın örttüğü masaya oturdu.

— Oturun, söyleyin, dedi.

Goviadin yığılırcasına bir sandalyeye oturdu, ayakkabılarını çıkarıp, ayaklarını altına aldı. Doktorun kulağına eğilerek fısıldadı:

— Dimitri Stepanoviç... Kurucu Meclis Komitesi gizli bir toplantı yaptı. Oya başvuruldu. Size Sağlık Bakanı yardımcılığı teklif ediyoruz.

Doktor bütün çenesi kırış kırış olacak derecede ağzının kenarlarını büzdü:

— Bakan yardımcılığı mı? diye sordu. İyi güzel, ama sözünü ettiğin Cumhuriyet hangi Cumhuriyet?

— Cumhuriyet demedim hükümet dedim... Mücadele inisiyatifini ele alıyoruz... Yeni bir cephe kuracağız. Çekoslavak kolordusunun başında Moskova üzerine yürüyeceğiz...

Kurucu Meclisi toplantıya çağırıyoruz... Hepsini de biz, anlıyorsunuz değil mi, biz... Bugün dolaştık; devrimci sosyalistlerle menşevikler bütün bakanlıkların kendilerine verilmesini istiyorlardı. Ama bizler, mahalli idaredekiler, sizi savunduk, adaylığınızı koymayı başardık... Bu sonuçtan gurur duyuyorum. Kabul ediyor musunuz?

Tam o sırada Samarka ırmağının ötesinde bir top öylesine kuvvetle gümbürdedi ki masanın üzerindeki bütün bardaklar şangırdadı. Goviadin yerinden sıçradı, elini kalbine götürdü.

— Çekler bu ateş edenler...

Top bir defa daha gürledi sona bir makineli tüfek takırdadı. Makineli tüfek yakınlardaydı sanki. Yüzü bembeyaz olan Goviadin, ayağını altına alarak yeniden otudu.

— Bu da rezil kızıllar, dedi. Buğday silosunun üzerine makineli tüfekleri koydular... Ama hiç şüphe yok ki Çekler şehri ele geçiriyor... Geçirecekler ele...

Dimitri Stepanoviç kalın sesiyle:

— Vallahi kabul ediyorum, diye gürledi. Çay ister misiniz? Ama soğudu...

Goviadin istemedi. Sayıklama nöbetine tutulmuşçasına durmadan mırıldanıyordu.

— Hükümetin başında vatansever, asil, doğru insanlar bulunuyor... Volski'yi tanırsınız, Tver'li avukat, mükemmel bir insan... Bizimkilerden, Samara'lı Klimuçkin, o da asil bir insan... Hepsi de devrimci sosyalist, yenilmez cinsinden muharip... Çernof'u da bekliyoruz, ama sakın ha! Kimseye söyleme! Şimdilik büyük bir sır bu... Kuzeyde Bolşevikleri yendi... Subaylar muhiti de bizimle kader birliği ediyor... Subaylar albay Galkin'i öne sürdüler... Söylendiğine göre yeni bir Danton... Kısacası her şey hazır. Taarruza geçmeyi bekliyoruz... Edindiğimiz bilgilere göre Çekler bu gece taarruz için hazırlanıyorlar. Ben milis kuvvetlerindeyim. Çok tehlikeli ve insanın nefesini kesen bir iş... Ama iyi dövüşmek gerek, tehlikeyi göze almak gerek.

Dışardan, Enternasyonal'i çalan askeri bandonun yumuşak ve düzensiz sesi duyuldu. Goviadin ikiye büküldü, başını Dimitri Stepanoviç'in karnına dayadı. Saman sarısı saçları, bir bebeğinki gibi canlılığını yitirmiş görünüyordu...

* * *

Güneş, fırtına belirtisi olan kızıllıklar içinde battı. Gece serinlik getirmemişti. Sis yıldızları maskeliyordu. Irmağın öte yakasındaki top sesleri gittikçe artıyor ve sıklaşıyordu. Topların gümbürtüsü evleri sarsıyordu. Altı pusluk toplardan kurulu Bolşevik bataryası, buğday silosunun yanında mevzilenmiş, karanlıklar içinde Çek bataryalarına karşılık veriyordu. Çalıların üzerindeki makineli tüfekler takırdıyordu. Samarka'nın arkasında, tahta köprüyle şehre bağlanan kenar mahallelerde, kızıl askerlerin yaptığı barajdan gelen zayıf silah sesleri duyuluyordu.

İri bir bulut gök gürültüleri halinde şehrin üstüne tırmanıyordu. Her taraf kapkaranlıktı. Ne şehirde ne ırmakta tek bir ışık vardı. Sadece topların ağız alevleri karanlığın içinde şimşek gibi çakıyordu.

Şehirde kimseler uyumuyordu. Şehrin bir köşesinde, titiz bir gizlilik içinde Kurucu Meclis Komitesi daimi toplantı halindeydi. Si-

lahlı ve teçhizatlı subayların meydana getirdiği toplulukların gönüllüleri, sinirlilik havası içinde evlerinde bekliyorlardı. Şehir halkı pencerelerinin önünde ayakta durmuş, karanlıklar içinde bir şeyler görmeye çalışıyorlardı. Dışarda devriyeler birbirlerine sesleniyorlardı. Uzun süren sessizliklerin arasında, doğuya doğru konvoyları götüren lokomotiflerin boğuk ve tasalı düdük sesleri duyuluyordu.

Pencerelerinde dikilenler, göğün bir ucundan öteki ucuna kayan yılankavî bir ışık gördüler. Volga'nın çağıltıyla akan suları, rıhtımlara bağlı gemilerle mavnaların çevresini aydınlatarak parıldadı. Irmağın çok üstünde, buğday silosu ile binalara, kilisenin çan kulesinin okuna, efsaneye göre gezginci rahibe Şüzan'ın topladığı paralarla yapılan kadınlar manastırının üzerini kaplayarak yükseldiğini gördüler.

Gök ikiyi bölünmüştü sanki. Çılgınca esen rüzgâr, ocakların bacalarında insanın içine kasvet verircesine uğuldadı.

Çekler taarruza kalkıyorlardı.

* * *

Çekler, birbirinden ayrı kollar halinde Kriaj istasyonu, demiryolu köprüsü, yağ fabrikası ile ırmağın ötesindeki mahallelerin üzerinden ilerliyorlardı. Arazinin inişli çıkışlı oluşu, bent ve söğütlükler ilerlemelerini zorlaştırıyordu.

Şehrin anahtarları, dış mahalleleri şehre bağlayan ahşap köprüyle demiryol köprüsüydü. Meydanda, buğday silosunun arkasında mevzilenmiş olan Bolşevik topçusu, yaklaşan Çekleri ateş altına alıyordu. Topların sesi ile alevleri, komutanlarının tecrübelerine güvenmeyen kızıl birliklerin moralini güçlendiriyordu.

Çekler gece sona ererken bir kurnazlık düşündüler. Siloya bitişik barakalarda Polonyalı mülteciler karıları ve çocuklarıyla yaşıyorlardı. Önce Çeklerin bunlardan haberi yoktu. Top mermileri silonun üzerinde patlamaya başlayınca, korkudan deliye dönen Polonyalılar, kalabalık halinde barakalardan fırlayıp sığınacak bir yer aramaya başladılar. Kızıl topçu erleri, kalabalığı topların yanından küfredip tomarlarla kovalıyorlardı. Altı pusluk toplar gümbürderken, kulakları sağırlaşıp gözleri görmez olan mülteciler, çil yavrusu gibi dağıldılar.

Ama bu sefer, ambarlar tarafından yeniden bir kadın kalabalığı koşuştu.

— Ateş etmeyin, diye bağırıyorlardı. Acıyın bize, ateş etmeyin!

Polonyalı kadınlar her yönden koşup topların etrafını çeviriyor, tomar ağaçları yakalıyor, gürültüden şaşkına dönen erleri sıkıca tutuyor, boyunlarına, sakallarına asılıyor, yerlere yıkıyorlardı... Kadınların bluzlarının altında asker ceketleri, eteklerinin altında da süvari külot pantolonları vardı.

Erlerden biri:

— Sakının arkadaşlar, diye bağırdı. Bunlar Çek askerleri!

O anda bir tabanca mermisi beynini parçaladı... Erlerin bir kısmı boğuşmaya devam ederken bir kısmı da kaçıyordu... Bu arada Çekler topların mekanizmalarını çıkarmış, ateş ederek geri çekiliyorlardı. Sonra toprağın altına girip kaybolmuşçasına, ambarların arkasında gözden kayboldular.

Batarya muharebe dışı bırakılmış, makineli tüfekler susmaya zorlanmıştı. Çekler, Volga'ya kadar dış mahalleleri sararak ilerliyorlardı.

* * *

Sabahleyin bulutlar dağıldı. Yakıcı bir güneş, Dimitri Stepanoviç'in evinin kirli pencerelerini aydınlattı. İki dirhem bir çekirdek giyinen doktor, çökük gözleriyle –bütün gece yatmamıştı– masaya oturmuştu. Fincan tabakları, tepsi ve bulaşık çalkalama kabı izmarit doluydu. Doktor arada bir dişleri kırık bir tarak çıkarıyor, alnına dökülen aklaşmış saçlarını tarıyordu. Her bakanlık görevini yapmak üzere gelip almalarını bekliyordu. Doktor doymak bilmez bir ihtirasın çemberine düşmüş gibiydi.

Tamamen ölü bir şehir görüntüsüne bürünen Samara'da, pencerelerin altındaki "Yücelik" sokağından yaralılar geçiyordu. Bazıları yaya kaldırımına oturup sırtlarını duvara dayıyorlardı. Kanlı bezleri pansuman olarak kullanmışlardı. Boş pencerelere bakıyorlardı: Bir bardak su, bir dilim ekmek isteyecek kimse yoktu görünürlerde.

Güneş, gece çıkan fırtınanın serinletemediği sokağı kavuruyordu. Irmağın ötesinden gümbürtüler, bağrış çağrışlar geliyordu. Yücelik sokağından, kireç tozlarını havalandırarak hızla bir oto-

mobil geçti. Otomobilin içinde askeri komiserin simsiyah ağızlı çürümüş yüzü fark edildi. Otomobil ahşap köprüye doğru bayırı indi. Sonradan öğrenildiğine göre bir obüs mermisi otomobili içindekilerle birlikte havaya uçurmuştu.

Sanki zaman durmuş, muharebe sonu gelmeyecekmiş gibi uzuyordu. Şehir nefes almaz olmuştu. Daha önceden beyaz elbiselerini giyen sosyete hanımları, başlarını yastıklara gömüp yatmışlardı. Kurucu Meclis Komitesi, un fabrikatörünün ikram ettiği sabah çayını içiyordu. Bodrum katındaki bakanların yüzleri solgundu... Irmağın ötesinden hâlâ gümbürtüler, bağrış çağrışlar geliyordu...

Öğleye doğru Dimitri Stepanoviç pencereye sokuldu, masmavi sigara dumanını daha fazla teneffüs etmeye imkân olmadığı için pencerenin kanatlarını açtı, derin derin nefes aldı. Dışarda bir tek bile yaralı yoktu. Pencerelerin çoğu açılıyordu. Bir yerde perdelerin arasından bir baş görünüyor, bir başka yerde heyecanlı bir yüz kıpırdıyordu. Kapılardan başlar uzanıyor, sonra kayboluyordu. Şehirde Bolşeviklerden eser kalmadığı anlaşılıyordu...

Peki ama ırmağın ötesindeki silah sesleri de ne oluyordu? Ah! Yarabbim, ne sıkıntılı bir durum!..

Birden bir mucize oldu sanki! Yolun köşesinde, uzun bacaklı, uzun boylu bir subay göründü, bir an durdu, sonra sokağın ortasından yürümeye başladı. Subayın elbiseleri kar gibi beyazdı. Belinden sarkan kılıcı çizmelerini dövüyordu. Öğle güneşinin altında apoletleri, eski rejimin mutluluğunu yansıtırcasına altın gibi parlıyordu...

Dimitri Stepanoviç'in içinde, unutulmuş da sonradan hatırlanmış bir şey, bir hıncın hâtırasını hatırlatan bir şey uyanıverdi. Beklenmedik bir çeviklikle pencereden sarktı ve subaya:

— Yaşasın Kurucu Meclis! diye bağırdı.

Üsteğmen karşılık olarak, doktorun tombul yüzüne bakarak göz kırptı ve esrarlı bir ifadeyle:

— Bakalım, dedi.

Pencerelerden başlar sarkıyordu. Subaya sesleniyorlar, soru soruyorlardı.

— Subay efendi... Ne haber? Şehri aldılar mı? Bolşevikler gitti mi?

Dimitri Stepanoviç beyaz kasketini giydi, bastonunu aldı, aynaya bir göz attıktan sonra çıktı. Dışarda, âyinden sonra olduğu gi-

bi muazzam bir kalabalık vardı. Zaten o sırada uzaktan çan sesleri gelmeye başlamıştı. Neşeli ve gürültülü kalabalık yol kavşaklarında toplanıyordu.

Dimitri Stepanoviç'in müşterilerinden gerdanlı bir hanım, doktorun kolunu tuttu. Sevimsiz şapkasını süsleyen çiçekler naftalin kokuyordu.

— Doktor, baksanıza, Çekler geldi!

Etrafını kadınların çevirdiği Çek, ellerinde süngüleri yol kavşağında duruyorlardı. Biri sakalsız, öteki iri siyah bıyıklıydı. Bir gülümsemeyle ileri uzanan dudaklarıyla çatıların üzerine, pencerelere, insanların yüzlerine göz atıyorlardı.

Zarif, sipersiz küçük başlıkları, sol kollarına dikilmiş işaretleriyle madeni düğmeli ceketleri, deri çantaları ve kütüklükleriyle, kararlı yüzleri, saygılı bir hayret, bir hayranlık uyandırıyordu. Sanki bu iki adam başka bir gezegenden "Yücelik" sokağına düşmüşlerdi.

Kalabalık içinden bir grup memur hep bir ağızdan:

— Hurra! Yaşasın Çekler! diye bağırıyorlardı. Omuzlarımızda taşıyalım onları!

Dimitri Stepanoviç, dirsekleriyle kalabalık arasından yol açarak, nefes nefese iki Çek erinin yanına vardı. Onlarla konuşmak, lâyık oldukları biçimde kutlamak istiyordu. Ama heyecandan boğazı kurumuştu. Yüce görevin kendisini beklediği gizli yere doğru hızlı hızlı yürüdü.

Un fabrikasının mahzeni bomboştu. Gözleri yakan sigara dumanı, izmaritlerle tepeleme dolmuş kül tablaları ve masanın ucunda, uzun burunlu insan resimlerinin çizildiği kâğıtların üzerine başını dayamış uyuyan sarışın bir adam...

Dimitri Stepanoviç adamın omzuna dokundu. Uyuyan adam derin derin içini çekti, uykudan dumanlanan mavi gözleriyle baktı:

— Ne var? dedi.

Dimitri Stepanoviç ciddi bir ifadeyle:

— Hükümet nerede? diye sordu. Sağlık Bakanı yardımcısı konuşuyor seninle.

Öteki:

— Ha! Doktor Bulavin, siz misiniz? dedi. Hay kör şeytan! Ben de burada... Peki şehirde ne var ne yok?

— Daha her şeyin hesabı görülmedi. Ama sonuna geldik. Çek devriyeleri "Yücelik" sokağında dolaşıyor.

Sarışın adam, takma dişli ağzını açarak bir kahkaha attı.

— Olur şey değil! Hayret! Öyleyse hükümet burada saat üçte toplanacak. İşler yolunda giderse, bu akşam daha iyi bir yere taşınacağız...

Dimitri Stepanoviç'in kafasından korkunç bir varsayım geçti.

— Affedersin... Parti Merkez Komitesi üyelerinden biriyle mi konuşuyorum? Yoksa siz Avksentief misiniz?

Sarışın adam: "Özür dilerim..." dercesine belirsiz bir hareket yaptı. Telefon çalmaya başladı. Masanın üzerindeki ahizeyi aldı.

— Haydi, doktor, dedi. Şu anda sizin bulunacağınız yer sokak... Taşkınlıklara müsaade etmemeniz gerektiğini hatırlayın... Aydın burjuvazinin bir temsilcisisiniz. Halkın taşkınlığını yatıştırın... Aksi takdirde bilirsiniz –gözünü kırptı– daha sonra üzücü durumlar doğar...

Doktor çıktı. Bütün şehir sokaklara dökülmüştü. Herkes birbirini selamlıyor, kucaklaşıyor, Paskalya'da olduğu gibi birbirini kutluyordu. Bu arada da birbirlerine haberleri iletiyorlardı.

— Binlerce Bolşevik yüzerek geçmek için Samarka ırmağına atlamış.

— Çoğu ölmüştür herhalde...

— Birçoğu boğulmuş...

— Hem de yığınlar halinde!..

— Çok doğru... Şehrin aşağısında bütün Volga cesetlerle kaplanmış.

— Allahıma şükürler olsun... Günah değil bence böyle düşünmek...

— Elbette değil. Köpek köpek gibi gebermelidir...

— Beyler haberiniz var mı? Kilise bakıcısını kuleden aşağı atmışlar...

— Kim atmış? Bolşevikler mi?

— Bir daha çan çalmasın diye... Söylendiğine göre kapıyı vurup gider gibi... Bir başkasını atsalardı aklım ererdi ama, neden kilise bakıcısını aklım ermedi doğrusu?

— Nereye gidiyorsun baba?

— İniyorum. Ambara bir göz atacağım, yerinde mi diye...

— Deli misiniz siz? Rıhtımlarda hâlâ Bolşevikler var.

— Dimitri Stepanoviç, sabırsızlıkla beklediğimiz bu güzel gün geldi nihayet!.. Nereye gidiyorsunuz? Bu endişeli haliniz de ne oluyor?

— Bakan yardımcılığına seçildim...

— Tebrik ederim ekselans...

— Pek önemli değil o kadar... Henüz Moskova'yı alamadık...

— Doktor, hele bir nefes alalım, size teşekkür edeceğim. Kalabalığın arasında, eski rahat, emin hayatın sembolü olan sarı sırmalı apoletler dolaşıyordu. Bir subay müfrezesi muntazam adımlarla geçti. Yanlarında da onlara ayak uydurmaya çalışan çocuklar yürüyordu. Zarif kadınlar gülüyorlardı. Kalabalık Sadovaya sokağından "Yücelik" sokağına dönmüş, madam Kurlina'nın yeşil fayans kaplı lüks otelinin önünden geçiyordu.

Bir adam ileri atıldı.

— Ne var? Ne oluyor?

— Subay efendi, şu avluda kesik odun yığınlarının arkasında saklanmış iki Bolşevik var...

— Peki... Siz yolunuza devam edin efendiler, durmayın...

— Subaylar nereye koşuyor?

— Paniğe kapılmayın efendiler, sakin olun...

— Çek taraftarlarının izini kovalamışlar!

— Dimitri Stepanoviç kenara çekilelim, ne olur ne olmaz...

Silahlar patladı. Kalabalık geri döndü. Herkes koşuşuyor, şapkaları başlarından düşüyordu. Dimitri Stepanoviç nefes nefese Yücelik sokağına ulaştı. Kendini olaylardan sorumlu buluyordu. Meydana varınca II. Aleksandr'ın heykelinin çevresini örten tahta sütuna bakarak gözlerini kırpıştırdı. Kolunu uzatıp ciddi bir ifadeyle ve yüksek sesle:

— Rusya'ya ait ne varsa Bolşevikler hepsini yıkmak istiyorlar, dedi. Rus halkının tarihini unutması için ellerinden geleni yapmak istiyorlar. Burada koruyucu Çar adına dikilen, kimseye zararı olmayan bir abide yükseliyor. Bu saçma tahta yığınlarını ve iğrenç bezleri söküp atın!

Doktorun halka ilk söylevi böyle oldu. Görünüşlerine göre mağaza tezgâhtarı oldukları anlaşılan kasketli gençler hep bir ağızdan:

— Kırın her şeyi, diye bağırdılar.

Koparılan tahtaların çatırtısı duyuldu. Dimitri Stepanoviç yoluna devam etti. Kalabalık gittikçe seyrekleşiyordu. Öteki sahilde devam eden silah sesleri daha iyi duyuluyordu. Samarka ırmağının kenarında, doktorun önünde, ıslak donlu, çıplak denecek bir adam koşuyordu. Koyu renk saçları gözlerine dökülüyordu. İri gövdesi dövmeliydi. Çıplak adamı gören kadınlar çığlık çığlığa bir kapının aralığına kaçıştılar. Adam birden dönerek, Volga istikametinde bayıra doğru koştu. Arkasından önce üç kişi, sonra daha başkaları, yarı çıplak, ıslanmış, nefes nefese kovalıyorlardı.

Sokakta biri:

— Bolşevik bunlar! diye bağırdı. Öldürün!

Hepsi de silah seslerinden korkan uzun bacaklı kuşlar gibi bayıra doğru, iskelelere doğru döndüler. Kendini heyecana kaptıran Dimitri Stepanoviç de koşuyordu.

Kirpiksiz, eğri burunlu, cılız birini yakaladı:

— Yeni hükümetin bakanıyım, dedi. Buraya derhal bir makineli tüfek getirmek gerek! Çabuk koşun, emrediyorum size...

Zayıf adam, memnun olmayan bir ifadeyle dilini oynatarak:

— Rusça bilmem, diye karşılık verdi.

Doktor adamı itti. Gerçekten acele etmek gerekiyordu. Çekleri ve makineli tüfeği bulmak için kendi gitmeye karar verdi. Yarısı koparılmış bir yıldızın sallandığı demir bir kapı sundurmasının yanında bir Bolşevik daha gördü. Zenci zannedilecek kadar yanmıştı yüzü. Başı usturayla traş edilmişti. Çenesinde Tatarlarınkini andıran bir sakal vardı. Asker ceketi yırtılmıştı. Omzundan kan sızıyordu. Isırmaya hazır bir köpek gibi dişlerini göstererek başını döndürüp duruyordu. Ölmek için bile çok zorluk çektiği anlaşılıyordu.

Kalabalık etrafını sarmıştı. Bilhassa kadınlar öfkeli öfkeli bağırışıyorlardı. Birçoğu şemsiyelerini, bastonlarını, sıkılmış yumruklarını sallıyorlardı... Merdivenlerin basamaklarında emekli bir general, bütün sesleri bastırmaya çalışarak bağırıyor, yumrukları-

nı sallayarak tehdit ediyordu. İri kasketi dazlak kafasında kaymıştı. Boynunda bir madalya sallanıyordu.

— İşini bitirin efendiler. Bu bir komiser. Acımayın! Benim de oğlum kızılların arasında. Ne felâket!.. Yalvarırım size efendiler, oğlumu bulup getirin bana. Gözünüzün önünde onu öldüreceğim. Öz evlâdımı öldüreceğim... Bunun da parçasını bırakmayın...

Heyecanlanmış olan Dimitri Stepanoviç: "Her türlü müdahale faydasız" diye düşünüyordu. Uzaklaştı, geri dönüp baktı. Bağrışmalar yatışmıştı. Az önce yaralı komiserin ayakta durduğu yerde bastonlar, şemsiyeler kalkıp kalkıp iniyordu... Kimse bağırmıyordu... Sadece bastonların sesi duyuluyordu.

General merdivenin üzerinden bakıyor, bir orkestra şefi gibi burnunun üzerine düşen kasketinin önündeki elini yumuşak yumuşak sallıyordu.

Noter Mişin, Dimitri Stepanoviç'e yetişti. Çenesine kadar ilikli pis bir redingot giymişti. Gözlüğünün bir camı düşmüş, yüzü şişmişti.

— Öldürdüler, dedi. Şemsiyelerle öldürdüler... Çok korkunç, yargılamadan adam öldürmek çok feci... Ah! Doktor, Samarka ırmağının kenarında tüyler ürpertici olayların geçtiği söyleniyor...

— Öyleyse gidelim oraya... Biliyorsunuz hükümetin üyesiyim...

— Biliyorum... Çok memnun oldum...

Dimitri Stepanoviç, hükümet adına, altı subaylık bir müfrezeyi durdurdu ve nahoş olayların olduğu ırmak kıyısına gitmek için kendisine refakat etmeleri emrini verdi.

O sırada bütün Çek devriyeleri yol kavşaklarını tutmuşlardı. Zarif kadınlar Çeklere çiçek veriyor, hemen oracıkta Rusça öğretiyor, kahkahalarla gülüyorlardı. Kadınlar öylesine bir çaba gösteriyorlardı ki, şehir, bir kelimeyle Çeklerin tutsaklık yıllarında nefret ettikleri Rusya, yabancıların hoşuna gitsin istiyorlardı.

Samarka'nın kokmuş sahillerinde gönüllüler, kenar mahallelere kaçan son kızılları da öldürüyorlardı. Dimitri Stepanoviç geldiğinde iş işten geçmişti. Kızıllardan ahşap köprüyü geçebilenler, ya da yüzerek ırmağı aşanlar gemilere ya da mavnalara çıkıp Volga'dan yukarı gidiyorlardı. Dalgaların yaladığı bir yığın ceset sa-

hilde yatıyordu. Yüzlercesi ise Volga tarafından sürüklenip götürülmüştü.

Ters dönmüş, çürümüş bir kayığın üzerine, kolunda üç renkli kurdele bulunan Goviadin oturmuştu. Sarı saçları terden ıslanmıştı. Bembeyaz gözlerinin bebekleri güneşte parlayan ırmağa bakıyordu. Yanına sokulan Dimitri Stepanoviç ciddi bir ifadeyle:

— Milis komutan yardımcısı burada nahoş olayların cereyan etteğini haber verdi, dedi. Hükümetin emrine göre...

Doktor sözünü tamamlayamadı: Goviadin'in elinde saç ve kana bulanmış bir meşe sopası vardı.

Durgun bir sesle:

— Al bir tane daha gidiyor, dedi.

Ağır ağır yerinden kalktı, suya sokuldu; usturayla kazınmış bir baş suyu yararak ilerliyordu. Ellerinde sopa bulunan beş kişi Goviadin'in yanına geldi. O zaman Dimitri Stepanoviç, Bavyera rakısı içen subayların yanına döndü. Temiz önlüklü açıkgöz bir satıcı arabasını satışa çıkarmaya fırsat bulmuştu.

Doktor, subaylara, faydasız canavarlıklara son verilmesi zarureti üzerine bir nutuk çekti. Bu sözleri söylerken Goviadin'i ve suda yüzen başı gösteriyordu. Az önceki uzun bacaklı, pırıl pırıl elbiseli subay köpük beyazı bıyıklarını oynattı, tüfeğini omuzlayıp ateş etti. Baş suyun içinde kayboldu.

Bunun üzerine Dimitri Stepanoviç, üzerine düşen görevi yapmış olmanın rahatlığı içinde şehre döndü. Hükümetin ilk toplantısına geç kalmak istemiyordu.

Çizmeleriyle toz kaldırarak nefes nefese bayırı çıktı. Nabzı en azından yüz yirmi atıyordu. Gözlerinin önünde baş döndürücü umutlar canlanıyordu: Moskova seferi, bin altı yüz kilisenin çanlarının çalışı ve kim bilir belki de başbakanlık koltuğu... Devrim ne garip şeydi. Tepetaklak olurken, daha dönmeye vakit bulamamıştı ki devrimci sosyalistler, her cinsten sosyal demokratlar, arabanın tekerlekleri altında cansız yatıyorlardı... Hayır, hayır, yeter artık solculuk denemeleri. Kâfi!

VII

Ekaterina Dimitrievna, alçak tavanlı odada, geniş yeşil yapraklı çiçeğin önünde oturmuş, gözyaşlarının ıslattığı küçücük mendilini avucunda sıkıyordu.

Yağmur, camları hava kabarcıklarıyla dolu küçük pencereyi kamçılıyordu. Avludaki akasya sallanıyordu. Azak denizinden bulutlar getiren rüzgâr duvar kâğıtlarını hışırdatıp sallıyordu.

Katya mektup yazıyordu:

"Daşa, Daşa'cığım, ne kadar umutsuz olduğumu tahmin edemezsin. Vadim öldü. Dün akşam, ev sahibim yarbay Tetkin söyledi. Önce inanmadım. Haberi kimden öğrendiğini sordum. Cepheden yeni dönmüş, Kornilof taraftarı Valeryan Onali adında birisinin adresini verdi. Gece yarısı indiği otele koştum. Herhalde sarhoştu. Beni odasına çıkardı, şarap ikram etti... Çok korkunç... Buradaki insanların ne durumda olduklarını tahayyül bile edemezsin... 'Kocam öldü mü?' diye sordum. Düşün bir kere, Onali, Vadim'in alay arkadaşı. Omuz omuza savaşmışlar... Her gün görüşüyorlarmış... Onali, sanki alay eder gibi soruma karşılık verdi: 'Evet, öldü, sakin olun kızım, cesedini sineklerin yediğini gördüm.' Sonra: 'Roçin, diye ekledi, aramızda şüpheli bir kişiydi. *Talihi varmış da* muharebe alanında öldü...' Ne Vadim'in öldüğü zamanı, ne de öldüğü yeri söyledi... Yalvardım, ağladım... Bunun üzerine: 'Kimin ne zaman öldüğünü hatırlamama imkân var mı?' dedi. Ve kendisini, kocamın yerini almak için teklif etti... Ah! Daşa, insanlara güven olmayacak mı? Bir deli gibi otelden kaçtım...

"Vadim'in öldüğüne inandıramıyorum kendimi... Ama nasıl inanmazsın? Bu adamın yalan söylemeye ne ihtiyacı var?.. Yarbay da doğru olabileceğini söyledi... Bu arada Vadim'den cepheden gönderdiği çok kısa bir mektup almıştım. O da Vadim tarafından yazılmışa benzemiyordu... Paskalya'dan sonra ikinci haftaydı... Adımı yazmamıştı mektubun başına... İşte kelimesi kelimesine mektup: 'Sana para gönderiyorum. Seni görmem imkânsız. Ayrıldığımız zaman söylediğin sözü unutmuyorum. Bir adamın katil olmaktan vazgeçip geçemeyeceğini bilmiyorum. Nasıl oldu da bir

katil oldum anlamıyorum... Bunu düşünmemeye çalışıyorum, ama gene düşünmem ve buna göre hareket etmem gerekecek... Ancak bu duygudan sıyrıldığım zaman, şayet bir gün sıyrılabilirsem, tekrar görüşürüz...'

"Hepsi bu kadar Daşa. Ne gözyaşı döktüm bilsen! Demek ölmek için terk etmiş beni. Onu alıkoymak, çağırmak, kurtarmak için ne yapmalıydım? Elimden ne gelirdi? Bütün gücümle göğsümde sıkmak... Hepsi o kadar... Son zamanlarda benim varlığımdan habersiz gibiydi... Her yerde devrim, gözünü dikmiş ona bakıyordu. Ah! Bir şey anlamaz oldum artık. Yaşamamız zorunlu mu? Her şey yıkıldı... Fırtınaya yakalanan kuşlar gibi Rusya'da dolaşıp duruyoruz... Neye yarar ki? Şayet akıtılan bütün kanların, çekilen bütün acıların, katlanılan azapların pahasına evimizi, sevimli yemek odamızı, iskambil oynamak için masaya oturan dostlarımızı tekrar bağışlasalardı bize, gene mutlu olabilir miydik acaba?.. Mazi öldü artık Daşa, tamamen kayboldu... Bizim hayatımız tamamlandı artık, sıra başkalarında. Bizden daha güçlü, daha iyi insanların hayat..."

Katya kalemi bıraktı elinden, tortop ettiği küçücük mendiliyle gözlerini kuruladı. Camların üzerinde yağmurun parıldadığı pencereye baktı. Bahçedeki akasya, sanki rüzgârın saçlarını çekiyormuşçasına hiddetten eğilip kalkıyordu.

Katya kalemi tekrar aldı, yazmaya devam etti:

"Vadim cepheye gitmişti. Bahar geldi. Ömrüm beklemekle geçiyor. Ne acınacak durum! Meğer boşuna bekliyormuşum onu... Pencereden baktığım bir akşamı hatırlıyorum. Akasyanın tomurcukları açıyordu... Bir serçe sürüsü dalların üzerinde telaşlı telaşlı uçuşuyordu. O anda kendimi o kadar mutsuz, o kadar yalnız hissettim ki... Kendimi bir yabancı, kendi memleketimde yabancı hissettim... Savaş sona erdi, devrim de sona erecek. Rusya bambaşka bir memleket olacak. İnsanlar çarpışıyor, tükeniyor, azap çekiyorlar. Ama ağaçlar tıpkı geçen ilkbaharda olduğu gibi, her ilkbaharda olduğu gibi gene çiçek açıyor... Ya şu ağaç, şu kuşlar –bütün tabiat– benden uzaklaşıyor. Uzaklara, çok uzaklara gittiler. Kendi hayatlarını yaşıyorlar ve ben artık hiçbir şeyi anlamıyorum...

"Çektiğimiz azaplar neye yarayacak Daşa? Yoksa bütün bu çektiklerimiz boşuna mı?.. Olamaz böyle şey... Bizler, yani kadınlar, sen, ben, sadece kendi küçük dünyamızı bilebiliyoruz. Ama çevremizde olup bitenler, tüm Rusya kor gibi ateş! Yeni bir mutluluk verinemeye gücü yetmez. Şayet insanlar bu mutluluğa inanmasaydılar, birbirlerinden bu kadar nefret eder, birbirlerinin kökünü kazırlar mıydı?.. Her şeyimi kaybettim. Kendi kendimi ne yapacağımı bilemiyorum. Ama görüyorsun ki hâlâ yaşıyorum, çünkü utanıyorum. Utancım korkudan değil, başımı bir trenin altına koymaktan, bir çengele halat bağlamaktan utanıyorum...

"Hiçbir şeyin bana maziyi hatırlatmaması için yarın Rostof'dan ayrılıyorum. Ekaterinoslav'a gidiyorum. Orada dostlarım var. Bir şekercide tezgâhtarlık yapmamı öğütlediler. Belki Daşa sen de güneye gelmek istersin, değil mi? Söylendiğine göre Petrograd'da işler daha da kötüymüş...

"Aradaki fark şu: Dünyanın sonu da gelse bir kadın sevdiği adamı asla terk etmez... Oysa Vadim gitti... Kendinden emin olduğu sürece o da sevdi beni... Petersburg'da haziran ayını hatırlar mısın? Mutluluğumuzu nasıl da ısıtıyordu güneş!.. Kuzeyin o soluk güneşini hiç unutmayacağım... Vadim'den bana hiçbir şey kalmadı, ne bir fotoğraf, ne bir biblo... Sanki aramızda olanlar bir düşmüş gibi... Bir şeyi kabul edemiyorum, Daşa, kabul edemiyorum: Vadim'in yokluğunu... Aklımı kaçırırım yoksa... Zaten hayatım hüzünlü, faydasız geçti..."

Katya artık yazamıyordu. Mendili sırılsıklam olmuştu. Oysa bu çerden çöpten, günlük şeyleri kız kardeşine yazması gerekliydi. Durmadan yağan yağmurun gürültüsünde bu kelimeleri, düşüncesini de, duygularım da koymadan yazıyordu. Hayat pahalılığından, hububat fiyatlarından bahsediyordu: "Kumaş yok, iplik yok. Bir iğneye 1500 ruble ya da iki canlı domuz istiyorlar. Bizim avluda oturan on yedi yaşındaki bir genç kız gece eve çırılçıplak döndü. Kızcağızı sokağın ortasında soymuşlar. Pestilini çıkarıncaya kadar da dövmüşler. Bilhassa potinlerin peşindeler..."

Katya arkasından Almanların belediye bahçesinde askeri bandoya konserler verdirdiğinden, sokakları süpürttüklerinden, buğday, yağ ve yumurtayı trenler dolusu Almanya'ya gönderdik-

lerinden bahsetti... Halkla işçiler Almanlardan tiksiniyorlardı, ama kimselerden yardım göremeyeceklerini bildikleri için susuyorlardı.

Katya bütün bu havadisleri yarbay Tetkin'den öğreniyordu. "Yarbay Tetkin bana nazik davranıyor, ama görünüşte, bir boğazı fazladan beslemek onun hoşlanacağı şeylerden değil. Şimdilik karısı bu konudan bahsetmek için kendisini sıkıntıya sokmuyor."

Katya şunları da yazıyordu:

"Eveli gün yirmi yedi yaşıma bastım, ama daha fazla gösteriyorum... Ah! Allahım, bütün bu olanlardan sonra... Ama şimdi artık bunun da hiç önemi yok..."

Mendilini yeniden aldı.

Katya mektubunu Tetkin'e verdi. Tetkin mektubu ilk fırsatta Petrograd'a göndereceğine dair söz verdi. Ama uzun süre, hatta Katya gittikten sonra da mektubu cebinde sakladı. Kuzeyle mektuplaşmak çok zordu. Posta çalışmıyordu. Sadece, her şeyi yapmaya hazır özel ulaklar çok pahalıya ödeterek mektupları yerine götürmeyi üzerlerine alıyorlardı.

* * *

Katya hareketinden önce, Samara'dan getirdiği bir iki parça eşyasını sattı. Doğum yıllarından birinde hediye edilmiş yakut taşlı bir yüzüğü sakladı sadece. Çok uzun yıllar önceydi. Savaştan önceydi. Petersburg'da bir bahar günüydü. Hatırası öylesine uzak bir döneme aitti ki gençlik yıllarının tükendiği sisli şehre Katya'yı bağlayan bir bağ kalmamıştı artık... Rahmetli kocası Nikolay İvanoviç, Daşa ile Katya, üçü birlikte Neski'ye gitmişler, yakut taşlı bir yüzük almışlardı... Yemyeşil bir alev gibi yanan yüzüğü küçük parmağına geçirmişti. İşte eski hayatından kala kala sadece bu yüzük kalmıştı...

* * *

Rostof garından aynı anda birçok tren kalkıyordu. Kalabalık arasında sıkışan Katya, geç kalmış olmasına rağmen üçüncü vagonlardan birine binebildi. Yamalı çamaşır bohçasını dizlerinin üzerine koyup kapının yanına oturdu. Manzara gözlerinin önün-

den geçiyordu. Don ırmağının alçak sahilleri, yemyeşil tarlalar, ufukta yükselen dumanlar, Almanların eline geçmemiş olan Bataysk'ın sisli dolayları...

Dik tepenin dibindeki, yarısı sular altında kalmış balıkçı köyleri, toprak evler, bahçeler, ters dönmüş kayıklar, bir balık ağını peşlerinden sürükleyerek ırmak kenarında yürüyen çocuklar... Sonra uzakta üçgen şeklindeki yelkenleriyle çarşaf gibi Azak denizi. Ondan sonra Tuganrog'un tütmeyen bacaları... Step. Mezarlıklar. Terk edilmiş madenler. Kireç tepelerinin kenarlarında iri iri görünen kasabalar. Masmavi gökte uçuşan çaylaklar. Uçsuz bucaksız stepler gibi hüzünlü tren düdükleri. Garlardaki suratı asık mujikler. Almanların çelik miğferleri...

Katya ihtiyar bir kadın gibi eğilmiş, kompartımanın kapısından bakıyordu. Yüzü hüzünle birlikte öylesine hoş bir cazibeyi yansıtıyordu ki hemen yanına oturmuş olan bir Alman askeri, tanımadığı bu Rus kadınını uzun uzun hayranlıkla seyretti. Madeni çerçeveli gözlükleriyle bu zayıf ve yorgun yüzde de aynı hüzün havası vardı.

Alçak sesle Almanca:

— Suçlular cezalandırılacak madam, dedi. Zamanı gelecek onun da. Almanya'da da aynı şey olacak, dünyanın her yerinde de. Büyük yargı... Sosyalizm, işte yargıcın adı...

Katya önce Alman askerinin kendisine söylediğini anlamamıştı. Gözlerini kaldırdı, camları parlayan madeni çerçeveli iri gözlüklere baktı. Alman dostça bir baş hareketiyle Katya'yı selamladı.

— Madam Almanca konuşur mu?

— Evet.

Alman ayaklarını altına aldı. Başını öylesine eğdi ki gözleri, gözlüklerinin üzerinden Katya'ya bakıyordu.

— Bir insan çok üzüldüğü zaman, bu üzüntüsünün nedenlerinin mantığı onu teselli eder. İnsanlık tarihini en ince ayrıntılarına kadar inceledim. Uzun süren bir dinlenmeden sonra yeniden felâketler dönemine giriyoruz. İşte çıkardığım sonuç: Büyük bir uygarlığın yıkılışının başlangıcını yaşıyoruz. Ari dünya daha önce yaşadı bunu. Barbarların Roma'yı yaktıkları IV. yüzyılda. Birçokları devrimizi o devirle bir tutmaya meyilli. Ama aldanıyorlar. Roma

Hıristiyanlık düşüncesiyle yıkıldı. Barbarlar sadece Roma'nın kadavrasını parçaladılar. Modern uygarlık sosyalizm sayesinde yeniden kurulacak. Orada yıkımla sonuçlandı; şimdi ise yaratma olacak. Hıristiyanlığın en yıkıcı fikirleri; eşitlik, uluslararası birlik düşüncesiyle, fakirliğin zenginlere karşı moral üstünlüğüdür. Roma'yı, lüks içinde yüzen bu korkunç paraziti besleyen barbarların düşünceleriydi. Romalıların Hıristiyanlardan bu derece korkmasının ve onlara zulmetmelerinin nedeni budur işte. Ama Hıristiyanlıkta yaratıcı güç yoktu, çalışmayı örgütlemiyordu. Yeryüzünde sadece yıkmakla yetiniyor, geri kalanını da öteki dünya için vaat ediyordu. Hıristiyanlık cezanın ve kırıp geçirmenin kılıcından başka bir şey değildir. Hıristiyanlık ideal bir yaşantıda da, cennette de Roma İmparatorluğu'nun geriye dönük, memur zihniyetli, aşama sırasınca bir sınıf rejiminden başka vaat edebileceği bir şey yoktu. Başlıca hataları bunlardı. Hıristiyanlığa karşıt olarak Roma düzen fikrini öne sürüyordu. Ama düzensizlik, genel kargaşalık, o sırada Roma surlarına taarruz etmenin zamanını bekleyen barbarları oyalayan bir düştü. Nihayet o saat geldi çattı. Şehirlerin yerinde dumanları tüten harebelerden başka bir şey yoktu. Barbarların arabaları altında ezilen, arabalara bağlanarak sürüklenen cesetler yollara serpilmişti. Hiçbir kurtuluş yolu yoktu, çünkü Avrupa, Küçük Asya ve Afrika bir baştan öbür başa tutuşuyordu. Romalılar, tıpkı yakalanan kuşlar gibi dünyayı ateşe veren bu yangının içinde çırpınıp duruyorlardı. Barbarlar hepsini mahvediyorlardı. Ormanlardaki yırtıcı hayvanlar onları parçalıyor; çöllerde açlık, hararet ya da soğuktan ölüyorlardı. O devirde yaşamış birinin kitabından okuduğuma göre bir Roma valisinin karısı olan Proba ile iki kızı gece bir kayığa binmiş, Alarik'in Cermenlerinin birden girdikleri Roma'dan kaçmışlardı. Tiber ırmağı üzerinde giden kadınlar, alevlerin şehri sardığını gördüler. Dünyanın sonu demekti bu...

Alman asker çantasını açmıştı. Çantadan üzeri yıpranmış deriyle kaplı kalın bir not defteri çıkardı. Devamlı bir gülümsemeyle bir süre defteri karıştırdı.

Katya'nın kanepesine oturarak:

— İşte, dedi. Yıkılmadan önceki Romalılar hakkında size daha kesin bir fikir verebilmek için Amiyen Marselin'den bir pasaj okuyacağım. İşte onun kaleminden dünya hâkimlerinin portresi:

"İpekli uzun pembe mantoları rüzgârda uçuşarak, her türlü hayvanı temsil eden işlemeli zengin elbiselerini gösterir. Elli hizmetkârın takip ettiği kapalı arabaları, sokaklardan son süratle geçerken kaldırımları ve evleri sarsar. Genellikle mağazalara, lokantalara, gezinti mahallelerine bağlı olan bir hamama bir Romalı girdiği zaman çalımlı bir buyurganlıkla, herkesin kullandığı eşyaların sadece kendisine verilmesini ister. Hamamdan çıkarken kıymetli taşlarla süslenmiş yüzüklerini ve küpelerini takar ve kumaşı bir düzine insanı giyindirebilecek çok zengin bir havluya bürünür. Sonra sıra elbiselerine gelir. Bu elbiseler gururunu okşar. Ve sonra Siraküze fatihi büyük Marsellüs'de bile hoş karşılanmayacak görkemli bir poz vermeyi unutmaz. Bu iş bir yana, kuşları ve tavşanları avlayarak gönül eğlendirdiği arazisinde, peşine canavarca hadım edilen harem ağalarını, müşterilerini, aşçılarını, hizmetçilerini takarak gözü pek seferlere çıktığı da olur. Sıcak bir öğleden sonra deniz kenarındaki villâsına gitmek için yaldızlı kayığı ile Lükren gölünü geçecek cesareti gösterirse bu yolculuğunu Sezar ya da İskender'in seferleriyle eş tutar. Sineğin biri ipek cibinliğin içine girecek olsa, ya da güneş ışığı kumaş kıvrımlarından süzülse mutsuzluğuna yanar ve sonsuz karanlıkların hüküm sürdüğü bölgelerde doğmadığı için şikayet eder. Bir ulu kişinin yanında üstün tutulan davetliler birer parazittir ve efendinin her sözünü alkışlayan dalkavuklardır. Odaların mermer sütunlarını, mozayık döşemeleri hayranlıkla seyrederler. Sofrada her zaman görülmeyen boydaki kümes hayvanları ve balıklar herkesi şaşırtır. Yiyeceklerin ağırlığından emin olmak için terazi getirtilir. Aklı başında misafirler bu sahneyi görmemek için arkalarını döndüğü zaman parazitler, akıllara durgunluk veren bu harika şeylerin doğruluğunu belgelemek için noter getirtilmesini isterler..."

Alman defterini kapatırken:

— Evet, dedi, aynen okudum size... İşte bu adamlar yıkılmış şehirlerde, yollarda bir lokma ekmek bulabilmek için dolaşmak zorunda kaldılar. Ve Doğudan gelen barbar akınları, birbiri ardına dalgalar gibi geliyor, yağma ediyor, taş taş üstünde bırakmıyorlardı. Elli yıl kadar bir süre içinde Roma İmparatorluğu'ndan eser kalmadı. Büyük Roma'yı otlar bürümüştü. Terk edilmiş sa-

rayların ortasından keçiler geçiyordu. Avrupa'nın üzerine gece çökmüştü. Yedi yüz yıla yakın bir süre devam edecekti bu gece.

Böyle oldu, çünkü Hıristiyanlık sadece yıkmasını bilirdi, iş düzeninden habersizdi. Hıristiyanlığın emirleri çalışmaktan hiç bahsetmez. Manevi kanunları tohum ekmeyen, hasat yapmayan, ancak kölelerin onun adına ekip biçtikleri kişiye uygulanabilir. Hıristiyanlık imparatorlarla fatihlerin dini olmuştur. Çalışma örgütlenmemiş, manevi değerler dışında bırakılmıştır.

İkinci Roma'yı yıkacak olan yeni barbarlar dünyaya çalışma düzenini getirecekler. Spengler'i okudunuz mu? Tepeden tırnağa bir Romalıdır o. Sadece bir noktada haklıdır, o da kendi Avrupası için güneşin battığıdır. Ama bizim için o güneş daha yeni doğuyor. Kendisiyle birlikte dünya proletaryasını mezarına sürükleyemeyecek. Kuğu öleceği zaman öter. Burjuvazi Spengler'i kuğusu olmaya zorlamıştır... Bu onun son idealist kozudur. Hıristiyanlığın dişleri çürüdü. Bizim dişlerimiz ise demirdendir... Hıristiyanlığa karşıt olarak çalışmanın sosyalist örgütünü öne sürüyoruz... Bolşeviklere karşı savaşmaya zorluyorlar bizi. Oho!.. Bizi iten ellerin kime ait olduğunu ve kime karşı ittiğini bilmediğimizi mi zannediyorsunuz? Zannedildiğinden çok anlıyoruz... Eskiden Rusları hor görürdük. Şimdi bizi şaşırtıyorlar ve onlara saygı duymaya başladık...

Uzun uzun öten tren büyük bir kasabanın önünden geçiyordu. Yolcular, büyük saman yığınlarının, çatıları saçla örtülü sağlam evlerin, dükkân tabelalarının önlerinden geçtiğini görüyorlardı. Demiryolu boyunca uzanan tozlu yolda, asker ceketli, kemersiz, koyun postundan bereli bir müjiğin sürdüğü bir araba gidiyordu. Müjik küçük arabasında ayağa kalkmış, ayaklarını açmış, dizginlerini döndürüp duruyordu. İyi beslenmiş, güçlü at trene yetişmek için dört nala gidiyordu. Müjik trene doğru döndü ve bembeyaz dişlerini göstererek bir şey söyledi bağırarak.

Alman:

— Burası Gulay-Pole, dedi. Çok zengin bir kasaba.

Katya yolda birkaç defa tren değiştirmek zorunda kalmıştı (dikkatsizlik sebebiyle doğru trene binememişti). Bu telaş, garlarda bekleme, yeni çehreler, hayatında ilk defa gördüğü stepin sonsuz geniş-

liği ile vagon penceresi ardında yavaşça dalgalanışı Katya'yı üzücü düşüncelerinden uzaklaştırıyordu. Alman ineli çok olmuştu. Katya'ya veda ederken güçlü bir şekilde elini sıkmıştı. Bu adamın, olayların mantığında sarsılmaz bir itimadı vardı. Kendisine düşen hisseyi düzenlemişe benziyordu. İyimser sükûneti Katya'yı şaşırtmış ve endişelendirmişti. Herkesin yıkım, kargaşalık olarak nitelendirdiği şey onun için uzun süredir beklenen büyük peşrevin başlangıcıydı.

Katya iki yıldır güçsüz diş gıcırtılarından, kurtuluş imkânı olmayan umutsuz iç çekişlerinden başka bir şey duymamıştı. Bir mart sabahı babasının evinde gördüğü gibi asık yüzler, sıkılmış yumruklar görmemişti. Yarbay Tetkin'in ise içini çekmediği, dişlerini gıcırdatmadığı doğruydu. Ama o, kendisinin de söylediği gibi "pek mutlu"ydu ve adalete olan "pek mutlu" imanıdır ki ona devrimi selamlatmıştı.

Katya'nın yaşadığı çevrenin insanları, devrimi, Rusya'nın tüm harabeye dönüşü, Rus kültürünün, Rus hayatının yıkılışı, dünya çapında bir kargaşalık, bir Pugaçef hareketi olarak kabul ediyorlardı. Devrime kadar bir imparatorluk hayatı yaşanmıştı. İmparatorluğun çarkları, açık ve kesin, anlamlı bir şekilde işliyordu. Köylü ekip biçiyor, madenci kömürü çıkarıyor, fabrikalar ucuz ve kaliteli mal yapıyor, ticaret yolunda gidiyordu. Devlet memurları, tıpkı bir saatin çarkları gibi görevlerini yapıyorlardı. Merdivenin en üst basamaklarında bulunanlardan biri bütün bunlardan, hayatın lüks nimetlerinden faydalanıyordu. Bazıları bu rejimin faydasızlığını öne sürüyorlardı. Ama elden ne gelirdi? Allah bile düzeni böyle kurmuştu.

Birdenbire her şey paramparça olmuştu. İmparatorluk yerini altüst olmuş bir karınca yuvasına terk etmişti... Ve bu yuvanın sakini de dehşetten kan çanağına dönmüş gözlerle, bir çılgın gibi sallanarak çekip gitmişti...

Tren küçük bir istasyonun sessizliğinde uzun süre durdu. Katya başını kapıya dayadı. Büyük bir ağacın yaprakları karanlıkta hışırdıyordu. Yıldızlı gök, akıl almaz bu toprak üzerinde uçsuz bucaksız görünüyordu.

Katya rahat bir şekilde dirseklerine dayandı. Yaprakların hışırtısı, yıldızlar, toprağın ılık kokusu başka bir geceyi hatırlatıyor-

du. Paris civarında, bir parktaydı... Petersburg'lu dostlar iki otomobille gitmişlerdi... Göle bakan çardağın altında ılık bir rüzgâr esiyordu. Salkım söğütlerin, gümüş gibi parlak bulutlara benzeyen dalları suya eğiliyordu.

Davetlilerin arasında Katya'nın tanımadığı bir adam vardı. Rusya'da uzun süre kalmış, mükemmel Fransızca konuşan bir Almandı. Frak giymişti, ama şapkası yoktu. Sinirli, uzun yüzü, çıplak büyük alnı, ciddi bakışlarının üzerindeki kalın göz kapaklarıyla zayıf bir adamdı. Uzun parmaklarıyla bir kadehi dibinden tutmuş, sakin bir tavırla oturuyordu. Biri Katya'nm hoşuna gitti mi, okşamaya, ılıklığa benzer bir şeyler hisseder. Göl kenarındaki o temmuz gecesi, yarı çıplak omuzlarını okşuyor gibiydi. Çardağın üzerindeki asma yapraklarının arasından yıldızlar parlıyordu. Mumların zayıf ışıkları davetlilerin yüzlerini, masa örtüsündeki gece kelebeklerini ve yabancının düşünceli çehresini aydınlatıyordu. Katya da ona baka baka düşünceli bir tavır takındığını hissediyordu. O gece çok güzeldi Katya.

Herkes kalkıp da, parkın öteki ucuna, Paris'in ışıklarının göründüğü terasa giden tünel biçimindeki yolda yürümeye başlayınca Alman Katya'ya eşlik etti.

Sözlerinin iki anlama gelmesini istemediği izlenimini vermek isteyen bir ciddiyetle:

— Güzelliğe kimsenin göz yummadığını, bunu doğru bulmadığını siz de kabul etmiyor musunuz madam? dedi.

Katya ağır ağır yürüyordu. O kadar hoştu ki. Bu adam onunla konuşmuş, sesi çardağı örten ağaçların hışırtısını bastırmıyordu. Alman, Katya'nın solunda yürürken, şehrin açık mor renkli çevresini gösteren yolun ucuna bakıyordu.

— Mühendisim, diye devam etti. Babam çok zengindir. Dev fabrikalardan birinde çalışıyorum. Yüz binlerce insanla işim var. Sizin bilmediğiniz birçok şeyi gördüm, öğrendim. Ama affedersiniz bu sözlerim sizi sıkmış olmasın?

Katya başını Almana doğru çevirdi, bir şey söylemeden gülümsedi. Alman uzakta parlayan ışıkların alacakaranlığında Katya'nın gözlerini ve gülümsemesini gördü.

— Maalesef, diye devam etti, iki yüzyılın birleştiği bir dönemde yaşıyoruz. Geçen yüzyıl muhteşem ve şatafatlı bir şekilde ömrünü tüketiyor. Yeni yüzyıl ise fabrika sokaklarının, makinelerin monoton ve ürkütücü gıcırtıları arasında doğuyor. Bu yüzyıl, kütlenin, bütün ayrımların yıkıldığı insan kütlesinin adını taşıyor. İnsan nedir? Makineleri idare eden zeki eller. Bu yüzyılda kanunlar bambaşkadır. Zaman hesabı bambaşkadır. Siz madam, ihtiyar yüzyıldan arta kalan son kişisiniz. İşte yüzünüzü seyrederken hüzne kapılmanın nedeni budur. Yeni yüzyılın buna ihtiyacı yok. Kaybolmakta olan aşk, feragat, şiir, mutluluk gözyaşları gibi kaybolmaya yüz tutan duyguları uyandırabilecek ne varsa hepsini faydasız kabul ediyor... Güzellik!.. Neye yarar? Tasa verici, kabul edilmeyen bir şey... Sizi temin ederim ki bir gün gelecek güzelliğe karşı çıkan kanunları kabul edecekler. Seri imalâttan bahsedildiğini duydunuz mu? Bu Amerika'nın son sözüdür. Seri imalât felsefesini kütlelerin kafasına sokmak gerek. Hırsızlık, cinayet, seri imalât önünde bir anlık dalgınlıktan daha az zararlı kabul edilmelidir. Şimdi düşünün bir kere, her şeyin demirden olduğu atölyelere insanın nefesini kesen güzellik girerse ne olur? Ne sonuçlar verir? Hareketlerde karışıklık, adalelerde titreme; eller saniyeler boyu gecikir; hareketler kesinliğini kaybeder, hatalar yapar... Bir saniyelik gecikme saatleri, saatler felâketleri doğurur... O andan itibaren benim fabrikam komşu fabrikadan daha az üretim yapar. Teşebbüsün tehlikeye düşer. Bir banka iflas eder. Borsa allak bullak olur, paranın değerini düşürmekle karşı koyar. Biri kafasına kurşun sıkar. Neden olur bütün bunlar? Çünkü cana kıyacak kadar güzel bir kadın, eteğinin hışırtısıyla bir fabrika atölyesinden geçmiştir de ondan...

Katya tatlı bir ifadeyle güldü. Seri imalât hakkında en küçük bir bilgisi yoktu. Bir fabrikaya adımını atmamıştı. Sadece manzaranın güzelliğini bozan tüten bacalar görmüştü.

İnsan kütlelerini, kalabalığı bulvarlarda gördüğü zaman çok seviyordu. Uğursuz hiçbir şey göremiyordu bu kütlede. Gölün kenarında akşam yemeğini yiyen dostlarından ikisi sosyal demokrattı. Demek oluyor ki bilinçten yana da her şey iyiye doğru gidiyordu. Alacakaranlık yolun ılıklığında yavaş yavaş ve başı havada

yürüyen arkadaşının söyledikleri, eskiden salonuna asılan kübik tablolar gibi ilgi çekici, yepyeni şeylerdi... Ama o akşam Katya'nın felsefeyle ilgilenecek hali yoktu...

— Güzel kadınlar sizi bu hale getirmişler, dedi, onlardan nefret eder olmuşsunuz.

Katya tatlı tatlı gülmeye başladı. Başka bir şeyi düşünüyordu... Çiçek ve yaprak kokuları, yıldızların pırıltılarıyla dolu gece gibi belli belirsiz olan bu şey, başını tatlı tatlı döndüren, içinde yavaş yavaş doğan aşktı. Evet aşk. Yanındaki adama duyduğu bu aşk değil tabii. Ama, kim bilir belki de ona aşıktı? Arzusu doğuvermişti içinde aşkın. Çok yakın bir zamana kadar güç, hatta umutsuz gibi görünen bu duygu birden sokulmuş, benliğini sarıvermişti...

O günlerde Katya'nın Paris'te ne olacağını kim bilelirdi ki? Ama her şey birden sona erivermişti. Dünya savaşının topları gürlemeye başlamıştı. Katya o akşam konuştuğu Alman'ı bir daha görememişti. Yoksa savaşın yaklaştığını biliyor, yoksa böyle bir şeyden şüpheleniyor muydu?

Karanlık ufukta birer yakut gibi parlayan Paris'in ışıklarını hayran hayran seyretmek için geldikleri taş korkuluğun önünde yaptıkları konuşma sırasında Alman birçok defa, tarifsiz bir umutsuzlukla, çok yakında başlarına çökecek bir felâketten söz etmişti. Her şeyin, ama her şeyin boş olduğu fikri kafasına iyice yerleşmişti: Gecenin tatlılığı da, Katya'nın çekiciliği de...

Katya, Alman'a ne karşılık verdiğini unutmuştu: Herhalde boş, değersiz sözler. Ama hiç önemi yoktu bunun. Alman taş korkuluğa dirseklerini dayamış, yanağı Katya'nın omzuna sürtünüyordu. Katya gecenin kokusunun, omuzlarının, saçlarının kokusuna karıştığını biliyordu... O anda Alman iri elini çıplak sırtına koysaydı kaçınmayacağını hissediyordu... Ama olmadı böyle bir şey...

Rüzgâr yanağını okşuyor, saçlarını sallıyordu. Lokomotiften kıvılcımlar çıkıyordu. Tren stepte gidiyordu. Katya kapıdan ayrıldı. Bir şey görmüyordu artık. Kompartımanın köşesine büzüldü, buz gibi parmaklarını büzdü.

Şimdi pişmanlık duyuyordu. Nedendi bu? Vadim'in ölümünü duyduğundan bu yana bir hafta geçmişti sadece, ama onu aldatmaktan, ona ihanet etmekten daha kötüsünü yapmıştı: Sevmediği,

elde etmediği bir aşığı hayalinde canlandırmış, onunla sarmaş dolaş olmuştu... O gün Paris'te konuştuğu Alman herhalde cephede ölmüştü. Yedek subaydı. Ölmüştü, muhakkak ölmüştü. Herkesler ölmüş, her şey kaybolmuş, parçalanmış, darmadağın olmuş, tıpkı o parkta ırmağa bakan terasta olduğu gibi her şey kaybolmuştu.

Katya inlememek için dudaklarını ısırdı, gözlerini kapadı. Dayanılmaz bir hüzün göğsüne saplanmış, içini kemiriyordu... Bir mumun soluk ışığının titreştiği vagonda pek az yolcu vardı. Siyah gölgeler kımıldıyordu. Havaya kalkan bir kol, dimdik sakallar, üst kat kuşetten aşağı sarkan çorapsız ayaklar... Gecenin geç saatleri olmasına rağmen kimseler uyumuyordu. Alçak sesle konuşuyorlardı.

— İnanın bana, bu geçtiğimiz bölge hepsinden kötü...

— Nasıl kötü? Burada da tehlike var mı?

— Affedersiniz, sözünüze karıştım, ne dediniz? Burada da trenleri soyuyorlar mı? Hayret doğrusu! Peki Almanlar ne halt etmeye bulunuyorlar burada? Yolcuların emniyetini sağlamak onların görevleri... Mademki yurdumuzu işgal ettiler, emniyeti de sağlasınlar!

— Affedersiniz ama beyler, Almanların umurunda mı, alay ediyor herifler bizimle... Memnun değil misiniz? Hata kimin? Başınızın çaresine bakın, kuzucuklarım! Haydutluk bizim kanımıza işlemiş, elden ne gelir ki. Bizim millet millet değil illet...

Bu sözlerin üzerine kendinden emin bir ses müdahale etti:

— Dünyanın gözü önünde Rus edebiyatının tümünü yakıp yoketmek gerek... Olmaz böyle şey! Koskoca Rusya'da tek bir namuslu adam bulamazsınız... Mesela bakın ben Finlandiya'da doğdum. Otelde lastik pabuçlarımı bırakmıştım... Arkamdan hemen atlı bir adam çıkarmışlar yola, lastik pabuçlarımı göndermişler... İşte namuslu millet diye buna derler! Gidin görün Finlandiya'yı, komünistlerin kökünü nasıl kazıdılar! Hele Rusların! Abo'da başkaldırma bastırıldıktan sonra, Finler, mahalli kızıl muhafız komutanını işkence ettikten sonra yakarak öldürdüler. Irmağın ötesinden Bolşeviğin hayvan gibi böğürdüğü duyuluyordu...

— Ah, Allahım, bizi de ne zaman düzene, dirliğe ulaştıracaksın...

— Affedersiniz, Kiyef'e gittim. Gayet güzel mağazalar var. Kahvelerde orkestralar çalıyor. Hanımlar mücevherlerini göstermekten hiç çekinmiyorlar. Hayatın tadını çıkarıyorlar. Altın ve ona benzer değerli malları alan tüccarlar fevkalâde iş yapıyorlar. Sokaklar hareket halinde kalabalık insanlarla dolu. Her şey canlı. Ne muhteşem bir hayat!..

— Ama bir pantolonluk kupon kumaş altı aylık maaş değerinde. Vurguncular gırtlağımıza sarılmış... İskoç kumaşından yapılmış elbiselerini, gülerken kulaklarına varan ağızlarını görseydiniz... Kahvelerde oturdukları yerde alışverişlerini yaparlar... Günün birinde bir bakarsınız şehirde kibrit kalmamış. Bir hafta sonra kutusu bir rubleden satılmaya başlar. Yahut da dikiş iğnesi mesela. Düşünün bir kere, karıma doğum günü hediyesi olarak iki dikiş iğnesi ile bir makara iplik hediye ettim. Eskiden yakut küpeler hediye ederdim. Aydınlar mahvoluyor, ölüyorlar...

— Karaborsacıları, gözünün yaşına bakmadan kurşuna dizmeli...

— Affedersiniz beyefendi, zannedersem burada kimse Bolşevik değil...

— Peki Kiyef'de ne diyorlar durum için? Ataman'ın durumu sağlam mı?

— Şimdilik Almanlar onu destekliyor. Ukrayna'da Vasili Vişivani adında Atamanlık iddiasında bulunan birinden söz ediliyor. Habsburg'lar hanedanından gelme bir prensmiş, ama halk gibi giyiniyor.

— Uyku saati vatandaşlar, mumu söndürün.

— Mumu söndürmek de ne oluyor? Vagondayız...

— Mumu söndürürsek daha emin olur... Mum yanarsa dışardan daha iyi görülürüz...

Birden herkes sustu. Tekerleklerin rayların üzerinde çıkardığı gürültüden başka bir şey duyulmuyordu. Lokomotiften çıkan kıvılcımlar stebin karanlıklarında uçuşuyordu. Sonra yolculardan biri öfkeyle yerinden sıçrayarak:

— Kim "mumları söndürün" dedi?

Kimseden ses çıkmadı. İç karartıcı bir sessizlik vardı vagonda.

— Elbet mumları söndürün, diyecek. Karanlıktan yararlanıp valizleri karıştırmak için. Kim söylediyse bu sözü, onu bulup trenden aşağı atmak gerek.

Biri korkuyla, çürük dişinin arasından ıslık gibi çıkan sesiyle:

— Geçen hafta, dedi, şimdiki gibi yolculuk yapıyordum. Bir çengel yardımıyla bir kadının iki çıkınını çaldılar...

Paniğe kapılmış bir insanın heyecanıyla konuşuyordu.

— Bunlar muhakkak Makno'nun adamlarıdır.

— Makno'nun adamları çıkın çalmazlar. O kadar ufak şeylere tenezzül etmezler. Çaldılar mı tüm treni çalarlar.

— Beyler, tam sırasını buldunuz böyle hikâyeleri anlatmanın...

Birbirinden korkunç hikâyeler birbiri ardına anlatılıyordu. İnsanın tüylerini diken diken edecek hikâyeler anlatılıyor, trenin yavaş yavaş ilerlediği bölgenin haydutların yuvası olduğu söyleniyor, hatta Almanların bile bu bölgeden geçmekten sakındıkları, trende bulunan muhafızın bir önceki istasyonda indiği söyleniyordu. Bu bölgenin kasabalarında mujikler kastor kürklerle, genç kızlar da ipekli ya da kadife elbiselerle geziyorlardı. Her gün vur patlasın çal oynasın! Ya trenin üzerine makineli tüfek ateşi açılıyor, ya da kuyruktaki vagona atlıyorlardı. Birden, tren olanca hızıyla giderken kapı açılıyor, sakallı, silahlı adamlar içeri giriyordu: Eller yukarı! Yolcular Rus'sa çırılçıplak soyuyorlardı. Ama ellerine düşen bir Yahudiyse şayet...

— Yahudi mi dedin? Ne gezer Yahudi burada...

Bu sözleri söyleyen az önce Kiyef'i metheden, İskoç kumaşlı adamdı. Vahşi bir sesle bağırmıştı:

— Neden hep Yahudilere çatarlar durup dururken?

Bu çığlık korku yaratmıştı yolcular arasında. Herkes susmuştu. Katya yeniden gözlerini kapamıştı. Küçücük yakut yüzüğü hariç, hırsızların iştahını çekecek hiçbir şeyi yoktu... Böyle olduğu halde o da içinin sıkıldığını hissediyordu. Sıkıntısını dağıtmak için, gerçekleşmemiş olan o gecenin tatlılığını yeniden düşünmeye başladı. Ama karanlıklar içinde homurdanan sadece tekerlekler-di: Ka-ten-ka, Ka-ten-ka, Ka-ten-ka, Bit-ti-ar-tık, Bit-ti-ar-tık...

... Sanki vagon bir engele çarpmışçasına birden durdu, birbirine çarpan demir ve zincir şakırtıları arasında frenler gıcırdadı.

Camlar sarsıldı, valizlerin birçoğu, üst kuşetlerden aşağı devrildi. İşin şaşılacak yönü kimsenin çığlık atmamasıydı. Herkes yattığı yerden sıçramış, kulakları kirişte, karanlıklar içinde bir şeyler görmeye çalışıyordu. Hem sonra konuşsalar ne işe yarayacaktı? Herkes başlarına tatsız bir olayın geleceğini anlıyordu.

Karanlıklarda silah sesleri duyuldu. İskoç ceketli sakalsız adam vagonun içinde oradan oraya koşuyordu. Sonunda bir köşeye sıkıştı, büzülüp saklandı. Dışarda, demiryolunun şevinden insanlar koşuşuyordu. Civ, cov! Gözlerin önünde parlayan alevler, kulakların içinde çınlayan silah sesleri.

Korkunç bir ses gürledi:

— Kapıdan başınızı çıkarmayın!

Bir el bombası patladı, vagon sarsıldı. Yolcuların korkudan dişleri birbirine çarpıyordu. Vagonun sahanlıklarına biniyorlardı. Dipçik darbeleri kapıları sarstı. Başlarında tüylü boneleriyle on kadar silahlı, itişe kakışa vagona girdiler. Daracık koridorda ellerinde bombaları, silahları birbirine çarpa çarpa ilerliyorlardı. Göğüsleri inip kalkıyordu.

— Eşyalarınızı alıp vagondan inin!

— Acele edin, yoksa...

— Mişka, bir bomba savur şu burjuva yığınına...

Yolcular korkudan geriliediler. Sarı saçlı, soluk benizli, kötü bakışlı bir delikanlı göğsünü şişirerek el bombasını tutan kolunu havaya kaldırdı. Bir an öyle, kolu havada kaldı...

Yolcuların sesleri uğulduyordu:

— İniyoruz, iniyoruz, iniyoruz...

Yolcular hiç itiraz etmeden, hatta ağızlarını açıp bir kelime söylemeden, kiminin elinde bir valiz, kiminin elinde bir yastık ya da bir ibrik vagondan indiler... Yalnız yolculardan biri, gözlüklü kıvırcık sakallı bir adam gülümsemesini belli etmemeye çalışarak haydutların arasından geçti.

Dışarda gece serindi. Yıldızlı gök, göz kamaştırıcı parlaklığını stebin üzerine yayıyordu. Katya küçük çıkını elinde, paslanmış bir travers yığınının üzerine oturdu. İlk ağızda öldürmediklerine göre artık öldürmeyecekler demekti. Bir bayılmadan sonra olduğu gibi büyük bir güçsüzlük hissediyordu. Kendi kendine: "Ha bura-

da, traverslerin üzerinde kalmışsın, ha Ekaterinoslav'da aç bilaç dolaşmışsın, ikisi de aynı şey değil mi?" diye düşünüyordu. Omuzlarında bir ürperti dolaştı, esnedi. İri yapılı mujikler üst kuşetten valizleri indiriyordu, pencereden atıyorlardı. Gözlüklü adam şevin üzerine çıktı, vagona doğru bakıp:

— Beyler, dedi, valizlerimin içinde fizik aletleri var, Allah aşkına dikkatli olun, kırılır...

Yuhalandı, pardesüsünden çekip zorla yolcuların kalabalığı arasına itildi. O sırada karanlıkların arasından bir süvari müfrezesi *çıktı*. Nal sesleri tüfek şakırtılarına karışıyordu. Müfrezenin başındaki iki at boyu önde, eğerinin üzerinde yükselmiş, yüksek boneli iri yarı bir adam vardı. Yolcular hemen geri kaçıştılar. Silahlarını ve kılıçlarını havaya kaldırmış müfreze vagonun önünde durdu.

Müfrezenin başında yüksek boneli adam yeri göğü inleten bir sesle haykırdı:

— Kimseyi kaybetmediniz ya aslanlar?

Hep *bir ağızdan karşılık verildi:*

— Hayır, hiç kimseyi... Eşyaları indiriyoruz... Arabaları getirin...

İri yarı adam atını oynatarak kalabalığın arasına girdi.

— Nüfus cüzdanlarınız, diye emretti.

Atını öylesine oynatıyordu ki hayvanın ağzından saçılan köpükler tutsakların korkudan yuvalarından fırlamış gözlerine sıçrıyordu.

— Korkmayın. Hepiniz Batko *Makno'nun halk ordusunun himayesindesiniz.* Aranızda subay, polis varsa sadece onlar kurşuna dizilecek.

Sesini daha yükselterek, tehdit eden bir ifadeyle:

— Tabii halkın geliri üzerine kara borsa yapanlar da...

Pardesülü adam bir adım öne çıktı, gözlüğünü düzelterek:

— Affedersiniz, dedi, sizi şerefimle temin ederim ki aramızda sözünü ettiğiniz kimseler yok. Hepimiz başı yumuşak kişileriz... Mesela ben fizik öğretmeni Obruçef'im...

Yüksek boneli adam:

— Öğretmensin demek, dedi, her türlü rezille iyi geçinirsin öyleyse. Sen şöyle kenara geç bakalım. Hey çocuklar ona dokunmayın, öğretmenmiş bu...

Vagondan bir mum getirildi. Nüfus kâğıtları incelendi. Gerçekten de yolcuların arasında ne subay vardı, ne de polis. İskoç ceketli, sakalsız adam, mumun yanında, herkesin önünde uğraşıp duruyordu. Ama üzerinde elbisesi yoktu. Şimdi üzerinde, arkadan ilikli bir köylü gömleğiyle başında bir asker kasketi vardı. Anlaşılmayan bir şey vardı: Nerden bulmuştu bu kıyafeti? Muhtemelen valizlerinin içinde böyle bir kıyafet de saklıyordu. Sert bakışlı haydutların sırtına dostça vuruyor:

— Ben bir şantörüm, diyordu. Sizinle tanıştığım için çok mutluyum, dostlarım. Sanatkârlar hayatı her yönüyle incelemelidirler. Ben bir sanatkârım...

Öksürüyor, sesini açıyordu. Sonunda biri anlaşılmaz bir ifadeyle:

— Sen mi sanatkârsın? dedi. Görürüz biraz sonra... O kadar çabuk keyiflenme.

Arabalar gelmişti. Makno'nun adamları arabalara karmakarışık bir şekilde valizleri, çıkınları, sepetleri yüklediler, kendileri de bir sıçrayışta üzerine çıktılar. Arabacılar ıslık çaldılar. Böylesi ıslık ancak stepte çalınırdı. Atları iyi besili arabalar dört nala yola çıktılar. Arabalar ıslık ve nal sesleri arasında gözden kayboldular.

Süvari müfrezesi de dört nala uzaklaştı. Birçok Makno'cu hâlâ vagonları boyunca dolaşıyordu. Bunun üzerine yolcular, aralarından bir heyet seçip, haydutlardan, yollarına devam etmek için izin vermelerini ricaya karar verdiler.

Göğsü bombalarla dolu sarışın delikanlı yaklaştı. Kasketinin bir kenarından çıkan saçları gözünün birini kapatıyordu. Mavi renkli öteki gözü, berrak bir küstâh ifadeyle bakıyordu:

Seçilen heyetin üyelerini teker teker süzerek:

— Ne? dedi. Nereye gitmek istiyorsunuz? Hey, budala sürüsü... Treninizin makinisti stepe kaçtı. Şu anda on kilometre ötede ayakları kıçını dövüyordur. Sizi bu şekilde, gecenin ortasında bırakamam. Stepte başı boş dolaşan kötü insanlar var... Vatandaşlar, verilecek emre dikkat edin!..

Şevin tepesinden indi, üzerine el bombaları bağlandığı için ağırlaşan palaskasını düzeltti. Makno'nun öteki adamları da tüfeklerini boyunlarına asarak sırayla şevden aşağı indiler, gelip onun yanında durdular.

— Sıra olun vatandaşlar, dörder dörder sıra olun. Eşyalarınızı alın. İstikamet step, adi adım marş...

Katya'nın yanından geçerken eğildi, omzunu tuttu:

— Hey güzelim... Üzülme, sana bir kötülüğümüz dokunmaz... Çıkınını al, sıranın dışında benim yanımda yürü.

* * *

Katya küçük çıkını elinde, atkısını kaşlarının üzerine kadar indirmiş, dümdüz stepte ilerliyordu. Perçemli delikanlı solunda yürüyor, sol omzunun üzerinden, kederli bir sessizlik içinde yürüyen kalabalığa bakıyordu. Dişlerinin arasından hafifçe ıslık çalıyordu.

Delikanlı:

— Kimsiniz? diye sordu. Nereden geliyorsunuz?

Katya karşılık vermedi, başını çevirdi. Şu anda ne korkuyordu, ne de heyecanlıydı. Tüm ilgisizdi. Düşte zannediyordu kendini. Delikanlı sorusunu tekrarladı:

— Demek, gururunuzu kırmak, bir haydutla konuşmak istemiyorsunuz! Çok yazık, hanımefendi. Ama morga dönen aristokrasinizi aklınızdan çıkarmanız gerek artık, zaman çok değişti...

Döndü, omzundan tüfeğini çıkardı, tutsakların biraz açığında topallaya topallaya yürüyen bir siluete hiddetle bağırdı:

— Hey bana bak! Tahtakurusu kılıklı herif, biraz daha çabuk yürü!.. Yoksa çakarım kurşunu!

Siluet hemen kalabalığın arasına daldı. Delikanlı, memnundu yaptığından, sırıttı.

— Nereye kaçabilirdi ki bu sersem? Belki ihtiyacı vardı... Evet, ne diyordum, hanımcığım... Konuşmak istemiyor musunuz hâlâ? Ama susmak daha korkunçtur. Hiçbir şeyden korkmayın. Sarhoş değilim. İçkili olduğum zaman hiç konuşmam. Kötü bir insan olurum. Tanışalım...

İki parmağını şapkasının siperine götürdü:

— Mişka Solomin, dedi. Kızıl Ordu firarilerinden. Ya da daha doğrusu yaradılıştan haydut. Kısaca: İpten kazıktan kaçmış biri. Evet, bu konuda yanılmadınız...

Katya:

— Nereye gidiyoruz? diye sordu.

— Köye, alay karargâhına. Orada hüviyetlerinizi kontrol edecekler, sorguya çekecekler. Aranızdan bazılarını tıkacaklar içeri; bazılarını da serbest bırakacaklar. Sizin gibi güzel bir kadın için korkacak hiçbir şey yok... Hem her şeyden önce ben varım.

Katya yan gözle yol arkadaşına bakarak:

— Ötekilerden çok asıl sizden korkmam gerekir gibi geliyor bana, dedi.

Katya bu sözleri söylerken delikanlıyı kamçılayacağını düşünmüyordu. Delikanlı birden sertleşti, derin bir nefes aldı, yıldızların ışıkları altında daha uzun görünen yüzü kırış kırış oldu;

— Kancık köpek! diye mırıldandı.

İkisi de konuşmadan yollarına devam ettiler. Mişka bir yandan yürüyor, bir yandan da sigarasını sarıyordu. Sigarasını yaktı.

— İstediğiniz kadar inkâr edin, dedi, ne olduğunuzu biliyorum. Muhakkak subay çevresindensiniz.

Katya:

— Evet, dedi.

— Kocanız da muhakkak beyaz haydutlarla beraberdir.

— Evet, kocam öldürüldü.

— Benim mermimle ölmediğini söyleyemem tabii...

Dişlerini göstererek güldü. Katya adama bir göz attı, ayağı takıldı sendeledi. Mişka dirseğinden tuttu. Katya kolunu kurtardı, başını salladı.

Mişka:

— Kafkas cephesinden geliyorum, diye devam etti. Buraya geleli dört hafta oldu ancak. Durmadan beyaz haydutlarla savaştım. Bu tüfekle az kan akıtmadım...

Katya yeniden başını salladı. Adam bir an sessizce yürüdü, sonra gülmeye başladı:

— Vay anam vay, Umanskaya istasyonu önünde ne olmuş! Varnavski alayımızdan kala kala ne kaldı: Duman! Komiser So-

kolovski öldürüldü. Alay komutanı, hepsi de yaralı bir avuç muhariple kaçtı... Bana gelince, ben de Alman cephesinden Batko Makno'nun yanına kaçtım. Burası daha eğlenceli. İnsanın canını sıkacak kimse yok. Alt tarafı halk ordusu! Bizler çeteciyiz, hanımcığım, haydut değil. Komutanlarımızı kendimiz seçeriz... Gerektiğinde de kendimiz kovarız: Tabancayı çektiğin gibi indirirsin yere... Bizden üstün bir kişi vardır: Batko... Bir treni soyduğumuz zaman hemen meyhaneye içmeye gittiğimizi mi sanırsınız? Asla! Ganimet karargâha teslim edilir. Ganimeti karargâh paylaştırır. Ganimetin bir kısmı köylülere gider, bir kısmı da orduya. Trenler adeta bizim levazımımız. Bizlerse, halk ordusu, yani halkın ta kendisi Almanya ile savaş halindedir. Sorun nereye dayanıyor. Büyük toprak sahiplerini boğazlıyoruz. Polislerle Atamanın subaylarının elimize geçmemesi gerek: Hemen oracıkta süngüleyiveriyoruz. Küçük Avusturya ve Alman müfrezeleri onları Ekaterinoslav'a doğru püskürtüyor. İşte haydut dediğiniz bizler!

Stepin üzerindeki yıldızlar sayılamayacak kadar çoktu. Ufukta, yürüyüş kolunun gittiği yönde, gök yavaştan yeşillenmeye başlıyordu. Katya sık sık tökezliyor, içini çekiyordu.

Tüfeğini çaprazlama boynuna asmış olan Mişka, hiç zorluk çekmeden yürüyordu. Daha bin kilometre yürüyebilirdi sanki. Katya sadece bir şeyden endişe ediyordu: Bu gürültücü, bu ıslık çalan adamın kendisine dayanma teklifinde bulunmasına müsaade etmek için gücünün tükendiğini belli etmek...

— Evet, iyi bir insansınız, konuşalım ondan...

Katya durakladı, nefes almak için şalını bağladı ve tarla faresi yuvalarıyla pelin dallarının üzerinden yürüyerek yoluna devam etti.

— Bizi öldürsünler diye erkek evlat dünyaya getiriyoruz. Kimsenin öldürmeye hakkı yoktur. Bir defa bunun anlaşılması gerekli.

— Nakaratı herkes bilir. Bu eski bir şarkıdır, dedi Mişka bir an bile tereddüt etmeden. Bu konuda komiserimiz: "Her şeye sınıf açısından bakınız..." diyordu. Tüfeğini omuzladığın zaman karşında bulunan insan değildir artık. Sosyal bir olaydır. Bilmem anlıyor musunuz? Burada acımanın yeri yoktur. Hatta bu karşı devrimden de daha kötüdür. Ama başka bir şey var, güvercinim...

Birden değişen sesi garip bir ifade almış, dinleniyormuşçasına bambaşka bir şekil almıştı:

— Elimde tüfeğimle hayatımın sonunda cephelerde sürtecek değilim, dedi. Herkes: Mişka hapı yutmuş, sarhoşun biri, çukurun birinde geberip gidecek, der. Bütün lâyık olduğu şey bu kadar... Belki de doğrudur söyledikleri, ama tamamen değil. Bir kere o kadar çabuk ölmek istemiyorum. Can atmıyorum da. Beni öldürecek olan mermi daha fabrikada dökülmedi.

Bir hareketle alnını örten saçlarını geri attı.

— Şu sırada bir insan nedir? Bir kaput bir de tüfek midir? Hayır, değil!.. Sizinle konuşan ben, o kadar çok şey istiyorum ki! Ama istediklerim nedir? Ben de bilmiyorum. Belki de altın yüklü bir araba? Yok hayır! Benim içimde ıstırap çeken insandır... Hele şu sırada, devrimdir yaptığımız, iç savaştır. Ayaklarım kana gömülüyor, soğuktan donuyorum, yaralanıyorum, bütün bunları sınıfım için yapıyorum... Mart ayında, ileri karakolda görevliydim. Su dolu bir çukurda makineli tüfek ateşi altında yarım gün kalmak zorunda kaldım. Peki bu duruma bakıp da benim için, bir kahraman der misiniz? Ama ben kendi kendime: "Nesin sen?" diyorum. Çekiyorum kafayı, kızıyorum kendi kendime, çizmenin kenarından bir bıçak çıkarıp...

Mişka yeniden kasılmıştı. Gecenin serinliğini doymak bilmez bir şekilde ciğerlerine dolduruyordu. Yüzü kederli, yumuşak görünüyordu. Ellerini ceplerine sokmuş, sanki Katya ile değil de önünde yürüyen bir hayaletle konuşuyordu.

— Öğrenim... Biliyorum... Çocuklarım öğretim görecekler muhakkak. Ama ben, vahşi kafalı bir adamım. İşte sizin de gördüğünüz gibi zından kaçkını bir herif... Benim ölümümdür bu. Aydınlar üzerine romanlar yazdılar. Bu kitaplarda ilgi çekici ne var! Neden benden bahseden bir roman yazmazlar? Sadece aydınların mı çıldırabileceklerini zannediyorsunuz? Bazen düşümde bağrıldığını duyarım... Uyanırım. Mümkün olsa düşe yeniden başlar, öldürürdüm...

Karanlıkların dibinde süvariler koşuyordu. Uzaktan: "Durun! Durun!" diye bağırıyorlardı. Mişka tüfeğini çıkararak:

— Dur! diye bağırdı, budala sürüleri! Arkadaşlarınızı tanımıyor musunuz?..

Katya'yı olduğu yerde bırakarak gelenlere doğru yürüdü. Uzun süre konuştular.

Tutsaklar endişeliydiler, aralarında fısıldaşarak konuşuyorlardı. Katya yere oturdu, başını dizlerine dayadı. Doğru yönde gök daha belirli bir şekilde yeşilleniyor, topraktan rutubet, kuru tezek kokusu yükseliyordu. Yakında bir köy bulunduğu belliydi.

Bu sonu gelmez gecenin yıldızları sararıp solmaya başlıyordu. Ayağa kalkıp yürümek gerekiyordu. Biraz sonra köpekler havlamaya başladı. Saman yığınları, köyün çatıları görünüyordu. Tarlalarda uyuyan kazlar, kar yığınlarına benziyorlardı. Yeni beliren şafak kızıllığı küçük su birikintisinde aksediyordu.

Mişka kötümser bir ifadeyle Katya'nın yanına sokuldu:

— Ötekilerle beraber gitmeyin, dedi. Sizi ayrı bir yere yerleştireceğim.

Katya:

— Olur, dedi.

Nereye gidecekti? Gideceği yer hiç önemli değildi, elverir ki yatıp uyuyacak bir yer olsundu...

Birbirine yapışan göz kapaklarının arasından iri iri ayçiçeklerini gördü. Ayçiçeklerinin ardında, üzerinde çiçek ve kuş resimleri olan yeşil pancurlar görünüyordu. Mişka parmaklarıyla pencereyi tıklattı. Küçük evin beyaz duvarındaki kapı yavaş yavaş açıldı. Saçları darmadağınık bir mujiğin başı göründü. Mujiğin bıyıkları dikildi. Takma dişli ağzı esnedi.

— Peki, dedi, gelin...

Katya, sineklerin vızıldadığı eve sallanarak girdi. Mujik öteki odadan bir koyun postu palto ile bir yastık getirdi.

— Uyuyun, dedi.

Ve çekildi. Tahta bölmenin arkasındaki küçük köşede yatağa uzandı. Mişka'nın üzerine eğilip yastığı düzelttiğini hissediyordu. Hiçliğin içinde yuvarlanıp gitmek ne hoştu...

... Bir tekerlek gürültüsü uykusunu bozdu. Tekerlek sesleri dönüyor, uğulduyordu. Koşum şakırtıları. Onların da arkasında, yuvarlak çatılarıyla yüksek, çok yüksek evlerin pencerelerini güneş aydınlatıyor. Paris burası. Arabalar, zarif kadınları taşıyan

arabalar son süratle geçiyor. Kadınların hepsi bağırıyor, dantel şemsiyelerini sallayarak bir şeyi göstermek için dönüyorlar... Arabacılar gittikçe çoğalıyor. Allahım! Birisini kovalıyorlar... Paris'te olur mu böyle şey? Büyük bulvarlarda hem de? Yeşilimsi şafakta, yeleleri sallanan atların üzerinde dev gibi siluetlerin yükseldiğini görüyor. Yerinden kımıldaması, kaçması imkânsız! Ne çok at var! Bu ne uğultu! Yürek sıkıntısı boğazını sıkıyor...

... Katya yatağında oturdu. Dışarda tekerlekler homurduyor, atlar kişniyordu. Yatağın bulunduğu küçük bölmenin kanatsız kapısından, eve girip çıkan silahlı adamları görüyordu. Büyük odada, ağır çizmelerin gürültüsüyle, seslerin çalkantısı duyuluyordu. Adamlar masanın etrafında toplanıyor, üzerindeki bir şeyi inceliyor, küfrediyor, beddua ediyorlardı. Ortalık tamamen aydınlanmıştı. Küçük pencerelerden sisli güneşin ışıkları ağır sigara dumanını saydam bir hale getiriyordu.

Kimse Katya'ya dikkat etmiyordu. Katya elbisesinin kırışıklarını düzeltti, saçlarını toparladı, ama yatağın üzerinde oturmuş durumunu bozmadı. Anlaşıldığına göre köye yeni birlikler geliyordu. Büyük odadaki insan kalabalığının arasındaki konuşmaya bakılacak olursa çok önemli bir şey hazırlanıyordu. Hafifçe kekeme ve kadın sesini andıran tiz bir ses, buyurgan bir ifadeyle:

— Allah belasını versin! dedi. Çağırın bana şu kopuğu!

Odadan, arabaların, troykaların, atların, mujiklerin, bahriyelilerin küçük gruplar halinde durdukları avluya seslenenler oldu.

— Petriçenko... Petriçenko nerede?.. Çabuk bulun onu...

— Gidip sen bulsana domuz... Hey arkadaş, albayı çağırsana... Ama nerde bu adam, hay Allah, ne diyeyim!.. Bak işte, bir arabanın üzerinde uyuyor... Şu topal şeytanın üzerine bir kova su dökün de uyansın... Hey kovayı taşıyan, sana söylüyorum. Çabuk kuyudan su çek. Albayı başka türlü uyandıramayız... Hey, arkadaşlar, su da bu işi görmeyecek... Yüzüne katran sürmek gerek... Uyansın... Uyansın... Batko'nun kızgın olduğunu söyleyin ona... Hemen gelsin... Haydi!..

Az önceki tüylü boneli iri kıyım adam odaya girdi. Öylesine derin bir uyku çekmişti ki, bıyıklı, kıpkırmızı yüzündeki şiş göz-

leri ancak görüyordu. Dirsek vurup homurdanarak masaya kadar yürüdü ve oturdu.

Kekeleyen, gıcırdayan, tiz bir ses:

— Bana bak salak, diye gürledi, orduyu satıyorlar mıymış şimdi? Seni de satın aldılar mı yoksa?

Albay öylesine kalın bir sesle gürledi ki iri bir fıçının içinden konuşur gibiydi.

— Ne olmuş, ne olmuş? Uyuyup kalmışım.

Ses:

— Ne olmuş var mı? diye karşılık verdi. Ne olmuş da ne demek? Olmuşu şu: Sen uyurken Almanların geldiklerini görmemişsin...

— Almanların geldiğini mi görmemişim? Hadi canım sen de!..

— İleri postaların nerede? Bütün gece yürüdük. Tek bir ileri karakola rastlamadık! Ordu çembere girmiş!..

— Ne bağırıyorsun be? Ne bileyim ben Almanların nereden geleceğini?.. Step uçsuz bucaksız bir yer...

— Senin hatan bu, rezil!

— Hey, kendine gel...

— Senin hatan yüzünden...

— Dokunma bana!

Birden orada bir sessizlik oldu. Masanın çevresinde toplanan adamlar açıldılar. Bir boğuşmanın, zorlukla nefes alışların gürültüsü duyuluyordu. Birden tabancalı bir el havaya kalktı. Birçok el bu ele yapıştı. Bir tabanca patladı. Katya kulaklarını tıkayıp hemen kendini yastığın üzerine attı. Tavandan alçılar döküldü. Ses dalgası, bu defa daha bir neşeli olarak yükseldi. Albay Petriçenko ayağa kalktı. Tüylü bonesi nerdeyse tavana değiyordu. Çevresinde bir yığın gözüpek adamla, dışarı çıktı. Yüzü ciddiydi.

Sokakta bir kaynaşma oldu. Makno'nun atlı adamları arabaların üzerine atlıyorlardı. Kamçı şaklamaları, tekerlek gıcırtıları, ağır küfürler duyuluyordu.

Ev boşalmıştı. Katya o ana kadar, kadınınkini andıran sesiyle yüksekten atan adamı neden göremediğini anladı. Kısa boylu bir adamdı. Sırtı Katya'ya dönük, masaya oturmuş, bir haritanın üzerine dirseklerini dayamıştı.

Kestane renkli, sert, uzun saçları, bir çocuğu andıran dar omuzlarına dökülüyordu. Siyah kumaştan yapılmış ceketinin üzerinde, çaprazlama manevra kemeri vardı. Meşin palaskasına iki tabancayla bir kılıç asılmıştı.

Mahmuzlu şık çizmeli bacaklarım masanın altında birbirinin üzerine koymuştu. Başını salladığı zaman yağlı saçları omuzlarına dökülüyordu. Acele acele bir şeyler yazıyordu. Kalemi mürekkep saçıyor, kâğıdı yırtıyordu.

Yatağını Katya'ya vermiş olan mujik gürültü çıkarmadan eve girdi.

Yüzü pembeydi. İnsanın içini sızlatacak bir hali vardı. Saçlarına kuru ot yapışmıştı. Budalaca bir ifadeyle göz kapakları açılıp kapanarak, yazı yazan adamın karşısına, sıraya oturdu, ellerini kaba etlerinin altına soktu, çıplak ayaklarını birbirine sürterek kaşıdı.

— Hep tasalı mı olacaksın Nestor İvanoviç? Ben de senin akşam yemeğine kalacağını umut ediyordum! Dün bir dana kestik. Geleceğini biliyordum sanki...

— Zamanım yok. Beni yalnız bırak, canımı sıkıyorsun...

— Peki, peki!

Mujik bir an sustu. Gözleri kırpışmıyordu artık; bakışları ağır, zekiydi. Bir süre daha adamın yazan elini gözleriyle izledi.

— Demek ki Nestor İvanoviç, köyümüzde muharebeyi kabul etmek istemiyorsunuz?

— Duruma bağlı...

— Elbette askeri ilgilendirir bu... Şayet köyde muharebe etmeyi göze aldıysanız hayvanları gizleyeyim diye sordum... Götürsem mi dersin hayvanları?

Uzun saçlı adam kalemini bıraktı. Küçük elini saçlarının içine sokup yazdıklarını bir kere daha okudu. Mujik sakalını karıştırdı, koltuk altlarını kaşıdı. Sonra sanki birden hatırına gelmiş gibi:

— Nestor İvanoviç, dedi, kumaşları ne yapacağız? Sen hediye etmiştin bize. İyi cins kumaşlar. Levazım kumaşı bunlar, hemen dikkati çeker... Dolu dolu altı araba...

— Yetmez mi o kadar? Memnun olmadınız mı yoksa? Az mı geldi?

— Az mı dedin? Ne diyorsun sen? Sana nasıl teşekkür edeceğimizi bilemiyoruz. Köyümüz sana kırk muharip vermiş olsa da gene teşekkür ediyoruz sana. Oğlum da aralarında. Baba, dedi bana, köylü hakkı için kanımı akıtmalıyım. Adama ihtiyacın olursa Nestor İvanoviç, sıra bize de gelecek, ihtiyarlar da yürüyecekler. Sen savaştıkça bizler de seni destekleyeceğiz, merak etme... Ama kumaşlar için bir çare aramak gerek... Allah korusun, Almanlar ya da polisler bir gelirlerse... Nasıl cezalandırdıklarını sen de bilirsin. Böyle bir şey olursa ne yapmayı düşünüyorsun? Muharebe olacak mı?

Uzun saçlı adamın gövdesi dikildi. Sert bir hareketle elini saçlarından çıkardı, masanın kenarını tuttu. Başı arkaya düştü. Soluyordu. Mujik ihtiyatlı bir şekilde hareket ederek, sıranın üzerinden kayarak uzaklaştı, ellerini kaba etlerinin altından çekti, yan yan yüreyerek evden çıktı.

Sandalye sallandı, uzun saçlı adam bir tekme atıp sandalyeyi fırlattı. Korkuya kapılan Katya, yarısı asker yarısı sivil siyah elbiseli küçük adamın yüzünü gördü sonunda. Kıllık değiştirmiş bir papaz yamağını andırıyordu. Kalın kaşlarının altındaki kahverengi, kızgın, çukur gözleriyle Katya'ya dik dik bakıyordu. Sakalsız yüzü sararmış, hafif çiçek bozuğuydu. Saf bir kadın yüzünü hatırlatıyordu. Bu yüzde hiddet, yeni yetişen bir delikanlının olgunluktan uzak haline benzer bir ifadeyi andırıyordu. Sadece gözleri olgun ve zeki, yaşlı bir adamın gözlerine benziyordu.

Katya bu adamın Batko Makno'nun ta kendisi olduğunu bilseydi çok daha fazla korkardı. Makno, tozlu çizmeli, buruşuk olmasına rağmen hâlâ şık görünen ipekli elbiseli, köylü kadınlarınki gibi bağlanmış koyu renk atkılı genç kadını seyrediyordu. Halinden, bu garip kuşun bu eve nereden düştüğüne bir türlü akıl erdiremediği anlaşılıyordu. Alaylı bir gülüş, seyrek dişlerini meydana çıkararak uzun üst dudağını büktü.

Kısa sert bir sesle:

— Kimin nesisin? diye sordu.

Katya anlamamıştı; başını salladı. Adam gülmüyordu artık. Yüzünde öylesine bir ifade belirdi ki Katya'nın dudakları titredi.

— Kimsin? Oruspu musun? Peki öyleyse Rusça konuşur musun? Hasta mısın? Değil misin? Frengiliysen kurşuna dizdiririm seni.

Katya bir nefeste:

— Tutsağım ben, diye mırıldandı.

— Ne iş yaparsın? El bakımı bilir misin? Sana bir manikür takımı veririz...

Katya daha bir alçak sesle:

— İyi olur, diye karşılık verdi.

— Ama şunu da aklından çıkarma: Orduya ahlâksızlık saçasın diye almıyorum seni... Anladın mı? Kal burada. Bu akşam muharebeden dönünce tırnaklarımı temizlersin.

Halk arasında Batko Makno üzerine ne efsaneler anlatılıyordu! Söylendiğine göre Akatuy zindanından birçok defa kaçmak için çalışmış; sonunda kaçmayı da başarmış, ama bir odun ardiyesinde yakalandığı zaman askerlerle baltayla dövüşmüş. Dipçik darbeleriyle kemiklerini kırmışlar, sonunda da zincire bağlamışlar. Tam üç yıl kapana girmiş kokarca gibi gık demeden zincire bağlı kalmış. Gece gündüz demeden bileklerindeki demir halkaları koparmak için boşuna uğraşmış. Zindandayken anarşist Arşinof'la dostluk kurmuş, onun çömezi olmuş.

Ekaterinoslav bölgesinden, Gulay-Pole köyünden olan, Nestor Makno bir marangozun oğluydu. Küçük bir çocukken bakkal dükkânında çalışmaya başlamış, o zamandan, dayak yer olmuştu. Gözlerinin renginin fındığa benzemesi ve kötü yürekliliği nedeniyle "kokarca" lâkabı takılmıştı.

Kamçıyla dövüldüğü bir gün baş tezgâhtarın suratına kaynar su dökmüştü. Bu olaydan sonra Nestor'u dükkândan kovdular.

Bunun üzerine çevresinde bir çete topladı. Çocuklarla bahçelere, bostanlara zarar veriyor, serserilik ediyorlardı. Babası, Nestor'u bir matbaacının yanına yerleştirinceye kadar keyiflerince yaşadılar. Anarşist Volin'i matbaada tanımış olması kuvvetle muhtemeldir. O Volin ki on sekiz yıl sonra Makno'nun yaptığı bütün işlerin beyni, kurduğu birliğin kurmay başkanı olacaktır. Söylendiğine göre Makno, Volin'in hoşuna gitmiş; Makno'ya okuyup yazmasını, anarşizmi öğretmiş. Makno'yu okula yazdırmış. Makno ilkokul öğretmeni olacakmış. Ama bütün bunlar uydurulmuş şeyler. Makno hiçbir zaman öğretmen olamamıştır. İşin en doğru-

su belki de Volin'i çok daha sonraları tanımış olması; onu anarşizme, zindandayken Arşinof'un alıştırmış olmasıdır.

1903 tarihinden itibaren Makno, Gulay-Pole'de birtakım dolaplar çevirmeye başlamış. Bu defakiler bostanlarda, bahçelerde değil; bey konaklarıyla, tüccar depolarında tabii: Bazen hayvanları çalıp götürüyor, bazen bir mahzeni soyuyor, bazen bir kitapçıya mektup yazıp şu kadar parayı filan yerdeki taşın altına koymasını istiyordu. O devirde polisle garip ilişkiler kurmuştu. Bir masada oturup içki içtiği biliniyordu.

Makno'dan herkesin ödü patlamaya başlamıştı. Ama köylüler onu ele vermiyorlardı, çünkü 1905 devimi yaklaştıkça, o büyük arazi sahiplerine daha çok musallat oluyordu. Sonunda büyük araziler tutuşturulup, köylüler bey topraklarını işlemeye başlayınca Makno, daha geniş çapta iş görmek için şehirlere göç etti.

1906 yılının başlarında, çetesiyle Berdiansk maliyesine hücum etti. Üç memuru öldürdü, kasayı ele geçirdi, ama bir arkadaşı tarafından adliyeye teslim edildi ve Akatuy zindanına gönderildi...

On iki yıl sonra Şubat Devriminde serbest bırakıldı, geçici Hükümetin ikircil emirlerine kulaklarını tıkayan köylülerin büyük ağaları kovup toprakları paylaştıkları Gulay-Pole'ye döndü. Makno eski değerini kabul ettirdi ve mahalli idare, başkan yardımcılığına seçildi. Birden ve açıktan açığa "özgür, köylü rejimi"ni sağlamaya doğru yöneldi. Bir belediye toplantısında, mahalli idare üyelerini burjuvalıkla itham etti. Tartışma sonucu kafası kızıp toplantı anında belediye üyelerinden birini öldürdü ve kendi kendini başkan ve yönetim komiseri ilan etti.

Geçici Hükümet, Makno'nun herhangi bir teşebbüsünü, önleyecek güçten yoksundu. Bir yıl sona Almanlar geldi. Makno kaçmak zorunda kaldı. Bir süre Rusya'da dolaştı. 1918 yazında anarşistlerin kaynaştığı Moskova'ya gitti. Moskova'da, devrim olaylarını melânkolik bir gözle izleyen ihtiyar Arşinof'u buldu. Kendisinin anlayamadığı talihin bir cilvesiyle olayları yönetenler bolşeviklerdi. "Düzenin anası", anarşinin temel direği, güçlü nazariyatçı Volin de oradaydı. Ne saçını boyamıştı, ne de sakalını. Sabırsız ve gözü yükseklerde Baron'la Arten, Teper, İyakof Ali, Krasnokutski, Glagson, Tsentsiper, Çerniyak ile devrime tebelleş olmaya

muvaffak olamayan daha nice büyük insan da oradaydı. Hepsi de meteliksiz oldukları için Moskova'da kalıyor, her zaman gündemi aynı olan günlük toplantılar yapıyorlardı: "Teşkilât ve para meseleleri..."

Daha sonra bazıları Maknocuların anarşi şefleri oldular. Bazıları da Moskova'da Leontievski sokağındaki Bolşevik Komitesine karşı yapılan suikasta iştirak ettiler.

Belli ve kesin olan bir şey varsa o da Makno'nun Moskova'ya gelişinin, Moskova kahvelerinde pineklemekten sıkılan anarşistlerin üzerinde etkili oluşuydu.

Makno kararlı bir aksiyon adamıydı. Hemen şu projeyi kurdular: Makno Kiyef'e gidecek, Ataman Skoropadski ile generallerini kurşuna dizecekti.

Makno yanına anarşistlerden bir yardımcı alıp Belenikino'da Ukrayna hududunu geçti. Demiryolunu gözaltında bulunduran korkunç komiser Sayenko'nun aldığı tedbirleri uyutmaya muvaffak olmuştu. Makno subay kılığına girmişti, ama Kiyef'e gitmek projesini terk etti. Stepin özgür rüzgârını teneffüs etmiş, yapacağı gizli iş cazibesini kaybetmişti. Doğru Gulay-Pole'nin yolunu tuttu.

Doğduğu köyde kendilerinden emin olduğu beş delikanlıyı yanına aldı. Tüfek, balta ve bıçaklarla silahlanıp bey Reznikof'un arazisine yakın bir sel çukurunda pusuya yattılar. Gece olunca Makno beyin köşküne girdi ve beyle, Ataman polis, teşkilâtında çalışan üç kardeşini fazla gürültü çıkarmadan öldürdü. Eline geçen ganimet şuydu: Yedi tüfek, bir tabanca, atlar, eğerler ve bir sürü polis üniforması.

Ondan sonra hiç zaman kaybetmeden, atlı ve tepeden tırnağa silahlı olarak grubun başında, köylerden ve şehirlerden, uzak bey çiftliklerine hücum edip dört bir ucundan ateşe verdi.

Makno artık adamları silah altına alıyor, müfrezesi gittikçe büyüyordu. Kudurmuş bir insan gibi, hiç kimsenin gözünün yaşına bakmadan asıp kesiyor, büyük arazi sahiplerinin malını mülkünü temizliyordu. Sonunda şöhretini göklere çıkaracak bir işe girişti.

Trinite sırasıydı. Stepin sahibi, büyük toprak ağası Mirgorodski kızını, Ataman'ın albaylarından biri ile evlendiriyordu. Komşu

mal sahipleri, düğünde bulunmak için böyle karışık zamanlarda stepten geçmenin tehlikeli olabileceğini hiç düşünmüyorlardı. Merkezden ve hatta Kiyef'ten bile davetliler gelmişti.

Mirgorodski'nin evi çok mükemmel bir şekilde muhafaza edilmişti. Beyin köşkünün çatısına bir makineli tüfek konmuştu. Zaten nişanlı alay arkadaşlarını da düğüne getirmişti. Hepsi de o zamanki adete göre ağ kısmı yerlere kadar sarkan potur biçiminde geniş mavi pantolonlarla, kırmızı ceketler ve yaldızlı koyun derisi boneler giymişlerdi. Her birinin belinde, uçları kalkık çizmelerini döven eğri kılıçları vardı.

Nişanlı kız ise tahsilini yaptığı İngiltere'den yakında dönmüştü. Daha şimdiden Ukraynacayı mükemmel konuşuyor, kolları işlemeli bluzlar giyiyor, incik boncuk takıyor, kurdeleli kırmızı çizmeler giyiyordu. Babası da Kiyef'ten kendisi için kenarları kürklü kadife bir kaftanı özel olarak ısmarlamış, bilhassa Ataman Mazeppa'nın kaftanına benzemesini istemişti. Düğün eski adetlere göre yapılsın istiyorlardı. Alevlerin tehdidi altında bulunan Ukrayna'da yüzyıllık bal şerbeti bulmanın güçlüğüne rağmen her şey muazzam bir şölen için hazırlanmıştı.

Ayinden sonra genç kız parktan geçirilerek yeni yapılmış taş kiliseye götürüldü. İlâhiler söyleyerek nişanlının yanında yürüyen nedimelerin dillere destan güzellikleri vardı. Nişanlı ise eski Kazak türkülerindeki kahraman kızı hatırlatıyordu. Nişanlı albayın sağdıçları; demir parmaklığın önünde beklerken:

— Bak hele sen, diyorlardı. Ukrayna'nın o güzelim eski devri gene canlandı...

Kilisedeki merasimden sona avluya çıkılmış, yeni evlilerin üzerine yulaf atılmıştı. Mazeppa kılığındaki baba, Mejigoriye'den getirilmiş tarihi bir İsa tasviriyle onları takdis etti. "Yaşasın yeni evliler!" bağrışları arasında şampanyalar döküldü, kadehler kırıldı.

Genç evliler, kendilerini istasyona götürecek olan bir otomobile bindiler. Davetliler ziyafete şeref vermek için kaldılar.

Gece karanlığı avlunun üzerine çöktüğü zaman hizmetkârlarla polisler dansediyorlardı. Köşkün bütün pencereleri aydınlıktı. Aleksandrof'tan getirtilen Yahudi orkestrası elinden geldiğince çalıyordu. Baba gopak denen çok hareketli bir Ukrayna oyunu

oynamış, Seltz suyu içiyordu. Şimdiden genç kızlar ve hanımlar serinlemek için açık pencerelerin yanına geliyorlardı. Hepsi de yarbay, yüzbaşı, bölük komutanı olan damadın sağdıçları mezelerle dolu masaların başına dönmüşlerdi. Kılıçlarını şakırdatarak Moskova'ya gidip lanet Moskovalıları yenmekten bahsederek tehditler savuruyorlardı.

O sırada Atamanın polisi kılığına girmiş ufak bir subay davetlilerin arasında göründü. Böyle bir günde polisin orada bulunuşunda acayip bir yön yoktu. Sessizce salona girmiş, hiçbir şey söylemeden selam vermiş, orkestraya bir göz atmıştı. Davetlilerden sadece birkaçı üniformasının kendisine biraz büyük geldiğini fark etmişlerdi. Hanımlardan biri heyecanlı bir sesle yanındakine:

— Kim bu adam? diye sormuştu. Hali korkutuyor insanı!..

Meçhul subayın gözlerini kaldırmamaya azami dikkat göstermesine rağmen, bakışları şeytanınkiler gibi parlıyordu... Ama sarhoşluğun buğulu havası içinde insan neler hayal etmezdi ki...

Mazurkalardan, valslerden sonra müzisyenler bir tango çalmaya başlamışlardı. Yüzleri kıpkırmızı olmasına rağmen hâlâ ayaklarının üzerinde dimdik durabilenler damları piste sürüklediler.

Buyurgan bir ses tavandaki avizelerin söndürülmesini emretti. Zayıf ışığın altında, bir daha geri gelmeyecek zamanın derinliklerinden geliyormuş hissini veren isteksiz müzik sesiyle çiftler, ölümün tadını çıkarırmışçasına kendinden geçmiş, sallanıyor, katılasıya gülüyorlardı.

Tam o sırada silah sesleri patladı. Davetli kalabalığı taş gibi donup kaldı olduğu yerde. Orkestra susmuştu birden. Polis kılığına girmiş olan Makno, çerez masasının arkasında, yarı açık bir kapının yanında duruyordu. Elinde iki tabanca avizelere ateş ediyordu. Nişanlı delikanlının arkadaşı olan kırmızı yüzlü, uzun boylu bir yarbay kollarını açarak külçe gibi masanın üzerine yıkıldı ve masayı devirdi. Kadınlar kulakları tırmalayan çığlıklar atıyorlardı. Subaylardan biri daha kılıcım çekmek istedi, ama vakit bulamadı, halının üzerine yüzü koyun yıkıldı... Başka üç subay ellerinde kılıçlarıyla Makno'nun üzerine hücum etti. İkisi derhal yere yıkıldı, üçüncüsü ise bir tavşan gibi cıyak cıyak bağırarak

pencereden atladı. Karşıdaki kapıda da polis kılığında vahşi suratlı, saçları darmadağınık iki adam göründü. İkisi de davetlilerin üzerine ateş açtı. Saşkına dönen kadınlar koşuyor, yuvarlanıyorlardı. Nişanlı kızın babası oturduğu koltuktan kalkamıyordu. Makno yanına sokulup ağzına kurşun sıktı.

Bahçeden de silah sesleri geliyordu. Pencereden kaçmaya muvaffak olan davetlilerden parka kaçanlara da ateş ediliyordu. Davetlilerden çok azı çalıların ve bataklığın sazlarının arasına saklanmayı başarmıştı.

Bütün hizmetkârlarla muhafızlar öldürülmüştü. Makno'nun adamları arabaları koştular; sabaha kadar aralarında silahların da bulunduğu ganimeti arabalara yüklediler.

Güneş doğduğu zaman köşk alevler içinde yanıyordu.

Bu gözepek akın Gulay-Pole'de büyük bir etki yarattı. O devirde köylüler Almanların, toprak ağalarının ve Atamanın polislerinin boyunduruğunda inliyorlardı. Köylülerden kuşkulanan toprak sahipleri topraklarını köylülere kiraya vermeyi reddediyorlardı. Köylülerden o yılın ürününden başka geçen yıl borçlarına karşılık tohumlukları da istiyorlardı. Köylülere de aç kurtlar gibi ulumaktan başka bir şey kalmıyordu.

Makno geldi ve dehşet salmaya başladı. Köylerde, kasabalarda kulaktan kulağa bir Batko'nun, bir şefin geldiği fısıldanıyordu.

Köylüler kendi kendilerinin efendileri olmuşlardı. Bey mülkleri ile buğday yığınları ateşe verildi. Çetecilerin müfrezeleri Almanya'ya gönderilen buğday yüklü mavnalara, buharlı gemilere cesurane taarruzlarda bulunuyorlardı. Böylesi hareket Dinyeper ırmağının tüm sağ sahiline yayıldı. Avusturya ve Alman birlikleri asayişi sağlamak için gayret sarfediyorlardı. Yüzlerce cezalandırma müfrezesi memleketin dört bir tarafına yayıldı. İşte bu sırada Makno, iyi silahlanmış küçük bir müfrezenin başına geçerek ilk Avusturya birliklerine taarruz eden kimse oldu.

O sırada Batko Makno küçücük bir orduya sahipti ancak. Ordusunun çekirdeğini teşkil eden daimi müfrezesi, gözünü budaktan sakınmayan iki ya da üç yüz kişiden kuruluydu. Bu müfrezede Karadeniz bahriyelileri, çeşitli nedenlerle doğdukları köye dö-

nemeyen eski muharipler vardı. Müfrezelerinin başındaki "küçük batko"lar da Makno'ya katıldılar. Bir de bunlara yeri yurdu olmayan, sırf macera olsun, tehlikeli bir yaşantı içinde bulunmanın zevkini tadanları da eklerseniz Makno'nun ordusunu kuran kişilerin niteliği üzerinde bir fikre varabilirsiniz.

Bu arada, kenarda kalmış anarşistlerden, "anarşist muharipler" adı verilen ve memleketin içinde başlarına buyruk at koşturan, yeni kurulmuş haydamaklar ordusu da gelip Makno'ya katılmıştı. Hepsi de aç, üstü başı lime lime, bir ceplerinde el bombası, öteki ceplerinde Koropotkin'in bir kitabı Makno'nun karargâhına geliyorlardı.

Batko'ya:

— Söylendiğine göre sen dahi bir adammışsın! diyorlardı. Hım! Görmeye değer.

Batko:

— Görürsünüz, diye karşılık veriyordu.

— Gerçekten öyleyseniz şayet, tarihe geçersiniz. Kim bilir, belki de ikinci bir Kropotkin olursunuz!

Batko:

— Mümkündür, diye karşılık verdi.

O günden itibaren anarşistler Batko'nun peşine takıldılar, onunla birlikte içtiler, şan şeref ve tarih konusunda çok bilgili olması nedeniyle şaşırtıcı konuşmalar yaptılar. Aralarından bazıları yavaş yavaş birlik komutanlığı gibi, sorumlu mevkilerin görevlerinin kendilerine verildiğini gördüler. Kısa zamanda bu anarşistlerden her biri, muharebelerden ele geçirdikleri ganimetlerle yüklü bir taçankayı* peşlerinde götürmeye başladılar. Taçankanın içinde daima bir konyak kasası, bir varil altın, bir elbise çantası bulunuyordu.

Çaldon, Skoropiyonof, İyugolobof, Çeredniyak, Engaretz, Frantsuz ve diğerleri "başlarına buyruk"lar arasındaydı. Bir konaklama uzun sürdüğü zaman, umumhanelerden birçok kız getiriyorlardı. Seksüel sorunu böylesine çözümlemenin, normal hayatın bir özgürlüğü olduğuna dair Batko'yu ikna ederek gece

* *Taçanka*: Bir çeşit Rus arabası.

alemleri düzenliyorlardı. Mutlak bir özgürlüğün gerçekleştirildiği andan itibaren firengi önemsiz bir ayrıntıdan ibaret kalıyordu. Makno bu anarşistlere sürüngen hayvan muamelesi yapıyordu. Birçok defalar topunu birden kurşuna dizmekle tehdit etmişti. Böyle olmakla beraber onları gene de hoş görüyordu, çünkü hepsi okumuş insanlardı ve dünya çapında şan şerefin ne olduğunu biliyorlardı.

Makno'nun ordusunun daimi bir genel karargâhı yoktu. İhtiyaç duyulduğu zaman, karargâh taşranın bir ucundan öteki ucuna ya at sırtında, ya da taçankalarla gidiyordu. Makno bir hücum tasarladığı, ya da yapılacak bir muharebenin arifesinde köylere özel ulaklar gönderiyordu. Kendisi de büyük kalabalığı toplayarak ateşli bir nutuk çekiyordu. Konuşmadan sonra Makno'nun adamları arabalardan kalabalığın üzerine kumaşları atıyorlardı. Aynı gün çeteci mujikler gelip ordunun çekirdeğini kabartıyorlardı.

Muharebe sona erince bu gönüllüler geldikleri gibi gene çabucak köylerine dönüyor, silahlarını saklıyorlardı. Kapılarının önüne oturup başlarını kaşıyarak, sanki hiçbir şey olmamış gibi, düşmanı arayan Alman topçusunun gürültüyle geçişini seyrediyorlardı.

Makno'yu kovalayan Alman ve Avusturya müfrezeleri daima karavana sallıyorlardı: Her yerde mantar gibi biten bu şeytan daima arkalarından vuruyordu. Eski devrin göçebelerini hatırlatan çeteler kesin sonuçlu muharebede ortadan kayboluyorlardı. Atlarının ve taçankalarının üzerinde nara atıp, ıslık çalıp ateş ederek dağılıyorlardı. Sonra hiç beklenmeyen bir yerde yeniden buluşup baskın tarzında hücum ediyorlardı.

* * *

Köy boşalmıştı. Makno da halıyla örtülü bir arabayla orduyu takip etmişti. Öğle olmuştu. Eteğini beline dolamış, gözleri yaşlı, şişman bir kız çalı süpürgesiyle evi süpürüyordu. Açık pencerenin önüne oturmuş olan ev sahibi, yaya ve atlıların ardında kaybolduğu, yeldeğirmenlerinin kanatlarının sakin sakin döndüğü tepelere doğru bakıyordu.

Derin derin içini çekiyordu. Az önce Makno ile yaptığı görüşmeden tatmin olmadığı belliydi.

Katya kuyuya gitti, elini yüzünü yıkadı, elbiselerinin buruşuklarını düzeltti. Ev sahibi yemek yemek için Katya'yı çağırdı. Katya iki köfte yedi, bir bardak süt içti. Sonra ne yapacağını, ne beklediğini bilmeden öteki pencerenin önüne oturdu.

Bunaltıcı bir hava vardı. Dışarda gübre yığınının üzerinde tavuklar eşiniyordu. Çitle çevrili bahçedeki ayçiçekleri sarı başlarını sarkıtmışlar, kirazlar iri iri görünüyorlardı. Köyün üzerinde dolaşan çaylaklar havada uçuyorlardı.

Ev sahibi içini çekiyor, inliyordu.

Ağlayan kıza:

— Ordayken eteğini örtseydin, utanmaz! dedi. Düşünün bir kere, kızı mıncıklamışlar biraz... İlk değilsin ki sen.

Kız hıçkırdı, süpürgesini bıraktı, eteğini iri beyaz baldırlarının üzerine indirdi. Mujik bir an süpürgeye baktı.

— Peki ama kim yaptı bunu sana? Söyle Aleksandra, korkma...

— Söyleyeyim söylemesine, ama körolası herifin adını bilmiyorum ki... Buralı değil... Gözlüklü bir adam...

Mujik sanki zevklenmiş gibi:

— Duydunuz mu, dedi, gözlüklüymüş... Anarşistlerden biri olsa gerek.

Katya'ya döndü:

— Aleksandra yeğenimdir, diye devam etti. Ot alması için ambara göndermiştim. Ambar nerde bilir misiniz? Aleksandra sabahın erken saatinde tırmık içinde döndü... Ne ahlâksızlık!..

— Sarhoştu. Tabancasıyla tehdit etti beni. Elimden ne gelir ki?

Kız acı acı içini çekti. Mujik çıplak ayağını yere vurdu:

— Defol! dedi. Ben bile canımı nasıl kurtaracağımı bilemiyorum.

Kız koşarak çıktı. Mujik tepelere bakarak içini çekmeye devam etti.

— Ne yapmalı? Sanki bu haydutları beslemekten zevk alırmışız gibi! Görün işte, arabalarına koşmak için bizim atlarımızı alıyorlar. Bir de dört nala gitmez mi bu şeytanlar, günde seksen verst yapıyorlar... At dediğin makine değil ki, iyi kullanmak ister... Artık bütün atlarımız sakatlandı. Ah! Şu savaş...

Tavana asılı lambanın camı sallandı; pencerelerin camları yavaştan zangırdadı. Hava titreşti. Uzaklardan bir gümbürtü duyul-

du. Mujik hemen yerinden fırlayıp yarı beline kadar pencereden sarktı. Değirmenlerin yanında tek başına bir süvarinin durduğu tepelere uzun uzun baktı. Sonra odanın bir köşesindeki aziz resmine gözlerini dikerek istavroz çıkardı.

— Alman topçusu bu, dedi. Bizimkilerin üzerine ateş ediyorlar.

Kumaşının rengi solmuş gömleğinin altına yeniden elini sokup kaşındı.

— Vay başımıza gelenler, ne uğursuz bir devirde yaşıyoruz!

Küçük süpürgeyi aldı, bir köşeye attı, çıplak ayaklarının kemiklerini kütürdeterek avluya çıktı. Uzaklardan gelen yeni bir gümbürtü köyün üzerinden dalga dalga geçti. Artık yerinde oturamaz olan Katya dışarı çıktı. Güneşin ısıttığı yakıcı hava gübre kokuyordu.

O sırada bir gün önceki yolcular, endişeli bir grup halinde sokakta toplanmışlardı. Başlarında, gözlük camlarının üzerinden bakan fizik öğretmeni Obruçef yürüyordu. Sırtında hâlâ yağmurluğu, ayaklarında lastik ayakkabıları vardı. Gruba komuta ettiği anlaşılıyordu, herkes ona itaat etmişti.

Katya'ya:

— Bizimle gelin! diye bağırdı.

Katya gruba sokuldu. Yolcuların yüzleri solgundu, daha da zayıflamış gibi görünüyorlardı. Yaşlı iki kadının gözlerinden yaşlar akıyordu. Kılık değiştirmiş madrabaz aralarında yoktu.

Obruçef kesin bir ifadeyle:

— Arkadaşlarımızdan biri iz bırakmadan kayboldu, dedi. Herhalde kurşuna dizilmiştir. Baylar, bayanlar, enerjimiz tükense de, canımız kurtulduğu için talihimize şükredelim... Derhal şu sorunu halletmemiz gereklidir: Ya muharebenin bitmesini bekleyeceğiz, ya da başımızda hiçbir muhafız olmadığına göre durumdan yararlanarak demiryoluna kadar yaya gideceğiz... Her konuşmacıya bir dakikalık zaman veriyorum.

Hepsi bir ağızdan konuşmaya başladılar. Bazıları, ya haydutlar bizi stepte yakalar da tümümüzü kurşuna dizerlerse, diye endişe ediyordu. Bazıları ise firar teşebbüsünün bir kurtuluş şansı olduğunu öne sürüyorlardı. Kimileri ise Alman zaferinden emin

oldukları için muharebenin sonunun beklenmesi hususunda ısrar ediyorlardı.

Tepelerin ardında top ateşleri yeniden başlayınca hepsi sustu. Yüzleri acıyla büzülmüş, top seslerinin geldiği yöne doğru baktılar: Hiçbir şey görünmüyordu. Sadece değirmenlerin kanatları tembel tembel dönüyordu.

Obruçef, bütün itirazları özetleyen kesin, özlü bir konuşma yaptı. İki yaşlı kadın, sanki Obruçef bir vâizmişçesine sözlerini içiyorlardı adeta. Hiçbir karara varılamadığı için yolcular, hiçbir kulun çıkıp da bunlar da vatandaşlarımızdır, bunlar da Rus'tur diye acımadığı ıssız sokakta, serçelerin, tavukların ortasında bekleşip duruyorlardı... İşte bir kadın burnunu cama dayamış, esniyor, sonra başını çeviriyor. Gömleğinin kolları rüzgârda uçuşan kızgın tavırlı bir mujik evinin ardından çıkıyor, yolculara bir göz bile atmadan, kuru bir çamur keseği alıp oradan geçen bir domuza fırlatıyor. Aynı kayıtsızlıkla köyün üzerinde uçan çaylaklar, kimselerin aldırış edip bakmadığı, soyup soğana çevrilmiş bu şehirlilere bakıyorlardı.

Ufukta bir toz bulutu yükseldi. Değirmenlerin yanında duran süvari atını dört nala kaldırıp gözden kayboldu. Yolcuların birçoğu geceyi geçirdikleri bucak binasına dönmeyi teklif ettiler. Ki önden giden de iki yaşlı kadın oldu.

Olanca hızlarıyla gelen troykalar tepelerin ardından çıktığı zaman öteki yolcular da yürüdü. Sadece Katya ile kollarını yağmurluğunun altında kahramanca bir tavırla kavuşturmuş olan fizik öğretmeni sokakta kaldılar.

Troykaların sayısı dört ya da beşti. Gölün çevresini dolanıp köye girdiler. Yaralıları getiriyorlardı. Önde giden troyka bir evin pencerelerinin önünde durdu. Arabayı süren, önü açık koyun postlu iri yarı adam:

— Nadiyejda, diye bağırdı, erini getirdik.

Kadın evden koşarak fırladı. Önlüğünü söküp attı, bağıra bağıra ağlamaya başladı, arabanın üzerine atıldı. Arabadan soluk benizli genç bir delikanlı indi. Kolunu karısının boynuna dolayıp başını göğsüne dayadı, yana doğru eğik vücudunu sürükleyerek eve doğru yürüdü.

Troyka başka bir evin penceresi önünde durdu. Alaca elbiseli üç kız dışarı fırladılar.

Arabacı neşeli bir tavırla:

— Hey güvercinler, sizinkini de alın, diye bağırdı. Yarası hafiftir.

Sonra troykasını sürerek sonuncu yaralıyı da nereye bırakabileceğini düşünerek etrafına bakındı. Arabanın içinde, başı kanlı bir gömleğe sarılmış Mişka Solomin, dişleri sıkılı, göz kapakları kapalı.

Arabacı birden atları durdurdu:

— Çü-ü-ü-ü-ş!.. Hayrola, Ekaterina Dimitrievna siz ne arıyorsunuz burada?..

Olur şey değil! Katya böyle bir karşılaşmayı kırk yıl düşünseydi aklına getirmezdi. Heyecandan nefesi kesilmişti. Arabada ayaklarını açarak ayağa kalkmış, bir elinde dizginler, öteki elini kalçasına dayamış Aleksey Krasilnikof'a doğru koştu. Aleksey'in yüzünde sarı sakalları vardı. Parlak gözlerinde neşeli bir bakış vardı. Palaskasından el bombaları sarkıyordu. Göğsünde çaprazlama bir makineli tüfek mermi şeridi dolanıyordu. Boynuna bir tüfek asılmıştı.

— Ekaterina Dimitrievna... Bizim bu yöreye hangi rüzgâr attı sizi? Nerede kalıyorsunuz? Bu evde mi? Mitrofon'larda mı? Yeğenimdir, o da bir Krasilnikof'tur. Şu zavallı Mişka'ya bakın! Ne yürekler acısı! Bir şarapnel kafatasının yarısını aldı götürdü...

Katya arabanın yanında yürüyordu. Aleksey hâlâ ateşliydi, muharebe sarhoşluğunu atamamıştı üzerinden. Gözleri, dişleri, gülümsemesi pırıl pırıldı:

— Almanları darmadağın ettik... Budalalar! Üç defa makineli tüfeklerimizin ateşi altında kaldılar. Şu anda bütün muharebe alanı onlarla dolu... Artık batko ordusunu donatacak gereci buldu... Hey! Mitrofan! Çık deliğinden... Sana bir yaralı kahraman getirdim... Size gelince Ekaterina Dimitrievna bu evden ayrılmayın... Çünkü başka yerde kalırsanız başınıza çirkin şeyler gelebilir...

Kilisenin çanı çaldı. Köyde kapılar açılıp kapanıyor, pencereler açılıyordu. Kadınlar koşarak dışarı çıkıyor, daha bir ihtiyatlı olan mujikler kadınların arkasından görünüyorlardı. Şimdi ise şaşılacak şey, sokakta büyük bir kalabalık vardı. Köylüler şarkı söyleyip konuşarak muzaffer Makno ordusunu karşılamaya gittiler.

Aleksey Krasilnikof, Katya'nın yardımıyla yarı ölü Mişka'yı Mitrofan'ın evine taşıdı. Yaralıyı evin en serin yeri olan yaz odasına, Aleksandra'nın yatağına koydular. Katya hemen yaraları pansuman etmeye başladı. Sertleşmiş kanlı paçavraları saçlarından söküp ayırmak için çok zorluk çekti. Mişka dişlerini sıkıyordu. Katya, kafatasının sağ tarafındaki korkunç yarayı yıkamaya başlayınca küveti tutan Aleksandra bir çığlık attı ve sallandı.

Aleksey küveti tutup kızı itti. Katya'ya:

— Görüyor musunuz, dedi, buradan sivri bir kemik fırlamış. Aleksandra, şeker pensini getir.

— Kırıldı...

Katya yaranın içinde sipsivri duran küçük kemik parçasını tırnaklarıyla tuttu ve çekti. Mişka böğürdü adeta. Bu herhalde kırılmış bir kemik parçasıydı. Katya'nın tırnakları kayıyordu. Kemiği daha dipten yakaladı. Sonunda çekip çıkardı.

Aleksey derin bir nefes aldı ve kahkahayı attı.

— Görün bakın nasıl savaş yaptığımızı. Mujikvari savaşıyoruz!..

Katya Mişka'nın başını temiz bir çamaşırla sardı. Mişka terden sırılsıklam olmuştu. Vücudu titriyordu. Koyun postunun altına uzandı ve gözlerini açtı.

Aleksey üzerine eğilip:

— Ne haber, dedi, kefeni yırtacak mısın?

Mişka sapsarı yüzüyle gülümseyerek:

— Dün onun önünde olmadık şeyler yaptım, ama şimdi sonuca bak, dedi.

Ellerini kurulayan Katya'ya bakıyordu. Katya da yatağa sokuldu, Mişka'nın üzerine eğildi. Mişka dudaklarını kıpırdattı:

— Aleksey, ona göz kulak ol, dedi.

— Merak etme, göz kulak olurum.

— Oysa onun hakkında kötü şeyler düşündüm... Şehre götürsen iyi olur.

Hemen hemen sayıklayan bir adamın bakışlarıyla yeniden Katya'ya baktı. Ateşine ve acısına önemsiz bir şeymiş, ufak bir sıkıntıymış gibi tahammül ediyordu. Ölümle burun buruna gelmesi, içindeki çelişmeler ve tutkular kasırgasını söküp atmıştı. Şu anda kendisini sarhoş ve kötü bir insan olarak hissetmiyordu. Fırtınada hızla

uçan bir kuş gibi hafifti; büyük işleri başarabilecek, kahramanca davranışlarda bulunacak bir kimse kadar iyi buluyordu kendini...

Aleksey yavaş bir sesle:

— Şimdi bırakalım da uyusun, dedi. Bir şey değil, güçlü bir delikanlıdır. Kendini toparlayacak.

Katya Aleksey'le avluya çıktı. Katya kendisini rüyada zannediyordu. Bu uçsuz bucaksız göğün altında; eski tuğla ocaklarının dumanının tüttüğü ve yüz yıllık bir duraklamadan sonra insanın tekrar atına binip özgür rüzgârda kahkahalar atarak dört nal gittiği, tutkuların susuzluk gibi dolu kadehlerle giderildiği stepte garip durumu hâlâ devam ediyordu.

Korkmamıştı Katya. Acısı tortop olmuştu içinde. Burada kimsenin, hatta Katya'nın bile bu acıyı dindirecek bir ilacı yoktu. Şayet şu anda ondan kendisini feda etmesi, bir görevi yapması istenseydi, o isteği aynı kolaylıkla hiç düşünmeden yerine getirirdi. Şayet: "ölmek gerek!" denseydi, peki derdi, madem öyle gerekiyor... Sadece berrak bakışlarını göğe kaldırarak içini çekmekle yetinirdi.

— Vadim Petroviç öldü, dedi. Moskova'ya dönmeyeceğim. Kimsem yok orada... Malım mülküm de yok... Kız kardeşim ne oldu, onu da bilmiyorum... Bir yere, belki Ekaterinoslav'a yerleşmeyi düşünüyordum...

Bacakları ayrık duran Aleksey yere bakıyordu. Başını salladı:

— Çok yazık, dedi. Vadim Petroviç mert bir adamdı...

Gözlerine yaş dolan Katya:

— Oo, evet, dedi, çok iyiydi.

— O zaman beni dinlemediniz... Elbette ki siz size ait şeyleri savunuyorsunuz; biz de aynı şeyi yapıyoruz. Birbirimize gücenmek için hiçbir sebep yok. Çok tabii bir şey bu. Sadece gidin halka karşı koyun bakalım! Yelkenleri suya indirip, direnmekten vaz geçecek mi?.. Bugün mujikleri gördünüz değil mi? Ama Vadim Petroviç namuslu bir adamdı...

Katya çitin üzerinden sarkan kiraz dolu dala bakarak:

— Aleksey İvanoviç, dedi, öğüt verin bana. Ne yapayım? Biliyorsunuz, yaşamak gerek ne de olsa... Birden içine bir korku düştü: Sözleri havada kalmıştı. Aleksey hemen karşılık vermedi.

— Ne mi yapacaksınız? Aristokratların sorabileceği gibi bir soru bu. Nasıl mı? diyeceksiniz. Eğitim görmüşsünüz, kişiliği olan bir insansınız, birkaç yabancı dil biliyorsunuz. Sonra da kalkmış ne yapayım diye benim gibi bir mujiğe akıl danışıyorsunuz!

Yüzünde hor gören bir ifade vardı. Palaskasına asılı el bombalarını tıkırdatıyordu. Katya tüm büzülmüş, süklüm püklüm olmuştu.

Aleksey:

— Şehirde iş bulursunuz, diye devam etti. Bir gece kulübüne girip şarkı söyler, dans eder, aşiftelik edersiniz; ya da bir büroda daktiloluk yaparsınız. Velhasıl işin içinden sıyrılırsınız.

Katya başını eğdi. Aleksey'in bakışlarını üzerinde hissediyor ve bu bakış başını kaldırmasını engelliyordu. Katya, Mişka'yla olduğu gibi Aleksey'in de neden kendisine kin dolu bakışlarla baktığını o zaman anladı. Artık bağışlanacak, hoş görülecek zaman değildi. "Mademki bizden değilsin, o halde düşmanımızsın!" Nasıl yaşaması gerektiğini sormuştu. Hem de bunu, muharebeden, mermi ıslıklarının altından, zafer sarhoşluğu içinde sıcağı sıcağına dönmüş bir muharibe sormuştu... Nasıl yaşayacaktı? Bu soru Katya'ya gülünç göründü. Sanki bu soruyu, hangi özgürlük için, hangi dostla stepte bir taçankaya binip kaçtığı takdirde gözleri iyilikten ışıl ışıl yanacakmışçasına sormuş gibiydi...

Katya anlamıştı durumu. Küçük, yırtıcı bir hayvan gibi kurnazlığa başvurdu. Son yirmi dört saat içinde ilk defa kendini savunmayı deniyordu.

— Beni yanlış anladınız Aleksey İvanoviç, dedi. Kuru bir yaprak gibi oradan oraya kovalanıyorsam kabahat benim mi? Neyi seveyim istiyorsunuz? Neye candan bağlanayım? Öğretmediler ki bunu bana. Nasıl bilebilirim ki? Önce bunu öğretin bana.

Aleksey el bombalarını tıngırdatmıyordu artık. Demek ki dikkatliydi, can kulağıyla dinliyordu. Katya konuşmasına devam etti:

— Vadim Petroviç, itirazlarıma rağmen beyaz orduya girdi. O zaman beni kinden yoksunum diye itham etti. Her şeyi görüyor, her şeyi anlıyorum Aleksey İvanoviç, ama kendimi hayatın dışında hissediyorum. Çok korkunç bir şey bu. İşte beni azaba sokan da bu. İşte bunun için ne yapmam gerektiğini sordum size, yaşamak zorunda olduğuma göre...

Sustu. Sonra parlak ve samimi bakışlarını Aleksey İvanoviç'in gözlerine dikti. Aleksey göz kapaklarını indirdi. Yüzünde, sanki dolandırılmışçasma bön ve şaşkın bir ifade belirmişti. Kolunu kaldırdı, ensesini kaşıdı.

Aleksey burnunu kırıştırarak:

— Bu bir facia, dedi. Bizim için çok basit. Kardeşim avlumuzda bir Alman askeri öldürdü. Evi ateşe verip köyden ayrıldık. Nereye gidecektik? Doğru Atamanın yanına tabii. Ama size, aydınlara gelince... Gerçekten...

Katya'nın hilesi başarıya ulaşmıştı. Aleksey İvanoviç'in şu lanet sorunu hemen orada çözümleyeceği açıkça belliydi: Toprağı, atı olmayan Katya gibi insanlar hangi gerçek adına savaşmak zorundaydılar?

Katya'nın baktığı kiraz ağacının altında, çitin önündeki iş verimsiz bir işti. İçinden, küpe gibi sarkan iki siyah kirazı koparmak arzusu geldi; ama koparmadı, Krasilnikof'un önünde kımıldamadan durdu. Sadece, göğün yansıdığı iri gözlerinde küçük alaycı kıvılcımlar çakıyordu.

Aleksey enerjik bir ifadeyle kelimelerin üzerine basarak:

— Şayet bizler, yani mujikler şehirlileri besliyorsak, dedi, bizden yana olmaları içindir. Bizler, yani köylüler Almanlara, beyazlara, komünistlere karşıyız, ama özgür köy Sovyetinden yanayız. Anlıyor musunuz?

Katya anlıyorum dercesine başını salladı. Aleksey konuşmasına devam etti. O zaman Katya ayaklarının ucunda yükseldi, sağ koltuk altı yırtık olduğu için sol kolunu kaldırdı, iki kirazı kopardı. Birini ağzına attı, ötekini de sapından tutarak parmaklarının arasında döndürdü:

Katya:

— Köylü olsaydım ben de, dedi, ne yapacağımı bilirdim. Ağzındaki çekirdeği tükürdü:

— Vatan, Rusya ve Halk sözlerini kaç kereler duydum. Ama ne olduklarını ilk kez görüyorum.

Güneşte parlayan sakalı, koyun postu paltosu, pek korkunç silahlarıyla ayakları üzerinde dimdik duran Aleksey İvanoviç'e bakarak ikinci kirazı da yedi.

Aleksey daha bir heyecanlı:

— Halkın, dedi, elbette ki fevkalâde bir tarafı yok... Ama belli olan bir şey var: Bizim olan hiçbir şeyi kimselere vermeyeceğiz.

Çitten sarkan bir kazığı tuttu, yerinde sağlam durup durmadığını anlamak için sarstı.

— Gerekirse bütün dünyaya karşı sonuna kadar savaşacağız... Beni değil, ama anarşistlerimizi dinlemeliydiniz. Ekaterina Dimitrievna. Onlar konuşmasını biliyorlar. Öğretmeni olmuşlar bu işin. Yalnız...

Kirpikleri kırpıştı, gözleri bir şey sorar gibi Katya'ya baktı:

— İşin felâketi hepsinin de zampara ve alkolik olmaları... Vallahi en iyisi sizi onlarla karşılaştırmamak...

Katya:

— Saçma, dedi.

— Ne saçması?

— Küçük bir kız değilim ben. Bana cesaret edemezler.

— Doğru söylüyorsunuz ama...

Katya'nın çenesi titredi. Gülümseyerek kolunu gene kiraz dalına uzattı. Güneşin hararetinin iliklerine kadar işlediğini, bütün vücudunu okşadığını hissediyordu. Sanki ayakta rüya görüyormuş gibiydi.

— Peki Aleksey İvanoviç, dedi, ne yapabilirim burada dersiniz?

— Kültürel çalışma yaparsınız... Batko siyasi bir örgüt kuruyor. Bir gazete çıkarmak istediği söyleniyor.

— Ya siz?

— Ben mi?

Aleksey İvanoviç kazığı yeniden tuttu, çiti sarstı.

— Ben basit bir muharibim, makineli tüfek hayvanlarının sürücüsüyüm. Benim yerim muharebe alanında. Ekaterina Dimitrievna önce görün her şeyi. Bir anda karar vermeyin. Kardeşimin karısı Matriyona'nın yanına götüreceğim sizi. Adeta bizim aileye alacağız sizi...

— Batko Makno bu akşam gelip tırnaklarını yapmamı emretti.

— Ne? dedi. Tırnaklarını mı yapacaksın? Peki siz ne cevap verdiniz?

Katya sakin bir sesle:

— Ben bir tutsağım, dedim.

— Güzel. Sizi arayan olursa gidersiniz. Yalnız ben de yanınızda olacağım...

O sırada iri Aleksandra önlüğünü sallayarak paldır küldür merdivenleri indi.

Arabalığın kapısını açmak için koşarken:

— Geliyorlar! diye bağırdı. Geliyorlar!

Uzaktan bağırmalar, haykırışlar, tek tük silah sesleriyle at kişnemeleri duyuldu. Batko ordusuyla geliyordu. Katya ile Aleksey toz bulutunun yükseldiği yola çıktılar. Süvarilerle troykalar tepeyi aşmış, dört nala geliyorlardı.

Ordunun öncüleri köye girmişti. Çocuklar kaynaşıyor, kızlar koşuyorlardı. Köpükler saçan atlar sağa sola hamle yapıyorlardı. Makno'nun adamları, boneleri kulaklarına kadar indirilmiş, toz ve ter içinde arabalarda ayağa kalkmışlardı.

Yan tarafları rüzgârda uçuşan İran halısıyla örtülü bir araba içinde Makno geliyordu. Bir top mermi sandığının üzerine oturmuş, yumruklarını kalçalarına dayamıştı. Bir eliyle koyun postu bonesini tutuyordu. Solgun yüzü donuk, yumuşak bakışlıydı. Kuru dudaklarını kenetlemişti.

Arkasındaki arabada, hasır ya da fötr şapkalı, ceketli altı şehirli geliyordu. Hepsinin çenelerinde sakalları, gözlerinde gözlükleri vardı, saçları uzundu. Bunlar siyasi örgütün ya da karargâhın anarşistleriydi.

VIII

Daşa Telegina, boş evinde beş ay yalnız yaşamıştı. İvan İliç cepheye giderken Daşa'ya bin ruble bırakmıştı. Ama bu para kısa zamanda tükenmişti. Şans eseri, daha önce ocak ayının başında ailesiyle kaçan Petersburg'lu ulu bir kişinin oturduğu alttaki daireye Mat adında becerikli bir yabancı taşınmıştı. Tablo, mobilya gibi ne bulursa satın alıyordu.

Daşa ona büyük karyolasını, birkaç gravürle porselen bibloları satmıştı. Sadece eski bir koku gibi acı hatıraları kendine saklı-

yor, ötekileri ise içi sızlamadan satıyordu. Mazi onun için artık bitmiş tamamen ölmüştü.

Böylece eline geçen para onu ilkbahar ve yaz boyunca yaşatmıştı. Şehir boşalıyordu. Petersburg'dan bir saat öteden, Sestra ırmağının ötesinden cephe geçiyordu. Hükümet Moskova'ya taşınmıştı. Sarayların makineli tüfek ateşine tutulmuş pencereleri, bir karış açık ağızlara benzeyen halleriyle Neva ırmağına bakıyordu. Sokaklar karanlığa gömülmüştü. Milislerin, her halleriyle mahkûm edilmiş olan burjuvaların cemiyetlerini sağlamak konusunda kılları bile kıpırdamıyordu.

Akşam oldu mu, korkunç adamlar sokakları dolduruyordu. Eskiden böyle şeyler yoktu. Pencerelere bakıyor, karanlık, merdivenlerde dolaşıyor, kapı tokmaklarını zorluyorlardı. Kapılarına kilit üstüne kilit vurmayan, emniyet zinciri takmayanların vay geldi başına. Şüpheli bir gürültü duyuldu mu içeri muhakkak yabancılar girmiş demektir. "Eller yukarı!" Ev sahiplerinin üzerine atılıyor, elektrik kablolarıyla kıskıvrak bağlıyorlardı; sonra hiç acele etmeden evde ne varsa çuvallara dolduruyorlardı.

Kolera, şehri kırıp geçiriyordu. Meyva mevsiminde hastalığın zararı korkunç denecek dereceye ulaşmıştı. Karın sancısına yakalanan insanlar sokağın ortasında, pazar yerinde yere yıkılıyorlardı. Her yerde kulaktan kulağa fısıltılar dolaşıyordu. O güne kadar görülmemiş afetler bekleniyordu. Kızıl askerlerin kasketlerine beş kollu yıldız taktıkları ve bunun dinsiz imansız anlamına geldiği söyleniyordu.

Üsteğmen Smit köprüsünün üzerindeki, kullanılmaz hale gelmiş kilisede "beyaz bir adam"ın kaybolduğu da söyleniyordu. Bu kaybolma olayı, sular kabardığı zaman korkunç zararlara sebep olacağı anlamını taşıyordu. Köprünün üzerinden geçen yayalar kollarını uzatarak sönmüş fabrika bacalarını gösteriyorlardı. Bu bacalar batan güneşin kızıllıkları arasında "şeytanın parmakları" gibi göğe yükseliyordu.

Fabrikalar kapılarını kapatıyorlardı. İşçiler levazım müfrezelerine yazılıyorlardı. Diğerleri de köylerine dönüyorlardı. Sokaklarda kaldırımların aralarını otlar bürümüştü.

Daşa ender çıkıyordu. Çıktığı zaman da sadece sabahları, köylü kadınların utanıp sıkılmadan bir torba patates için iki erkek panto-

lonu istedikleri pazara gidiyordu. Kızıl muhafızlar sık sık pazarda boy gösteriyorlardı. Burjuva rejiminin kalıntılarını kovalamak için havaya ateş ediyorlardı. Bunlar da patatesleri ile köylü kadınlar, ya da perde, külot satan kendi halinde kadınlardı. Her geçen gün yiyecek sağlamak daha da güçleşiyordu. Bazen Mat eski eşyalar karşılığı ona konserve ve şeker veriyordu.

Daşa daha az sıkıntı çekmek için az yemeğe alıştırmıştı kendini. Sabah erkenden kalkıyor, ipliği olduğu zaman dikiş dikiyor, ya da 1913-1914 basımlı bir kitabı alıyordu. Düşünmemek için okuyordu. Ama pencerenin önünde gene de düşünüyor, elinde olmadan düşünüyordu. Düşünceleri hiç şaşmadan kara bir nokta çevresinde dolanıp duruyordu. Az önce geçirdiği manevi çöküntü, hüzün, umutsuzluk, tıpkı bir hastalığın kalıntıları gibi yabancı bir cisim olarak beynine yerleşen, küçük bir pıhtı haline gelmişti. Öylesine zayıflamıştı ki, on altı yaşında küçük bir kıza benziyordu. Gençlik neşesi hariç, o da kendisini küçük bir kız olmuş hissediyordu.

Yaz geçiyordu. Beyaz geceler sona ermek üzereydi. Güneşin Crostad ardında batışı sırasında ortalık daha karanlık olmaya başlamıştı. Dördüncü kattaki açık pencereden bakışları, uzaklara kayıyordu: Karanlığın çöktüğü ıssız sokaklar, evlerin karanlık pencereleri. Tek bir ışık görünmüyordu. Sokaktan geçen birinin ayak sesleri ender olarak duyuluyordu.

Daşa, ya sonra ne olacak? diye düşünüyordu. Bu uyuşukluk ne zaman sona erecek? Sonbaharın eli kulağında, yağmurlar başlayacak. Buz gibi rüzgâr çatıların üzerinde gene uluyacak. Bir gram odun yok. Daşa paltosunu satmıştı. İvan İliç belki de dönerdi... Ama tasalı hüznü eksilmiyordu: Ampullerin içindeki kıpkırmızı teller, faydasız bir hayat...

Ah! Bir güç bulabilse kendinde, bu uyuşukluğu üzerinden bir atabilse, diri diri gömüldüğü bu evi terk edebilse, can çekişen şu şehirden bir kaçabilseydi! O zaman belki de hayatında iyi bir şekilde sonuçlanacak bir şeyler olabilirdi... O yıl içinde Daşa ilk kez "yeni"yi düşünmüştü. Şaşırdı önce, allak bullak oldu, sanki umutsuz bir bitkinlik tülü arasından, bir gün Volga üzerinde gemiyle giderken gördüğü ışıklı alanların parıldadığını görmüştü.

Ondan sonra pişmanlık ve hasret günleri geldi çattı. Daşa İvan İliç'e acıyordu. Acıması bir başka türlüydü, bir kız kardeşin acımasına benziyordu. Kocasının kimseye zarar vermeyen iyi halini, sabırlı kaygısını hatırladıkça kalbi burkuluyordu.

Daşa, kütüphanesinde Besanof'un üç küçük şiir kitabını buldu. Mazinin içinde eriyip gitmiş hatıralar... Simsiyah oklar gibi penceresinin önünde kırlangıçların uçtuğu akşam karanlığında, her taraf tüm sessizken şiirleri bir daha okudu. Bu mısralar Daşa'nın hüznünü, yalnızlığını, mezarının üzerinde esecek olan rüzgârın tasalı şikayetini hatırlatıyordu...

Hayal kurdu Daşa, ağladı. Sabahleyin, naftalin kokan bavulundan düğünü için ısmarladığı elbiseyi çıkardı ve elbiseyi, yeniden dikmeye başladı. Bir gün önceki gibi kırlangıçlar gene uçuyor, güneş gökte parlıyordu. Uzaklarda sessizlik içinde silah sesleri duyuluyordu. Bazen bir çatırdama, ağır bir şeyin kaldırımların üzerine düşüşü... Herhalde yakın sokaklardan birinde ahşap bir evi yıkıyorlardı.

Daşa hiç acele etmeden dikişini dikiyordu. Yüksüyü zayıf parmağından ikide bir kayıyordu. Hatta bir defasında az kaldı pencereden düşüyordu. Aynı yüksükle, ablasının odasında bir bavulun üzerine oturup marmelatlı ekmeği yediğini hatırladı. 1914 yılında olmuştu bu. Katya'nın kocasıyla arası açılmış, Paris'e gidiyordu. Şapkasının tüyünde bağımsız bir hava vardı, bu da insanı duygulu olmaya sevketmiyordu. Katya kapının eşiğinde dönmüş, bavulun üzerinde oturan Daşa'yı görmüş, kucaklamış: "Danuşa, beraber gidelim..." demişti. Daşa gitmemişti. Ya şimdi... Ah! Kendini Paris'teymiş gibi düşünmek... Daşa Paris'i ablasının mektuplarından biliyordu: Masmavi, ipek gibi yumuşak, bir çiçek demeti gibi kokulu şehir...

Daşa dikişini dikiyordu; heyecan içini çektiriyordu. Gitmek!.. Trenlerin çalışmadığı, yabancı memleketlere gitmenin yasak edildiği söyleniyordu... Sırtına bir çanta alıp yaya gitse, dağları bayırları, tarlaları, mavi ırmakları aşsa, bir memleketten ötekine geçip sihirli güzelliği olan harikalar şehrine ulaşsa...

İri gözyaşı taneleri işinin üzerine dökülüyordu. Ah! Ne çılgınca düşünceler geçiriyordu kafasından, ah! Ne çılgınlık! Her taraf-

ta savaş vardı. Almanlar dev gibi bir topla Paris'i dövüyorlardı. Bir de o kalkmış kendisini hayallere kaptırıyordu! İnsanları barış içinde, sevinç içinde yaşamaktan alıkoymak haksızlık değil miydi?.. "Ne yaptım ben onlara?"

Elindeki yüksük bir koltuğun altına yuvarlandı. Gözyaşları güneş ışınlarını Daşa'nın gözlerinde buğulandırıyordu. Kırlangıçlar, ıslıklar çalarak bomboş gökte çizgiler çiziyordu. Ah! Şu kırlangıçlar, sinekler olduktan sonra onlar için her şey birdi...

Ağlıyordu Daşa: Gideceğim, ne olursa olsun gideceğim!

Kapıya hızlı hızlı birkaç defa muntazam aralıklarla vuruldu. Daşa iğnelerini ve makasını pencerenin kenarına koydu, elindeki işle gözlerinin yaşını sildi, koltuğun üzerine attı ve kapıyı vuranın kim olduğunu anlamak için yürüdü...

— Daria Dimitrievna Telegina'yı arıyorum. Burada mı oturuyor?..

Daşa cevap vereceği yerde kilidin deliğine eğildi. Kapının öteki tarafında da eğilmişlerdi. Kilidin deliğinden ihtiyatlı bir ses:

— Rostof'dan bir mektup getirdim, diye mırıldandı.

Daşa açtı hemen kapıyı. Lime lime olmuş asker kaputlu, yırtık kasketli bir yabancı içeri girdi. Daşa korkuya kapıldı birden. Ellerini uzatıp geriledi.

Adam aceleyle:

— Allah aşkına korkmayın Daşa Dimitrievna, dedi. Beni tanımadınız mı?

— Hayır, hayır...

— Ben Kuliçek'im, Nikador İuryeviç Kuliçek... Stajyer avukattım. Sestroretsk'i hatırladınız mı?

Daşa'nın kolları yana sarktı. Sipsivri burunlu, kısa sakallı bu zayıf yüze uzun uzun baktı. Dikkatli, meraklı gözlerin çevresindeki kırışıklıklar, ihtiyatlı olma alışkanlığına tanıklık ediyordu. Düzensiz bir ağız, kararlılık ve merak ifade ediyordu. Adam tehlikeyi sezinleyen küçük yırtıcı bir adamı hatırlatıyordu.

— Beni unutmanız mümkün mü Daria Dimitrievna? O zamanlar ablanızın rahmetli kocası Nikolay İvanoviç Smokovnikof'un yardımcısıydım... Size aşıktım da. Hatta beni güzel bir şekilde başınızdan savmıştınız. Hatırladınız mı?

Birden unutulmuş, saf, "savaş öncesi" bir gülümseme dudaklarında belirdi ve Daşa her şeyi birden hatırladı: Kumsalı, güneşin ışınları altında sisli denizi, sahili tembel tembel döven dalgaları... O zamanki "yabani" genç kız halini, iri fiyonklu kemerini, bütün genç kızlık benliğiyle nefret ettiği aşık Kuliçek'i, kum tepelerinin üzerinde gece gündüz uğuldayan çamları hatırladı.

Daşa titreyen sesiyle:

— Çok değişmişsiniz, dedi.

Elini uzattı. Kuliçek serbest bir hareketle Daşa'nın elini, aldı ve dudaklarına götürdü. Lime lime olmuş kaputuna rağmen ilk bakışta, aradan geçen yıllar zarfında süvari birliklerinde hizmet gördüğü anlaşılıyordu.

— Size getirdiğim mektubu teslim etmek istiyordum. Çizmelerimi nerede çıkarabilirim? Affedersiniz, mektubu çizmenin içine sakladım da...

Daşa anlamlı bir bakışla baktı. Daşa Kuliçek'i boş bir odaya götürdü. Kuliçek yere oturdu, çamur içindeki çizmelerini çıkarmak için zorlanmaya başladı.

Mektup Katya'dandı. Katya'nın Rostof'da yarbay Tetkin'e teslim ettiği mektuptu.

Daha ilk satırları okuyunca Daşa bir çığlık attı, ellerini, boğazına götürdü... Vadim ölmüştü! Mektuba hızla göz gezdirdi. Kanmamışçasına bir kez daha okudu. Gücünün tükendiğini hissetti, bir koltuğun kenarına oturdu.

Kuliçek bir kenarda sessizce duruyordu.

— Ablamı gördünüz mü Nikador İuryeviç?

— Hayır, görmedim. Bu mektubu bana veren kişi Ekaterina Dimitrievna'nın Rostof'dan bir ay önce ayrıldığını söyledi...

— Aman Allahım! Ablam nerede şimdi? Başına bir şey mi geldi acaba?

— Maalesef, öğrenme olanağım yoktu.

— Kocasını tanıdınız mı? Vadim Petroviç ölmüş. Katya yazıyor. Ne korkunç şey!

Kuliçek şaşırmıştı. Kaşlarını kaldırdı. Mektup Daşa'nın, zayıf ellerinde titriyordu. Kuliçek mektubu Daşa'nın elinden aldı. Katya'nın kocasının ölümünü haber veren Valeryan Onoli'den söz eden satırlarını okudu. Dudaklarının kenarlarını buruşturdu.

— Onoli'nin alçaklık yapabilecek bir adam olduğunu düşünmüşümdür her zaman... Sözlerine inanacak olursak mayıs ayında ölmüş oluyor değil mi? İşte bu çok garip. Daha sonraki bir tarihte Vadim'i gördüm gibi geliyor bana.

— Ne zaman? Nerede?

Ama Kuliçek cevap vereceği yerde boynunu uzatmış, dokunaklı bakışlarla Daşa'ya bakıyordu. Bununla birlikte bir an sürdü bu hali. Daşa'nın ateş gibi yanan gözleri, yalvaran buz gibi parmakları açıktan açığa hiç bir tehlike olmadığını söylüyordu. Bir kızıl subayın karısı olmuştu, ama korkmasındı, ele vermezdi onu. Kuliçek yüzünü Daşa'nın gözlerine kadar uzattı:

— Evde bizden başka kimse yok mu? diye sordu.

Daşa: "Kimse yok, kimse yok" dercesine hızla başını salladı.

— Daria Dimitrievna, söyleyeceklerime dikkat edin, şimdi size anlatacaklarım benim hayatıma malolabilir...

— Denikin'in subayı mısınız?

— Evet.

Daşa parmaklarını ısırdı. Kederli bakışları pencereden dışarı kaydı. Göğün maviliği sonsuzluğa kadar uzanıyordu.

— Benim evimde hiç korkunuz olmasın...

— Emindim bundan zaten... Birkaç gün için beni konuk etmenizi rica edecektim..

Bu sözleri kesin, hatta tehdit eden bir ifadeyle söylemişti. Daşa kabul ettiğini başının bir hareketiyle bildirdi.

— Ama korkuyorsanız...

Canlı bir hareketle geri çekildi.

— Hayır mı? Korkmuyor musunuz?

Yeniden sokuldu Daşa'ya:

— Anlıyorum, anlıyorum... Ama hiç korkmayın. Çok ihtiyatlıyımdır. Sadece geceleri çıkacağım. Petrograd'da olduğumu bilen tek Allahın kulu yok.

Kasketin astarından asker kimliğini çıkardı:

— Bakın, dedi, İvan Sviççef. Kızıl Ordu askeri. Sahte değildir bu kimlik. Kendim aldım *bunu*... Neyse, Vadim Petroviç'den haber almak istiyordunuz değil mi? Bana göre bu işte bir yanlışlık var...

Kuliçek Daşa'nm ellerini tuttu, avuçlarında sıktı.

— Demek ki siz de bizdensiniz Daria Dimitrievna? Teşekkür ederim. Bütün aydınlar, gururu kırılmış, işkence edilmiş bütün subaylar gönüllüler ordusunun kutsal bayrağı altında toplanıyor. Bu bir kahramanlar ordusudur. Göreceksiniz. Rusya kurtulacak, hem de beyazların eliyle kurtulacak. Ayak takımına gelince: "Rusya'nın önünde indir ayaklarını!" diyeceğiz. Duygular yeter artık! Çalışan millet... Sorun bana da söyleyeyim! Bir vagonun tepesinde bin beş yüz verst geldim. Çalışan milleti gördüm... Hayvanın ta kendisi! Kesin olarak, söyleyebilirim ki, sadece biz, bir avuç kahraman, kalbimizde gerçek Rusya'yı taşıyalım. Kanunumuzu süngümüzün ucuyla, Torid sarayının kapısının üstüne çivileyeceğiz...

Bütün bu laf kalabalığı Daşa'yı şaşırtmıştı. Kuliçek simsiyah tırnağıyla havayı deliyordu. Ağzının kenarlarından köpükler saçıyordu. Belli ki uzun süre vagonun tepesinde sessizliğe zorlanmıştı.

— Daria Dimitrievna, sizden saklamayacağım... Buraya, kuzeye bilgi ve gönüllü toplamak için gönderildim. Birçoklarının birliklerimiz hakkında hiçbir fikri yok... Gazeteleriniz, bizi, yarın ya da öbür gün kökü kazınacak bir avuç sefil, basit bir eşkıya olarak tanıtıyor. Bazı subayların bize katılmamaları kadar şaşılacak ne olabilir? Gerçekte Don ve Kuban bölgesinde ne olduğunu biliyor musunuz? Don atamanının ordusu büyüdü. Tıpkı bir çığ gibi. Voronej eyaleti kızıllardan tamamen, temizlendi. Stavropol'ü de tehdit ediyoruz. Bugün yarın ataman Krasnof Volga'ya kavuşacak ve Çaritsin'i ele geçirecek. Almanlarla temas halinde olduğu doğru, ama o şimdilik öyle. Bizlerse, yani Denikin'ciler Kuban ovasında bir resmi geçitteki gibi, ilerliyoruz. Torgovaya, Tikoretskaya ile Velikokniyajeskaya'yı kimsenin burnu kanamadan ele geçirdik. Sorokin adamakıllı yenildi. Bütün Kazak köyleri gönüllüler ordusunu bağrına basıyor. Belaya Glina önlerinde Mmay'ı kılıçtan geçirdik. Cesetlerin üzerine basa basa yürüdük. Size bunları anlatan ben bile palaskama kadar kana bulandım.

Kuliçek'in gözlerinin içine bakan Daşa'nm yüzü sarardı. Kuliçek kibirli bir ifadeyle gülümsedi:

— Hepsi bu kadar mı zannediyorsunuz? Bu cezanın daha başlangıcı. Yangın bütün memleketi sarıyor. Samara, Orenburg, Ufa

bütün Ural yanıyor. Köylülerin aydınları da kendiliklerinden beyaz ordular kuruyorlar. Orta Volga bölgesinin tamamı Çeklerin elinde. Samara'dan Vladivostok'a kadar her yerde baş kaldırılıyor. Şu lanet Almanlar olmasaydı, Küçük Rusya'nın tümü tek bir insan gibi ayağa kalkmış olacaktı. Yukarı Volga'nın şehirleri barut fıçısı halinde. Fitilinin ateşlenmesine bakıyor. Bolşevikler dayansalar dayansalar bir ay dayanırlar. Daha fazla değil. Çünkü gavur mangırıyla beş para etmezler.

Kuliçek heyecandan titriyordu. Daşa sivri burunlu, step rüzgârıyla kavrulmuş, muharebe ateşiyle pişmiş bu yüze bakıyordu. Genç kadının duru yalnızlığında ateşli bir yaşantı doğuvermişti birden. Sert bir acı şakaklarında zonkluyor, kalbi hızlı hızlı çarpıyordu. Kuliçek bütün dişlerini göstererek kötü asker tütününden sigarasını sarıyordu.

Daşa:

— Kazanacaksınız, dedi, ama muharebe sonuna kadar sürmeyecek ya... Ne olacak sonra?

Kuliçek kırpışan gözlerle sigarasından bir nefes çekti:

— Sonra, dedi, sonra son zafere kadar Almanlarla savaşacağız. Sonra da itibarlı kahramanlar olarak barış masasına oturacağız. Ondan sonra da bütün Avrupalı müttefiklerin ahenkli gayreti sayesinde Rusya'nın, düzenin, kanun hakimiyetinin, parlamento rejiminin, özgürlüğün tekrar yerleşmesini sağlayacağız... Tabii bütün bu işler zaman meselesi, ilerde yapılacak işler... Ama önümüzdeki günler için...

Birden elini sağ tarafına götürdü, kaputunun altındaki bir şeyi yokladı. İkiye katlanmış bir karton parçasını ihtiyatla çıkardı. Bir sigara kutusunun kapağıydı, parmaklarının arasında döndürdü. Yeniden gözlerini Daşa'nın gözlerine dikti.

— Tehlikeye atılamam. Burada sokaklarda adam soyuyorlar. Size bir şey emanet edeceğim.

Gene ihtiyatla katlanmış kartonu açtı ve bir kartvizitten kesilmiş küçük bir üçgen parçasını çıkardı. Üçgenin üzerinde, el yazısıyla iki harf yazılmıştı: O ve K.

— Saklayın bunu Daria Dimitrievna, kutsal bir şey gibi koruyun bunu. Nasıl kullanmanız gerektiğini öğreteceğim size... Affedersiniz... Korkmuyorsunuz ya?

— Hayır.

— Yiğitsiniz. İyi, çok iyi!

Daşa farkına varmadan, sadece coşkun bir iradenin sürüklemesiyle, iki başkentte ve büyük Rusya'nın sayısız şehirlerinde kurulmuş olan "Vatan ve Özgürlüğün Savunma Birliği" tarafından düzenlenmiş bir komplaya sıkı sıkıya bulaşmış oldu.

Denikin genel karargâhının özel görevlisi olan Kuliçek'in davranışı, akıl almayacak derecede bir hafiflikti. Pek az tanıdığı üstelik kocası Kızıl Ordu subayı olan bir kadına, daha karşılaşır karşılaşmaz tüm açılmak olacak şey değildi! Ama eskiden, Daşa'ya aşık olmuştu. Şimdi ise gri gözlerini araştırırken, bu bakışlar "bana itimaz ediniz" derken inanmamazlık edemezdi.

O devirde bu hareket bir anda esivermişti. İradenin yönettiği enine boyuna bir düşünce ürünü değildi. Olaylar birbiri ardına seller gibi geliyordu. İnsan ummanı boşanmıştı. Herkes kendini batan geminin kurtarıcısı gibi görüyor, sağa sola yalpa vuran kaptan köşkünde tabancasını çekip komutlar veriyordu: Sağa dümen kır, sola dümen kır. Her şey gerçek dışı görünüyordu. Beyaz bir serap uçsuz bucaksız Rusya'yı örtüyordu. Kin gözleri buğulandırıyordu. Meydana çıkması arzu edilen şey, serabın bir anlık dekorları içinden çıkıveriyordu.

İşte Bolşeviklerin de mağlubiyeti kuşkusuz, pek yakın görünüyordu. Dünyanın dört bucağından beyaz ordular imdadına koşan birliklerin geleceğine inanılıyordu. Yüz milyonluk mujik kitlesinin Kurucu Meclis önünde diz çökmek için beklediği sanılıyordu. İmparatorluğun şehirleri bölünmez bir bütün halinde, mebuslar Sovyetlerin yok etmek ve hemen ardından parlamento rejiminin kanuna bağlı düzenini kurmak için bir işaret beklediğine inanılıyordu.

Herkes aldanıyor, kendini seraplara terk ediyordu: Güneye koşarken yanında sadece değiştirmek için bir yün elbise alan Petersburg'lu hanımdan, dudaklarına hor gören bir gülümsemeyle tarihin tekerrüründe kendisinin de sezinlediği olayların sonunu bekleyen çok bilge profesör Miliyukof'a kadar herkes, hayallere kaptırmıştı kendini.

Güç veren seraplara iman edenlerin birçoğu "Vatan ve Özgürlüğün Savunma Birliği"ne yazılıyordu. Bu birlik, ataman Kale-

din'in intiharından, Rostof'un Kornilof ordusu tarafından terkinden sonra Boris Savinkof tarafından 1918 baharının başlarında kurulmuştu. Birlik, gönüllüler ordusunun bir çeşit gizli örgütüydü.

Bu birliğin başında ele avuca geçmez Savinkof vardı. Sarı getrleri, haki pardesüsü, İngiliz stili ceketi, boyalı bıyıklarıyla Moskova'da dolaşıyordu. Birlik, karargâhı, tümenleri, tugayları, alayları, karşı casusluk teşkilâtı v.s. ile askeri bir örgüt halinde kurulmuştu. Albay Perkurof karargâhı idare ediyordu.

Üye kaydı büyük bir gizlilik içinde yapılıyordu. Birliğin, her üyesi, en çok dört üyeyi tanıyabiliyordu. Herhangi bir yakalanma anında sadece beş adam tutsak edilebilirdi, daha fazlası değil. Karargâh yeri ve komutanların adını kimse bilmiyordu. Birisi Birliğe girmek istediği zaman bir alay ya da başka bir birlik komutanı, üye olmak isteyenin evine gidiyor, sorguya çekiyor, avans para veriyor ve şifreli adresini bir fişe geçiriyordu. Bu fişlerde adres ve isimden başka üyelerin numarasını temsil eden küçük yuvarlakçıklar vardı. Bu kartlar her hafta karagâha teslim ediliyordu. Birliklerin denetlenmesi, abidelerin yanında, bulvarlarda yapılıyordu. Teşkilâtın üyeleri geliyorlardı. Ya kararlaştırıldığı şekilde kaputlarını açıyorlar, ya da kararlaştırılan bir yerlerine kurdeleler takıyorlardı.

İrtibat ajanları bir kartvizitten kesilmiş üçgen şeklindeki, küçük kartonları alıyorlardı. Bu üçgenlerin üzerindeki iki harften birincisi parolayı, ikincisi şehrin adını ifade ediyordu. Üçgen parçası getirildiği zaman kesilmiş olduğu kartvizite uygulanıyordu.

Birliğin son derece önemli bir haber alma teşkilâtı vardı. Nisan ayında yapılan gizli bir toplantıda sabotajlara son verilmesi ve Sovyet dairelerinde çalışılması kararlaştırıldı. Böylece Birlik üyeleri Devlet teşkilâtının içine sızmayı başardılar.

Bir kısmı Moskova milis teşkilâtına ayak attı. Kremlin'e bir haber verici yerleştirildi. Kızıl Ordu denetleme hizmetlerine hatta, Askeri Şûranın içine bile sızdılar. Kremlin bu birliğin ağ içine sağlam bir şekilde alınmış görünüyordu.

O devirde feld mareşal Eyşkorn'un komutası altındaki birliklerin Moskova'yı ele geçirmesine muhakkak gözüyle bakılıyordu. Birlik üyeleri arasında kuvvetli Alman dostluğu olmasına rağmen genel teşkilât müttefikler üzerine oynuyordu. Birlik karargâhında

Almanların Moskova'ya girecekleri tarih bile tespit edilmişti: 15 Haziran. Bu yüzden Kremlin ve Moskova'nın ele geçirilmesi kararından cayılmıştı.

Birlik kıtaları Kazan üzerine sevkedilecekti. Moskova çevresindeki bütün köprülerle su depoları havaya uçurulacaktı. Kazan'da, Nijni-Nogorad'da, Kostroma'da, Ribinsk'te, Murom'da isyanlar düzenlenecekti. Ural'lara ve verimli Volga bölgesine dayalı bir doğu cephesi kurmak için Çeklere katılacaklardı.

Daşa Kuliçek'in bütün söylediklerine inandı. Rus vatanseverleri, ya da onun ifadesiyle düşüncenin silahşörleri, Petersburg'un sokaklarında ışıl ışıl elektrikler yansın, şık ve neşeli bir kalabalık caddeleri doldursun; canı çektiği zaman başına tüylü bir şapka geçirip Paris'e gitsin diye patatesleri ile kafa tutan köylüleri tüm ortadan süpürmek için mücadele ediyorlardı... Yaz Bahçesinin yanındaki talim alanından "kalleş adamlar" kaybolsunlar diye...

Bütün bunları Kuliçek çay içerken Daşa'ya vaat etmişti. Bir kurt gibi açtı. Konservelerin yarısını yuttu. Hatta tuzlu un bile yedi.

Karanlık basınca antre kapısının anahtarını alarak esrarlı bir şekilde ortadan kayboldu.

Daşa yatmaya gitti. Penceresinin perdelerini çekti. Divanın üzerine uzandı. Uyku tutmadığı sıkıntılı zamanlarda olduğu gibi düşünceler, hayaller, hatıralar, birtakım sorular, pişmanlıklar, kafasının içinde gittikçe artan süratle geçmeye başladı... Daşa bir o yana bir bu yana dönüp duruyor, ellerini yastığının altına sokuyor, sırtüstü yatıyor, yüzükoyun yatıyordu. Yorgan ateş gibi yanıyor, divanın yayları böğrüne batıyor, çarşaflar yere kayıyordu...

Gece bir hayat boyu kadar uzun geldi Daşa'ya, çok kötü bir gece geçirdi. Daşa'nın beyninde, en derin kıvrımlar içinde zehirli köklerini salarak küçücük siyah bir nokta yeniden canlanmıştı. Bu pişmanlıklar ve çaresizlikler içinde haksız olduğu duygusu, suçlu olduğu düşüncesi nereden geliyordu? Ah! Bir anlayabilseydi!..

Biraz sonra, pencerenin perdesi mavimtırak bir renk almaya başlayınca düşüncelerinin gerçeğe uymayan fırtınasından yorgun düşmüş, zayıflamış, tükenmişti. Baştan sona kadar kendini kusurlu buldu.

Yatağın içinde oturdu, saçlarını topuz yaptı. Çıplak ve zayıf kollarını dizlerinin arasına soktu, o şekilde düşünmeye devam etti. Hayalperest, soğuk, kimseyi sevmeyen, insanlardan uzak biriydin. Al işte sonunu, yolun açık olsun! Cehenneme kadar yolun var! Kimse acımayacak sana. Yaz bahçesinin yanında serseriler seni korkutmakta haklıymışlar, daha çok korkutmalıymışlar seni.

Ortadan kaybolmak gerek şimdi. Kaptır kendini rüzgâra, uç, nereye derlerse oraya git, ne derlerse onu yap. İraden yok artık senin. Milyonların içinde bir kırıntısın. Ne çabuk da yatıştın, ne çabuk teslim oldun!..

* * *

Kuliçek kırk sekiz saat hiç görünmedi. Yokluğunda birçok adam gelip Daşa'yı aradı. Hepsi de büyük yırtık ceketli, soğukkanlılığını yitirmiş gibi görünüyorlardı. Ama hepsi de kibar davranışlı kişilerdi. Anahtar deliğine eğilip parolayı söylüyorlardı. Daşa onları içeri alıyordu. "İvan Sviççef"in evde olmadığını söylediği zaman hemen gitmiyorlardı.

Biri ailesinin başına gelen felâketi anlatmaya başlıyor; bir başkası sigara içmek için müsaade istedikten sonra, çok değerli bir şey çıkarıyormuş gibi özene bezene üzerine harfleri işlenmiş bir sigara tabakasından bir "pis kokulu" sovyet sigarası çıkarıyordu. R'leri genizden söyleyerek "yengeçlerle itlerin mebusları"nı kötülüyordu.

Bir üçüncüsü ise sırrı açıklayarak konuşmaya girişiyordu: Krestovski adasında Beloselski-Belozerski sarayının önünde, bir motorunu hazır bulunduruyordu. Bankadaki özel kasasından mücevherlerini ve paralarını çekebilme imkânını bulmuştu. Ama çocukları boğmacaya tutulmuştu. Gerçekten felâketin bir cilvesiydi bu!..

Her birinin halinden, bu ince yapılı, sevimli, iri gözlü genç kadınla konuşmaktan zevk aldıkları anlaşılıyordu. Giderken elini öpüyorlardı. Bir şey Daşa'yı şaşırmıştı: Bütün entrikacılar saçma bir komedinin kişileri gibi zayıf insanlardı muhakkak... Hemen hepsi ihtiyatlı sözlerle bilgi ediniyorlardı: "İvan Sviççef para getirmemiş miydi?" Netice itibariyle hepsi de "budala bolşevik" hikâyesinin çok çabuk sona ereceğine gönülden inanmışlardı. "Almanlar mutlaka Petrograd'ı işgal edecekler. Bu işi yaparken hiçbir zorlukla karşılaşmayacaklar."

Nihayet Kuliçek göründü; gene acıkmış, kirlenmiş, üstelik endişelenmişti de. Yokluğunda kimlerin geldiğini sordu. Daşa en ince ayrıntısına kadar olanları anlattı.

Kuliçek bıyık altından gülerek:

— Kopuklar! dedi. Para almaya gelmişler. Bir de bunlara: Muhafız! deniyor. Onlar aristokrat koltuklarından kıçlarını kaldıramayacak kadar tembelliğe alışmışlar. Almanlar gelsin de bizi kurtarsın diye bekliyorlar. Almanlar gelecek: Buyrun ekselânslar, diyecekler, Bolşevikleri aştık, her şey yoluna, girdi... İnsan çileden çıkar vallahi!.. Yüz bin subay arasında kaç tane gerçek kahraman bulunabilir? Drozdovski'nin yanında üç bin, Denikin'in yanında sekiz bin kadar ve bizde, "Vatan ve Özgürlük Savunma Birliği"nde beş bin. Hepsi o kadar... Ötekiler nerede? Kimileri vicdanlarını Kızıl Orduya sattılar. Ötekiler de ya ayakkabı boyacılığı yapıyor, ya da sigara satıyorlar. Genel karargâh, hemen hemen tümüyle Bolşeviklerin tarafına geçti... Ne utanç verici durum!..

Tuzlu unla karnını doyurdu, kaynamış su içti ve yatmaya gitti. Sabahleyin erken saatte Daşa'yı uyandırdı. Daşa çabucak giyinip yemek odasına girdi.

Yüzü asılmış olan Kuliçek masanın önünde gidip geliyordu. Sabırsız bir ifadeyle Daşa'ya:

— Siz, dedi, tehlikeyi göze alabilir, birçok şeyi feda edebilir, bin bir meşakkate katlanabilir misiniz?

Daşa:

— Yapabilirim, dedi.

— Buradakilerden kimseye itimadım yok. Ürküntü uyandıran haberler aldık. Moskova'ya gitmek gerek. Gidebilir misiniz?

Daşa sadece gözlerini kırptı, kaşlarını kaldırdı. Kuliçek bir sıçrayışta Daşa'nın yanına sokuldu, onu masaya oturttu, kendisi de dizleri dizlerine deyecek şekilde yanına oturdu. Moskova'da kimi göreceğini, Petrograd teşkilâtı adına neler söylemesi gerektiğini anlattı. Sakin ve aşırı bir öfkeyle konuşarak sözlerini Daşa'nın kafasına sokuyordu. Anlattıklarını Daşa'ya tekrar ettirdi. Daşa yumuşak başlılıkla dediklerini yaptı.

— Oldu şimdi. Mükemmel! İşte bize gerekli olan kadın!

Ayağa kalktı, hızlı hızlı ellerini ovuşturdu.

— Şimdi sizin daireyi ne yapacağız? Ev yönetim kuruluna bir hafta kalmak üzere Luga'ya gideceğinizi söylersiniz. Ben burada birkaç gün daha kalacağım, sonra anahtarı yöneticiye veririm... Tamam mı?

Bu coşkunluk Daşa'nın başını döndürüyordu. Şaşkına dönmüştü. Hiçbir itirazda bulunamayacağını, nereye derlerse oraya gideceğini, ne emrederlerse onu yapacağını hissediyordu.

Kuliçek daireden bahsettiği zaman döndü, tahta büfeye baktı. "Ne berbat bir büfe, bir tabut kadar insana hüzün veriyor..." kendisini mavi göklere çağırıyormuşçasına uçuşan kırlangıçları hatırladı. Evet mutluluk kanat çırparak gitmek, alabildiğine geniş, vahşi hayata dalmak, bu tozlu kafesi terk etmek demekti...

— Daireyi ne mi yapacağız? dedi. Belki de dönmem, siz nasıl isterseniz öyle hareket edin.

* * *

Kuliçek'in yokluğunda gelenlerden sevimli, uzun boylu, zayıf, uzun suratlı, sarkık bıyıklı olanı Daşa'yı, bütün camları kırılmış üçüncü mevki bir vagona yerleştirdi. Daşa'nın kulağına eğilip alçak sesle:

— Yaptığınız hizmet unutulmayacak, dedi.

Sonra kalabalığın arasında kayboldu. Tren hareket ettiği anda Daşa trenin yanından koşan adamlar gördü. Çıkınlarını dişlerinin arasına almış, vagonlara pencerelerden giriyorlardı. Kalabalık korkunçtu. Yeni gelenler bagaj koymaya mahsus filelere tırmanıyor, kanepelerin altına sürünerek giriyorlardı. Kanepelerin altında kibritlerini çakıp keyifli keyifli kötü tütünlerini tüttürüyorlardı.

Tren yavaş yavaş rampayı çıkıyor, sönmüş fabrika bacalarının bulunduğu sisli bataklıkların kenarından geçiyordu. Toz gibi güneş ışınlarıyla çevrili Pulkova tepesi rasathanesiyle uzaklarda titreşiyordu. Orada herkeslerin unuttuğu ve aralarında yetmişlik Glazenap'ın da bulunduğu bilge astronomlar uzayın yıldızlarının sayısını hesaplıyorlardı.

Sonra yeni çam sürgünleri, arkasından iri çamlar ve villalar trenin önünden geçi geçiverdi. İstasyonlarda kimselerin vagona bin-

mesine müsaade edilmiyordu. Kapıya bir silahlı nöbetçi konmuştu. Şimdi artık gürültüye rağmen vagon sükûnete kavuşmuştu.

Daşa cepheden dönen iki erin arasına sıkışmıştı. Üst kuşette yatan biri her an aşağıya sarkıyor, güleç yüzüyle konuşmaya karışıyordu.

Kahkahayı basarak:

— Ee, peki, sonra ne olmuş? diye soruyordu. Ondan sonra ne yaptınız?

Daşa'nın tam karşısında, sessiz ve düşünceli iki kadının arasına oturmuş olan hasır şapkalı bir köylü vardı. Zayıf, tek gözü kör, sarkık bıyıklı, sakallıydı; bir çuvaldan biçilmiş bluzu boynuna bir iple bağlanmıştı. Kemerinden bir tarakla, bir mürekkep kalemi sarkıyordu. Göğsüne, gömleğinin içine kâğıtlar koymuştu.

Başlangıçta Daşa konuşmalara kulak vermemişti. Ama tek gözü kör adamın anlattıkları gerçekten ilgi çekiciydi. Yavaş yavaş vagondaki bütün başlar ona dönmüş, gürültü azalmıştı. Tüfekli erlerden biri inanmış bir insan ifadesiyle:

— Anladım, dedi. Siz çetecisiniz, Makno'nun adamlarındansınız.

Tek gözlü bir an sustu, bıyık altından hin oğlu hin bir gülüşle güldü:

— Bizden bahsedildiğini duymuşsunuzdur kardeşler, dedi. Ama yeteri kadar bilgi edinememişsiniz.

Sanki gülüşünü örtmek istermişçesine güçlü elini bıyığının altına uzattı ve ciddi bir tavırla devam etti:

— Makno, Kulakların kurduğu bir örgüttür... Ekaterinoslav yöresinde savaşır. Oralarda bir çiftliğin en az elli dönüm arazisi vardır. Bizlerse onlardan tamamıyla farklıyız. Kızıl çeteleriz biz...

Neşeli baş:

— Ya sonra? diye sordu.

— Bizim faaliyet alanımız Çernigovi'dir. Başka bir deyimle Rusya'da, Çernikof eyaletiyle Nejin'in kuzey kasabaları demektir. Anlıyorsunuz değil mi? Almanlar, büyük arazi sahipleri, atamanın haydamakları ve köyün Kulak'ı bizim için tıpkı... İşte bunun için bizi Makno'nun adamlarıyla karıştırmamak gerekir. Anlıyor musun?

— Anladık tabii, budala değiliz ya. Sen hikâyene devam et...

— İşte devamı. Almanlarla yapılan muharebe cesaretimizi kırdı. Koçelevo ormanlarına çekildik, sadece kurtların barındığ yere saklandık. Dinlendik. Yavaş yavaş civar köylüler bizi bulmaya geldiler. Yaşamanın imkânı yok diyorlardı. Almanlar bölgeyi çetecilerden temizlemeye karar vermişler. Haydamaklar Almanlara yardımcı oluyor. Her Allahın günü, köylere girip Kulakların ihbarı üzerine adamları kamçılıyorlarmış. Bu hikâyeleri duyan arkadaşlar hiddetten kuduruyorlardı. Bunun üzerine yeni bir müfreze gelip bize katıldı. Ormanda bir ordu haline gelmiştik. Aşağı yukarı üç yüz elli kişi kadar... Grup komutanı olarak Verkiyef'li bir çeteci olan asteğmen Golt'u seçtik. Askeri harekâtı nasıl geliştireceğimizi düşündük. Desna'yı gözaltında bulundurmaya karar verdik, çünkü Almanlar cephanelerini Desna üzerinden naklediyorlardı. Bunun üzerine yola çıktık. Gemilerin sahile en yakın geçtiği yerleri seçtik ve pusu kurduk.

Üst kuşetteki baş:

— Vay vay vay! dedi. Sonra?

— Sonra mı? Dur patlama. Bir gemi yaklaşıyordu. Öncümüz gemiye; "Makineleri mayna edin!" diye bağırdı. Kaptan emre itaat etmedi. O zaman al sana: Bir yaylım ateş. Gemi yanaştı tabii. Hemen gemiye çıktık. Nöbetçileri yerleştirdik. Sonra vesikaları kontrola başladık.

Cepheden dönen er:

— Tabiatıyla, dedi.

— Gemiye hayvan koşumlarıyla eyer yüklenmişti. Malzeme iki albay tarafından götürülüyordu. Albaylardan biri çok yaşlı, öteki gençti. Gemide ayrıca yük olarak ilaç da vardı. Tam bize gerekli olan şeyler. Tam güvertede vesikaları kontrol ediyordum ki Borodinsk bölgesinden Piotr ile İvan Petrovski'nin geldiğini gördüm. Hemen anladım. Onları tanımamış gibi yaptım. Ciddi, resmi bir ifadeyle: "Vesikalarınız!" dedim. Petrovski pasaportuyla birlikte sigara kâğıdına yazılmış bir pusulayı uzattı: "Piavka yoldaş, kardeşim ve ben Çernikof'u terk edip Rusya'ya gidiyoruz. Etrafımızı çeviren insanların dikkatini çekmemek için bize çok ciddi muamele etmenizi rica ederiz. Çevremiz casus dolu." Güzel. Kâğıtları kont-

rol ettik, eyerleri, koşum takımlarını, ilaçları ve hastalarımızı tedavi etmek için on beş kasa şarabı gemiden boşalttık. Kahramanca davranan gemi doktorunu cezalandırmak gerekti. "İmkânı yok", diye bağırıyordu, "ilaçlarımı veremem. Bu yaptığınız bütün kanunlara, milletlerarası anlaşmalara aykırıdır." Cevabımız çok basit oldu: "Bizim de yaralılarımız var. Burada milletlerarası anlaşmalar değil, insanca anlaşmalar söker. Ver ilaçlarını!.." On kadar subayı tevkif edip gemiden indirdik ve gemiyi bıraktık yoluna devam etsin diye. Karaya çıkar çıkmaz ihtiyar albay ağlamaya, hayatını bağışlamamız için yalvarmaya başladı. Askerlik hayatında aldığı takdirnameleri hatırlattı. Zaten biz de: "Bu adamı öldürmek neye yarar, yakında zaten kendiliğinden ölecek," diye düşünüyorduk. Asaletimizi gösterdik ve serbest bıraktık. Hemen ormana kaçtı...

Üst kattaki baş katılasıya gülüyordu. Tek gözlü gülmenin sona ermesini bekledi.

— Bir başkası, askeri bölge memurlarından biri üzerimizde iyi bir izlenim bıraktı. Bütün sorularımıza erkekçe cevap verdi, hiçbir endişe alâmeti göstermiyordu. Onu da salıverdik. Ötekilerini ormana götürdük... Hiçbiri konuşmak istemediği için hepsini kurşuna dizdik...

Daşa nefes almadan tek gözlü adamı dinliyordu. Tek gözlünün sakin, kırış kırış yüzünde acı bir ifade vardı. Küçük göz bebekli gri mavi tek gözü vagon kapısının ardından geçen çam ağaçlarına dalgın dalgın bakıyordu. Bir süre sonra tekrar anlatmaya başladı:

— Desna'da uzun süre kalmadık. Almanlar etrafımızı çevirdi ve Drozdov ormanlarına doğru çekilmek zorunda kaldık. Ganimeti köylülere dağıttık. Şarabı da adam başına çeyrek şişe düşecek şekilde içtik. Geri kalanını da hastaneye verdik. O zaman kropivianski sol tarafımızda büyük bir müferezenin başında bulunuyordu. Sağ tarafımızda Marunia savaşıyordu. Müşterek hedefimiz Çernikof üzerine ilerlemek ve baskınla şehri ele geçirmekti. Ah, müfrezeler arasında emin bir muharebe irtibatımız olsaydı... Çok noksandık bu bakımdan. Çok geç kalmışız. Her gün Almanlar üstümüze birlikleri, topçuyu, süvariyi gönderiyordu. Ama işin aslında onlara kök söktürüyorduk. Bir örnek vereyim. Almanlar bir köyü terk eder etmez bir devrim komitesi kuruluyor, bir çift Kulak kavak ağaçların-

da sallandırılıyordu... Bir gün çok âcil ihtiyaç olduğu için para bulmak üzere Marunia'nın çetesine gönderilmiştim. Halka hububat karşılığı para ödüyorduk. Aramızda ürün hırsızlığı yapmak yasaktı, ölüm cezası veriliyor. Atladım arabaya, ver elini Koçelevo ormanı, Marunia'yla sorunlarımız üzerine görüştük. Bin ruble verdi bana. Kerinski devrinde basılan kâğıt paralardan. Karargâha dönmek için yola çıktım... Jukovka devrim komitesi devriyelerinden iki atlı bana doğru koştular. "Nereye gidiyorsun?" diye sordular. "Almanlar orada." – "Nerede?" diye sordum. "Jukovka'ya yaklaşıyorlar," dediler. Geri döndük, ormanın en sık yerine girdik, arabadan indim. Meclisi kurduk: Ne yapacaktık? Güçlü bir mukavemet söz konusu olamazdı. Topçuyla takviyeli uzun bir yürüyüş kolu halindeydiler...

Eski muharip:

— Uzun bir yürüyüş koluna karşı üç kişi bir şey yapamaz, dedi.

— Doğru. Yapamaz. Ama gene de Almanlara gözdağı vermeyi kararlaştırdık. Bir çavdar tarlasına tırmandık. Bir de ne görelim? Yakında, Jukovka köyü; aşağıda, bir yürüyüş kolu –iki yüz kişi kadar vardılar– iki top ve ağırlık koluyla küçük ormandan çıkıyor. Hemen yakınımızda atlı bir öncü grubu. Sanki bizim çeteler ünlü bir şey yapmışlar da üstümüze topçu gönderildiğini sanırdınız... Bunun üzerine sebze bahçesine girip tam siper yaptık. Keyfimiz yerindeydi, peşin peşin gülüyorduk. Devriye elli adım kadar yakınımızdaydı. Komutu verdim: "Tabur, ateş!" Bir yaylım ateş, ardından bir daha... Atın biri yuvarlandı, attan düşen Alman ısırganların arasında dört ayak olmuş tırmanıyor. Biz habire devam ediyoruz: Ateş! Tüfeklerimizin mekanizmalarıyla gürültü patırtı ediyor, cayırtıya devam ediyoruz...

Üst kuşetteki adam gülmekten katılıyor, sanki gözleri yuvalarından fırlayacakmış gibi oluyordu. Hikâyenin bir kelimesini kaçırmak istemediğinden kahkahayı basmamak için ağzını eliyle kapatmıştı. Eski muharipse memnun bir ifadeyle gülümsüyordu.

— Öncüler, yürüyüş koluna ulaşmak için dört nala uzaklaştı. Almanlar hemen avcı koluna yayılıp tam kaideleri uygulayarak taarruza başladılar. Topları toparlaklarından çözüp, köylü kadınların patates topladıkları sebze bahçelerine sürdüler. Bir patlama, arkasından toprak fışkırdı. Bizim köylü kadınları görecektiniz...

Tek gözlü tırnağının ucuyla şapkasını kulağının üzerine itti. Kendini tutamayarak gülmeye başladı. Üst kattaki dayanamayıp makaraları koyverdi.

— Tavuklar gibi dört bir tarafa kaçışan köylü kadınları görmeliydiniz. Almanlar koşar adım köye yaklaşıyorlardı. O zaman: "Yeter eğlendiğimiz aslanlar!" dedim. "Tüyelim artık." Yeniden çavdar tarlasını tırmanıp sel çukuruna indik. Arabama atladım, başımdan başka bir olay geçmeden Drozdov ormanına ulaştım. Jukovka'dakiler sonradan: "Almanlar, diye anlattılar, sebze bahçesine, çitlere kadar sokuldular. Birden: 'Hurra!' diye bağırmaya başladılar. Ama çitlerin ardında kimseler yoktu... Almanların bu halini görenler altlarına işediler." Almanlar Jukovka'yı işgal etmişler. Köyde ne devrim komitesi üyelerini, ne de çetecileri bulmuşlar. Sıkı yönetim kanununu uygulamışlar. İki gün sonra bize, Drozdov ormanına, Almanların büyük bir cephane konvoyunun Jukovka'ya girdiği haberini ulaştırdılar. Mermiye ihtiyacımız vardı, hem de nasıl!.. Toplandık, durumu görüştük. Aslanların iştahı artmıştı. Jukovka üzerine yürüyüp cephaneye el koymaya karar verdik. Yüz kişi kadardık. Otuz kadar muharibi yolda mevzilendirdik. Başarıya ulaştığımız takdirde Almanların Çernikof üzerine geri çekilme yolunu keseceklerdi. Geri kalan bizlerse Jukovka üzerine yürüdük. Karanlık basınca tırmanarak köye yanaştık ve yakındaki çavdar tarlasına yattık. Yedi kişiyi keşfe gönderdik; köyde olan biteni öğrenecekler ve bize haber vereceklerdi. Gece baskın tarzında taarruz edecektik. Hepimiz tarlaya yatmış, çıt çıkarmıyorduk. Sigara içmek yasaktı. Hava nemliydi, hafiften yağmur çiseliyordu. Uykumuz gelmişti... Bekle allah bekle, Güneş doğuyor... Hiçbir hareket yok. Ne demek oluyor bu? Köylü kadınlar hayvanları yemlemeye çıkarmaya başladılar bile. Bir de ne görelim. Bizim küçük kuzular, keşfe gönderdiklerimiz, yedisi de gelmiyor mu?.. Kırk yıl düşünseniz aklınıza gelmez. Bizim salaklar değirmenlerin oraya gelince biraz dinlenmek için yatmışlar. Köylü kadınlar hayvanlarıyla üzerlerine basıp geçinceye kadar uyumuşlar bütün gece. Tabii tahmin ettiğiniz gibi bizim taarruz da hapı yuttu... Canımız öylesine sıkılmıştı ki ne yapacağımızı, ne edeceğimizi bilemiyorduk. Keşfe gidenleri yargılamak ve cezalan-

dırmak gerekiyordu. Oy birliğiyle kurşuna dizilmelerine karar verdik. Ama gel gör ki zırlamaya, aman dilemeye başladılar. Yaptıkları hatanın ne denli ağır olduğunu anlamışlardı. Hepsi de gençti, işledikleri ilk hataydı... Affetmeye karar verdik. Ama yapılacak ilk muharebede yaptıkları hatayı affettirmelerini söyledik.

Eski muharip:

— Elbet, dedi, öyle haller olur ki affetmek gerekir.

— Elbette... Meclisi kurduk. Eh ne yapalım? Jukovka'yı gece alamadıysak gündüz alırdık... Harekât çok güçtü, ağırdı. Arkadaşlar nasıl bir tehlikeye atılacaklarını biliyorlardı. Araziye yayıldık, makineli tüfekler nerdeyse takırdamaya başlayacak diye düşünüyorduk. Artık yerde sürünmüyor, dört ayak olmuş, koşuyorduk...

Yukarıdaki baş:

— Hi, hi, hi! diye güldü.

— Bir de ne görelim. Karşımıza Almanlar yerine ellerinde sepetleriyle kadınlar çıkmazlar mı? Ormana çilek toplamaya giderlermiş. Bayrammış o gün. Düpedüz alay ediyorlar bizimle! Daha sonra anlattıklarına göre Almanlar iki saat önce Kulikovo yolundan gitmişler. Oy birliğiyle, tümümüzün ölümü pahasına da olsa Almanlara yetişmeye karar verdik. Köylü kadınlar bize börek ziyafeti çektiler. Gerektiğinde siper kazabilmek için kürek alıp yola çıktık. Çılgın bir kalabalık bir ordu halinde peşimizden geliyor, tabii merak nedeniyle. Bunun üzerine bakın ne yaptık; mujiklere ve kadınlara sopaları dağıttık, sonra iki sıra halinde dizildik. İki kişi arasında yirmi adım vardı. Diziliş sıramıza göre bir silahlı, bir sopalı ya da kazıklı olacak şekilde tertiplendik. Gözdağı vermek için. Böylece birliğimiz beş verstlik alana yayılmış oldu. Aralarında bizim dangalak keşifçiler olduğu halde on beş adam seçtim, silah altına aldığımız iki subayı, açıktan açığa karşı devrimci olan iki subayı da beraberimde götürdüm. Ama kendilerine gösterilen itimadı doğrulamaları ve böylelikle hayatlarını kurtarmaları gerektiğini söyledim. Böylece kurulan müfreze önceden hareket etti. Alman yürüyüş kolunun geçeceği yol üzerinde pusuya yattık. Hey arkadaşlarım muharebe bir başladı ki sormayın gitsin. Ben diyeyim bir gün siz deyin iki gün...

İstemeye istemeye yapıyormuş gibi elini salladı.

Eski muharip:

— Nasıl? Anlamadım? diye sordu.

— Bak dinle... Yürüyüş kolu geçinceye kadar ses etmedik. Arkadan ağırlık kollarına hücum ettik. Yirmiden fazla yüklü arabayı ele geçirdik. Hemen kütüklüklere mermi doldurduk. Bulduğumuz kadar tüfeği mujiklere dağıttık, taarruza devam ettik. Alman yürüyüş kolunu çember içine aldığımızı zannediyorduk. Gerçekte Almanlar bizi çember içine almışlar: Her sınıfın birlikleri üç yoldan aynı yere doğru ilerliyorlardı... Küçük gruplar halinde dağıldık, hendeklerde pusuya yattık. Bereket versin ki Almanlar harekâtı büyük bir muharebenin kaidelerine uygun olarak yürütüyorlardı. Aksi takdirde bir tekimiz bile canımızı kurtaramazdık.

Bütün çetecilerden bir ben kaldım, sonra belki on kadarı daha hayatta kalmıştı. Son mermiyi atıncaya kadar muharebe ettik. Sonra tutunmaya imkân olmadığına karar verdik. Desna'yı geçmek ve tarafsız bölgeye, Rusya'ya gitmek gerekiyordu. Tüfeğimi sakladım. Savaş tutsağı işlemi gördüm ve Novgorod-Severski'ye gittim...

— Ya şimdi nereye gidiyorsun?

— Moskova'ya, direktif almaya.

* * *

Piavka daha uzun süre çetelerin hareketlerinden ve köylerdeki durumdan söz etti: "Bir felâketten ötekine sürüklenmek, işte bizim hayatımız bu. Mujik bir kurt haline geldi artık. Yapacak bir şeyi kaldı, o da boğazlamak."

Piavka, Nejin bölgesindendi. Şeker rafinerisinde çalışıyordu. Kerenski'nin komutası altındayken, uğursuz haziran taarruzu* sırasında bir gözünü kaybetmişti. "Gözümü Kerenski çıkardı benim," diyordu. Piavka o zaman siperlerde komünistlerle arkadaşlık kurmuş. Nejin mebuslar Sovyetinin ve devrim komitesinin üyesiymiş. Yeraltı faaliyeti göstermiş, çetelerin hareketlerini örgütlemiş.

Piavka'nın hikâyesi gerçeği tam aksettirmesi nedeniyle Daşa'nın kafasını allak bullak etmişti. Öteki yolcular da aynı duygular içindeydiler: Olayı anlatanın sözlerini içiyorlardı âdeta.

* 18 Haziran 1917'de, Kerenski'nin başbakan olduğu geçici hükümet, İngilizlerle Fransızların emperyalist isteklerini yerine getirerek cephedeki erleri taarruza zorlamıştı. Kerenski'ye göre bu taarruz, devrimi başından atmak için biricik çareydi.

Günün geri kalan kısmı ile gece çok zahmetli geçti. Ayaklarını altına alan Daşa gözlerini kapamıştı. Başı çatlayıncaya, umutsuzluğa kapılıncaya kadar düşünüyordu. Ortada iki gerçek vardı: Biri, tek gözlü adamın, eski muhariplerin, hafiçe horlayarak uyuyan saf, yorgun yüzlü kadınlarınki; öteki de Kuliçek'in bağıra bağıra anlattığı gerçek. Ama iki gerçek birden olamazdı. Bunlardan biri korkunç denecek derecede yanlış, uğursuzdu...

Moskova'ya öğleyin vardılar. Ufak boylu ihtiyar bir arabacı Daşa'yı, boşalmış mağazaların vitrinleri çamura bulanmış pis, eski güzelliği kaybolmuş Miasnitskaya sokağından götürdü. Şehrin tenha hali Daşa'yı şaşırttı. Binlerce insanın önlerinde bayraklarla, şarkı söyleyerek buzlu sokaklardan geçtikleri ve kan akmadan tamamlanan devrim nedeniyle birbirlerini tebrik ettikleri günlerde gördüğü Moskova'yı hatırlıyordu.

Rüzgâr Lubinyanskaya meydanının tozlarını savuruyordu. Yakaları dönük, ceketleri açık, kemersiz iki er yürüyorlardı. Kürk blûzlu, uzun suratlı çelimsiz bir adam döndü, Daşa'ya bir şeyler söyledi, hatta arabanın ardından koştu, ama gözlerine toz dolunca geride kaldı.

Top mermileri "Metropol" otelinin cephesine zarar vermişti. Orada da, meydanda da tozlar uçuşuyordu. Kendi haline bırakılmış parkta pırıl pırıl çiçekli bir kısım görmek insanı şaşırtıyordu. Kim ekmişti bu çiçekleri? Neden ekmişti? Sır.

Tverskaya sokağı daha kalabalıktı. Sağda solda bir iki dükkânda hâlâ alışveriş yapılıyordu. Mebuslar Sovyetinin karşısında, Skobelef'in anıtının yerinde kırmızı kumaşlarla kaplanmış muazzam bir tahta perde yükseliyordu. Daşa'ya korkunç göründü bu manzara.

İhtiyar arabacı kırbacıyla tahta perdeyi göstererek:

— Kahramanı tepetaklak indirdiler, dedi. Yıllardır Moskova'da arabacılık ederim, hep yerinde görmüşümdür onu. Ama şu anda görüyorsunuz hükümette zevk diye bir şey yok. Nasıl yaşanır bu durumda? Ölmek daha iyi. Kuru otun kilesi iki yüz rubleye çıktı. Beyefendiler kaçtılar; başımızda kala kala yoldaşlar kaldı. Devlet mi diyorsunuz siz buna? Ah! Sefalet...

Hayvanın dizginlerini çekti.

— Başımıza kral gibi biri gerek bizim...

Strastnaya meydanına gelmeden önce Daşa, solda "Bom" kahvesinin tabelasını, vitrinin arkasında divanlara oturmuş aylak delikanlılarla, etrafı umursamadan sigara içen genç kızları gördü. Sokak üzerindeki açık kapıda, omzunu kapının pervazına dayamış, uzun saçlı, sakalsız, görgüsüz bir adam duruyordu. Ağzında bir pipo vardı. Daşa'yı görünce şaşkınlık belirtileri gösterdi, ağzından piposunu çekti. Ama Daşa geçmişti.

İşte Strastnoy manastırının pembe kulesi; işte Puşkin'in heykeli. Dirseğinin altında hâlâ, gürültülü patırtılı mitingler sırasında bir sopaya bağlanmış olan rengi solmuş küçük bez parçası sarkıyordu. Çelimsiz çocuklar heykelin granit kaidesinde koşmaca oynuyorlardı. Bir sıranın üzerine gözlüklü bir kadın oturmuştu. Başında, Puşkin'in sırtındaki şapkaya benzeyen bir şapka vardı.

Gökteki küçük seyrek bulutlar Tverskoy bulvarının üzerinde uçuşuyordu. Asker dolu bir kamyon gürültüyle geçti.

Arabacı gözünü kırparak:

— Yağmaya gidiyorlar, dedi. Vasili Vasiliyeviç Ovslannikof'u tanıyor musunuz? Moskova'nın en zengin adamı. Dün kamyonla geldiler evine. Konağında ne varsa alıp götürdüler, tamtakır bıraktılar. Vasili Vasiliyeviç başını salladı sadece, önüne bakıp yürüdü gitti. Allahı unuttuk biz, Allahı. Böyle söylüyor ihtiyarlar...

Bulvarın sonunda Gagarin'in harabe haline getirilen evi göründü. Bir adam tek başına, gömleğinin kollarını sıvamış, duvarın üzerinde ayakta duruyordu. Elinde bir kazma, tuğlaları söküp aşağı atıyordu. Sol tarafta yanmış bir binanın kocaman yığını boş pencereleriyle solgun göğe bakıyordu. Civardaki bütün evler mermilerle delik deşik edilmişti.

Bir buçuk yıl önce Daşa ile Katya, tüylü yün atkıları başlarında bu yaya kaldırımından acele adımlarla gidiyorlardı. Ayaklarının altında buz çıtırdıyor, yıldızlar buz tutmuş su birikintilerinde aksediyordu. İki kız kardeş, ortalıkta dolaşan dedikodular üzerine yapılacak bir konferansı dinlemek için Avukatlar Klübüne gidiyorlardı. Petersburg'da devrimin başladığı söyleniyordu. Hava soğuktu, ama ilkbahar geldiği için hava, mutluluk gibi insanı sarhoş ediyordu...

Daşa başını salladı: "İstemiyorum... Hepsi gömüldü bunların..."

Araba, Arba sokağından çıktı, sola dönüp yan sokağa girdi. Daşa'nın kalbi öylesine hızlı çarpmaya başladı ki bakışları buğulandı... İşte küçük bir tavan arası olan tek katlı küçük beyaz ev. Bu evde 1915 yılından beri Katya ve rahmetli kocası Nikolay İvanoviç'le birlikte yaşamıştı. Telegin esaretten döndüğü zaman doğruca bu eve koşmuştu. Katya Roçin'e bu evde rastlamıştı. Daşa evlendiği gün bu kapıdan çıkmıştı. Telegin onu gri bir atın çektiği bir arabaya bindirmişti, akşam karanlığı içinde, solgun elektrik ışıklarının altında mutluluğa doğru dört nala gitmişlerdi... Tavan arasının pencereleri kırılmıştı. Daşa odasının duvar kâğıtlarını tanıdı. Şimdi bu kâğıtlar parçalanmış, sarkıyordu. Bir kuzgun pencereden havalandı.

Arabacı:

— Sağa mı gideceğiz, sola mı? diye sordu.

Daşa elindeki kâğıda baktı. Büyük bir binanın önünde arabayı durdurttu. Giriş kapısı arkasından tahtalarla çivilenerek kapatılmıştı. 112-a numaralı daireyi bulmak için servis merdivenlerinde uzun süre dolaştı. Öteden beriden ayak seslerini duyanlar, emniyet zinciri takılı kapılarını açıyorlardı. Her kapının ardından birinin gözetlediği ve tehlikeyi kiracılara haber verdiği anlaşılıyordu.

Daşa dördüncü kata çıkınca, öğretildiği gibi kapıya önce üç defa, sonra da bir defa vurdu. İçerden birinin ihtiyatla yürüdüğünü duydu. Biri anahtar deliğinden, nefes alıp vererek onu gözetliyordu. Sonunda kapı açıldı. Kapıyı orta yaşlı, korkuyla bakan iri, şiş, parlak mavi gözlü bir kadın açmıştı.

Daşa hiç konuşmadan üçgen kartonu kadına uzattı.

— Ha, dedi, Petersburg'dan geliyorsunuz... Girin lütfen.

Daşa, görünüşe göre uzun süreden beri içinde yemek pişirilmediği anlaşılan mutfaktan geçip perdeleri kapalı büyük bir odaya girdi. Loş odada lüks mobilyayı ve bronzların parıltısını fark etti. Ama bu odada da oturulmayan bir yer havası vardı. Kadın Daşa'ya divana oturmasını teklif etti. O da yanına oturdu ve iri, korkulu gözlerle Daşa'ya baktı.

Ciddi, buyurgan bir ifadeyle:

— Söyleyin, dedi.

Daşa nazik bir tavırla, Kuliçek'in ulaştırması için görevlendirdiği endişe verici haberleri anlatmaya başladı.

Kadın yüzüklerle süslü güzel ellerini dizlerinin üzerinde kenetledi, parmak kemiklerini kütürdetti.

Daşa'nın sözünü keserek:

— Demek siz Petrograd'dakiler hiçbir şeyi bilmiyorsunuz ha? dedi.

— Bilmiyor musunuz ki bu gece albay Sidorov'un evinde arama yapıldı... Boşaltma planı ile bazı seferberlik listeleri bulundu... Bilmiyor musunuz ki bu sabah, güneş doğarken Vilenkin tutuklandı...

Kadın çırpınırcasına doğruldu, kalktı oturduğu yerden, bir kapıyı araladı ve Daşa'ya dönerek:

— Buraya gelin, dedi, konuşacaklar sizinle.

Sırtı pencerede bir adam, buyurgan bir ifadeyle:

— Parola? diye sordu.

Daşa üçgen kartonu uzattı.

— Kim verdi bunu size?

Daşa açıklamaya başladı.

— Sözü uzatmayın!

Sol elindeki mendiliyle esmer, belki de makyajlı yüzünü maskeliyordu. Sarı bir halkayla çevreli, rengi belli olmayan gözleriyle sabırsızlıkla Daşa'ya bakıyordu.

Daşa'nın sözünü yeniden keserek:

— Bizim teşkilâta girmekle hayatınızı tehlikeye attığınızı biliyor musunuz? diye sordu.

Daşa:

— Yalnız bir insanım ve üstelik özgürüm, dedi. Teşkilâtınız hakkında hiçbir bilgim yok. Kuliçek bana bir görev verdi... Artık eli kolu bağlı duramam. Sizi temin ederim ki çalışma beni korkutmaz, hatta...

— Siz daha çocuk sayılırsınız.

Adam bu sözleri de kaba bir ifadeyle söylemişti, ama Daşa dikildi bir, kaşlarını çattı.

— Yirmi dört yaşındayım.

— Evli misiniz?

Daşa karşılık vermedi.

— Şimdiki durumda bu önemli de onun için sordum.

Daşa başıyla evet dercesine karşılık verdi.

— Kendi hesabınıza hiçbir şey söylemeyebilirsiniz. Sizi olduğu gibi görüyorum. Güvenim var size. Şaşırdınız mı yoksa buna?

Daşa sadece gözlerini kırptı. Kendinden emin bu kesik kesik cümleler, bu emreden ifade, bu soğuk bakışlar kararsız ifadesini kıskıvrak bağlayıvermişti. Daşa tıpkı, doktor gelip de yatağının kenarına oturup gözlük camları parlayarak: "İşte böyle meleğim, bugünden itibaren yapacağımız şeyler şunlar..." dediği bir hasta gibi rahatlama hissetti içinde.

Mendilini hep yüzünde tutan adama dikkatle baktı. Orta boylu bir adamdı. Başında yumuşak bir şapka, sırtında dikişi mükemmel haki bir pardesü vardı. Ayaklarındaki getrler deridendi. Giyiniş tarzı ve hareketlerinin kesinliği bir yabancı olduğu izlenimini veriyordu. Boğuk bir sesle, Petersburg şivesiyle konuşuyordu.

— Nereye indiniz?

— Hiçbir yere. Gardan doğruca buraya geldim.

— Çok iyi. Hemen Tverskaya sokağına, "Bom" kahvesine gideceksiniz. Yemeği orada yiyeceksiniz. Yanınıza bir adam sokulacak. Kravat iğnesinden adamı tanıyacaksınız... İğnenin üzerinde kuru kafa bulunacak. Size söyleyeceği parola da şu: "Allah sizi korusun, iyi yolculuklar..." Sonra ona şunu gösterirsiniz...

Üçgen kartonu yırttı, yarısını Daşa'ya verdi.

— Kartonu öyle bir şekilde gösterin ki kimseler fark etmesin. O adam size bazı bilgiler verecek. Ona harfiyen itaate mecbursunuz. Paranız var mı?

Cüzdanından biner rublelik iki Duma parası çıkardı.

— Bu parayı beklenmedik bir durumda, birini parayla tutmak, ya da bir güçlükten sıyrılmak için saklayın. Her türlü olayla karşılaşabilirsiniz. Şimdi gidebilirsiniz. Durun... Dediklerimi iyice anladınız mı?

Daşa hafif bir tereddütle:

— Evet, diye karşılık verdi.

— Görüşmemiz hakkında kimseye bir kelime söylemek yok. Buraya gelişiniz hakkında hiç kimseye bir kelime söylemek yok. Haydi gidin şimdi.

Daşa, Tverskaya sokağının yolunu tuttu. Karnı acıkmıştı, yorulmuştu. Tverskoy bulvarının ağaçları, yolda karşılaştığı tek tük kimselerin karanlık yüzleri, bir sisin içindeymiş gibi gözlerinin önünden geçiyordu. Böyle olmakla beraber acı veren hareketsizliğinin sona ermesi düşüncesiyle içinin rahatladığını hissetti. Ne olduğunu anlayamadığı olaylar onu cehennem çarkının içine sürüklemiş, sert bir yaşantının içine atıvermişti.

Karşıdan gelen iki kadın, sinema gölgeleri gibi yanından geçtiler, Daşa'ya bakmak için döndüler. Biri alçak sesle:

— Utanmaz arlanmazın biri olsaydı, ayaklarının üzerinde duramazdı, dedi.

Sonra, ak saçlarını başının üzerinde karga yuvası gibi kaldırmış, ince uzun bir kadınla karşılaştı. Acınacak iki kırışık, hafifçe kabarık dudaklarının iki yanında korkunç bir iz bırakmıştı. Eskiden güzel olduğu anlaşılan bu yüzde, sonsuz bir şaşkınlık ifadesi donmuş kalmıştı. Kadının üzerinde, bile bile yapılmışçasına değişik kumaşlarla yamanmış bir etek vardı. Bir ucu yerde sürünen şalının altında bir kitap paketini tutuyordu.

Daşa'ya yavaş sesle:

— Rozanof'un yasaklanmış kitabını satıyorum, dedi. Vladimir Soloviof'un bütün eserleri de var...

Daha ilerde ufak tefek birkaç ihtiyar bir sıranın üzerine eğilmişlerdi. Neye bakıyorlardı? Daşa yanlarından geçerken iki kızıl muhafızın omuz omuza, ağızları açık, tüfekleri dizlerinin arasında uyuduklarını gördü. Küçük ihtiyarlar askerlere ağız dolusu küfrediyorlardı.

Ağaçların perdesi ardında kuru bir rüzgâr tozları savuruyordu. Bir tramvay, kırılmış basamağı kaldırımlara çarpa çarpa geçti. Gri elbiseli askerler tramvayın kapısına, arkasına, frenin üzerine salkım saçak asılmışlardı.

Devrime kulak asmayan serçeler Puşkin'in bronz başı üzerinde zıplıyorlardı.

Daşa, Tverskaya sokağına saptı. Arkasından bir toz bulutu yükseldi. Daşa'mn üzerine kâğıt parçası döküldü ve eski kayıtsız hayatın son kalesi olan "Bom" kahvesine kadar sürükledi.

Bu kahvede her ekole mensup şairler, eski gazeteciler, edebiyat madrabazları, kargaşalık dönemlerine kolayca ve becerikli bir şekilde ayak uyduran açıkgöz gençler, kokain ve can sıkıntısıyla zehirlenen insanlar, ateşli eğlenceler peşinde koşan çelimsiz anarşistler, sadece pasta yemekten başka bir şeyi düşünmeyenler toplanıyordu.

Daşa kahvenin bir köşesinde, meşhur bir yazarın büstü altında bir yer bulup oturmuştu ki müşterilerden biri kollarını havaya kaldırıp sigara dumanları arasından geçerek Daşa'nın yanına güp diye oturdu.

Dudaklarında, bozuk dişlerini gösteren nemli bir gülümseme belirdi. Daşa'nın eski tanıdıklarından şair Aleksandr Jirof'tu bu gelen.

— Lubiyanka sokağında arabanızın ardından koştum... Sizi tanıdığımdan emindim, Daria Dimitrievna. Nerden geliyorsunuz? Hangi rüzgâr attı sizi buraya? Yalnız mı geldiniz? Kocanız nerede? Beni tanıdınız mı? Size aşıktım, hatırlarsınız. Hatırlıyorsunuz değil mi?

Gözleri parlıyordu. Görünüşe göre sorularının karşılığını beklemediği belliydi. Hiç değişmemişti; her zamanki gibi coşkundu, heyecanlıydı. Çehresi solgundu. Zayıf ve uzun yüzünde, alt tarafı yassı hafif yamuk burnu önemli bir kişi izlenimi uyandırıyordu.

— Son yıllarda başımdan neler geçti, neler... Akıl alacak şeyler değildi... Moskova'ya yakında geldim... "Hayalperestler" grubundayım. Seriyojka, Esenin, Burliyak, Kruçonik de bu grupta... Yıktık her şeyi... Strasnoy manastırının önünden geçtiniz mi? Duvarlardaki bir metre boyundaki harfleri gördünüz mü? Dünya çapında yaman bir cüret bu! Bolşevikler bile apışıp kaldılar... Esenin'le bütün gece çalıştık... Meryem Ana ile İsa'yı ne hale getirdiğimizi gördünüz mü?.. Çetin bir iş. Güneş doğarken iki ihtiyar kadınyazıyı okur okumaz ruhlarını teslim etmişler... Ayrıca "KaraÇaylak" anarşist grubuna da girdim... Bize katılacaksınız değil mi Daria Dimitrievna, geleceksiniz değil mi?.. Hayır, hayır, itiraz etmeyin... Şefimiz kim biliyor musunuz? Meşhur Mamon Dalski... Bir dahi... Bir Kean... Cüretli biri!.. On beş gün daha geçsin, Moskova elimi-

ze geçecek... Ah! Yepyeni bir devir göreceğiz. Siyah bayrak altında Moskova! Zaferimizi nasıl kutlayacağız biliyor musunuz? Muazzam bir karnavalla... Şarap mahzenlerini sokaklara boşaltacağız, meydanlarda bandolar çalacak. Bir buçuk milyon maske dağıtacağız. Yarısına yakını tereddütsüz çırılçıplak gelecekler. Hava fişekleri yerine Elan adasındaki topçu cephaneliklerini havaya uçuracağız. Dünya tarihi böyle bir şey görmedi...

Daşa'nın birkaç gün içinde karşılaştığı üçüncü siyasi sistemdi bu. Bu defa korktu doğrusu. Aç olduğunu bile unutmuştu. Daşa'yı etkisi altında bulundurmaktan memnun olan Jirof bildiklerinin ayrıntılarını anlatmaya başladı.

— Modern şehirlerin yabanlığı, bayağılığı midenizi bulandırmıyor mu? Dahi bir ressam olan arkadaşım Vale –hatırlayacaksınız– şehrin çehresini baştan aşağı değiştirecek olan bir plan hazırladı... Karnavaldan önce her şeyi yıkıp yeniden yapmak için zamanımız olmayacak. Böyle olmakla beraber ufak tefek bazı şeyleri havaya uçurmaya karar verdik: Tarih Müzesini, Kremlin'i, Sukaref Kulesini, Pertsev Konağını... Sokaklar boyunca binaların yüksekliğinde tahta panolar koyacağız. Panoların üzerine ultra modern stilde mimari resimleri çizeceğiz... Tabii yaprak rengini kabul etmediğimiz için ağaçları püvrarizatörle değişik renklere boyayacağız... Buradan bakınca Preçistenski bulvarının siyah ıhlamurlarını, Tverskoy bulvarının çiğ menekşe renkli ağaçlarını göreceksiniz... Ne dokunaklı olacak!.. Puşkin'in kutsal duygulara saygısızlığını örgütlemeyi de kararlaştırdık... Daria Dimitrievna, Telegin'in evindeki "normal hayatla mücadele" ve "kutsal şeylere kıyasıya saldırı"ları hatırlıyor musunuz? O zaman bizimle alay ediyorlardı.

Jirof soğuk soğuk gülerek maziyi hatırladı. Daşa'ya biraz daha sokulmuştu. Elini kolunu sallayarak birçok defa Daşa'nın hafifçe kabarmış küçük göğüslerine dokunmuştu...

— Ya koyun yüzlü Elizaveta Kievna'yı hatırlıyor musunuz? Nişanlınıza delice aşıktı. İşte Besanof'la başladı. Kocası Jadof, değerli bir muharip anarşist... Manon Dalski ile o bizim aslarımız. Antoşka Arnoldof da burada. Geçici hükümetin yanında basın işlerini yürütüyor. Daha önce iki arabası vardı... metreslerini aristokrat hanımların arasından seçiyordu. Metreslerinden biri "Rod

Villa"sından, âfet gibi güzel bir Macar kadınıydı. Onunla yattığı zaman tabancasını yanından ayırmıyordu. Geçen yıl temmuz ayında Paris'e gitti. Az kaldı elçi olarak tayin ediliyordu... Ama eşeğin teki!.. Paralarını dışarı kaçırmaya fırsat bulamadı... Şimdi de bir köpek eniği gibi açlıktan geberiyor. Ya, işte böyle Daria Dimitrievna, yeni devre ayak uydurmak gerek. Antoşka Arnoldof, Kiroçnaya sokağında şık bir dairesi, yaldızlı mobilyaları, gümüş takımları, yüz çift pabucu olduğu için mesleğini elden kaçırdı. Bütün önyargıları yakıp yıkmak, paramparça etmek gerekir... Bize gerekli olan mutlak, vahşi, bakir bir özgürlük! Yaşadığımız bir devir gibi bir devri bir daha görmeyeceğiz. Büyük bir denemeye girişeceğiz. Küçük burjuva mutluluğuna can atan herkes mahkûm edilmiştir bizce... Hepsini ezeceğiz... İnsan hiçbir şeyin sınırlamadığı bir istektir, bir arzudur...

Sesini alçalttı, dudaklarını Daşa'nın kulağına yaklaştırdı:

— Bolşeviklerin hepsi aşağılık süprüntü. Ekim'de bir hafta boyunca gayet iyi davrandılar, hepsi o kadar... Hemen arkasından Devletçiliğe meylettiler. Rusya daima anarşik bir memleket olmuştur. Rus mujiği yaradılışı gereği anarşisttir... Bolşevikler Rusya'yı bir fabrika haline getirmek istiyorlar. Saçma bir şey bu. Ama bu hedefe ulaşamayacaklar. Bizim Maknomuz var... Makno ile mukayese edilirse Büyük Piyer küçük bir köpek yavrusu bile olamaz. Makno güneyde, Mamon Dalski ile Jadof Moskova'da... İki ucundan yangını alevleyeceğiz. Bu gece sizi bir yere götüreceğim... Gücümüz hakkında kendiniz hükmünüzü vereceksiniz... Tamam mı? Gidiyor muyuz?..

Birkaç dakikadan beri solgun yüzlü, çenesinde sivri sakalıyla yandaki masada bir adam oturuyordu. Gazetesinin üzerinden, gözlük camlarının ardından Daşa'ya bakıyordu. Jirof'un ipe sapa gelmez sözleriyle serseme dönen Daşa, itiraz bile etmeyi denemiyordu: Sigara dumanlarının arasında, tıpkı şimşekler gibi tabiat üstü projelerin meydana çıktığını zannediyordu. Dudaklarında sigaralarıyla garip yüzler, genişlemiş göz bebekleri... Daşa neye karşı koyacaktı? İnleyecek miydi? Bu tecrübelerin önünde zayıf kalbinin çırpındığını mı söyleyecekti? Tabiatıyla şikayet eden sesi, bağrışmalar, uğultular selinde kaybolacaktı.

Sivri sakallı adamın gözleri daha bir ısrarla açılıp kapanıyordu. Daşa adamın kravatının üzerinde madeni kafataslı bir iğne fark etti. Karşılaşması gerektiği adamın o olduğunu anladı. Kalkar gibi bir hareket yaptı, ama adam, yerini terketmemesi için başıyla kısaca bir işaret yaptı. Daşa düşünceli bir tavırla kaşlarını çattı. Adam gözleriyle Jirof'u işaret etti. Daşa anladı ve Jirof'a yiyecek bir şeyler getirmesini söyledi.

Bunun üzerine sakallı adam masaya sokulu ve dudaklarını gevşetmeden:

— Allah sizi korusun, iyi yolculuklar, dedi.

Daşa çantasını açtı, üçgen kartonun yarısını gösterdi. Adam da cebinden öteki yarısını çıkardı, ikisini yan yana getirdi ve küçük parçalara bölecek şekilde yırttı.

Acele bir ifadeyle:

— Jirof'u tanıyor musunuz? diye sordu.

— Çok eskiden. Petersburg'dan tanırım.

— Bu kadarı bizi tatmin eder. Sizi onlardan yana zannetmeleri gerek. Ne teklif ederse kabul edin. Yarın, unutmayın ama, yarın aynı saatte Preçistenski bulvarında, Gogol'un heykelinin yanında bulunun. Bu geceyi nerede geçireceksiniz?

— Bilmiyorum.

— Neresi hoşunuza giderse orada kalın... Jirof'u takip edin...

— Çok yorgunum.

Daşa'nın gözlerine yaşlar dolmuş, elleri titriyordu. İyilikten nasibi olmayan bu yüze, kuru kafalı iğneye gizlice bir göz attı ve mağlûp olmuş, uysal bir ifadeyle başını önüne eğdi.

— Her ne pahasına olursa olsun sırrınızı kimseye açmamanız gerektiğini aklınızdan çıkarmayın. Yanlışlıkla da olsa ağzınızdan bir kelime kaçırırsanız –ölüm kalım devrinde yaşıyoruz– hiç acımadan sizi temizlememiz gerekir...

Son sözünün üzerinde bastırarak durmuştu. Jirof kalabalığı yararak iki tabağı getiriyordu. Kravat iğneli adam Jirof'a sokuldu, ince dudaklarında bir gülümseme belirdi. Jirof'a:

— Güzel parça, dediğini duydu. Kim?

— Ona dokunma İurka! Sana göre değil o!

Jirof, kırık dişlerini göstererek –gülümseme miydi, tehdit miydi?– gözleriyle adamı takip etti. Daşa'nın önüne siyah ekmek, sosis ve bir bardak dolusu siyah çorba koydu.

— Bu akşam boş musunuz?

Daşa:

— Arzu ederseniz evet, diye karşılık verdi.

Acı bir memnuniyetle sosisini ısırdı.

* * *

Jirof "Lux" otelindeki odalarına çıkmayı teklif etti. Sadece yan sokağı geçeceklerdi, o kadar yakındı.

— Uyur, tuvaletinizi yaparsınız. Saat ona doğru gelir sizi alırım.

Eski günlerin hatırasının etkisiyle olacak Daşa'nın önünde kendini mahcup hissediyor, odanın içinde dolanıp duruyordu. İşlemeli perdeli yatak, yatağın önündeki pembe halı öylesine şüphe çekiciydi ki Jirof da anladı durumu. Daşa'ya divanın üzerine yatmasını teklif etti. Divanın üzerinde karmakarışık gazeteleri, yazılı kâğıtları, kitapları toparladı, bir çarşaf yaydı, siyah tüylü bir battaniye koydu –lüks bir paltonun miflonuydu– ve dudaklarında gülümsemeyle odadan çıktı.

Daşa pabuçlarını çıkardı. Beli, bacakları, bütün vücudu kırılıyordu. Yattı ve hemen uyudu. Naftalin ve yabani hayvan kokan kalın kürkün altında ısınmıştı. Odaya girip üzerine eğilen Jirof'u fark etmemişti bile. Uzun boylu (bir Romen'e benziyordu) sakalsız bir adamın, kapının eşiğinde alçak sesle:

— Peki, bu akşam getir onu, sana bir şey söyleyeceğim, dediğini de duymadı.

Daşa derin derin içini çekerek uyandığı zaman gece epey ilerlemişti karşıdaki evin çatısı üzerine asılmış duran soluk renkli ay, pencerenin biçimsiz camı nedeniyle çarpık görünüyordu. Kapının altından bir elektrik lambasının ışığı sızıyordu. Daşa nerede olduğunu hatırladı sonunda. Hemen çoraplarını giydi, elbisesini düzeltti, lâvaboya gitti. Havlu öylesine pisti ki önce tereddüt etti. Parmaklarının ucuyla musluğu açtı. Yıkandıktan sonra eteğinin astarıyla kurulandı.

Bu yoksunluk önünde içini hüzün kapladı. Pislik içini bulandırdı. Evine dönmek, tertemiz penceresine, kırlangıçlara doğru kaçmak geçti içinden... Daşa başını çevirip aya baktı. Moskova göğünde bu hilal şeklindeki ay kırık, ölü, korkunç görünüyordu... Olmaz, olmaz... Dönüş imkânsız. Bomboş Kamenoostrovski bulvarına bakan penceresinin önündeki koltukta yalnız başına sararıp solmak, kapanan evlerin sesini duymak... Hayır... Ne olursa olsun dönmeyecek!..

Kapı vuruldu. Jirof parmaklarının ucunda yürüyerek odaya girdi.

— Bir belge aldım Daria Dimitrievna, dedi. Gidelim!

Daşa, belgenin ne belgesi olduğunu, nereye gideceklerini sormadı. Kendi yaptığı küçük şapkasını başına geçirdi, içinde iki bin rublenin bulunduğu el çantasını koltuğunun altına soktu.

Çıktılar. Tverskaya sokağının bir tarafını mehtap aydınlatmıştı. Sokak lambaları yakılmamıştı. Issız sokaktan bir devriye ağır adımlarla geçti. Adamlar karamsar ifadeleriyle, hiç konuşmadan, çizmelerini yere vura vura yürüyorlardı.

Jirof döndü. Strasnoy bulvarına saptı. Bulvarda mehtap eğri büğrü yola dökülüyordu. Ihlamurların altı insanı korkutacak derecede zifiri karanlıktı. Birden bu karanlıkların arasından bir gölge çıktı. Jirof elinde tabancasıyla durdu. Bir an öylece durduktan sonra hafifçe ıslık çaldı. Bir başka ıslık Jirof'un ıslığına karşılık verdi. Jirof yüksek sesle:

— Polundra; dedi.

Tiz bir ses ağır ağır:

— Geç yoldaş, diye karşılık verdi.

Malata Dimitrovka sokağına döndüler. Sokakta meşin ceket giymiş iki adam karşılarından gelip aceleyle yanlarından geçtiler. Jirof'la Daşa'ya baktılar, sonra bir şey söylemeden geçmelerine müsaade ettiler. Tüccar klübünün giriş kapısının önünde, ikinci kattan siyah bir bayrak sarkıyordu. Sütunların ardından çıkan dört adam tabancalarını dayadılar.

Daşa sendeledi.

Jirof:

— Cehennem olun yoldaşlar, diye gürledi. Neden korkutuyorsunuz herkesi? Mamon'dan aldığım belge var elimde...

— Göstersene...

Anarşist muharip olan dördü de mehtapta tüysüz yanaklarını kalkık yakalarının içinde gizleyip, gözlerinin üzerine eğilmiş kasketleriyle belgeyi incelediler. Soğuk bir sırıtmanın donup kaldığı Jirof'un yüzü bir ölü yüzünü andırıyordu.

Aralarından biri sert bir ifadeyle:

— Kimin için bu belge? diye sordu.

Jirof Daşa'yı göstererek:

— Bu arkadaş için, dedi.

Jirof Daşa'nın elini tutmuştu.

— Petrograd'lı bir sanatkârdır. Bizim gruba girdi. Depodan giydireceğiz.

— Peki öyleyse! Gir...

Daşa ile Jirof az aydınlatılmış hole girdiler. Merdivenin üzerine bir makineli tüfek konmuştu. Başında fesi, yönetmeliğe uygun kıyafetiyle depo sorumlusu olan bir üniversite öğrencisi belirdi. Kalın yanaklı, kısa boyluydu. Uzun süre belgeyi okudu, evirdi çevirdi.

Daşa'ya asık suratlı bir ifadeyle:

— Nasıl bir elbise lâzım size? diye sordu.

Daşa'nın yerine Jirof karşılık verdi.

— Memon onun tepeden tırnağa giydirilmesini emretti. Böylesi daha uygun.

— Nasıl olur? Mamon emretti ha?.. Burada emredilemeyeceğini öğrenmeniz gerek. Dükkân değil burası...

Depo sorumlusu kalçasında bir karıncalanma hissetti. Yüzü acıdan buruştu ve kalçasını kaşıdı.

— Peki, dedi, arkamdan gelin.

Cebinden bir anahtar çıkardı, öne geçip Daşa ile Jirof'u eskiden vestiyer olan, şimdi de Anarşi Evi'nin deposu olarak kullanılan bölüme götürdü.

— Daria Dimitrievna seçin, hiç sıkılmayın, burada gördüğünüz her şey halkın malıdır.

Jirof kollarını havaya kaldırarak samur, hermin, çinçilo ve arjantin kürklerin salkım saçak asıldıkları portmantoları gösteriyordu. Masaların üzerine de kürkler yığılmıştı. Bir kısmı da küçük yığınlar halinde yerlere konmuştu. Açık valizlere de çamaşırlar, el-

biseler, pabuçlar doldurulmuştu. Lüks eşya satan bütün mağazalardaki bütün mallar buraya getirilmişti sanki.

Bütün bu bolluğa ilgisiz görünen depo sorumlusu bir sandalyeye oturmuş, esniyoru.

— Daria Dimitrievna, hoşunuza giden ne varsa alın. Seçtiklerinizi taşımak için size yardım ederim. Biraz sonra yukarı çıkarız, üstünüzü değiştirirsiniz.

Daşa'nın duyguları karmakarışık olsa da, her şeyden önce o da bir kadındı. Yanakları pespembe olmuştu. Bir hafta önce penceresinin önünde oturmuş, bir müge dalı gibi soluyordu. Hayatının sona erdiğini, bekleyecek hiçbir şeyi olmadığını düşünüyordu. O anda hiçbir hazine onu baştan çıkaramazdı. Şimdi ise onu hapseden duvarların uzaklaştığını hissediyordu. Bittiğini, içinde katılaştığını zannettiği şey harekete geçmişti. Daşa'ya yaşadığı an, terk edilmiş bir ev, bir harabeler yığını gibi görünürken, uyanmış umutların, arzuların, geleceğin endişeli bulanıklığına atılmaya başladıkları ruh hali içinde hissediyordu kendini.

Kendi sesini tanımaz olmuştu. Verdiği karşılıklara, hareketlerine, anaforuna kapılıp gittiği akıl almaz şeyleri kabul ederken takındığı sakin tavrına şaşıyordu. O ana kadar uyuşmuş olan korunma içgüdüsü, eski eşyaları güverteden denize atıp pupa yelken ileri atılması için ona komuta ediyordu şimdi.

Elini bir samur kürke doğru uzatıp:

— Şunu almak istiyorum lütfen, dedi.

Jirof sorumluya bir göz attı. Sorumlu iri yanaklarını sallayarak:

— Peki, dedi.

Jirof kürkü çengelden aldı, omzuna attı. Daşa açık bir valizin üzerine eğildi. Bir an, kendisine ait olmayan bu eşyalara karşı iğrenme duydu. Sonra kolunu dirseğine kadar çamaşır yığını için soktu.

— Daria Dimitrievna, ya pabuçlar? Yağmurda giymek için bir çift bot da alın. Gece tuvaletleri öteki dolapta. Anahtarı bana ver, sorumlu arkadaş... Bir sanatkâr için, tuvalet bir üretim aracıdır, anlarsın ya...

Sorumlu:

— Bana göre hava hoş... İstediğinizi alın, dedi.

Daşa ile elbiseleri taşıyan Jirof birinci kata çıktılar ve bir mermiyle delinmiş aynası olan küçük bir odaya girdiler. Çatlak aynayı saran örümcek ağının arasından Daşa, yavaş hareketlerle çorabını giyen bambaşka bir kadın gördü. Dantelli, ince ipek bir gömlek giydi. Şık ayakkabılarıyla, eski, yamalı çamaşırlarını odanın bir köşesine fırlattı. Narin ve çıplak omuzlarının üzerine samur kürkü aldı...

Ne oldun sen böyle şekerim? Bir koket mi? Yoksa bir hırsız mı? Ama o kadar güzel oldun ki!.. Bu gidişle istikbal senin. Eh, daha sonra çözeriz bunları da...

* * *

Ekim bombardımanları sırasında zarar gören "Metropol" otelinin büyük lokanta salonu müşterilere kapatılmıştı. Ama özel odalarında yiyecek ve şarap veriliyordu, çünkü otelin bir kısmında yabancılar, özellikle Almanlar ve Litvanya, Polonya ve İran pasaportu temin edebilen becerikliler kalıyordu.

Bu özel odalarda, veba sırasında Floransa'da olduğu gibi ziyafetler veriliyordu. Otelle ilişkisi olan soylu Moskovalılar servis merdiveninden içeri alınıyorlardı. Bunların birçoğu mevsim sonuna kadar tutunamayan tiyatroların inanmış aktörleriydi. Tiyatrolarla aktörler, onlara göre, yargılanmadan mahkûm edilmişlerdi. Aktörler de zıbarıncaya kadar içiyorlardı.

Bu gece sefahatinin ruhu, trajedi sanatkârı Mamon Dalski'ydi. Daha yakınlara kadar Mamon adı Rossi kadar meşhurdu. Çok yakışıklı, sert, kumarcı, kafası işler, kurnaz, tehlikeli bir adamdı. Son yıllarda sahneye ender olarak çıkıyordu. Ona Petersburg'la Moskova'nın, güneyin, Sibirya'nın kumarhanelerinde rastlıyorlardı. Kumarda akıllara durgunluk veren kayıplarından bahsediliyordu.

İhtiyarlamaya başlamıştı. Yakında sahneyi bırakacağını söylüyordu. Savaş sırasında şüpheli gıda kaçakçılığına bulaşmıştı. Devrim başlarında Moskova'da göründü. Oynanacak olan muazzam trajediyi önceden hissederek Haydutlar arasında başrolü almak istedi.

Dahi bir aktörün bütün kandırma gücüyle kutsal anarşiden, mutlak özgürlükten, ahlâk prensiplerinin uzlaşmalı karakterinden

ve bireylerin her şey üzerindeki haklarından bahseden konuşmalar yaptı. Moskova'da zihinlere kargaşalık tohumlarını ekti. Bazı gençlik grupları, aralarına canileri de alarak zengin konaklarını talan etmeye başladıkları zaman o da birbirinden ayrı bu anarşist grupları birleştirerek Tüccar Klübünü zorla ele geçirdi ve Anarşi Evi olarak ilan etti. Tamamlanmış bir olay önünde Sovyet iktidarını yerleştirdi. O zaman daha Sovyet iktidarına savaş ilan etmemişti, ama arzularının Tüccarlar Kulübünden ve gece ahlâksızlıklarından öteye gideceği belliydi.

Anarşi Evinin penceresinden halka hitabederken onu görmek yeterdi bunu anlamak için. Kendine has tavırlarıyla avluda biriken halka külotlar, çizmeler, kumaşlar, konyak şişeleri atıyordu.

Hareketli hayatın ve ihtirasların derin çizgiler kazdığı, ağzına, çenesine ve boynuna enerjik bir ifade verdiği bu adamı Daşa, Jirof'la birlikte "Metropol" otelinin özel odasına girdiği zaman ilk defa görmüştü.

Kuyruklu piyano açıktı. Dudaklarında bir sigara, başını geriye atmış, kadife ceketli, küçük cılız bir adam bir cenaze marşını çalıyordu. Bir yığın boş şişeyle kaplı masanın çevresinde dünyaca şöhrete ermiş kimseler oturmuştu. Basık burunlu, çenesini eline dayamış –bu sebepten de yumuşak hatlı yüzü daha bir yayvan görünüyordu– olan davetlilerden biri tenor sesiyle bir ilâhi söylüyordu. Ötekilerse, tencere dibini andıran burnuyla ukalâ; sarkık dudaklı, karamsar yüzlü komik; üç gündür traş olmamış, sivri burunlu kahraman, yıkılacak kadar sarhoş aşık; sarhoş olduğunu kimsenin anlayamadığı, derin kırışıklı alnıyla meşhur bir jön prömiye. Hepsi birden sırası gelince koro halinde ilâhiye katılıyorlardı.

Yakışıklı, kır saçlı, yarım kilodan ağır çeken altın çerçeveli gözlüklü –Moskova tüccarlarının hediyesiydi– Sen Sovör katedralinin başdiyakosu halının üzerinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Rahip giysisinin geniş kollarını sallayarak karşılık ilâhileri söylüyordu. Kalın, yumuşak ve vahşi sesi masanın üzerindeki kadehleri sallıyordu. Kapılar lame, duvarlar kırmızı ipekle kaplanmıştı. Üç kanatlı bir paravana giriş kapısının yanında duruyordu.

Mamon Dalski bu paravanaya dayanmıştı. Yarı asker yarı sivil kılıktaydı: İç tarafları meşin kareli bir külot pantolon, bir ce-

ket ve siyah çizmeler. Elinde iskambil kâğıtları vardı. Daşa odaya girdiği zaman cenaze marşını dinleyerek sırıtıyordu.

Piyanonun başındaki adam Daşa'yı görünce:

— Ne kadın! dedi. İnsanı deli edecek kadar güzel!

Şaşkına dönen Daşa durdu. Dalski hariç hepsi dönüp ona baktılar.

Başdiyakos:

— Saf Rus güzelliği, dedi.

Kadife sesli jön prömiye:

— Genç kız, dedi, bizim yanımıza gelin.

Jirof:

— Oturun, diye mırıldandı, otursanıza.

Daşa masaya oturdu. Sanki başka bir Mari Stüvart'mışçasına hepsi Daşa'ya sokulup, saygıyla selam verdi ve elini öptü. İlâhi yeniden başladı. Jirof Daşa'ya ikramda bulunuyordu, havyar ve çerez. Daşa'nın boğazını yakan şekerli bir şey içirdi. Oda sigara dumanı içindeydi. Güçlükle nefes alınıyordu. Daşa kürkünü sırtından çıkardı, çıplak kollarını masanın üzerine koydu. İlâhinin sözleriyle bu tören Daşa'yı heyecanlandırıyordu.

Daşa gözlerini Mamon'dan ayırmıyordu; yolda gelirken Jirof ona trajedi sanatkârından bahsetmişti. Mamon kenarda, paravananın yanında duruyordu hep. Kızgın görünüyordu, ya da eşyaların kavramlarını kaybedecek derecede sarhoştu.

Odayı dolduran kalın sesiyle:

— Peki beyler, dedi, kimse oynamak istemiyor mu?

Yayvan yüzlü, tenor sesli adam:

— Hiç kimse, dedi, hiç kimse seninle oynamak istemiyor. Böyle daha iyi eğleniyoruz. Bizi rahat bırak, sen de sakin otur. İaşenka, haydi bize yedinci duayı çal.

Piyanonun önünde oturmuş olan İaşa, başını tamamen arkaya atmış, gözlerini kapamış bir halde parmaklarını klavyenin üzerine koydu.

Mamon:

— Para için oynamam ben, dedi. Vız gelir bana paranız!

— Öyle de olsa istemiyoruz. Üsteleme Mamon.

— Ortaya bir tabanca atımını sürüyorum...

Bir süre hiç biri konuşmadı. Sivri burunlu kahraman, avucunun içiyle alnını ve saçlarını sıvazladı, sonra kalktı, yeleğini ilikledi.

— Kabul ediyorum, dedi. Bir tabanca atımına oynayacağım.

Komik hiçbir şey söylemeden bileğine yapıştı, bütün ağırlığıyla yüklenerek yerine oturttu.

Kahraman:

— Ben ortaya hayatımı sürüyorum, diye bağırıyordu. Şu salak Mamon'un iskambilleri düzülmüş... Umurumda değil... Karıştırıp yeniden karsın kâğıtları! Bırakın beni...

Ama şimdiden gücü tükeniyordu. Yüzü aşağıya doğru genişleyen ukalâ, tatlı bir sesle:

— Bir damla şarap kalmadı Mamon, dedi, bu doğru bir şey değil yavrum...

Bu söz üzerine Mamon Dalski telefon masasının üzerine iskambilleri ve otomatik büyük tabancasını attı. Yüzü hiddetten sapsarı olmuştu.

— Buradan kimse çıkmayacak, diye bağırdı. Benim istediğim gibi oynayacağız... Bu kâğıtlar düzülü değil!

İri iri açılmış burun delikleri soluyordu. Alt dudağı uzamıştı. Herkes tehlikeli bir an yaşandığını anlamıştı. Mamon Dalski masada oturan davetlilere teker teker baktı. Piyanodaki İaşa, parmaklarının ucuyla "Küçük Kanarya"nın nakaratını çalıyordu.

Mamon'un kara kaşları birden kalktı, derin gözlerinde bir hayret ifadesi belirdi. Daşa'yı fark etmişti. Daşa bu bakışlar altında kalbinin buz gibi olduğunu hissetti. Mamon hiç sallanmadan genç kadına sokuldu, Daşa'nın elini parmaklarının ucundan tuttu, kuru dudaklarına götürdü, öpmedi, sadece kokladı.

— Şarap mı bitti dediniz?.. Daha olacaktı!

Gözlerini Daşa'dan ayırmadan zile bastı. Bir Tatar olan metrdotel girdi. Güçsüz bir ifadeyle kollarını yana kaldırdı: Bir şişe bile kalmamıştı, hepsi içilmişti. Mahzen kapalıydı, sorumlusu gitmişti.

Manon:

— Peki, dedi. Gidebilirsin.

Sanki bin seyirci hareketlerini izliyormuşçasına telefona doğru yürüdü, bir numara istedi:

— Evet... Benim... Dalski... "Metropol"e bir ekip gönderin. Buradayım... Acele olsun... Evet... Dört adam yeter...

Yavaşça telefonu yerine koydu, iri gövdesini duvara dayadı, kollarını kavuşturdu. On beş dakika geçti aradan. İaşa yavaş yavaş Skriyabin'in bir parçasını çalıyordu. Daşa'nın içinde mazinin derinliklerine kadar uçuşan, iyi tanıdığı birçok ses başını döndürüyordu.

Zaman kaybolmuştu. Göğüslerini saran beyaz lame kumaş inip kalkıyor, kan kulaklarını uğuldatıyordu. Jirof'un kulağına fısıldadıklarını dinlemiyordu bile.

Heyecanlanmış, gençliğin hafifliğinin, kendini kapıp koyverme mutluluğunun tadını çıkarıyordu. Kendini, bir çocuk arabasından kopup, gittikçe artan bir hızla yukarılara, daha yukarılara çıkan bir balona benzetiyordu...

Jön prömiye Daşa'nın çıplak kolunu okşadı ve kadife gibi tatlı sesi, babayani ifadesiyle:

— Ona böylesine şefkatle bakmayın güvercinim, dedi. Güzel gözleriniz kör olabilir... Mamon'da şeytani bir şeyler olduğu muhakkak...

Birden geniş kapının kanatları açıldı. Paravananın üstünde kasketli dört başla, meşin kolların ucunda dört el bombası göründü. Odaya giren anarşistler tehdit eden bir ifadeyle:

— Kimse kımıldamasın! diye bağırıyorlardı. Eller yukarı!

Mamon kalın sesiyle:

— Kâfi, dedi, her şey yolunda. Teşekkür ederim, arkadaşlar.

Onlara doğru ilerledi, paravananın üzerinden sarktı ve alçak sesle bir şeyler söyledi. Kasketler sallandı ve çıktılar. Bir dakika sonra bir gürültü, boğuk bir çığlık duyuldu. Kulakları, sağır eden bir patlama duvarları sarstı.

Mamon:

— Bu toy delikanlılar gürültü patırtı etmeden yapamıyorlar, dedi.

Zili çaldı. Dişleri birbirine vuran sapsarı metrdotel bir koşuda içeri girdi.

Mamon:

— Sofrayı topla ve içecek ne varsa getir! diye emretti. İaşa sen de sinirlerimi törpülemekten bıkmadın mı? Daha neşeli, daha oynak bir şey çal.

Gerçekten daha masanın üzerine temiz bir örtü konmuştu ki, bir yığın şişe yüklenmiş olan dört adam içeri girdi. Halının üzerine konyak, viski, likör ve şampanya şişelerini koydular, sonra gene hiç seslerini çıkarmadan gözden kayboldular.

Şaşkına dönmüş olan masadaki davetliler memnuniyet çığlıkları atıyorlardı.

Mamon:

— Odalara sadece yüzde elli ispirtolu içki götürmelerini emrettim. Yarısını mal sahiplerine bıraktık, içiniz rahat etsin. Her şey yoluyla yordamıyla yapıldı.

İaşa piyanoda kısa bir asker havasına başladı. Tıpalar patlatılıyor, şampanyalar içiliyordu. Mamon Daşa'nın yanına oturdu. Masanın üzerine konan lambanın ışığında yüzü daha bir biçimli, daha bir gösterişli görünüyordu.

— Sizi bugün "Lüx" otelinde gördüm, dedi. Uyuyordunuz... Kimsiniz?

Daşa'nın başı dönüyordu. Gülerek:

— Hiçbir şey bilmiyorum, diye karşılık verdi. Küçük bir balon...

Mamon ateş gibi yanan iri elini Daşa'nın çıplak omzuna, koydu, bakışlarını Daşa'nın gözlerine daldırdı. Daşa, sanki hiçbir şey olmamış gibi Dalski'nin elinin ağırlığı altındaki soğuk ve çıplak omzunda boş bir ılıklık hissetti. İnce dipli bir şampanya kadehini kaldırdı ve bir yudumda içti.

Mamon:

— Hiç kimseye ait değil misin? diye sordu.

— Hiç kimseye.

Bu karşılık üzerine Mamon, şakıyan trajik sesiyle Daşa'nın kulağına fısıldamaya başladı:

— Yaşamak gerek yavrum, iç benliğinin bütün gücüyle, yaşamak gerek. Bana rastlaman senin için büyük bir şans. Hiçbir şeyden korkma, aşkla senin gençliğini arttıracağım. Özgür insanlar aşkı sevmezler ve aramazlar. Otello nedir? Ortaçağ kütüğü, engi-

zisyon. Şeytani bir yapmacık. Romeo ile Jülyet?.. O, biliyorum, onları düşünürken içini çekiyorsun. Çok eski karmakarışık bir şey. Temelinden çatısına kadar her şeyi kırıyoruz. Bütün kitapları yakıyor, bütün müzeleri yıkıyoruz. İnsanoğlunun binlerce yıldan kalan her şeyi yerle bir etmesi gerekir. Tek bir özgürlük vardır; kutsal anarşi. İhtirasların büyük havai fişeği. Hayır! Benden aşk, istirahat bekleme güzelim. Seni bu bağlardan kurtaracağım. Senin üzerinde bekaret zincirlerini kıracağım. İki kucaklama arasında ne düşünebilirsen sana onları vereceğim. Ne arzu edersen iste. Hemen söyle. Yarın belki de çok geç olacak.

Bu sayıklama sırasında Daşa, yanındaki adamın bütün vücudunda fokur fokur kaynayan bir ihtirasın çıktığını hissediyordu. Tıpkı rüyada insanın, karanlıklar arasından çıkıveren, gözlerinden alevler fışkıran bir devi gördüğü zaman yerinden kıpırdayamadığı duruma benzer bir korkuya kapılmıştı. Bu onu devirecek, ezecek, çiğneyecekti.

Ve işin en korkuncu da bu ihtirasın önünde, o güne kadar bilmediği, nefesini kesen, benliğini yakan bir arzunun doğduğunu hissetmesiydi... Tüm kadın olarak hissediyordu kendini... Heyecan Daşa'ya öylesine bir güzellik vermişti ki Jön Prömiye kadehini ona doğru uzattı, Daşa'nın kadehiyle tokuşturdu ve belli bir kıskançlıkla:

— Mamon, dedi, çocuğa azap veriyorsun...

Sanki olanca hızıyla yanağı tokatlanmışçasına Dalski yerinden fırladı, masaya bir yumruk attı. Kadehler sıçrayıp yuvarlandı.

— Cesaretin varsa dokun şu kadına! Öldürürüm seni!

Tabancasını bıraktığı telefon masasına doğru seğirtti. Bütün davetliler sandalyelerini devirerek ayağa kalktılar. İaşa piyanonun altına saklandı. O zaman Daşa nedenini niçinini anlamadan Mamon'un koluna asıldı, tabancayı tutan elini yakaladı. Bakışlarıyla yalvarıyordu. Mamon, ellerini Daşa'nın koltuk altlarından geçirip zayıf sırtını kavradı, havaya kaldırdı ve dişleri dişlerine çarparak dudaklarından öptü. Daşa inledi.

O anda telefon çaldı. Mamon Daşa'yı bir koltuğa bıraktı. Daşa elleriyle gözlerini örttü. Mamon telefonu aldı:

— Evet... Ne var? Meşgulüm şimdi... Ne dedin?.. Nerede? Miasnitskaya sokağında mı? Elmaslar mı? Eşsiz mi? Geliyorum. On dakikaya kadar oradayım...

Tabancasını arka cebine soktu. Daşa'ya döndü, yüzünü ellerinin arasına aldı, aç kurt gibi öptü ve Romalılar tarzında selamlayarak çıktı.

Daşa gecenin geri kalan kısmını "Lüx" otelinde geçirdi. Lame elbisesini çıkarmadan bir ölü gibi uyumuştu. Jirof, Mamon'dan korkarak banyoda yatmıştı.

Daşa sonra öğleye kadar pencerenin önünde oturdu. Çok üzgündü. Jirof'la konuşmuyor, sorularına karşılık vermiyordu. Saat dörde doğru otelden çıktı. Preçistenski bulvarına gitti. Uzun burunlu Gogol'un heykeli dibinde, çocukların toz toprakla oynayıp evler yaptıkları meydanda beşe kadar bekledi.

Daşa eski elbisesiyle kendi yaptığı şapkayı giymişti. Güneş sırtını yakıyordu. Bu zavallı hayatı aydınlatıyordu. Çocukların açlıktan ihtiyarlamış, kırışık ufacık yüzleri vardı. Çevre boş, sessizdi. Ne bir tekerlek gürültüsü, ne bir insan sesi. Bütün tekerlekler savaşa gitmiş, gelen geçen de ağızlarını açmıyorlardı. Granit koltuğuna kurulmuş olan Gogol, serçelerin üşüştüğü paltosunun altında eziliyordu.

Sakallı iki adam Daşa'nın yanından geçti. Daşa'yı fark etmemişlerdi. Biri gözleri yerde yürüyor, öteki ağaçlara bakıyordu. Konuşmalarının kırıntısı Daşa'ya kadar ulaştı.

— Çöküntü tamamlandı... Çok korkunç... Ne yapacağız şimdi?

— Samara alındı ama, Ufa da öyle...

— Artık hiçbir şeye inanmıyorum... Bu kışı çıkaramayacağız...

— Öyle ama Denikin Don bölgesinde iyi savaşıyor...

— İnanmıyorum artık... Bizi hiçbir şey kurtaramaz. Babilon çöktü. Roma çöktü, biz de çökeceğiz...

— İyi ama Savinkof tutuklanmadı, Çernof da öyle...

— Saçmalık bunların hepsi... Rusya yaşadı yaşayacağı kadar, bir şey kalmadı artık ondan...

Dünkü ak saçlı ihtiyar kadın da Daşa'nın yanından geçti. Korkak bir ifadeyle şalının altından Rozanof'un bütün eserlerini gösterdi. Daşa döndü. Kuru kafalı kravat iğneli adam yan taraftan kanepeye doğru yaklaşıyordu. Çevresine bakındıktan sonra gözlüğünü taktı, Daşa'nın yanına oturdu:

— Geceyi "Metropol"de mi geçirdiniz?

Daşa başını eğdi, dudaklarından bir: "Evet" çıktı.

— Mükemmel. Size bir oda buldum. Bu akşam taşınacaksınız. Jirof'a bir kelime söylemeyeceksiniz. Şimdi işten konuşalım. Lenin'i şahsen tanır mısınız?

— Hayır.

Cebinden birkaç resim çıkardı. Daşa'nın çantasına soktu. Sakalının tüylerini ağzına alıp ısırarak bir an oturduğu yerde kaldı. Sonra Daşa'nın dizleri üzerinde hareketsiz ellerini aldı, sarstı.

— Peki öyleyse, dinle, dedi. Bolşevizm demek Lenin demektir. Anlıyor musunuz? Kızıl Orduyu perişan etsek de Lenin Kremlin'de kaldıkça zafer imkânsızdır bizim için. Tamam mı? Lenin bir nazariyecidir, bir iradedir, yalnız bizim için değil bütün dünya için bir tehlikedir... İyice düşünün ve bana kesin cevap verin: Kabul ediyor musunuz, kabul etmiyor musunuz?

Daşa, küçük ayakları üzerinde sallanarak yürüyen, çıplak karnı görünen bir çocuğa bakarak:

— Lenin'i öldürmeyi mi? diye sordu.

Genç adam yerinden sıçradı. Sağına bir göz attı, sonra gözlerini kırpıştırarak çocuklara baktı ve sakalını çiğnemeye başladı yeniden.

— Bahis konusu olan o değil... Böyle bir şeyi düşünseniz de bağırmayın. Sizi bizim teşkilâta aldık. Savinkof'un size neden bahsettiğini anlamadınız mı yoksa?

— Bana böyle bir şeyden bahsetmedi.

Genç adam gülümsedi. Daşa:

— Ha, demek, benimle konuşurken yüzüne mendil tutan oydu, dedi.

— Şüşüt!.. Sizinle konuşan Boris Savinkof'du. Size itimat ettiler, hem de nasıl! Yeni kuvvetlere ihtiyacımız var. Çok kişiyi tutukladılar, Kazan'daki silah altına alma planımızın başarısızlığa uğradığını biliyorsunuzdur herhalde. Birlik merkezimiz başka bir yere nakledilecek. Ama burada da bir teşkilât bırakıyoruz. Sizin göreviniz Lenin'in faaliyetlerinde hazır bulunmak, mitinglere devam etmek, fabrikaları ziyaret etmek olacak. Yalnız çalışmayacaksınız. Lenin'in Kremlin'den başka yerlere gidişinden ve muhtemel faaliyetlerinden haberdar edileceksiniz. Şayet komünistlerle ilişki kurarsanız partiye kabul edilmenizi isteyin. Bunu başarırsanız çok

mükemmel olur. Gazeteleri okuyun, propaganda edebiyatını okuyun. Yarın sabah gene burada bilgi alacaksınız.

Genç adam bu sözler üzerine Daşa'ya gizli dairenin adresini, parolayı söyledi ve odanın anahtarlarını verdi. Sonra Arba meydanına doğru gitti. Daşa çantasındaki resimlerden birini çıkardı, uzun uzun baktı. Bu yüz yerine hayalinde, dün geceki kapıların arasından sıyrılan yüz canlanınca çantasını hızla kapadı ve dudakları sıkılı, kederli bir ifadeyle o da kalktı ve yürüdü. Küçük çocuk arkasından yürümek istedi, ama yumuşak küçük vücudu kumların üzerine boylu boyunca yıkıldı ve ağlamaya başladı.

Daşa'nın odası Sivtsey-Vrajek sokağındaki küçük eski bir konağın avluya bakan ve çoktandır kullanılmadığı anlaşılan odalarından biriydi. Daşa uzun süre servis kapısını çaldı. Kısa boylu, tıknaz, ihtiyar bir kadın kapıyı açtı. Uzun süre bu evde yaşamış eski bir sütanne olmalıydı.

Uzun süre Daşa'nın ne istediğini anlayamadı. Sonunda Daşa'yı içeri aldı, odasına kadar götürdü. Birbirini tutmaz sözler söylüyordu.

— Güzelim şahinlerin uçup gitti. İuri İuriç de gitti, Mihail İuriç de gitti, son çocuğum Vasili İuriç de... Saint Thomas'da on beşine basıp. Onun ruhunun rahmetine okumaya başladım

Daşa ikram edilen çayı almadı, soyundu, pamuk yorganın içine süzuldu. Karanlık odada başını yastığa gömerek hıçkıra hıçkıra ağladı.

Ertesi sabah, Gogol'un heykeli yanında gerekli bilgileri ve daha ertesi gün bir fabrikaya gitmek için gerekli emri aldı. Tekrar eve dönüyordu ama yolda caydı. "Bom" kahvesine gitti. Daşa'nın kahveye girdiğini gören Jirof yerinden fırladı, Daşa'ya doğru koştu. Nereye kaybolduğunu, neden elbiselerini ve eşyalarını almadan gittiğini sordu.

— Mamon'dan bir telefon emri bekliyorum. Ne diyeyim senin hakkında ona?..

Daşa yüzünün kızardığını görmemesi için başını çevirdi. Kendi kendine de yalan söylediğini hissederek: "Aldığım emirler onlarla ilişkilerimi sürdürmemi istiyor..." diye düşündü.

Kuru bir ifadeyle:

— Eşyalarımı almak için otele uğrarım, dedi. Ondan sonra düşünürüz.

Samur kürkü, daha önce giydiği elbiseyi ve çamaşırları bir paket yapıp Sivstsev-Vrajek sokağına döndü. Paketi çözüp de içindekileri yatağın üzerine atınca baktı. Bütün vücudu bir titremeyle sarsıldı. Dişleri birbirine vuruyordu. Mamon'un elinin ağırlığını, dişlerinin soğukluğunu yeniden hissediyordu.

Daşa yatağın önüne yığılırcasma oturdu. Yüzünü kokulu kürke kaldırarak:

— Nedir bu başıma gelenler? Ne oldu bana? diye tekrarladı durdu.

Sabahleyin Daşa, emredildiği gibi koyu renkli sade pamuklu bir elbise giydi. Başını da proletarya kadınları gibi bir eşarpla sıktı. (Kendini, zengin bir bey tarafından iğfal edilmiş eski bir famdöşambr olarak tanıtması gerekiyordu. Elbiseyi de kratında kuru kafalı iğne bulunan adam getirmişti.)

Tramvaya bindi ve fabrikaya gitti.

Giriş kartı yoktu. İhtiyar kapıcı göz kırparak:

— Hey kızım, dedi, mitinge mi geldin? Büyük binada, miting.

Çürümüş tahtaların üzerinden geçti, paslanmış demir yığınlarının yanından geçti. Yer yer camları kırılmış büyük pencerelerin altından yürüdü. Hiçbir yerde kimseler yoktu. Fabrikanın bacalarından yavaş yavaş çıkan dumanlar masmavi göğe yükseliyordu.

Pis, küçük bir kapı gösterdiler. Tuğla duvarlı uzun bir salona girdi. Dumandan simsiyah olmuş tavan camları, donuk bir ışığı süzdürüyordu. Her şey yıkılmış, çırılçıplak bırakılmış gibi görünüyordu. Yürüyen köprülerin zincirleri sarkıyordu. Daha aşağıda, nakil ağaçları... Hareketsiz kayışlar makaralardan sarkıyordu. Böyle şeylere alışık olmayan gözleri siyah iskeleleri, diskleri, fırınları, rende makineleri, planyaları, frezeleri şaşkın şaşkın seyrediyordu. Bir arkın arkasında, karanlıkta tonlarca ağırlığındaki varyozun kara silueti beliriyordu. İlk bakışta ellerini kalçalarına dayamış bir adamı andırıyordu.

Bu atölyede yapılan makineler, bu karanlık duvarların ardındaki hayat, ışık, hareket, zeka ve lükse kavuşturuyordu. İçerisi demir talaşı, makine yağı, toprak ve kötü tütün kokuyordu.

Kalabalık bir grup, tahtadan yapılmış tribünlerin önünde duruyordu. Birçokları makinelerin üzerine, pencerelerin içine oturmuşlardı.

Daşa yol açıp tribünlere kadar gitti. İri bir delikanlı Daşa'ya döndü, sakallı yüzünde dişleri görünecek şekilde bir gülümseme belirdi. Gözüyle bir tezgâhı göstererek elini uzattı. Daşa pencere önündeki tezgâhın üzerine çıktı. Çevresinde bir baş ummanı, binlerce baş vardı: Yüzler karamsar, alınlar kırışık, ağızlar kenetliydi. Her gün sokakta, tramvayda bu yüzleri, olağan, yorgun bakışlarından ne düşündüğü belli olmayan bu yüzleri görüyordu.

Savaştan önceydi. Bir Pazar Petersburg'da adalara yaptığı bir gezinti sırasında, Daşa'ya refakat eden iki stajyer avukat bu yüzlerden konuşmaya başlamışlardı.

Biri:

— Paris'teki kalabalığı görün, demişti. Bu kalabalık neşelidir, çocuk gibidir, sevinç gösterilerinde bulunur... Oysa bizde sanırsın ki hepsi bir kurt. Geçen şu iki işçiye bak. İster misin yanlarına sokulup şakalaşayım onlarla?.. Kötüye alacaklar bu şakayı, anlamayacaklar... Yok beyim, Rus halkı çok garip, birlikte yaşanılacak gibi değil...

Şimdi ise, şakanın zevkine varamayan bu insanlar burada asık suratlı, tasalı, düşünceli, kararlı bir şekilde ayakta dikiliyorlardı. Yüzler gene aynı yüzlerdi, ama açlıktan daha bir solmuş; gözler gene aynı gözlerdi, ama bu kez sabırsızlık alevleri saçıyordu.

Daşa buraya neden geldiğini unutmuştu. Petrograd'daki evinin penceresinden atıldığı yeni hayatın izlenimleri onu, fırtınaya tutulmuş bir kuş gibi sürüklüyordu. El değmemiş içtenliğiyle bu yeni izlenimlere tüm terk ediyordu kendini. Daşa akılsız bir kadın değildi. Bilakis. Ama birçokları gibi o da kendini ufacık, biricik tecrübesine teslim etmişti. İçinde bir gerçeğin susuzluğu vardı. İnsancıl, kişisel bir gerçeğin susuzluğu.

Raportör cephedeki durumdan bahsediyordu. Gelen haberler iç açıcı değildi. Abluka gittikçe daralıyordu: Çekoslavaklar Sibirya'dan gelen buğdayın yolunu kesmişlerdi. Ataman Krasnof da Don bölgesi buğdayının yolunu kesmişti. Almanlar Ukrayna'lı çetecileri hiç acımadan kılıçtan geçiriyorlardı. Müdahale donanması Crostand ve Arkanjelsk'i tehdit ediyordu.

— Ama devrim gene de galip gelecek!

Raportör konuşurken yumruğunu havada sallıyordu. Sonra çantasını toparlayıp tribünden indi. Alkışlandı, ama gevşek bir şekilde. Olaylar öylesine bir şekil alıyodu ki alkışlamak için hiçbir sebep yoktu. Başlar öne eğik, kaşlar çatıktı.

Daşa yanındaki delikanlının gözlerine bakınca delikanlı, ağzı kulaklarına varırcasına neşeli bir ifadeyle yeniden güldü:

— Kız başımızda felâket dönüyor, fareler gibi öldürmek istiyorlar bizi... Ne olacak halimiz?

Daşa:

— Korkuyor musun? diye sordu.

— Ben mi? Korkmak delilik be.

Hiddetli sesler:

— Sussana lan, topal şeytan! diye mırıldandılar.

Delikanlı:

— Adın ne senin? diye sordu.

Daşa delikanlıya baktı. Siyah gömleğinin yakası açıktı. Adaleli göğsü görünüyordu. Boğa gibi bir boyun, neşeli bir baş, ağzından eksilmeyen bir gülümseme, terden nemlenmiş bukleler, zamparalığın belirtisi yuvarlak gözler, sakallı bir yüz...

Daşa:

— Alemsin! dedi. Nen var ki durmadan gülüyorsun?

— Sütannenin elinde büyütmüşler beni de ondan. Dinle bak ne diyeceğim sana: Yarından sonra bizimle cepheye gel. Burda, Moskova'da kalırsan açlıktan geberirsin... Akordeonumu da götüreceğim. Hoşuna gider mi?

Bir alkış tufanı delikanlının sözlerini bastırdı. Yeni bir konuşmacı tribüne çıkmıştı. Orta boylu, gri ceketli, enine kıvrımları buruşmuş bir adamdı. Arkası çıkık çıplak kafasını karıştırdığı kâğıtların üzerine eğmişti.

Hafifçe boğazını temizleyerek:

— Arkadaşlar! dedi.

Daşa o zaman güneşin etkisiyle kırpışan gözlerini, endişeli yüzünü gördü. Ellerini masaya, kâğıtların üzerine dayamıştı. O gün üzerinde konuşulacak konunun, Avrupa devletlerinin, özellikle Rusya'nın üzerine çöken kriz olacağını, açlık üzerine konuşacağı-

nı söylediği zaman, dumandan kararmış çatının altında toplanmış olan üç bin kişi nefeslerini tuttu.

Genel anlamdaki bazı düşüncelerle konuşmasına başladı. Dinleyicileriyle ilişki kurmaya çalışarak düz bir sesle konuşuyordu. Zaman zaman masadan ayrılıyor, tekrar sokuluyordu. İki yırtıcı grubun birbirinin boğazına sarılarak yaptıkları dünya savaşından, bu savaşı hem bitirmek istemediklerinden, hem de bitiremeyeceklerinden, açlık üzerine yapılan aşırı dalaverelerden bahsediyordu. Sadece proletarya devriminin savaşı sona erdirebileceğini söylüyordu...

Açlığa karşı yapılan iki mücadele sisteminden söz etti: İhtikârcıları tarif edilmez derecede zengin eden ticaret özgürlüğü ile Devlet tekeli. Masadan ayrıldı, dinleyicilere doğru eğildi, baş parmaklarını yeleğinin koltuk altlarına soktu. Birden çıkık alınlı başıyla, işaret parmağı mürekkebe bulanmış iri elleri daha belirli bir şekilde meydana çıktı.

— ... Savaşa karşı birlikte çıktığımız, burjuvaziyi devirdiğiniz ve şu andaki krizin ağırlığını çektiğimiz sınıfın yanında olduk daima ve gene onun yanında kalacağız. Buğday tekelini sonuna kadar korumak zorundayız... (Güzel dişli delikanlı içini çekti.) Bizi bekleyen bir görev var: Açlığı yenmek, ya da hiç değilse şimdilik, yeni mahsul elde edilinceye kadar yükü hafifletmek; buğday tekelini, Sovyet devletinin haklarını, proletarya devletinin haklarını korumak. Bütün buğday stoklarından arta kalanları toplamak ve ihtiyacı olan yerlere göndermek zorundayız. Hakkaniyetle dağıtılması gerek... Esas görevimiz toplumu kurtarmaktır. Öyle olunca bu görev büyük bir gayreti gerektirir. Bu görevi yerine getirmenin tek bir yolu vardır, o da her yerde istihsali arttırmaktır....

Çıt çıkmayan salondaki dinleyicilerden biri bunalmışçasına içini çekti: Gri ceketli adamın dinleyicilerini sürüklediği buzlu, yokuş yolda gücü tükenmiş biri tökezlenmişti. Konuşmacının çıkık alnı dinleyicilere yukarıdan bakıyordu. Çıplak kafasının iri çıkıntısının altındaki gözleri dikkatli, sertti:

— ... Sosyalist devrim görevini tamamlamak zorunluğu ile karşı karşıya bulunuyoruz. Binbir güçlük önümüze dikildi. Bu zorlu iş, savaşın bütün safhalarını kapsar... Karşı devrimi tüm tepele-

yip, açlıkla mücadelede sosyalist politikasını uygulayarak açlığı yenebiliriz. Karşı devrimciler bu durumdan yararlanıyor...

Elini yeleğinen çekti, havada savurdu. Eli havada, salonun üzerinde kalmıştı:

— ... İhtikârcıların etkisiyle yolunu şaşıran işçiler, buğdayın serbestçe satılması ve ulaştırma araçlarının ithal edilmesinden söz ettikleri zaman, böylesi bir işin Kulak oyunu olduğu yolunda karşılık vereceğiz... Bu yola sapmayacağız... Ekim devriminde başarıya ulaştığımız çalışan insanlara güveneceğiz; sorunları çözümlemek için inandıklarımızı uygulayacağız. Çalışan halkın arasına proletarya disiplinini sokarak... Tarihi bir görev verilmiştir bize, bu görevi yerine getireceğiz... son kararnameler hayati bir meseleyi buğday meselesini ortaya koydu. Hepsi de üç yönetici fikirden esinleniyorlar. Her şeyin müşterek bir çalışma içinde ve bir merkezden idaresiyle birleştirilmesi ya da gruplaştırılması... Buğday tekelinin her an ihtikârcılar ve mideciler tarafından bozulduğu söyleniyor. Aydınlar tarafında sık sık söylendiğini duyuyoruz: Böyle olmakla beraber mideciler onlara hizmet ediyorlar, hepsini besliyorlar... Evet, mideciler onları Kulak tarzında besliyorlar. Kulaklar iktidarını sürdürmek, pekiştirmek, oturtmak için ne gerekiyorsa o şekilde çalışıyorlar...

Elini artık böyle bir şey olmayacak anlamında havada çevirdi:

— ... İkinci parolamız, *işçilerin birlik olmalarıdır*. Rusya'yı bugünkü umutsuz, son derece müşgül durumundan onlar kurtaracaktır. İşçi müfrezeleri, açlığa, zarurete düşmüşlerin yönetimini örgütleyelim! Onları bize yardıma çağırıyoruz, Levazım komiserliği onlara sesleniyor; "buğday için yapılan sıkı çalışmada ileri!" diye onlara söylüyoruz.

Alkışlar öfkeli bir ifadeyle salonu çınlattı. Daşa konuşmacının gerilediğini, ellerini ceplerine soktuğunu, bu hareketin omuzlarını kaldırdığını gördü. Yanakları al al olmuştu. Göz kapakları titriyordu. Alnı nemlenmişti.

— ... Biz diktatörlüğü kuruyoruz... Emek sömürücüleri hakkında şiddet kullanıyoruz...

Bu sözler de alkışlar arasında kayboldu. Konuşmacı: Yeter canım! dercesine kolunu kaldırdı. Sonra salon sessizliğe kavuşunca:

— ... Fakir köylülerin temsilcileri birleşin!.. diye devam etti. İşte üçüncü parolamız. Tarihi görev bizi bekliyor: Yeni tarihi bir sınıfı yeni bir şuurla bezemek zorundayız. Bütün dünyada şehirlerin işçi müfrezeleri, endüstri işçileri, hepsi birleştiler. Ama buraya kadar hemen hemen dünyanın hiçbir yerinde, bugüne kadar hayat şartlarının en kötüsüne göğüs gererek cehalet içinde çürüyen, büyük merkezlerden uzaklarda, köylerde yaşayanları, küçük çiftçileri sistematik, candan, menfaat gözetmeyen bir teşebbüs yapılmalı. İşte burada bize, tek hedefe yönelen bir görev düşüyor. Bu görev sadece açlıkla mücadele etmekle kalmayacak, bütün sosyalist rejim için mücadele de edecek. Bütün güçlerin feda edilmesi gereken bir savaş bekliyor bizi. Ya ölüm ya kalım meselesi...

Baş parmağının canlı bir hareketiyle alnını sildi.

— ... Moskova yakınlarında ve Kursk, Orel, Tambov eyaletlerinde, uzmanların ölçülü araştırmalarına göre on milyon kileye kadar buğday artığı olduğu biliniyor. Arkadaşlar bugünden tezi yok hep birlikte çalışmaya koyulalım. Sadece birleşik gayretimiz, şehirlerde en çok ıstırap çekenlerin birliği, bize yardım edecektir. Sovyetler iktidarının sizden takip etmenizi istediği yol budur. İşçilerin birleşmesi, fakir köylülerin birleşmesi, yerinde propaganda yapması için öncüler çıkarması, buğday için Kulaklara karşı savaşması...

Baş parmağını daha sık alnına götürür olmuştu. Sesi boğuklaşmaya başlamıştı. İstediği her şeyi söylemişti. Masanın üzerinden bir kâğıt aldı, bir göz attı, öteki kâğıtları da topladı.

— Böylece arkadaşlar, bütün bunları içimize sindirirsek, bütün bu görevleri yerine getirirsek, muhakkak kazanırız!

Birden yüzünde saf bir gülümseme belirdi. Hepsi de anladı dinleyenlerin: O da bizimkilerden! diye düşündüler. Dinleyiciler bağırıyor, alkışlıyor, tepiniyordu.

Konuşmacı başı omuzlarının içine çökmüş vaziyette tribünden koşarak indi. Daşa'nın yanındaki güzel dişli, boğa boyunlu delikanlı boğazı yartılıncaya kadar bağırıyordu:

— Yaşa İliç!

Daşa ancak şunu söyleyebilirdi: "Başka bir şey" görmüş ve duymuştu... Mitingden dönünce, iri iri açılmış gözleriyle duvar kâğıtlarının arabesklerine bakarak yatağının üzerine oturmuştu.

Yatağın üzerine Jirof'un bir pusulasını koymuşlardı: "Mamon sizi saat on birde 'Metropol' otelinde bekliyor." Başka bir pusula da kapının yanında yerdeydi: "Bugün saat altıda, Gogol'un heykeli önünde bulunun...

Her şeyden önce bu "başka şey" kesin bir ahlâk düzeniydi... Buğdaydan bahsetmişlerdi. O zamana kadar Daşa buğdayın satın alınabileceğini, ya da başka bir malla trampa edileceğini sanıyordu. Hatta fiyatını da biliyordu, yama görmemiş bir pantolona bir kilo buğday. Oysa şimdi devrimin bu buğdayı hiddetle reddettiğini öğreniyordu. Bu buğday kirliydi. Bu buğdayı yemektense ölmek daha iyiydi. O gün üç bin aç adam kirli buğdayı reddetmişti.

Neyin adına reddetmişlerdi?.. (Daşa'nın biçare kafası işin burasında gene karışıyordu.) Gururu kırılmışlar zulmedilmişler adına... Bütün gücünü vermek, ya hep ya hiç demek, çalışanlar ve güçsüzler uğruna hayatını feda etmek... İşte bunun için bu derece serttiler...

Kuliçek dünyanın dört bucağından yardım ellerinin, buğday dolu ellerin uzanmaya hazır olduğunu söylemişti... Bunun için Sovyet rejimini ortadan kaldırmak yetecekti... Yok etmek ama, buğday da kalmayacaktı... Neyin adına? Rusya'nın selâmeti adına. Neyi kurtarmak için? Bizzat kendilerini... Ama "bu şekilde" kurtarılmak istemiyorlardı. Daşa iyice görüp anlamıştı bunu...

Oh! Zavallı kafam! Politikada geç kaldın biraz, Daşa. "Bekle," dedi kendi kendine, "bekle!"

Ellerini arkasına bağladı, gözleri yerde, odanın içinde dolaşmaya başladı.

"Gururu kırılmışlar ve zulmedilmişler adına hayatını vermekten daha yüce ne olabilirdi?.. Ama Kuliçek Bolşeviklerin Rusya'yı batıracaklarını söylüyor, herkes de bunu söylüyor..."

Daşa gözlerini kapadı. Rusya'yı kendinden de çok sevebilecek bir şekilde canlandırdı kafasında. Ressam Serof'un bir tablosunu hatırladı: Bir tepenin üzerinde iki at, batan güneşi maskeleyen bir bulut, küçük bir kulübenin çatısı... "Yok olmadı, bu manzara Serof'un..." ve gene gözleri kapalı, az önce mitingde gördüğü, güzel dişli, neşeli, vahşi ve hep gülen delikanlı geldi gözlerinin önüne. Daşa odada dolaşıyordu hâlâ... "Rusya hangisi öyleyse? Neden

onu herkes bir başka yöne çekiyor? Ben budalanın biriyim mutlaka; hiçbir şey anlamıyorum... Allahım, Allahım!"

Kasılmış parmaklarıyla göğsüne vurdu. Ama bu da onun yardımına koşmadı... "Gidip Lenin'e mi sorsam? Hay aksi şeytan, hasım cephedeyim ben..."

Bu korkunç çelişmeler, bu şaşkınlık saat altıya kadar sürdü. Saat altıda küçük şapkasını gözlerinin üzerine eğip Gogol'un heykeline doğru gitti. Bir ağacın altından kravat iğneli adam çıktı.

— Üç dakika geç kaldınız, dedi. Ne haber? Mitinge gittiniz mi? Lenin'i dinlediniz mi? Teferruatı bırakıp esasını anlatın... Nasıl geldi? Yanında kim vardı? Tribün muhafızlarla çevrili miydi?

Daşa bir an fikirlerini toplamaya çalışarak sessiz durdu.

— Peki neden onu öldürmek istiyorsunuz? diye sordu.

— Ne dediniz? Nerden çıkardınız bunu? Onu öldürmeyi düşünen hiç kimse yok... Hele hele... Sizi o kadar etkiledi mi? Tahmin ediyordum. Neden tehlikeli olduğunu sen de anladın ya.

— Ama söyledikleri doğruydu.

Boynunu ileri uzatmış, dudaklarında ufak, nemli bir gülümsemeyle Daşa'nın gözlerine kadar sokulan adam sinsice bir ifadeyle telkinde bulunurcasına:

— Belki de vazgeçsem mi, diye düşünüyorsunuzdur, ha, ne dersin?

Daşa geriledi. Adamın boynu sanki kauçuktanmış gibi habire uzuyordu. Gözlüklerinin camları Daşa'nın göz bebeklerinde parlıyordu.

Daşa:

— Hiçbir şey bilmiyorum, diye kekeledi. Hiçbir şey anlamıyorum artık. İnandırılmam gerek, inandırılmam gerek...

Kravatlı adam ıslık çalarcasına:

— Lenin, dedi, Alman genelkurmayının bir ajanıdır.

Sonra Almanların iblisce planlarını Daşa'ya izah etmek için yarım saat uğraştı. Almanlar para ile satın aldıkları Bolşevikleri kurşunlu vagonlarla göndermişlerdi. Bolşevikler orduyu yıkmış, işçileri aldatmış, endüstri ve milli ziraati yok etmişlerdi... En geç bir ay sonra Almanlar Rusya'yı ellerine geçireceklerdi.

— Bugün Bolşevikler iç savaşı körüklüyorlar. Buğdaya, ambargo konması gerektiğini söylüyor ve kurtarıcımız olanları kurşuna diziyorlar... Bilerek açlığı örgütlüyorlar... Bugün binlerce budalanın Lenin'in sözlerini içer gibi dinlediklerini gördünüz... Kütleleri, milyonlarca insanı, bütün milleti kandırıyorlar... Maddi alanda "büyük bir tahrikçi"... Başka planda... (Daşa'nın kulağına eğildi ve nefes alırcasına fısıldadı) Deccal! Önceden haber verilenleri hatırlıyor musunuz? Hepsi gerçekleşiyor. Kuzey, Güneyle savaşmak için yola çıkıyor. Ölüm süvarilerinin, zırhlı süvarilerinin, yani tankların ortaya çıktığı görülüyor. Absent yıldızı aslına dönüşüyor: Bu Bolşeviklerin beş kollu yıldızıdır. Bir de kalkmış halkla İsa gibi konuşuyor, ama onda her şey tersinedir... Bugün sizi de baştan çıkarmayı denedi ama sizi ona teslim etmeyeceğiz... Size başka bir görev vereceğim.

Üçüncü soru karşılıksız kalmıştı. Daşa evine döndü, yatağına uzandı, kollarını gözlerinin üzerine örttü. Düşünmekten bıktı birden... "Sanki yüz yaşında bir insanım? Yoksa yedi günah kadar çirkin miyim? Bırak boynundaki dizginleri kendi haline... 'Metropol' oteline gitmek geçiyor içinden mademki, git... Gizli kalmasını istemediğin duygularını kimden gizleyeceksin; mutluluk çığlığını sinene gömmek neye yarayacak? Kimin için sıkacağım dizlerimi canımı acıtıncaya kadar? Kimin okşamaları için? Safsın, korkaksın... Ama durmasana, haydi, başın öne eğik bırak kendini, dal... Olsun ne yapalım, senin de, aşkın da cehenneme kadar yolu var!.."

Şimdi artık "Metropol"e gideceğini biliyordu. Şayet hâlâ düşünüyorsa, gitme zamanının henüz gelmemiş olmasındandı. Akşam karanlığının bastığı bu saat, insanı tuzağa düşüren düşüncelere en elverişli saatti.

Evin içinde tıpkı bir saat kulesindeki gibi saatin dokuzu çaldığını duydu. Daşa bir sıçrayışta yatağından atladı.

"Bu derece sinirlenmek, insanı küçük düşüren bir şey. İstemiyorum böyle bir şeyi!.."

Çabucak soyundu, odun, sandık ve eski eşyaların yığıldığı lavaboya gömleğiyle gitti. Duşu açtı. Buz gibi su sırtına döküldü. Daşa'nın nefesi kesilmişti adeta... Islak ıslak odasına döndü, yatağın çarşafını çekti, dişleri takırdaya takırdaya kurulandı.

O anda bile kararsızlık içindeydi: Kâh döşemeye bırakıverdiği eski elbisesine, kâh bir koltuğun arkasından sarkan gece tuvaletine bakıyordu. Yaptığı bu hareketin bir çeşit alçaklık, basit bir erteleme olduğunu anladı. Hemen giyindi. Odada ayna yoktu. Daha iyi ya! Omuzlarına samur kürkünü attı ve bir hırsız gibi evden çıktı.

Ortalık daha da kararmıştı. Daşa bulvarlara saptı. Adamlar şaşkın bakışlarıyla onu izliyorlardı. Arkasından olmadık sözler söylüyorlardı. Bir ağacın gölgesinden çıkan asker kaputlu iki adam seslendiler:

— Hey parazit, dur bakalım, nereye gidiyorsun böyle?

Daşa, Nikitskaya meydanına gelince durdu. Hızlı yürüdüğü için zorlukla nefes alıyordu. Kalbi sıkışıyordu. Işıkları yanmış bir tramvay arkasındaki römorku sürükleyerek, insanı sersem eden bir çan sesiyle geçti. Yolcular basamaklarda salkım saçak asılmışlardı. Yolculardan biri sağ eliyle pirinç kulba asılmış, sol eliyle timsah derisi küçük bir valiz tutuyordu. Daşa'nın önünden geçerken sakalsız, enerjik yüzüyle dönüp baktı. Mamon'du bu. Daşa bir "Ah" çekip tramvayın ardından koştu.

Adam da Daşa'yı fark etmişti. Valizi tutan eli çırpınırcasına havaya kalktı. Kulbu tutan elini bıraktı, yürüyen tramvaydan atladı, boşlukta bir yerlere boşu boşuna tutunmaya çalışarak arka üstü düştü. Pençesi havaya kalktı ve hemen ardından gövdesi arkadan gelen römorkun altında kayboldu. Valiz Daşa'nın ayaklarının dibine düşmüştü.

Daşa, Mamon'un dizlerinin kalktığını gördü, kemiklerinin çatırdadığını duydu. Çizmelerinin topukları kaldırıma vurdu. Frenler gıcırdadı. Yolcular yığın halinde tramvaydan indi.

Daşa'nın gözlerinde arduvaz renkli bir ışık dolaştı; yol yumuşak bir tül gibi göründü. Kendini kaybetti, elleriyle yüzü valizin üzerine gelecek şekilde düştü.

IX

Gönüllüler ordusunun taarruzu, "ikinci Kuban seferi", Torgavaya istasyonunda karşı harekâtla başladı. Bu harekâtın, demiryolu kavşağının ele geçirilmesi bakımından büyük ölçüde önemi

vardı. Böylelikle Kuzey Kafkasya'nın tamamının Rusya ile ilgisi kesilmiş olacaktı.

On Haziran günü, Denikin komutasındaki dokuz bin süngü ve kılıçtan meydana gelen güçlü bir ordu, Torgovaya'yı kuşatmak için dört koldan saldırdı.

Denikin, Drozdovski kolunun yanında bulunuyordu. Gerginlik son haddine varmıştı. Herkes ilk muharebeden başarıyla çıkmanın ordunun geleceğini tayin edeceğini biliyordu. Düşmanın topçu ateşi altında Drozdovski'nin adamları, durmadan ateş eden tek toplarının himayesinde, küçük İegorlik ırmağını geçmek için suya atıldılar. Alayın komutanlarından kıdemli yüzbaşı Turkul, birinci hatta, bir balon gibi suyun içinde çabalıyor, soluğu kesiliyor, küfredip lanetler savuruyordu.

Kızıllar bulundukları mevzileri canlarını dişe takarak savunuyorlardı, ama tecrübelerinin noksanlığı yüzünden akıllı düşmanın çemberi içine düşmekten kurtulamadılar. Kurdukları barikatlar güneyde Borovski kolu, doğuda Erdeli'nin süvarileri tarafından yıkıldı. Bozulan kızıl birlikler, büyük sayıdaki, ağır kollarıyla birlikte Torgovaya'yı terk edip kuzeye doğru çekildiler. Fakat orada da, Şabliyevka yönünden Markof'un kolu önlerini kesti.

Gönüllülerin zaferi tamdı. Erdeli'nin Kazakları stepte, dört nala gidiyor, koşanları kılıçtan geçiriyor, tutsakları, yüklü arabaları ele geçiriyorlardı.

Gece iniyordu. Muharebe yatışmıştı. Denikin, tombul ellerini sırtına bağlamış, asık ve kızarmış yüzüyle istasyonun peronunda aşağı yukarı dolaşıyordu. Junkerler, bir ölüm tehlikesinden kurtulunduğu zaman olduğu gibi gülerek şakalaşıyor, kum tobalarını taşıyor, alçak vagonlara yığıyor, bir zırhlı trene, derme çatma trene makineli tüfekleri yerleştiriyorlardı. Arada bir top sesi havayı sarsıyordu: Bu kuzeyde, Şaşliyevka'nın ötesinden ateş eden bir kızıl zırhlı treniydi. Bu trenden atılan son mermi, Maniç ırmağı üzerindeki köprünün yanında bulunan, küçük kır atının üzerindeki general Markof'un yanına düşmüştü.

General Markof kırk sekiz saatten beri hiç uyumamış, hiçbir şey yememiş, hatta sigara bile içememişti. Bir şeye öfkelenmişti.

Şabliyevka'nın işgali istediği gibi olmamıştı. İstasyon, zırhlı arabalar ve topçuyla desteklenmiş güçlü bir kızıl müfreze tarafından işgal edilmişti. Bir gün önce, 11 Haziran ve o gün akşama kadar adamları gözünü budaktan sakınmadan savaşmış, ama sonuca varamamışlardı. Bu defa şansı ona yaver olmamıştı. Kayıpları çok fazlaydı. Ancak akşama doğru, o da genel durumun bozulması nedeniyle, Şabliyevka savunucuları olan Bolşevikler, geri çekilmeye razı olmuşlardı.

General Markof, eğerinde hafifçe eğilmiş, öldükleri andaki pozlarıyla hareketsiz yatan birçok cesedin belli belirsiz siluetlerini seçmeye çalışıyordu. Hepsi de kendi subaylarıydı. Muharebe sırasında her biri bir takıma bedeldi. Düşüncesinin gevşekliği yüzünden en iyi muhariplerinden birkaç yüzü ölmüş, ya da hiçbir işe yaramadan yaralanmışlardı.

Biraz yakınında bir inleme, boğuk boğuk iç çekmeler duydu. Bir kâbustan uyanan bir adamın seslerini andırıyordu bu inlemeler. Köprü başında kazılmış siperlerden bir subay ayağa kalktı; ama kalkmasıyla korkuluğa yüzükoyun düşmesi bir oldu. Ihlayarak bir ayağını çıkardı, siperden güçlükle kendini yukarı çekti ve güneşin battığı yerdeki parlak bir yıldıza gözleri takıldı. Traş edilmiş başını sağa sola çevirdi, inledi ve sallanarak yürümeye başladı.

General Markof'u görünce elini sipere götürüp selam verdi, sonra elini indirdi.

— Komutanım, ezildim, dedi.

— Görüyorum.

— Sırtıma bir mermi de sıkıldı.

— Üzüldüm buna...

— Sırtıma sıkılan tabancanın kabzasıyla başımı da ezdiler... Gönüllü Valeryan Onoli beni öldürmek istedi...

Markof sert ve kesin bir sesle:

— Adınız? diye sordu.

— Yarbay Roçin...

Tam o sırada, kuzeye doğru giden kızıl zırhlı treninden, altı pusluk bir topçu mermisi atıldı. Uğuldayan mermi karanlık stepin üzerinde ıslık çalarak uçuyordu. Durumdan endişelenen generalin

küçük kır atı, kulaklarını oynatıyor, dizlerini, büküyordu. Mermi gökten indi ve Markof'un beş adım ötesinde patladı.

Duman ve toz dağıldığı zaman, patlamanın basıncıyla uzağa fırlayan Vadim Petroviç Roçin, kır atı ayakları havada, yere yıkılmış gördü. Atın hemen yanında kolları yana açılmış Markof'un hareketsiz gövdesi yatıyordu.

Roçin kalktı ve:

— Sedyeciler! Koşun! diye bağırdı. General Markof öldü!

* * *

Günüllüler ordusu Torgovaya'yı ele geçirdikten sonra kuzeye, Velikokniajeskaya istasyonuna doğru döndü. Bu harekâtın çifte hedefi vardı: Salsk bölgesini Bolşeviklerden temizlemek için ataman Krasnof'a yardım etmek ve ordunun gerisini, Çaritsin yönünden emniyet altına almak.

Velikokniajeskaya fazla kayıp verilmeden ele geçirildi. Ama bu başarıdan yararlanmak imkânsızdı. Gece muharebe sırasında Budioni'nin atlı müfrezesi Erdeli'nin Kazak birliklerini püskürtüp kötü duruma sokmuş, bu durum da Maniç ırmağını geçmelerini önlemişti.

İstasyonun hemen yakınında gönüllülerin bir zırhlı treni az kalsın havaya uçuyordu. Zırhlı trenin mürettebatı beyaz bayraklı bir lokomotifin geldiğini görmüştü. Gelenlerin elçi olduğunu zannederek ateş kesmişlerdi. Ama lokomotif aynı hızla yoluna devam ediyor, durmadan düdük çalıyordu. Ancak son dakikada zırhlı mürettebatı yaklaşan lokomotife kısa mesafeden üst üste ateş etmeyi akıl edebildiler. Ama gene de çarpışmayı önleyemediler. Düz bir vagon hemen parçalandı. Her taraflarına bombalar bağlanmış, petrolle ıslatılmış lokomotif dengesini yitirip devrildi.

Bütün muharebe meydanı bir iki dakika için Amerikan filmlerinden alınmış bu sahneyi ilgiyle izledi.

* * *

Bölge Don komutanlığının sorumluluğuna terk edilip, Kazak köylerinin müfrezelerine bölgedeki Bolşeviklerin kazınması görevi verildikten sonra Denikin, Tikoretskaya istasyonunu, ele ge-

çirmek için yeniden güneye döndü. Bu istasyon Don'u Kuban'a, Karadenizi Azak denizine bağlayan önemli bir demiryol kavşağıydı.

Denikin büyük tehlikelerin üstüne üstüne gidiyordu. Yolunun üzerinde Kazak olmayan halkın oturduğu iki büyük kasaba vardı: Peççanokopskoye ile Belaya Glina. Bu iki kasaba da Bolşevizmin yuvasıydı. İki kasaba da alelacele tahkim ediliyordu. Kalinin'in ordusu Tikoretskaya önünde hararetle kendini savunmak için siperler kazıyordu. Bozgundan sonra kendini toparlayan Sorokin ordusu batı yönünden vuruyordu. Maniç üzerinde bozguna uğrayan kızıl birlikler yeniden toparlanmış, beyazların ardından taarruza kalkmışlardı. Birçok sayıda Kazak köyü yığın halinde ayaklanıyor, takviyeler gönderiyorlardı.

Denikin'in bel bağladığı bir nokta vardı: Düşmanın harekâtında işbirliği noksanlığı. Ama bu da her dakika değişebilirdi. İşte bu yüzden acele ediyordu. Bazen yorgunluktan bitkin hale gelen ve yerinden kalkmak istemeyen muharipleri, bizzat kendisi yerlerinden kaldırdığı oluyordu. Piyadeler arabalar üzerinde nakledili-yorlardı. Ordunun önünde aynı derme çatma tren iş görüyordu.

Peççanokopskoye önünde bütün halk kızılların yanında, çarpışıyordu. Gönüllüler o güne kadar böylesine aşırı öfke görmemişlerdi. Şafakla başlayan top ateşi gece oluncaya kadar stepi sarsıp durmuştu. Borovski ile Drozdovski'nin alayları iki defa kasabadan atılmışlardı. Kızıl düşmanın kuvvetini ve yardım kaynağını bilmedikleri için, etraflarının tamamen çevrildiğini gördükleri zaman, tek kişi bırakmamak üzere kasabayı terk ettiler. Şimdi bütün bu birlikler, bütün müfrezeler ve mülteciler kalabalığı Belaya Glina'ya doğru akıyordu.

Belaya Glina'da on bin milisin arasında, Dimitri Şelest'in komuta ettiği çelik tümeni bulunuyordu. Bütün kuralar silah altına çağrılmıştı. Kasabanın çevresi istihkâmlarla tahkim ediliyordu: Kızılların arasında ilk defa taktik ve teşkilât düşüncesi kendini gösteriyordu. Mitinglerde insanlara ya ölüm ya da zafer düşüncesi hatırlatılıyordu.

Ama kızıllar gene de bir sonuç alamadılar. Düşmanın tecrübesi vardı. Kızılların cesaretine, umutsuz saldırışına karşılık beyaz-

ların askerlik sanatı karşı koyuyordu. En ince ayrıntıya kadar her şeyi hesaplayarak, tıpkı bir satranç tahtası üzerindeymiş gibi ilerliyor, hiç beklenmedik bir yerden, kızılların arkasında beliriveriyorlardı.

Beyazların da taarruzlarının başlangıcı hiç mutlu olmamıştı. Drozdovski alayının bir müfrezesine komuta eden albay Jebrak, düşmanın ileri karakollarının mevzilendiği çiftliğe karşı karanlıkta saldırmıştı. Kısa mesafeden açılan bir ateşle karşılaşınca hemen taarruza geçti, fakat hemen oracıkta öldü. Bunun üzerine müfrezeye geri döndü ve tam siper yattı. Ama sabahın saat dokuzuna doğru Kornilof alayı ile Kutepof, Drozdovski'nin süvari alayı ve güneyden gelen bir zırhlı otomobil Belaya Glina'ya giriyordu. Borovski de, kolayca ele geçirdiği istasyon tarafından geliyordu.

Sokak muharebesi başlamıştı. Çevildiklerini hisseden kızıllar düzensiz bir şekilde hareket ediyorlardı. Zırhlı otomobil kızıl kalabalığın arasına daldı. Kulübelerin damları alev alev yanıyordu, çılgına dönmüş inekler, atlar, silah seslerinin, alevlerin çığlıkların arasında koşuşuyorlardı...

Şelest'in çelik tümeni serbest kalmış tek yoldan geri çekiliyordu. Denikin orada atının üzerinde, demiryol kulübesinin yanındaydı. Ellerini ağzına boru gibi götürerek hiddetle bağırıyor, geri çekilenlerin yolunu kesmelerini emrediyordu. Çelik tümenin dökümtülerinin ardından çetecilerle bütün halk da gidiyordu. Erdeli'nin süvarileri onları kovalıyordu. Komutanın muhafız kıtası erleri de kendilerini tutamadılar: Kaçanları kılıçtan geçirmek için dolu dizgin ileri atıldılar. Karargâh subayları eğerlerinin üzerinde duramıyorlardı. Bir av hayvanının üzerine salınmış av köpekleri gibi, onlar da kafaları, gövdeleri kılıçla biçerek aynı istikâmete dört nala gittiler.

Denikin yalnız kalmıştı. Kasketini çıkardı, alev alev yanan yüzünü yelpazeledi. Bu zafer ona Tikoretskaya ve Ekaterinodar yolunu açıyordu.

Gecenin karanlığında kasabanın çiftliklerinden yaylım ateş sesleri geliyordu: Bu silah sesleri, kızıl esir askerleri kurşuna dizerek Gebrak'ın intikamını alan Drozdovski alayının subayları ile erlerinin silah sesleriydi. Denikin sineklerin vızıldadıkları küçük

bir evde çay içiyordu. Gece havanın bunaltıcı olmasına rağmen, kalın kumaştan yapılmış geniş omuzlu ceketinin düğmeleri çenesine kadar ilikliydi. Her yaylım ateşten sonra camları kırılmış küçük pencereye doğru dönüyor, buruşmuş mendilini alnında ve burnunun kenarlarında gezdiriyordu.

Emir subayına:

— Dostum Vasili Vasiliyeviç, dedi, Drozdovski'ye haber gönderin, gelip beni bulsun. Bu böyle devam edemez ama canım...

Emir subayı mahmuzlarını şakırdattı, elini şapkasının siperine götürdü, elini indirdi, yüz seksen derece döndü ve çıktı. Denikin semaverden çaydanlığa kaynar su boşalttı. Yeni bir yaylım ateş duyuldu. Bu seferki öylesine yakındı ki pencereler sarsıldı. Sonra karanlıkların arasından "Oh-oh-oh..." diyen bir sesin inlediği duyuldu. Kaynar su, çaydanlıktan çay yapraklarını sürükleyerek taşıyordu. Anton İvanoviç çaydanlığı örttü. "Ay, ay, ay!" diye mırıldandı.

Birden kapı açıldı. Ölü gibi sararmış, asker elbisesi örselenmiş, otuz yaşlarında bir adam içeri girdi. General apoletleri de örselenmişti. Petrol lambasının ışığı gözlüklerinin camlarında hafiften parladı. Köşeli, çıkık, çukur çeneliydi. Sinirsel bir kasılma çukur yanaklarını oynatıyordu. Kapının eşiğinde durdu.

Denikin oturduğu sıradan ağır ağır kalktı, elini uzattı:

— Oturun, Mihail Grigoriyeviç, dedi. Çay ister misiniz?

— Teşekkür ederim, vaktim yok.

Az zaman önce general rütbesine yükseltilen Drozdovski'ydi gelen. Ordu komutanının kendisini çağırmasının nedenini biliyordu. Her zaman olduğu gibi, bir azar beklediği zaman öfkesine güçlükle hâkim oluyordu. Başı öne eğikti. Gözünün ucuyla bakıyordu.

— Mihail Grigoriyeviç, dostum, şu ölüm cezaları hakkında sizinle konuşmak istiyordum...

Drozdovski biraz daha sarardı. Hoş olmayan, iğneli, isteriye dönen bir sesle konuştu:

— Subaylarıma mani olmam imkânsız. Generalim bilmiyorlar mı ki, albay Gebrak Bolşevikler tarafından vahşi bir şekilde işkenceyle öldürüldü... Romanya'dan getirdiğim... Otuz beş subaya... İşkence edildiğini, sakat, bırakıldıklarını bilmiyorlar mı...

Bolşevikler ellerine kim geçerse işkence edip öldürüyorlar... Evet, hepsi...

Nefes almak için durdu:

— Subaylarıma mani olamıyorum... Ben de vazgeçtim mani olmaktan. Yaptığım hareketi uygun bulmuyorsanız, Allah aşkına istifamı kabul edin... Basit bir er gibi savaşmak beni çok mutlu kılacak...

Denikin:

— Ay, ay, ay, dedi. Bu derece sinirli olmanın yeri mi burası?.. Ne fayda sağlayacak istifanız?.. Durumu anlasanıza, Mihail Grigoriyeviç; tutsakları kurşuna dizmekle düşmanın mukavemetini arttırıyoruz... Bu kurşuna dizmelerden her yerde bahsedilecek. Kendi kendimize orduya zarar vermek neye yarayacak? Benimle aynı fikirde değil misiniz? Söyle, doğru değil mi?

Drozdovski cevap vermiyordu. Bunun üzerine Denikin:

— Subaylarınıza şunu söyleyin: Bu olaylar tekrarlanmamalı artık, dedi.

— Başüstüne generalim!

Drozdovski geri döndü ve kapıyı çarparak çıktı.

Denikin çay bardağının önünde uzun süre düşünceli bir ifadeyle başını salladı durdu. Uzaktan sonuncu bir yaylım ateş sesi duyuldu ve gece sessizliğe büründü.

* * *

Tikoretskaya'ya karşı yapılan harekât, ordunun altmış kilometre genişlikteki cephesi üzerinde öngördüğü yayılma planına dahildi. İlk iş olarak harekât üssünü müfrezelerden ve çeteci gruplarından temizlemek gerekiyordu. Bu görev genç general Borovski'ye verilmişti. Kırk sekiz saat içinde, general Borovski muharebe edip birçok köyü işgal ederek yüz kilometrelik yol almıştı. İç savaş tarihinde bu harekât düşmanın gerilerine yapılan ilk "akın" olarak adlandırıldı.

Gönüllüler ordusu, böylece temizlenmiş harekât alanında, savaş düzeninde yayıldı. Denikin 30 Haziran'da kısa bir emir yayınladı: "Yarın 1 Temmuz'da, Ternovskaya-Tikoretskaya, bölgesinde yayılmış olan düşmanı bozguna uğrattıktan sonra Tikoretskaya'nın işgal edilmesini emrediyorum."

Geceleyin, birlikler Tikoretskaya'yı kuşatacak şekilde yürüyüşe geçti. Karşılıklı kısa ateşten sonra Bolşevikler takviyeli mevzilerine çekildiler.

Buradaki direnme bir hafta öncekinden daha zorlu değildi. Belaya Glina'nın düşmesi kızıllar arasında karışıklık yaratmıştı. Sorokin'in savunması birden kırılmıştı. Kanlı bir muharebede binlercesi kurban gitmiş, boşu boşuna erimişlerdi. Düşman bir makine gibi ilerliyordu. Mubalağalı bir şekilde kuruntuya kapılıyor, gönüllülerin gücünü on katına çıkarıyorlardı. Bütün Rusya'nın dört bucağından Denikin'in yanına koştuğu; "askeri öğrenciler"in kimsenin gözünün yaşına bakmadıkları; bölgeyi Bolşeviklerden temizledikten hemen sonra arkalarından Almanların geleceği söyleniyordu.

Tikoretskaya grubuna komuta eden Kalinin, Tikoretskaya istasyonundaki treninde felce uğramış gibi kalakalmıştı. Denikin'in birliklerinin dört bir taraftan aynı anda geldiklerini görünce cesareti sıfıra inmiş, geri çekilme emrini vermişti.

Sabahın saat sekizine doğru muharebe yatışmış, kızıllar, yarım daire şeklindeki takviyeli mevzilerine doğru çekilmişlerdi. Kalinin kompartımanına kapanmış, o gün artık muharebe olmayacağından emin biraz kestirmek için uzanmıştı. Bu sırada gönüllüler, derinlemesine hareket ederek kuşatmaya devam ediyorlardı. Sapları oldukça boy atmış buğday tarlalarından ilerliyorlardı. Öğleye doğu ilerlemiş kolları birleşiyor, güney yönünden düşmanın gerilerine kavuşuyorlardı.

Kornilof alayı, hiç kayıp vermeden hücum ederek istasyonu ele geçirmişti. Demiryol memurlarının hepsi saklanmışlardı. Kalinin kaybolmuştu: Kompartımanında kasketi ile çizmeleri kalmıştı. Yanındaki kompartımanda kurmay başkanı albay Zveref, patlamış kafası ile yerde cansız yatıyordu. Kuşette ise bir şala bürünmüş olan karısı, göğsünde kurşun yarası aldığı halde halâ nefes alıyordu.

O andan itibaren gönüllüler ordusunun kolları, üssünden ayrılmış, muharebe irtibatından yoksun, komutanından mahrum kalmış Kızıl Orduyu mengene arasında sıkmaktan başka bir şey yapacak değildi. Akşama kadar gönüllüler Kızıl Orduyu top ve makineli tüfek ateşiyle dövdüler durdular. Kızıllar, yarım daire şek-

lindeki mevzilerinde önden ve arkadan gelen ateş yağmuruyla biçiliyor, çapalanıp duruyorlardı.

Korku ve şaşkınlıktan çılgına dönmüşlerdi. Süngü takıp hücuma kalkıyor, ama her yerde ölümü buluyorlardı. Akşama doğru Kutepof, kuzeye doğru serbest kalan son yolu da kesti. Ateş ve süngüyle, demiryoluna ulaşmaya çalışan kızılları yok ettiler. Gece karanlığı basınca sık buğday tarlalarında kızıllarla beyazlar birbirine karışmıştı. Komutanlar buğdayların arasında bıldırcınlar gibi koşuşarak subayları topluyor, yeniden onları muharebeye sevkediyorlardı. Bir ara süngülerin ucuna bağlanmış mendiller mevzilerden dışarı çıktı. Kutepof ile subayları o istikamete dört nala gittiler. Bir yaylım ateş ve küfür yağmuru ile karşılaştılar. Kutepof geri döndü ve atının boynuna eğilerek kaçtı. Ordu komutanı tutsakları kurşuna dizmeyi yasak etmişti; ama hiç kimse tutsak etme emri vermemişti...

Ertesi sabah Denikin muharebe alanını atıyla dolaştı. Göz alabildiğine buğdaylar çiğnenmiş, yere yatmıştı. Leş kargaları masmavi gökte dolanıyorlardı Denikin, akarsu yarıklarıyla eski mezarların arasındaki tarlalarda yılankavi uzanan siperlere bakıyordu. Siperlerden ölülerin başları, kolları, bacakları çıkıyordu. Cesetler çuvallar gibi yerlere serilmişti.

General duygulu bir insandı. Eğerinin üzerinde yarı döndü. Emir subayı dört nala sokuldu. Denikin dalgın bir ifadeyle:

— Düşman bunlar, düşman olmasına, ama onlar da bizim gibi Rus dedi. Çok berbat, çok çirkin bir şey. Tamamıyla sevinemiyorum Vasili Vasiliyeviç...

Tüm bir zafer elde etmişlerdi. Otuz bin kişilik bir güç olan Kalinin ordusu bozguna uğratılmış, kılıçtan geçirilip dağıtılmıştı. Sadece yedi kızıl konvoyu bu çemberden kurtulabilmiş, Ekaterinodar'a ulaşabilmişti.

Beyazlar Sorokin'in ordusunun önünü kesiyor, kızıl birlikleri kesin olarak birbirlerinden ayrı düşüyorlardı: Armavir bölgesindeki doğu ordusuyla Taman ordusu denen kıyı ordusunu birbirinden ayırmışlardı. Denikin'in adamları muazzam bir ganimet ele geçirmişlerdi: Üç zırhlı tren, zırhlı otomobiller, elli top, bir uçak, makineli tüfek, piyade tüfekleri, top mermisi ve teçhizat yüklü vagonlar...

Bu zaferin etkisi çok büyük oldu. Ataman Krasnof, Novoçerkask katedralinde bir ayin yaptırdı ve dostu İmparator Giyom adına birlikleriyle bir konuşma yaptı. Üç hafta zarfında Denikin taraftarları kuvvetlerinin dörtte birini kaybetmişlerdi; ama temmuzun ilk günlerinde mevcutları yeniden iki misline çıktı. Ukrayna'dan, Yeni Rusya'dan, Orta Rusya'dan devamlı gönüllü dalgaları geliyordu. İlk defa, savaş tutsağı olan kızıl askerlerden kurulu birlikler teşkil ettiler.

İki günlük bir mütarekeden sonra Denikin ordusunu üç kola ayırdı ve üç cephede geniş bir taarruza girişti: Batıda Sorokin'e doğuda Armavir grubuna ve güneyde Ekaterinodar'ı koruyan Kalinin ordusunun arta kalan birliklerine karşı. Belirtilen görev, şehre taarruza geçmeden önce gerileri temizlemekti. Üstün derecede bir askerlik sanatının kaidelerine göre her şey hesaplanmış ve ona göre düzenlenmişti. Ama Denikin esaslı bir faktörü unutmuştu: Denikin'in önünde gücünü ve kaynaklarını hesaplayabileceği bir düşman ordusu yoktu. Denikin'in önünde silahlanmış bir millet vardı, yani anlamasına imkân olmayan bir güç vardı. Üst üste kazandığı zaferlerin, bu halk ordusunda kin ve dayanışmayı arttırdığının farkına varamamıştı. Hoşa gitmeyen komutanların işten atıldığı, oyların çoğunluğuyla taarruzun kararlaştırıldığı gürültülü patırtılı mitinglerin yapıldığı devirde bu zaferleri kazandığını da fark etmemişti. Farkına varamadığı bir şey daha vardı: Henüz vahşilikten kurtulamayan, fakat her geçen gün biraz daha sağlamlaşan yepyeni bir disiplin kuruluyordu: İç savaş disiplini.

Denikin için her şey basit ve kolay bir zaferi vaat eder görünüyordu. Casusluk teşkilâtı, Kuban'ın ötesinde, Ekaterinodar'a çekilen Sorokin'in birlikleri arasında bir panik olduğunu bildiriyordu. Ama casusluk teşkilâtı aldanmıştı. Kuban'ın ötesine kaçanlar vardı, ama bunlar mülteci kafileleriyle küçük müfrezeler ve cephe kaçaklarından ibaretti. Muharebeye elverişli olmayan unsurları ayaklanmış otuz bin kişilik Sorokin ordusu dayanışma ve öfke yönünden gittikçe güçleniyordu.

Almanlara karşı kurulan Bataysk cephesi terk edilmişti. Kızıllar açık arazide Denikin'le yüz yüze gelmeyi bekliyorlardı. Sonuç şöyle oldu: Elde ettiği zaferlerle kanatlanan gönüllüler ordusu tam he-

define ulaşacağını sandığı anda, Sorokin birlikleriyle tutuştuğu on günlük kanlı muharebede az kaldı son neferine kadar eriyecekti.

Kuban ve Karadeniz merkez uygulama komitesi tarafından yapılan bir teklife Sorokin Napoleonvari bir kurumda şu karşılığı vermişti: "Propagandacılara ihtiyacım yok. Denikin'in çeteleri benim adıma propaganda yapıyorlar. Birliklerimin tarihe geçen yiğitliği, karşı devrimin önümüze diktiği bütün engelleri devirecek güçtedir."

Sorokin, Denikin'in başladığı taarruzun ilk günlerinde birlikleri arasına yayılan paniği önlemişti. Her zamanki sarhoşluğundan uyanmışa benziyordu. Gece demeden gündüz demeden, vagonla olsun, drezinle olsun, at üstünde olsun bütün cephe boyunca oradan oraya uçuyordu adeta. Resmi geçitler düzenliyor, merasim duruşundaki birliklerin gözleri önünde, o anın gerektirdiği enerjiyi yeterince göstermeyen iki komutanı kendi eliyle öldürüyordu. Üzengilerinin üzerinde havaya kalkıp, ağzından köpükler saçarak halk düşmanlarına öylesine küfürler savuruyordu ki kızıl askerler, sinek sürüleri tarafından canından bezdirilen mandalar gibi uğultuyu kesiyorlardı. Özel hizmet ve askeri mahkeme faaliyetlerini takviye etmişti. Silahına iyi bakmayanın ölümle cezalandırılacağını ilan etti. Orduya yayınladığı emirlerde şunları söylüyordu: "Muharipler! Bütün dünyadaki çalışan insanlar size umutla bakıyor. Sizlere cömertçe teşekkür edecekler. Tarihin kanlı şafağında, gözleriniz açık, başınız dik yürüyorsunuz. Parazitler, sürüngen pis kokulu hayvanlar, Denikin'in sürüleri ile bütün karşı devrim rezilleri, ateş ve kurşunla temizlenecekler. Çalışanlara barış, sömürücülere ölüm! Yaşasın dünya devrimi!"

Sorokin bu emirleri coşkunluk ve heyecan içinde bizzat kendisi yazıyordu. Emirler bölüklere kadar okunuyordu. Ukrayna'lı mujikler, Don madencileri, Kafkas ordusu erleri, Kazaklar, Kazak olmayanlar, dünyadan haberi olmayan alacalı, hırpani kılıklı, patırtıcı bütün bu kalabalık, bu tantanalı sözleri büyülenmiş bir şekilde dinliyordu.

Tecrübeli ve zeki bir asker olan kurmay başkanı Beliyakof, bir taarruz planı, daha doğrusu bir geçit açıp bu geçitten sıyrılmak suretiyle çemberi kırıp Kuban ırmağının ötesine otuz bin kişiyi çeke-

cek bir plan hazırlamıştı. Denikin ile uygun şartlarda bir karşılaşma umudu olmayacağı düşüncesinden esinlenen bu fikir kurmay başkanının düşüncesiydi. Bu gedik Tikoretskaya ile Ekaterinodar arasındaki Korenovskaya istasyonu bölgesinden açılacaktı. Korenovskaya'yı bir defa ele geçirdikten sonra, Drozdovski ile beyaz birliklerin büyük kısmından güneyden irtibatı kesilmiş olan Kazanoviç kollarının hakkından gelmek ve Ekaterinodar'a sapmak kolay olacaktı. Oraya varınca bakalım Allah ne gösterecekti!.. Kurmay başkanı böyle düşünüyordu. Durumu son derece nazikti. Vicdanının derinliklerinde kızıllara karşı bir iğrenme, bir tiksinme vardı. Ama lanet talihi onu Bolşeviklere bağlamıştı. Kıskançlık ve tasaya varan bir hayranlıkla düşündüğü Denikin'in eline düşmeye görsün, ölüm demekti bu! Öte yandan Sorokin ise onun Denikin'den yeterince nefret etmediğini, devrim tutkusundan biraz yoksun olduğunu fark etmeye görsün, bu da ölüm demekti! Akla aykırı olduğu şüphesiz olan tek umut, o devrin bütün olaylarında olduğu gibi Sorokin'in dizginsiz ihtirasıydı. Bunun üzerine oynamak mümkündü: Elden gelen bütün çareleri kullanarak Sorokin'i diktatör rolü oynamaya sevketmek. Ondan sonrası Allah kerimdi...

Ama her şeye rağmen gene de taarruza aktif olarak hazırlanıyordu, cephane ve ot, saman ihtiyaçları Timaşevskaya yönünde yola çıkarılmıştı. Top mermileri indiriliyor, muazzam yük trenleri stepte gidip geliyordu. Ordu, cephesi güneydoğuya dönük olarak, aynı anda Korenovskaya ile, daha kuzeydeki Viselki'ye vurabilmek için Timaçevskaya bölgesinde yayılıyordu.

* * *

15 Temmuz şafakla beraber kızılların sahra topları Korenovskaya üzerine şiddetli bir ateşe başladı. Bir saat sonunda, atlı Kazak bölükleri, lâv gibi akarak köye ve istasyona girdiler. Kılıçlar havada ıslık çalıyor, askeri öğrencileri biçiyordu. Atlar yerlerinde tepiniyordu. Ancak uzakta bulunanlar tüfeklerini alıp teslim oldular. Piyade birlikleri bütün gece yürümüştü; Korenovskaya'ya gelince, Belaya Glina önünde olduğu gibi yarım daire şeklinde değil de, devamlı bir şekilde eğik bir bilezik gibi durumunu metrislerle pekiştiriyorlardı.

Şiddetli bir toz bulutunun arasında bembeyaz bir güneş doğmuştu. Bütün step hareket halindeydi. Süvariler dört nala gidiyor, alaylar sürünerek ilerliyor, topçu bataryaları gümbürtüyle ilerliyordu. Küfürler, silah sesleri, at kişnemeleri, boğuk seslerle verilen emirler duyuluyordu. Ağırlık kolları ufka kadar uzanıyordu. Ortalık bir fırın kadar sıcaktı. Sorokin karargâhını yarı yolda kurmuştu. Köpükler saçan beyaz bir ata binmiş, birliklerin en sık bulunduğu yerde dönüp duruyordu. Nöbetçi erler ve postalar tavşanlar gibi seğirterek emirleri götürüyorlardı.

At üstünde koştururken bonesini kaybetmiş, Çerkez gömleğini çıkarmıştı. Üzerinde kollarını dirseklerine kadar kıvırdığı lâl renkli bir gömlek; beli gümüş bir kemerle sıkı sıkıya bağlanmış mavi süvari külotu vardı.

Muharebe alanının her yerinde, dişleri görünen, terden ıslanmış, tozdan simsiyah olmuş yüzü görünüyordu. Üç defa at değiştirmişti. Bataryaların mevzilenmesini, kara toprağın içine köstebekler gibi piyadelerin siperlerini kontrol ediyordu.

Stepte dört nala uçarak gözcü postalarının, top mermilerinin boşaltıldığı ağırlık kollarının yanına gidiyordu. Kamçısını sallayarak birlik komutanlarını yanına çağırıyordu. Eğerinin üzerinden komutanlara doğru eğilerek, ateş saçan korkunç gözlerle bakarak verdikleri raporu dinliyordu. Muazzam bir orkestranın şefi gibi, başlayan muharebenin araç ve gereçlerinin tellerini geriyordu.

Nefes nefese köpükler saçan atını istasyonun yanında bırakarak bir hamlede telgraf odasına girdi ve başı parçalanmış, kapının eşiğinde yatan apoletli bir cesedi ayağının ucuyla itti. Telgraf makinesinden çıkan şeridi okurken öfkeli bir coşkunluk bütün benliğini sarıyordu: Drozdovski ile Kazanoviç'in birlikleri Dinskaya istasyonunu terk ettikten sonra, muharebeye tutuşmak için aceleyle güneyden geliyorlardı.

Drozdovski'nin birlikleri arabalarla geliyordu. Bütün gün yüzlerce araba, yakıcı toz bulutları arasında stepte yol almıştı. Topçuyla birlikte trenlere yüklenen ölü general Markof'un birlikleri süratle ulaştılar. 16 Temmuz şafakla beraber oraya varır varmaz, general Kazanoviç'in komutasında Korenovskaya taarruzuna kalktılar.

General Kazanoviç, demiryol geçit bekçisinin kulübesi yanındaki bir kuyunun taşı üzerinde ayakta duruyor, hiç ateş etmeden ilerleyen subayların mahirane ilerleyişini sakin bir tavırla izliyordu. Kırlaşmış uzun bıyıklı, sabık Çarınki gibi kesilmiş sakallı, ince, kibar yüzlü, hafif bir alay ifadesiyle hareketsiz bakıyordu. Bir kadınınkini andıran tutkulu çok güzel gözleri soğuk bir ifadeyle gülümsüyordu. Muharebenin sonucundan o kadar emindi ki Drozdovski birliklerinin gelişini bile beklemek istememişti. Çünkü şan ve şerefe düşkün olan Drozdovski ile rekabet ediyordu.

Hastalığa varacak derecede izzeti nefsine düşkün olan Drozdovski ölçülü ve yavaş davranıyordu, hatta başlanmış bir harekâtın zararına da olsa. Kazanoviç savaşı, muharebenin ahengini, zaferlerin şaşaalı tantanasını çok seviyordu.

Güneşin yuvarlağı, uzaktaki mezarların ardından iri bir tepsi gibi göründü. Güneşin görünüşünde temmuzun kavurucu hali vardı. Gözleri kör eden ışınları Bolşeviklerin gözlerinin içine giriyordu. Makineli tüfekler takırdamaya başladı, yaylım ateşler aşırı sessizliği bozdu. Düşmanın yığın halindeki birlikleri siperlerden çıktılar. Markof alayının erleri koşarak ilerliyorlardı: Hiçbiri mermi yağmurunun altında eğilmiyordu. Binlerce küçük gölge onlara doğru sürünüyordu. Kazanoviç dürbününü gözlerine kaldırdı. Garip!

Kuyunun yanına yerleşmiş olan telefoncuya:

— Yoldaşlar üzerine üç şarapnel yaylımı! diye emretti.

Çalılarla gizlenmiş olan iki batarya ateş açtı. Şarapnellerin pamuk gibi yumakları düşmanın üzerinde çok alçakta parladı. Küçük gölgeler kımıldadı, ayağa kalktı ve ilerlemelerine devam ettiler.

Artık muharebe meydanı top, tüfek, makineli tüfek sesleriyle gümbürdüyordu. Bolşevik bataryaları da gümbürdemeye başladı. Şaşkına dönen Kazanoviç sırıttı. Dürbünü tutan eli titredi. Markof alayının erleri tam siper yatıyor, hemen siper kazıyorlardı. Kazanoviç, yüzünün esmerliğine rağmen sararmıştı. Kuyunun üzerinden yere atladı, telefon santralının üzerine eğilerek general Timanovski'yi istedi.

Telefonda:

— Avcı hatları tam siper yaptılar, diye bağırdı. Her ne pahasına olursa olsun sol kanadı acele harekete geçir... Bir saniye kaybetmeden...

Hemen ardından Markof tümenine bağlı Timanovski yedekleri, demiryolu şevini inerek koşmaya başladılar. Grup, grup, birbirini takip eden hatlar halinde kararlı ve coşkun bir halde tanelenmeye başlamış olan buğday tarlalarında gözden kayboldular. Çok genç olan Timanovski'nin yanakları kırmızı, yüzü güleçti. Bonesini geriye atmıştı. Üzerinde, omuzlarında siyah general apoletli kirli bir asker ceketi vardı. Kılıcını ayaklarının arasına dolanmasın diye havaya kaldırarak askerlerin ardından koştu.

İnanılmaz, şaşılacak bir şey olmuştu. Bolşevikler tamamen değişmişlerdi! Şimdiye kadar çoktan tabanları yağlayıp kaçmış olmalıydılar: Aradan bu kadar zaman geçtiği halde yerinden bile kıpırdamıyorlardı. Bütün step onların ilerleyen siluetleriyle doluydu. Gönüllülerin makineli tüfekleri ateş yağdırıyordu, ama düşmanın yeni dalgaları, ölenlerin yerlerini alıyordu.

Buğday tarlasının sonunda, Timanovski'nin bölükleri süngüleri ilerde koşuyorlardı: Birinci bölük, ardından ikinci bölük... Kazanoviç, kuyunun üzerinde bir ip gibi gerilmiş vaziyette doğruldu. Dürbünün dar görüş alanı içinde saldırıcıların yavuz enselerini görüyordu. Durum çok gergindi! Düşüyor, habire düşüyorlardı! General gözleriyle koşan gölgeleri takip ediyordu. Birden açılmış ağızlarıyla geniş yüzleri, bahriyelilerin berelerini, güneşte bronz gibi yanmış çıplak gövdeleri gördü... Bolşevik bahriyeliler... Birden hepsi birbirine karıştı, bir yığın haline geldi: Süngü hücumu başlamıştı.

Acı bir sırıtma Kazanoviç'in incecik dudaklarına takıldı kaldı... Gönüllüler dayanmışlardı. Birinci bölükten sağ kalanlar buğday tarlasına kaçıp toprağa tam siper yapıştılar. İkinci bölük de geri döndü ve yattı.

Bunun üzerine Kazanoviç kuyunun üzerinden atladı ve tarlanın içinden koştu. Geldiğini görmüşlerdi. Avcı hatlarını kalkmaya zorladı.

— Ayıptır, efendiler, ayıptır!

Hepsine süngü taktırdı, fakat ateş öylesine yoğundu ki, o kadar çok sayıda adam ölüyordu ki avcı atları tekrar yatmak zorunda kaldılar... Muharebe kaybedilmek üzereydi. Olacak iş miydi bu?

Sabahın saat dokuzuna doğru Drozdovski'nin topları batıda gümbürdemeye başladı. Gri bir kaplumbağaya benzeyen bir zırhlı otomobil stepte göründü. Sarsıla sarsıla geliyordu. Drozdovski'nin kolları, hiç acele etmeden yöntemli bir şekilde taarruza başladılar. Kazanoviç'in avcı hatları üçüncü defa ayağa kalktılar. Şimdi gönüllüler geniş bir cephede, hilal şeklinde ilerliyorlardı. Bolşevikler bu taarruza karşı dayanamayacaklardı.

Bolşeviklerin siperleri arasında bir süvari göründü. Elinde pırıl pırıl parlayan bir kılıçla rüzgâr gibi gidiyordu. Bir iki hamlede mezarları aştı ve birden durdu. Atın üzerindeki adamın sırtında dirseklerine kadar sıvalı lâl renkli bir gömlek vardı. Başı arkaya kaykılmıştı. Avazı çıktığı kadar bağırıyor, kılıcı ile havayı yarıyordu.

Birden ilerleyen gönüllülerin hatları üzerine çığ gibi kızıl süvariler aktı. Kısa boylu, kötü gözlü atlar sanki yere yapışık gidiyorlardı. Silah sesleri kesilmişti. Kılıçların ıslığı, bağrış çağrış, nal sesleri uzaklardan duyuluyordu. Lâl renkli gömleği olan süvari mezarlıktan aşağı indi. Dizginlerini tamamen serbest bırakmış, en başta dört nala gidiyordu.

Muharebe alanını örten siyah bir toz bulutu yükseliyordu. Drozdovski ile Markof'un birlikleri süvarilerin taarruzlarına karşı dayanamadılar ve kaçtılar. Ancak Kirpeli deresinin arkasında durup siperler kazmaya başladılar.

* * *

Acıdan yüzü buruşan ve titreyen İvan İliç Telegin, çantasından çıkardığı bir gazlı bezle başını pansuman ediyordu.

Yara önemsizdi, kemiklerine bir zarar vermemişti, ama acısı katlanılır gibi değildi. Kafasını burgu gibi oyuyordu. Pansumanını sarmak için sarfettiği gayretle öylesine yorulmuştu ki, pasumanını yaptıktan sonra, buğday tarlasında uzun süre sırtüstü yatmak zorunda kaldı.

Sanki hiçbir şey olmamış gibi öten cırcır böceklerinin sesini duymak çok garibine gitmişti. Toprağın çatlakları arasına gizlenmiş olan cırcır böcekleri, güney göğünün iri yıldızları ve gökle gözleri arasında hareketsiz duran sakallı bir iki başak, onun gözünde muharebenin madeni gürültüsünü, bağrış çağrışını, kanlı çalkantısını

silmişti. Az önce yakınında bir yaralı inliyordu. Şimdi ise o da susmuştu.

Sessizlik kadar güzel ne olabilirdi! Başında hissettiği yakıcı acı yatışıyordu. İvan İliç'e öyle geliyordu ki bu sükûnet, gecenin gösterişli büyüklüğünden ileri gelmektedir. Günün top sesleriyle parçalanan olaylarını bölük pörçük hatırladı: Vahşi bir hayvanınkini andıran ağızlarıyla bağıranlar, kin dolu patlamalar, süngüsünün ucundan başka bir şey görmeden çılgınca koşanlar, size nişan alan adamın solgun yüzü. Ama bu hatıralar beynini sızlatıyor, başını öylesine sancıtıyordu ki İvan İliç inledi: Haydi bırak bunları, başka bir şey düşün...

Düşünmek neye yarardı ki? Bu korkunç hatıra parçaları öylesine uzundu ki hayali hepsini birden kavrayabilir miydi? Devrimi mi düşünsündü? Savaşı mı? Yoksa çok uzaklarda kalmış, anahtarla kilitlenmiş mutluluk rüyasını, Daşa'yı mı düşünsündü?

Karısını düşündü, (zaten bir an bile aklından çıkardığı olmamıştı ki) kendi haline terk edip gidişini düşündü. Daşa'yı yapayalnız, beceriksiz, güçsüz, talihine terk etmişti... Ciddi bakışlıydı karısı, ama kuş gibi çırpınan, tasalı bir kalbi vardı. Çocuktu o daha, küçücük bir çocuk...

İvan İliç yan tarafa uzattığı elinde ılık bir toprak parçasını tutuyordu. Gözlerini kapadı. Daşa, bir daha buluşmamak niyetinin inancıyla ondan ayrılmıştı... Küçük budala... Ciddi bakışların kimseleri korkutamayacak... Ve benden başka kimse bu sadakatle seni sevmeyecek... Aklından çıkaramayacağın acı sıkıntılara katlanacaksın...

İvan İliç'in kirpiklerinin altında gözyaşları süzülüyordu. Yarası sinirlerini zayıflatmıştı. Kulağının dibinde bir cırcır böceği öttü. Yıldızların ışığında çiğnenmiş, kanlı tarla gümüş gibi parlıyordu. Gece her şeyi örtmüştü...

İvan İliç doğrulup oturdu, kollarını dizlerinin üzerinde kavuşturdu. Her şey bu rüyadaki gibi, çocukluğundaki gibiydi. Kalbi acıyla sıkışıyor, ağlıyordu... Kalktı ve başı zonklamasın diye yumuşak yumuşak basarak yürümeğe başladı.

Korenovskaya bir kilometre ötedeydi. Sağda solda yakılmış ateşlerin alevleri parlıyordu. Hemen yakında, bir derenin içinde

dumansız bir alev oynaşarak yükseliyordu. Susayıp acıktığını hisseden İvan İliç ateşe doğru yürüdü.

Tarlanın her yönünden bu tarafa hafif yaralıların gölgeleri geliyordu. Hepsi de onda birini kaybetmiş birliklerinden arta kalan bir tutsağı getiriyordu. Adamlar konuşuyorlardı. Boğuk küfürler, şen kahkahalar duyuluyordu... Demiryolu traverslerinin alev alev yandığı ateşin çevresindekilerin çoğu yatmıştı.

Birden bir ekmek kokusu İvan İliç'in burnunu yaktı. Tozdan simsiyah olmuş bu adamların hepsinin çenesi oynuyordu. Üzerinde bir fıçı ile ekmek dolu bir araba duruyordu. Zayıf, bitkin, başına beyaz bir örtü örtmüş olan bir kadın su dağıtıyordu.

İvan İliç susuzluğunu giderdi, iri bir ekmek dilimi aldı. Sırtını arabaya dayayıp yıldızları seyrederek ekmeğini yiyordu. Ateşin çevresinde toplanmış olan adamlar rahatlamışa benziyorlardı. Birçokları uyuyorlardı. Ama tarlalardan gelenler hâlâ öfkeden köpürüyorlardı. Küfrediyor, lanetler savuruyor, kimseler kulak asmadığı halde tehditler savuruyorlardı. Hemşire ekmek dilimleri dağıtıyor, maşrapalara su dolduruyordu.

Yarı belinden yukarı çıplak, kara sakallı bir adam, bir tutsağı getirip ateşin yanına yıktı.

— Alın size köpoğlu köpeği, paraziti... Sorguya çekin onu arkadaşlar...

Yere düşmüş adama çizmeyle bir tekme attı ve pantolonunu çekmek için geriledi. Çukur göğsü nefes nefeseydi. İvan iliç, Çertonogof'u tanıdı ve başını çevirdi. Birçokları yerde yatan adama doğru koştu ve üzerine eğildiler.

— Gönüllülerden bu...

Omuzlarından apoletlerini söküp ateşe attılar.

— Toyun biri ama engerek gibi tehlikeli!

— Babasının parasını korumak için savaşa katılmış...

Bir bakışta anlaşılıyor zengin veledi olduğu...

— Baksanıza gözleri nasıl parlıyor, şu bitlinin...

— Bakmaya lüzum yok, bırakın da hesabını göreyim...

— Dur bakalım, belki üzerinde önemli belgeler vardır...

Karargâha teslim etmek daha iyi...

— Karargâha götürelim...

İleri atılan Çertogonof:

— İmkânı yok olmaz! diye bağırdı. Yaralanmış, yerde yatıyordu. Sokuldum yanına. Ayağındaki çizmelere baksana. Birden iki el ateş etti. O benim tutsağım kimseye vermem...

Bunun üzerine Çertogonof tutsağa daha vahşi bir sesle:

— Çizmelerini çıkar! diye bağırdı.

İvan İliç yeniden göz ucuyla o yöne baktı. Ateşin alevi genç gönüllünün usturayla traş edilmiş yuvarlak başını parlatıyordu. Dişleri bembeyaz görünüyordu. İri gözlerinin bebekleri fıldır fıldır dönüyordu. Küçük burnu ezikti. Görünüşe bakılırsa soğukkanlılığını tamamen kaybetmişti. Sert bir hareketle ayağa kalktı. Sol kolu, ceketinin yırtık ve kanlı yeninin içinde hareketsiz sarkıyordu. Dişlerinin arasından bir ıslık çıktı, boynu ileri doğru uzandı...

Çertogonof geriledi: Bu canlı hayalet belli ki onu korkutuyordu...

Kalabalık arasından kalın bir ses:

— Hey, bana bakın, dedi. Tanıyorum bunu ben, babasının tütün fabrikasında çalıştım. Rostof'lu bir fabrikatördü. Adı Onoli olacak...

Hep bir ağızdan:

— Tanıyoruz, tanıyoruz, diye homurdandılar.

Valeryan Onoli öne eğik başını sağa sola sallıyordu. Hafifçe boğuk, tiz bir sesle:

— Kopuklar, hayvanlar, kızıl reziller! diye bağırdı. Ağzınıza ağzınıza vurmak gerek sizin! Yeteri kadar kırbaçlamadık sizleri, asmadık, köpek herifler! Yetmedi mi bu size ha? Hepinizi asacağız sizin, hem de husyelerinizden, hayvan soyları!..

Ve şuurunu kaybederek Çertogonof'un dağınık sakalına yapıştı, çizmeleriyle çıplak karnına vurmaya başladı...

İvan İliç hemen arabanın yanından ayrıldı. Tehditler savuran sesler yükseldi. Öfkeli haykırışlar arasında tiz bir çığlık yükseldi. Valeriyen Onoli'nin kolları yana açılmış, ayakları debelenen vücudu kalabalığın kolları üzerinde havaya kalktı ve yeniden yere düştü... Odun ateşinin üzerinde kıvılcımlı bir sütun çok yüksekelere kadar çıktı...

* * *

Şafakta serin olan stepte tek tük silah sesleri kamçı şaklaması gibi duyuluyordu. Bir topun gümbürtüsü cakalı bir sesle uzaklara kadar uzandı. Drozdovski ile Borovski kolları, Kirpeli deresinden hareketle yeniden taarruza başlıyorlardı. Umutsuz bir gayretle talihi döndürmeye çalışıyorlardı.

O gece ordu komutanı Sorokin, Ekaterinodar'da devamlı olarak toplantı halinde bulunan Merkez Uygulama Komitesinden, Kuzey Kafkasya'daki bütün kızıl birliklerin genel komutanlığı görevini yapması emrini aldı.

Haberi Beliakof getirmişti. Elinde bir telgraf bandıyla ordu komutanının vagonuna koştu. Sorokin'i oturması için zorladı ve telgraf bandını çakmağıyla aydınlatarak emri okudu. Bir türlü uyanamayan Sorokin, gözlerini ovuşturuyor, hâlâ sıcak duran yastığına başı düşüyordu.

Beliyakof omuzlarından sarsarak:

— Uyansana komutan yoldaş... Kafkasların efendisi oldun, duyuyor musun? Artık Çar oldun, Tanrı oldun, farkında değil misin?

Sorokin nihayet haberin önemini anladı. Şaşılası talihi, kurmay başkanının elinde bükülen dar şeridin üzerine yazılmış nokta ve çizgilerdeydi. Aceleyle külot pantolonunu giydi, omuzlarına Çerkez gömleğini aldı, kemerine tabancasıyla kılıcını taktı.

— Çabuk orduya bir emir yayınla... Bana da çabuk bir at getirsinler!..

* * *

Gün doğarken, pansumanını yapmış olan İvan İliç Telegin, alayının karargâhını bulmak için arabaların arasından süzülerek gidiyordu. O sırada istasyon yönünden dört nala gelen, başlıkları rüzgârda sallanan muhafız kıtası sokaktan geçti. En önde borazan gidiyordu. İki atlı borazanı takip ediyordu: Bunlar üzengileri üzerinde ayağa kalkmış olan komutan general Sorokin'le, komutanlık flâmasını taşıyan Kazak muhafızdı. Döne döne uçuşan tozların arasından gece hayaletleri gibi çıkan atlılar, silah seslerinin duyulduğu yönde son süratle gözden kayboldular.

Kırağıdan ıslanmış arabaların üzerinde uyuklayan başlar yükseliyordu. Sakallar titreşiyor, boğuk sesler duyuluyordu. Uzakta, stepte, dört nala giden borazan'ın, ordu komutanının hemen yakında, muharebe alanında, mermilerin altında olduğunu bildirerek ötüyordu...

Boru: "Düşmanı yeneceğiz, tra-ta-ta-ta," diye ötüyordu. "Kahramana ölüm yoktur, ebedi şeref vardır, tra-ta-ta-ta!.."

İvan İliç, küçük pencereleri kırık, kil sıvadan yapılmış ufak bir evde Gimza'yı buldu. Alayın kurmay başkanından başka kimse yoktu evde. İri yapılı, kara yağız Gimza, kambur bir vaziyette bir sıranın üzerine oturmuştu. Tahta bir kaşık tutan eli ayrık dizlerinin arasından sarkmıştı. Masanın üzerinde lahana çorbasının tenceresi, onun yanında da ağzına kadar tıka basa dolu deri bir çanta vardı: Özel servis komutanının bütün aracı.

Gimza uyuklar görünüyordu. Kımıldamadan İvan İliç'e gözlerini kaldırmakla yetindi.

— Yaralı mısın?

— Önemli değil, bir sıyrık... Gecenin yarısını buğday tarlasında geçirdim... Birliğim nerede bilmiyorum... Ortalık öylesine karıştı ki bir şey anlamaya imkân yok... Alay nerede?

Gimza:

— Otur, dedi, aç mısın?

Zorlukla kolunu kaldırdı, kaşığı uzattı. İvan İliç soğumakta olan çorba tenceresinin üzerine atıldı. Aynı anda inlemişti de. Bir dakika süreyle hiçbir şey söylemeden çorbayı içti.

— Dün bizimkiler çok iyi dövüştüler, Gimza yoldaş. Avcı hatları kendiliklerinden hücuma kalkıyor, üç yüz adım, dört yüz adım kala süngü takıyorlardı...

Gimza:

— Yedin mi? diye sordu. Yeter o kadar.

Telegin kaşığı bıraktı.

— Ordu emrini gördün mü?

— Hayır.

— Sorokin genel komutanlığa tâyin edildi. Anladın mı?

— Pekala, mükemmel... Dün gördün mü onu? Ateş altında lâl rengi gömleğiyle dört nala kalkmış, dolu dizgin gidiyordu. Muha-

ripler onu görür görmez "hurra" diye bağırıyorlardı. O olmasaydı halimiz nice olurdu bilemiyorum... Şaşırıp kalmıştık. Gerçek bir Sezar gibiydi...

Gimza:

— Sen benzetiyorsun onu Sezar'a, diye homurdandı. Onu kurşuna dizdirmemekle yazık etmişim.

Telegin:

— Şaka mı yapıyorsun? dedi.

— Asla. Sen anlamazsın bunları.

İvan İliç'e gözlerini kırpmadan, ağır bir ifadeyle bakıyordu.

— Sanki sen ihanet etmeyecek misin?

Telegin sakin bir ifadeyle Gimza'nın gözlerine baktı.

Gimza devam etti:

— Neyse, bak beni dinle... Sana güç bir görev vermek istiyorum, Telegin yoldaş... Vallahi, tam bana lâzım olan adam olduğunu zannediyorum... Volga üzerinde yolculuk yapacaksın.

— Olur.

— Sana gerekli bütün belgeleri sağlayacağım. Askeri Konsey başkanı adına bir mektup vereceğim. İşin içinden sıyrılamaz, mektubu yerine ulaştıramazsan, beyazlara katılman daha iyi olur: Buraya dönme. Anladın mı?

— Evet.

— Diri diri ele geçmemeye bak. Hayatından çok bu mektuba önem ver. Karşı casusluk örgütü tarafından yakalandığın takdirde gerekeni yap: Yut mektubu... Tamam mı?

Gimza yerinden kımıldadı, yumruğunu öylesine kuvvetle masaya vurdu ki tencere hopladı.

— Mektuba yazılacak olan şeyleri sana söyleyeyim. Ordu Sorokin'e itimat ediyor. Sorokin bugün bir kahramandır, ordu her yere onun peşinden gidecek... Sorokin'in kurşuna dizilmesini istiyorum... Hem de derhal, henüz devrimi delik deşik etmeden. Anlıyor musun? Bu sözler senin de ölümün demektir Telegin... Anlıyor musun?

Bir an konuşmadı. Sinekler alnına konup kalkıyordu.

Telegin:

— Peki, anlaşıldı dedi. Bu görevi yapacağım.

— O halde hemen yola çık dostum. Krest yoluyla Astragan üzerinden gidersen uzak olur... En iyisi Don'dan geçip Çaritsin'e gitmen. Aynı zamanda beyazların arka tarafında olan bitenleri de görmüş olursun... Yanında subay apoletlerini de götür, gösteriş yaparsın... Hangi apoleti istersin? Yüzbaşı mı, yarbay mı?

Hafifçe güldü, elini Telegin'in dizine koydu, bir çocuğa yapıldığı gibi hafifçe vurdu:

— İki saatçik uyu. Bu sırada ben de mektubu yazarım.

* * *

Vadim Petroviç Roçin sonunda üç haftalık bir izin alabilmişti. Hasta, gönlü kırık, çelişik düşüncelerin işkencesi altında, gönüllülerin garnizonu olan Velikokniapeskaya'da bulunuyordu. Büyük muharebeler olmuyordu: Kızıl birlikler Denikin'in birliklerinin büyük çoğunluğu ile muharebe etmek için daha güneyde yığılmışlardı. Burada bile Sala ve Maniç ırmaklarının üzerine sıralanmış Kazak köylerinde arada bir kargaşalıklar patlak veriyordu. Ama ataman Krasnof'un Kazak müfrezeleri dik kafaları yatıştırmışlardı: Kimilerini tehditle, kimilerini dipçikle, kimilerini de asmak suretiyle yola getiriyorlardı.

Vadim Petroviç, yarasını öne sürerek cezalandırma seferlerine katılmak istemiyordu. Elinden geldiğince, Denikin'in zaferlerini kutlamak isteyen subayların içkili toplantılarına katılmaktan sakınıyordu. Garip olan nokta, orduda olduğu gibi burada da, garnizonda da herkes Roçin'e karşı ölçülü bir şekilde davranıyordu. Açıktan açığa belirtilmeyen bir düşmanlık havasının hedefi olarak hissediyordu kendini.

Birisi bir yerde Roçin'in bir "kızıl donlu" olduğunu söylemiş, bu takma ad asıl adıyla birlikte söylenir olmuştu.

Şablievka önlerinde, siperlerde gönüllülerden Onoli onun arkasından tabanca atmıştı. Roçin bu anı gayet iyi hatırlıyordu. Zırhlı trenin top seslerinin gümbürtüsü duyuluyordu. Bölük komutanı:

— Tam siper yatın! diye bağırıyor, arkasından da mermi patlıyordu.

Sonra bir sopa gibi kafasına inen tabanca kabzası ve Onoli'nin yırtıcı hayvan sevinciyle parıldayan Asyalı gözleri...

Roçin'in sözlerine inanacak bir kişi varsa o da general Markof'tu, ama o da ölmüştü. Bu yüzden Vadim Petroviç bu şüpheli olayı şikayet konusu yapmamaya karar vermişti.

Yalnız bir sorun içini buruyordu: Kişiliğine karşı gösterilen bu genel kin nereden geliyordu? Namuslu, yarar gözetmeyen, Rusya'nın büyüklüğünden başka hiçbir düşüncenin davranışlarını etkilemediği bilinen bir şey değil miydi? Bu korkunç steplere general rütbesini kazanmak için gelmiş değildi ki...

Roçin'in bir eksiği, olaylar karşısındaki kesin, fren tanımayan ham hayaliydi. Kafasında dünyayı ve olayları en iyi, en esaslı bir biçimde görecek şekilde canlandırıyordu. Hoşlanmadığı bir şeyle karşılaştığı zaman, görmezlikten geliyor, kendi haline bırakıyordu. Onu tedirgin eden bir şey, soğuk karşılayacak derecede tedirgin ediyordu. Dünya ona yerine oturmuş bir sistem gibi görünüyordu. Muhtemel bir düşünce, yaradılıştan büyük arazi sahipliğinden geliyordu; büyük bir sükûnet içinde yaşamış olduğu geniş arazileri ona nesillerden nesillere gelen bir mirastı. Bu kaybolmuş ırk, en üstün derecede bir mala karşı iç dirliği sağlıyordu. Bu sebepten herkese, her yerde bu duyguyu aşılıyordu. Mujiğin biri tavlada kırbaçlanacak olsa... Kırbaçlanır ya, mujik bağıracak tabii; sonra pişman olacak yaptığına... Pişmanlık duyup yatıştıktan sonra kendisini daha iyi hissedecek. Alışverişi beğenmezse arazi arttırma ile satılacak. Yapılacak başka bir şey var mı? Büyük binanın bir kanadında, şaşaalı şölenler vermeden, otların ve frenk üzümlerinin arasında pekala yaşanabilir. İnsan yaşlılığında daha bir başı yumuşak, daha bir gürültüsüz patırtısız hisseder kendini... Alın yazısı boşuna uğraşmıştı, yumuşak başlı mülk sahibini şaşırtmayı başaramamıştı. İşte böylelikle onda kendine özgü bir ham hayal, her köşesinden yumuşamış, asil ve güzel yönleri olan şeyleri her baktığı şeyde görmeye dayanan bir ham hayal meydana getiriyordu.

Vadim Petroviç, kişilerin ve davranışların daha da keskinleştirdiği bu hayalden yoksundu. Son yılların olaylarının romantizmini kökünden sarstığı bir gerçekti; daha doğrusu bu romantizmden Vadim Petroviç'e kala kala birkaç kırıntı kalmıştı. Şimdi ise gör-

memek için gözlerini kırpıştırması gerekiyordu. İşte bu yüzden subay gazinosuna gitmekten sakınıyordu.

Ona göre bu adamlar, şu bir avuç subayla junkerler, haçlılar gibi tertemiz keten elbiseler giymeliydiler. İsyan eden halk tabakasına, kara düşünceli şeflerine, Deccal'ın, ya da Almanların uşaklarıyla ortaklarına kılıç çekmemişler miydi!

İşte bu düşüncelerle Roçin Don bölgesine gelmişti.

Ama subayların kadehlerini tokuşturarak içtikleri zaman, kulakları sağır eden kardeş kanını akıtmak yiğitliğini körükleyen düşüncelerin övgülerini dinliyordu. Eskiden kibar, "imanlı" olan bu yüzler, öldürme, intikam alma, cezalandırma sabırsızlığıyla bozulmuştu. Şu subaylara bir bakın: Ellerinde 90 derecelik alkol kadehleri olduğu halde, tarihin sahte Dimitrius'ları gibi dikilmiş, kurşuna dizilen, yakılan, rüzgârda kaybolmuş birine ölüm duası okumaktadırlar. Zayıf iradesiyle akıtılan kanları bir araya toplamak mümkün olsaydı, hiç şüphesiz halk onu bu derin gölde canlı canlı boğardı...

Roçin'e öyle geliyordu ki –zaten gözlerini bu yüzden kırpıştırıyordu– bu ölüm duası, alay arkadaşlarına yol gösteren tek düşünceydi... Rusya'yı temizlemek, Bolşevikleri kovmak, Moskova'ya ulaşmak... Çan sesleri... Denikin, beyaz bir ata binmiş, Kremlin'e giriyor... Evet, evet, hepsi güzeldi bütün bunların. Ama sonra ne olacaktı? İşin esası sonra geliyordu... Örneğin subayların arasında Kurucu Meclisin sözünü etmek hiç de hoşa giden bir şey değildi. O halde, söyledikleri bir ölüm duası mıydı?

Peki bu adamları savaşa sevkeden, hayatlarını tehlikeye atan neydi? Roçin gözlerini kırpıştırıyordu... Göğsünü mermilere siper etmek, marşandiz vagonlarında içki içmek artık bir kahramanlık değildi, modası geçmiş bir şeydi... Mert olanlar da, alçak olanlar da bu işe veriyordu kendini. Ölüm korkusunu yenmek, adi, olağan bir şey olmuştu. İnsan hayatı çok ucuzlamıştı.

Kahramanlık, iman ve gerçek adına kendini feda etmek demekti. Bu noktada da Roçin gözlerini kırpıyordu, hem de sonu gelmeksizin. Alay arkadaşlarının inandıkları gerçek neydi? Roçin'in inandığı gerçek neydi? Rusya'nın büyük bir trajik tarihi mi? Ama bu, gerçeklerden biriydi, tüm gerçeğin kendisi değildi. Gerçek hareket-

tedir, hayatın içindedir; sayfaları karıştırılmış, tozlu bir kitabın içinde değildir, geleceğe doğru devinen şeyin içindedir.

Hangi gerçek adına –Moskova çanlarının çalışını, beyaz atı, çiçekler takılmış süngüleri v.s'yi bir kenara bırakırsa– Rus köylülerini öldürmek gerekiyordu? Bu soru Vadim Petroviç'in vicdanında çalkalanıyor, taş atılıp dalgalanan sudaki bir hayal gibi sallanıyordu. O zaman kişiliğinin acı veren çifteliği meydana çıkmaya başlıyordu: Alay arkadaşlarının arasında bir yabancı, bir "kızıl donlu", "hemen hemen Bolşevik"in biriydi.

Son zamanlarda sık sık Katya ile yaptığı son görüşmeyi hatırlıyor, utançtan kulakları kızarıyordu. Katya, sanki Vadim Petroviç'in ayaklarının altındaki çakılların uçurumun dibine yuvarlandığını görmüşçesine kollarını kavuşturup heyecandan boğuluyormuş gibi oluyordu. "Başka bir şey yapmak lâzım, Vadim, başka bir şey!"

Şu anda Katya'nın ne denli haklı olduğunu itiraf etmek Vadim Petroviç için zordu. Umutsuz bir şekilde sıkılıyor, "isyan eden halk"ın gücünün nereden geldiğini yavaş yavaş anlıyordu. Bu güç bir kâbus gibi gittikçe artıyordu. Bolşeviklerin halkı aldattıklarını söyleyerek bunu açıklamaya kalkmak insana ürpertiler verecek kadar alıkça bir şeydi. Zira daha henüz Bolşeviklerin mi halkı devrime zorladıkları, yoksa halkın mı Bolşevikleri çağırdıkları bilinmiyordu. Vadim de kendisi sorumlu olmadığı takdirde kimi itham edeceğini bilemiyordu.

Katya her noktada haklıydı. Geçmişe gömülmüş hayatından bu karışık döneme getire getire tek savunması olan hazineyi getirebilmişti: Aşkı ile acıma duygusu. Vadim, Katya'yı tatlı bir hayat arkadaşı olarak, başında küçük atkısı, elinde çıkınıyla Rostof sokaklarında yürüyüşünü hatırlıyordu... Sevgilim, sevgilim, biricik sevgilim!.. Ah, başını Katya'nm dizlerine bir koysa, yumuşacık ellerini yüzüne sürüp: "Katya, dese, tükendim artık..."

Ama saçma bir gurur Roçin'in ayaklarına köstek vuruyordu. Köyün tozlu yolunda, yürüyüş kolunda, subay gazinosunda, demir bir korse içinde sıkılmışa benzeyen zayıf siluetiyle, gururla kalkmış beyaz sargılı başı görünüyordu. Onu görenler: "Şunu görüyor musun?" diyorlardı, "küçük dağları o yaratmış sanki! Rezil piyade sanki imparator hassa alayında!.."

Katya'ya iki kısa mektup yazmış, ikisine de cevap alamamıştı. İzin alır almaz yarbay Tetkin'e mektup yazdı ve hemen Rostof'a hareket etti.

Öğleyin Rostof garına varınca bir arabaya bindi. Şehri tanımak imkânsızdı. Sadovaya caddesi süpürülmüş, ağaçlar budanmıştı. Beyaz elbiseli zarif hanımlar gölgede geziniyor, mağazaların aynalarına bakıyorlardı.

Roçin arabanın içinde yerinde duramıyordu. Gözleriyle Katya'yı arıyordu. Arap olsundu bir şey anlıyorsa! Kadınlar –hepsi de unutulmuş bir rüyadan uyanmış gibiydiler– demode tüylü şapkalar, beyaz kurdeleli hasır panama şapkalar giymişlerdi... Küçük beyaz ayakları, asık suratlı kapıcıların yıkadığı asfaltta uçarcasına sekiyordu: Bu beyaz çorapların üzerinde en ufak bir kan lekesi yoktu. Demek ordu Velikokniajeskaya'da gövdesini bunun için siper ediyordu! Demek Denikin kızıl çapulculara karşı dört haftadır bunun için çarpışıyordu! İşte "bir portakal gibi" basit gerçek, iç savaş gerçeği buydu!

Roçin acı acı güldü. Köşe başlarında, Roçin'in içine bulantılar verecek kadar iyi tanıdığı yeşil-gri üniformalı, yeni kasketli Alman askerleri duruyordu. Hallerinden kendi memleketlerindeymiş gibi bir rahatlık hissettikleri anlaşılıyordu. Al bak işte, bir tanesi beyaz elbiseli bir güzelin elini öpmek için eğilirken gözlüğünü düşürüyor. Kadın bütün dişleri görünecek şekilde gülüyor...

— Arabacı, biraz daha çabuk!

Yarbay Tetkin, dış kapının önünde duruyordu. Vadim Petroviç arabadan atlayıp koştu. Tetkin geriledi, gözleri yuvalarından fırlayacakmış gibi büyüdü. Tombul elini kaldırdı ve bir hayaleti kovmak istercesine salladı.

Roçin:

— Günaydın albayım, dedi. Beni tanımadınız mı yoksa? Ben... Katya nerde Allah aşkına? Sıhhati yerinde mi? Neden burada değil?..

Tetkin bir kadınınkini andıran cıyak cıyak bir sesle:

— Allahım, yaşıyor! diye bağırdı. Vadim Petroviç, dostum!

Roçin'i kucakladı, gözyaşlarıyla yanaklarını ıslattı.

— Hayrola, ne oluyor albayım?.. Saklamayın benden...

— Öldüğünüze bir türlü inanamıyordum. Zavallı Ekaterina Dimitrievna, nasıl da kahırlanmıştı!

Tetkin, Katya'nın Onoli'nin oteline nasıl gittiğini, Onoli'nin, nedenini anlayamadığı bir niyetle Roçin'in öldüğünü nasıl bildirdiğini, Katya'nın ıstırabını, Rostof'dan ayrılışını anlattı.

Roçin gözleri yerde, kararlı bir sesle:

— Peki, peki, dedi. Ekaterina Dimitrievna nereye gitti? Tetkin kollarını çaresizlik ifade eden bir şekilde kaldırdı. İyilik dolu yüzü, Roçin'e yardım edebilme arzusu içinde acıdan kıvranıyordu.

— Ekaterinoslav'a gideceğini söyledi... Bir şekerci dükkânında tezgâhtarlık yapmak istiyordu... Umutsuzluktan tabii.. Ondan bir mektup gelir diye bekledim... ama... tek satır alamadım... Suya atılmış bir taş gibi kayboldu...

Roçin ikram edilen bir bardak çayı bile içmek istemedi. Hemen gara döndü. Ekaterinoslav'a giden tren akşam hareket ediyordu. Vadim Petroviç birinci mevki bekleme salonuna girdi, tahta kanepeye oturdu, dirseğini dayayıp elleriyle gözlerini kapadı ve öylece saatlerce kımıldamadan oturdu...

Biri keyifli bir şekilde içini çekerek, uzun bir süre için olduğu anlaşılan bir tarzda yanma oturdu. Bu yabancıdan önce birçok insan kanepeye oturmuştu. Hepsi de kısa bir süre oturduktan sonra gitmişti. Ama bu son gelen bacağını öylesine hızlı sallıyordu ki bütün kanepe sarsılıyordu.

Roçin elini yüzünden çekmeden:

— Bana bakın, dedi, sallamayın ayaklarınızı!..

Ötekiyse saygılı bir ifadeyle:

—Affedersiniz, diye karşılık verdi, can sıkıcı bir alışkanlık.

Böyle söyledikten sonra hareketsiz oturdu.

Adamın sesi Vadim Petroviç'i şaşırtmıştı. Çok tatlı, çok uzaklarda kalmış bir hatırayı canlandıran çok tanıdık bir sesti bu. Roçin parmaklarını aralayarak tek gözüyle yanındaki adama baktı: Telegin'di yanındaki. Çamur içindeki çizmeli ayaklarını uzatmış, ellerini karnının üzerinde kenetlemişti. Başını kanepenin arkalığına dayamış uyukluyordu. Üzerinde vücudunu koltuk altlarından

sıkan çok dar bir ceket vardı. Omuzlarındaki yepyeni yarbay apoletleri dikkati çekiyordu. Traşsız, esmerleşmiş zayıf yüzünde bir gülümseme donup kalmıştı. Çok yorgun bir insanın dinlenirken gülümsediği gibi..

Roçin için Telegin, Katya'dan sonra en yakın kişi, çok yakın bir dost, bir erkek kardeşti. Üzerinde iki kız kardeşin, Daşa ile Katya'nın sevimliliğinin izlerini taşıyordu... Vadim Petroviç şaşkınlıktan az daha çığlığı basıp, Telegin'in boynuna atılacaktı. Ama Telegin gözlerini açmıyor, kımıldamıyordu. Bir dakika öyle geçti. Roçin yanında bir düşman bulunduğunu anlamıştı.

Vadim Petroviç mayıs sonundan beri Telegin'in Kızıl Orduda bulunduğunu, bu orduya kendi isteğiyle katıldığını ve iyi not aldığını öğrenmişti. Kendisine ait olmayan bir üniformayı giydiği belliydi. Herhalde kendi eliyle öldürdüğü bir subaydan çalmış olmalıydı bu üniformayı. Yarbay apoletleri (oysa Telegin Çar ordusundayken yüzbaşı rütbesindeydi)... Roçin birden, kesin bir kin biçiminde patlak veren yapışkan bir iğrenmenin benliğini sardığını hissetti: Telegin muhakkak burada bir Bolşevik casusu olarak bulunuyordu...

Hemen merkez komutanını haberdar etmesi gerekiyordu. İki ay önce olsaydı Roçin bunu hiç tereddüt etmeden yapardı. Şimdi ise kendinde o gücü bulamıyor, kanepeden kımıldayamıyordu. Zaten iğrenme duygusu da yatışmıştı... İvan İliç bir kızıl subayıydı. İşte hemen yanında oturuyordu. Hiç değişmemişti: İyilik duyguları uyandıran, yorgun haliyle... Hayır para hırsıyla yapmamıştı bu işi, mevki hırsı da değildi onu sürükleyen... Ne budalalık! Aklı başında, dengeli bir adam olan Telegin doğruluğuna inandığı için girmiş olmalıydı... "Tıpkı benim gibi, benim gibi... Bir de az önce Daşa'nın kocası, Katya'nın kardeşi, benim kardeşim olan bu adamı, bir şarampolun dibinde çıplak ayaklarla pislik yığını üzerinde sürünsün diye ele verecektim!.."

Bu düşüncenin dehşetiyle boğazı düğümlendi. Roçin olduğu yerde büzüldü... Ne yapacaktı? Kalkıp gitsin mi? Ama Telegin onu tanıyacak, arkasından seslenecekti. Nasıl kurtarmalıydı onu?

Roçin ile Telegin sanki uyuyorlarmış gibi, tahta kanepenin üzerinde yan yana oturmuş, hareketsiz duruyorlardı. O saatte gar boştu. Bekçi peronun giriş kapısını kapattı.

O zaman Telegin gözlerini açmadan:

— Teşekkür ederim Vadim, dedi.

Roçin'in eli sert bir hareketle titredi. İvan İliç yavaş yavaş kalktı yerinden; yavaş yavaş yürüdü, arkasına bakmadan çıkış kapısına doğruldu. Bir dakika sona Roçin dayanamayıp ardından koştu. Hızla gar meydanını geçti. Asfaltı eriten kızgın güneşte, sergilerin arkasında, kuru balık dizilerinin altında kara yağız insanlar uyukluyorlardı... Ağaçların küçük yaprakları kavrulmuştu.

"Ah! Bir kucaklayabilsem onu, sadece bir kucaklayabilsem!"

Roçin'in gözlerinde kızgın güneşin halkaları parıldıyordu. Ama Telegin yer yarılmış da içine girmişçesine kaybolmuştu.

* * *

Roçin, stepin alacakaranlığı sona erdiği zaman, üzerine çıktığı kuşette, tekerlek gürültülerinin arasında uyuyabilmişti ancak. O saatte aramaya gittiği insan, işkenceye varan bir azap içinde mum gibi eriyor, kin içinde çırpınıyordu. Karısı Katya omuzlarına bir şal örtmüş, stepte bir arabanın içinde gidiyordu. Yanına güzel Matriyona Krasilnikova oturmuştu. Arabanın demir aksam şangır şungur sesler çıkarıyor, atlar hırıltılı seslerle kişniyorlardı. Yıldızlı göğün karanlıklarına bürünmüş stepte önlerinden, arkalarından bir yığın araba gidiyordu.

Dizginleri salıvermiş olan Aleksey Krasilnikof arabacı yerine oturmuştu. Semiyon arabanın kenarındaydı. Ayaklarını arabadan sarkıtmış, yoncalar ve vahşi otlar çizmelerini kamçılıyordu. Pelin kokuyordu, at kokuyordu hava. Yarı uyku yarı uykusuzluktan her tarafı uyuşan Katya düşünüyordu. Rüzgâr omuzlarını üşütüyordu. Step göz alabildiğine yayılıyordu. Yollar göz alabildiğine uzanıyordu. Yüzyıllar boyu atlar, tekerlekleri gıcırdatarak bu stepte ilerliyorlardı. Ve işte şimdi gene eski göçebe kavimlerin hayaletleri gibi yeniden yola düşmüşlerdi...

Mutluluk, hep mutluluk, sonsuz yurt özlemi, step, lacivert kıyı, okşayıcı dalgalar, barış, bolluk...

Matriyona Katya'nın yüzüne baktı, gülümsedi. Ve yeniden hayvanların nal seslerinden başka bir şey duyulmadı. Ordu çemberden

çıkıyordu. Makno hiç gürültü etmeden ilerlenmesini emretmişti. Aleksey'in iri sırtı kamburlaşıyordu. Uykusu geldiği belliydi.

Semiyon alçak sesle:

— Zannetmeyin ki sizi terk etmek istiyorum, dedi.

Matriyona yavaştan içini çekti, döndü, bakışları stepte kayboldu. Semiyon devam etti:

— İlkbahardan beri Aleksey'e söylüyorum: Beni saran bahriyeli şapkasının kurdelesi değil; beni asıl saran davamız...

Aleksey hiç sesini çıkarmıyordu.

— Bugün donanma kime ait? Bize, köylülere. Şayet biz hepimiz onu terk edecek olsak sonuç ne olur? Tek ve aynı dava için mücadele ediyoruz. Burada siz, orada biz...

Matriyona:

— Peki ne yazdılar sana? diye sordu.

— Hiç gecikmeden gemime katılmak zorunda olduğumu yazıyorlar. Aksi takdirde firar işlemi yapacaklar. Kanundışı olacağım, devrime ihanet eden biri olacağım...

Matriyona'ya ateş basmıştı. Omzunu şöyle bir oynattı, ama kendisine hâkim oldu, karşılık vermedi.

Aleksey bir süre sonra oturduğu yerde doğruldu, dinledi. Sonra kamçısının ucuyla karanlıkta bir noktayı göstererek:

— Ekaterinoslav ekspresi, dedi.

Katya karanlıkları delip görmeye çalışıyordu. Ama bir kompartımanında uyuyan Vadim Petroviç'i götüren treni göremedi. Çok uzaklardan gelen kalbini delen bir hüzün gibi uzun uzun öten trenin sesini duydu sadece...

* * *

Vadim Petroviç, Ekaterinoslav garında trenden iner inmez, Katya'yı bulmak için şehrin bütün şekercilerini dolaşmaya başladı. Camları kirlenmiş, kalabalıktan havası pislenmiş kahvelere, şekerlere örtülere sineklerin üşüştüğü şekercilere giriyordu. Bezlere yazılmış tabelaları okuyordu: "Versay", "Eldorado", "Sempatik Köşe".

Küçük şüpheli lokantaların eşiklerinde yağız, esmer, sakallı, akları yuvalarından fırlamış acayip bakışlı adamlar duruyordu.

İstendiğinde bu adamlar ne karşılığı olursa olsun bir şaşlık yapmaya hazırdılar. Roçin o dükkânlara da soruyordu. Sonra bütün mağazaları, hiç birini atlamadan dolaştı.

Yakıcı, bunaltıcı bir güneş vardı. Ekaterininski bulvarının sık ağaçlarının altında gidiş gelişli yollarda, rengârenk kılıklara girmiş göz alıcı bir kalabalık kaynaşıyordu. Boyaları dökülmüş küçük tramvaylar çanlarını çalarak geçiyorlardı. Savaştan önce Ekaterinoslav'ı Güney Ukrayna'nın yeni başkenti yapmak için çalışıyorlardı. Savaş bu hamleyi durdurmuştu. Şimdi ise atamanla Almanların koruyuculuğu altında şehir yeniden, fakat bambaşka bir şekilde canlanmıştı; daireler, bankalar, eşya ambarları yerine oyun salonları, sarraflar, şaşlık ikram edilen lokantalar ve limonata kulübeleri açılıyordu.

Ticari faaliyetle işlerin kargaşalığı arasına, yol kavşaklarında ve kahvelerde boy gösteren şapkaları geriye atılmış, traş olmamış döviz kaçakçılarının sinirli kalabalığı eklenmişti. Sayısız ayakkabı boyacısı ile satıcılarının bağrışlarını buna ekleyin. O devirde ayakkabı boyacılığı sanayiinden başka bir sanayi yoktu. Gelip geçene yanaşan, korkunç görünüşlü dilenci serserilerin kafa tutarcasına ısrarları; "sempatik köşeler"deki küçük orkestraların hıçkırıkları; mevcudu olmayan mallarla sahte dövizleri alıp satarak yaşayan işsiz güçsüz takımı...

Sonuç vermeyen araştırmalarından umutsuzluğa kapılan serseme dönüp turşu gibi yorulan Vadim Petroviç bir akasyanın dibindeki bir kanepeye çökmüştü. Muazzam bir kalabalık önünden geçiyordu: Kimileri zarif, kimileri eski perdeden bozma elbiseli garip kılıkları. Ukrayna milli kıyafetleri, makyajlı yüzlerinden akan terleri, boyanmış gözleriyle geçen kadınlar; bu kadın kalabalığı arasına manyaklar gibi sokulan, ellerini uzatarak tatmin olmaya çalışanlar; resmi kasketlerinde üç dişli yabaları ile gururlu gururlu dolaşan ve devlet mallarını ve parasını çalan, atamanın memurları; uzun boylu, geniş omuzlu, kalın enseli atamanın askerleri; iki yüzyıldan beri milliyetçi lise öğretmenleriyle Galiçya romantiklerinin hayal ettikleri çilek renkli uzun kürklü boneleri, gök mavisi ceketleri, arkaları yerlere sarkan bol poturları ile haydamaklar.

Kalabalığın arasında dokunulmazlıklarıyla Alman subayları da dolaşıyordu. Burunları havada, hor gören gülümsemeleri dudaklarında herkese tepeden bakıyorlardı...

Roçin hiddetten patlayacak gibi oluyordu. "Ah!" diye düşünüyordu, "dök gazı şu rezillerin üzerine, ver ateşe..." Kulübenin birinde bir bardak limonata içti, sonra kapı kapı dolaşıp soruşturmaya başladı yeniden. Sadece şimdi bu araştırmaların ne kadar saçma olduğunu anlamaya başlamıştı. Parasız pulsuz, yersiz yurtsuz, mahcup, beceriksiz, üzgün Katya (içinde derin bir sızıyla Moskova'daki evlerindeki küçük zehir şişesini hatırladı) bu şehrin bir köşesinde bu çılgın kalabalığın arasındaydı... Yabancı dövizleri satanların, muhabbet tellâllarının şaşlık satıcılarının yapışkan elleri, iğrenç gözleri Katya'nın da üzerine kayıyordu demek...

Nefes almakta güçlük çekiyordu... Dirseklerini yanlara açıp bağırmalara, küfürlere kulak asmadan burnunun doğrusuna yürüyordu. Gece için bir otelde çok pahalı fiyata bir oda kiraladı: Somyası kırılmış demir bir karyoladan başka bir eşyası olmayan karanlık bir oyuk. Çizmelerini çıkardı, yatağa uzandı, beyaz sargılı başını ellerinin arasına alıp gözyaşı dökmeden için için ağladı...

* * *

Telegin, Don bölgesi hududunu geçtikten sona yarbay apoletlerini çantasına sakladı ve Çaritsin'e kadar trene bindi. Orada ambarlarından güvertesine kadar köylüler, eski muharipler, firarlar ve mülteciler tıklım tıklım dolu bir gemiye bindi. Saratof'a varınca devrim komitesine gitti evrakını gösterdi. Bir römorkörle Çekoslavak birliklerinin hudut hattını geçtiği Sizran'a ulaştı.

Volga ırmağı, Cengiz Han'ın süvarilerinin atlarını sulamak için RA* ırmağının kumlu sahillerine geldikleri yarı efsane devirlerindeki gibi ıssızdı. Irmak, bir ayna kadar düz, bütün genişliğiyle, çevresindeki yeşil sazlarla örtülü kırların, yüksek kum tepelerinin arasından ağır ağır akıyordu. Tek tük rastlanan köyler terk edilmiş gibiydi. Dümdüz step, yakıcı sıcaklık ve seraplar altında doğuya doğru alabildiğine uzanıyordu. Küçük beyaz bulutların gölgeleri

* *Ra*: Cömert anlamına gelen ve Volga ırmağının eski adı.

suda yavaştan kımıldıyordu. Sessizliğin içinde sadece geminin durmadan dönen çarklarının kolları masmavi suyu dövüyordu.

Sırtında bol keten bir gömlek olan İvan İliç çıplak ayaklarıyla, kumanda köprüsünün altında ateş gibi yanan güverteye uzanmıştı. Sarı bir yaprak yüzünü örtüyordu. Güneşlenen bir kedi gibi sessizliğin bataklık çiçeklerinin nemli kokusunun, alçak sahilden rüzgârın getirdiği step otlarının kuru kokusunun, güneş ışınlarının tadını çıkarıyordu. Mutlak bir dinlenme.

Gemi stepteki çevre çetecileri için mermi ve silah götürüyordu. Gemideki yüke muhafızlık eden kızıl askerler, açık havanın kendilerine büyük bir yorgunluk verdiğini hissediyorlardı. Kimileri uyuyordu. Uyanık olanlar ise ırmağın sularını seyrederek türkü söylüyorlardı. Müfrezenin komutanı ve Karadeniz filosu erlerinden Kvedin yoldaş, muhariplerini vicdansızlıkla itham ediyordu. Muharipler, ellerini şakaklarına dayayıp onun çevresinde oturuyor, ya da yatıyorlardı.

Kvedin biraz boğuk sesiyle:

— Anlayın kardeşler, biz Denikin'le savaşmıyoruz, ataman Krasnof'la savaşmıyoruz. Çekoslavaklarla da savaşmıyoruz. İki yarım kürenin bütün kanlı burjuvazisiyle savaşıyoruz. Dünya burjuvazisini, gücünü toplamaya fırsat vermeden öldüresiye yenmemiz gerekir... Bizler, yani Ruslar (üzerine basa basa değişik bir şekilde telâfuz ediyordu) bütün memleketlerin proletaryasının sempatisini üzerimizde topladık. Onların bekledikleri biricik şey, memleketimizde parazitlerin hesabını görmemiz ve gidip onlara yardım etmemiz... Bunun anlaşılmayacak bir tarafı yok, kardeşler. Kızıl donanma mürettebatı hariç, dünyada Rus askerinden daha cesur hiç kimse yoktur. Her yönden şanslıyız. Anlaşıldı mı çocuklar? Size söylediklerim iki kere ikinin dört etmesi kadar doğrudur. Bugün Samara önlerinde dövüşüyoruz, yakında bütün kıtalarda dövüşeceğiz...

Delikanlılar, Kvedin'in sözlerini içercesine dinliyorlardı. İçlerinden biri sakin bir ifadeyle:

— Desene çok önemli bir şey bu! dedi. Dünya çapında, bir şey!

Sol tarafta Kvalinskiye dağlarının mor yığını görünmüştü. Kvedin yoldaş dürbünüyle bakıyordu. Küçük Kvalinsk şehri tem-

bel, uykulu haliyle ağaçların yeşil kümesi ardında ayan beyan görünüyordu. Gemi orada petrol ikmalini yapacaktı.

Ak saçlı bir ihtiyar olan gemi kaptanı gelip serdümenin yanında durdu. Irmak kamışlarla kaplı kum adalarının çevresinden dolanarak üç kola ayrılmıştı. Geçit dolambaçlıydı.

Kvedin kaptana sokuldu:

— Şehirde bir Allahın kulu görünmüyor. Ne demek oluyor bu?

Kaptan:

— Her ne olursa olsun petrol ikmali yapmak zorundayız, dedi.

— Mademki gerekli yanaş öyleyse.

Gemi, dalları bordaya değen kavak ağaçları ile dolu bir adanın yanından geçiyordu. Makineler homurdanmaya, gemi dönmeye başladı. Tam o sırada adayı örten sık kamışların arasından umutsuz sesler haykırmaya başladı:

— Durun! Durun! Nereye gidiyorsunuz?

Kvedin tabancasını kılıfından çıkardı. Erler çabucak küpeşteden ayrıldılar. Su geminin çarkları altında köpürüyordu.

Sesler:

— Durun! Hey dursanıza! diye bağırıyorlardı.

Kamışlar hışırdıyor, adamlar ırmağa doğru yol açmaya çalışıyorlardı. Kamışların arasından heyecandan kıpkırmızı olmuş yüzler, sallanan kollar görülüyordu. Hepsi de şehri gösteriyorlardı. Gürültü nedeniyle bir şey anlamanın imkânı yoktu. Kvedin bahriyeli işi okkalı bir küfür savurdu. Ama hepsi anlamışlardı bile adamların ne demek istediğini... Şehirde, iskelenin yanında küçük küçük dumanlar belirmiş, ırmağın üzerinde mermiler sekmeye başlamıştı. Kvalinsk beyaz muhafızlar tarafından işgal edilmişti. Adadaki adamlar, garnizondan sağ kurtulup kaçmayı başaranlarla bölgenin çetecileriydi. Aralarından bazılarının silahı vardı, ama hiç birinin mermisi yoktu.

Kızıl askerler silah getirmek için hemen ambara koştular. Kaptanın yerini almış olan Kvedin, öylesine lanetler savuruyor, öylesine okkalı küfürler ediyordu ki, adadaki adamların içi rahatladı ve rahatça gülümsemeye başladılar.

Kvedin kapıldığı öfkesinin arasında gemisiyle, hemen şehre cepheden taarruz edip, çıkarma yapmak ve beyaz muhafızları cezalandırmak istiyordu. Ama Telegin onu düşüncesinden caydırdı. Kısa bir tartışmadan sonra ona hazırlıksız taarruz etmenin imkânsız olduğunu anlattı. Bir dönüş yapmak suretiyle taarruzu tasarlamak kaçınılmaz bir zaruretti. Üstelik Kvedin düşmanın gücünü bilmiyodu. Belki topçusu da vardı, kim bilir.

Kvedin dişlerini gıcırdattı, fakat razı oldu. Düşman ateşi altında tornistan yaparak akıntı yönüne indiler ve adanın batısına geçtiler: Bu yönden şehir küçük bir korulukla maskelenmişti.

Demir atıldı. Adadakiler kum sahile üşüşüyorlardı: Hırpani kılıklı, yabani, elli kadar adam.

— Kulak versenize bize, şeytan akıllılar, sözlerimize kulak versenize! diye bağırıyorlardı.

— Zakarkin, Pugaçevsk çeteleriyle imdada koşuyor...

— Üç gün önce haber gönderdiler bize.

Bir gün önce şehir halkı silahlı bir baskın yaparak mebuslar Sovyetini, telgraf merkezini ve postaneyi ele geçirmişler. Olayları en ince ayrıntısına kadar anlattılar. Subaylar apoletlerini takmış, silah deposuna koşup makineli tüfekleri ele geçirmişlerdi. Herkes silahlanmıştı: Kolejliler, tüccarlar, memurlar; elinde av tüfeğiyle sokaklarda koşan katedral diyakosuna kadar herkes. Kimseler böyle bir baskını beklemiyordu. Silaha sarılmaya vakit bulamamışlardı.

— Komutanlarımız kaçtı, bize ihanet ettiler, sattılar bizi...

— Bizlerse koyun sürüleri gibi çırpınıp ortada kaldık.

Kvedin sadece:

— Vay anam! dedi. Haydi ordan siz de, kara askerleri ne olacak!

Sahilde hep birlikte askeri bir meclis kurdular. Telegin, sekreterliğe seçildi. Akla gelen ilk soru şuydu: Kvalinsk burjuvaların elinden alınacak mıydı? Alınması gerektiğini kararlaştırdılar. İkinci soru: Pugaçevsk'in çetecileri beklenecek miydi, yoksa şehri kendi imkânlarıyla mı alacaklardı? Bu soru üzerinde tartışma oldu. Kimileri Pugaçevsk'in adamlarının beklenmesi gerektiğini, çünkü bu çetecilerin bir topları olduğunu bağırarak söylüyor; öte-

kilerse beklemeye imkân olmadığını, çünkü beyaz muhafızların gemilerinin Samara'dan her an gelebileceğini haykırıyorlardı.

Kvedin'in kafası kızmıştı. Elini enerjik bir ifadeyle salladı:

— Kesin arkadaşlar, kapatın çenenizi. Gece olmadan, Kvalinsk bizim olmalıdır. Oy birliğiyle kabul edilmiştir! Bunu zapta geç, Telegin yoldaş!

O sırada sol yamaçta atlılar göründü, önce iki sonra dört tane. Gemiyi görünce dört nala kalktılar.

Bir dakika sonra bütün yamaç süvarilerle dolmuştu. Tırpanlardan yapılmış geniş mızrakları güneşte parıldıyordu.

Kvalinsk'liler bağırmaya başladılar.

— Hey! Kimsiniz siz?

Yamaçtakiler karşılık verdi:

— Pugaçevsk köylü ordusundan Zakarkin müfrezesi.

Kvedin megafonu eline aldı, boynundaki damarları kabararak gürledi:

— Hey, kardeşler, size silah getirdik. Adaya inin... Kvalinsk'e taarruz edeceğiz...

Karşılık olarak:

— Tamam, diye bağırdılar. Topumuz da var... Gemiyi buradan sevkedin...

Yamaçtaki süvariler, çetecilerin köylü ordusundan bir müfrezeydi; Samara geçici hükümetini tanıyan kasaba ve köylere karşı Samara steplerinde savaşıyorlardı.

Bu ordu Samara'nın Çekoslavaklar tarafından işgalinden hemen sonra kurulmuştu. Pugaçevsk şehri –eski Nikolayevsk– bu ordunun merkezi olmuştu. Kafası kızan herkes at koşturmaktan hoşlanan, meşhur toprak işgalcisi Şekobalof'a elindeki ufacık araziyi kaptıran köylüler, Ural köyleri zenginlerinden, toprak kapmaya bakanlar, buğdayın serbestçe boy attığını, mujiklerin öküzü dürterek sabanını yürütmeye çalıştığı uçsuz bucaksız steplerde doğan içi taşkın kimselerin hepsi burada toplanıyordu.

Düşman, step serabı gibi her yerde bitiveriyordu. Bir kasabada bir meclis toplanıyordu. Hali vakti yerinde köylüler, Çar ordusunun eski subayları, Samara'dan gelmiş kılık değiştirmiş propagandacılar; fakir köylünün, tarım işçisinin, topraksız serserinin kasa-

bayı idare edemeyeceğini, toprağı işleyemeyeceğini, bu durumun kanunlara aykırı olduğunu bağırarak söylüyorlardı. Meclis, kendilerini savunmaları için komşu kasabalara haberci göndermeyi kararlaştırıyordu. Hemen ardından bütün bir kasaba ayaklanıyordu; gizlenmiş silahlar ortaya çıkıyor; sabanlar yardımıyla kasaba hudutları çiziliyor, kilometrelerce siperler kazılıyordu.

Bir başka yerde cumhuriyet ilan ediliyor, Samara merkezine bağlanıldığı duyuruluyordu. Mahalli muhafız teşkilâtı süvariye veriliyordu. Piyadeler ancak kızılların taarruzu halinde silah altına alınıyordu. Sırıkların ucuna bağlanmış tırpanlar süvariyi silahlandırmaya yarıyordu. Bu Kulak orduları pek korkunçtu. Stepte bir serap gibi meydana çıkıyor, toz bulutları içinde kızılların avcı hatları ile makineli tüfeklerine saldırıyorlardı. Stepte akraba arasında savaşılıyordu: Kardeş kardeşe, baba oğula, kız kardeş kız kardeşe. Yani hiç gözünü kırpmadan, merhametsizce savaşılıyordu.

Kızılları yendiler mi, Kulak süvarileri tüfek ve makineli tüfekle silahlanıyor, ama tırpanlarını bırakmıyorlardı.

Emiliyan Pugaçev'in seferlerinin hatırasını hâlâ saklayan Samara steplerinin bu büyük köylü savaşına ait ne bir askeri ceride, ne de tarihi kalmıştır. Bazen baba oğul tartışmasalar, bucak bayramında rakı testisinin önünde geçmişi anımsamasalar, karşılıklı işlenmiş strateji hataları ile birbirlerini suçlamasalar, her şey unutulmuş olacak.

Baba:

— İaşka, hatırlıyor musun, der, Koldiban önünde topunuzla bizi nasıl da dövmüştünüz? O zaman aklımdan şunları, geçiriyordum: Yemin ederim ki bu benim İaşka'mdır, köpeğin ta kendisi... Ah, çocukken yeterince çekmemişim kulağını... Ama o zaman korkutmuştuk sizi değil mi?.. Şansın varmış ki elime düşmemişsin...

— Bırak övünmeyi baba! Asıl biz galip gelmiştik...

— Zararı yok. Gene bir fırsat çıksa, sen bir tarafa ben bir tarafa ayrılırız...

— Ayrılırız tabii... Sen Kulak'sın, kan emici olmak niteliğini kaybetmedin gitti.

— Sıhhatine oğlum!

— Sıhhatine baba!

* * *

Gemi sol sahile yanaştı. İskele indirildi. Pugaçevsk müfrezesinin komutanı Zakarin gemiye çıktı. Kartal burunlu, iri yapılı, kısa boylu, bastığı yeri titreten bir adamdı. Rengi solmuş ceketi koltuk altlarından patlamıştı. Eğri bir kılıç çizmelerine çarpıyordu. Uteva kasabasının köylüleri olan ağabeyleri şimdiden tümenlere komuta ediyorlardı.

Zakarkin'in arkasından, en rüküş kılıklarla altı çeteci, küçük birlik komutanları da gemiye çıktılar. Yakalarının düğmesi kopmuş, rengi solmuş, toz toprak içinde, katranlı gömlekler; mahmuzlu fört çizmeler, ya da getrler. Makineli tüfek mermi şeritleri dolanmış göğüsler; el bombalarının sallandığı kemerler; düz Alman kasaturaları, kaval tüfekler...

Zakarkin ile Kvedin kaptan köşkünde karşılaştılar. Birbirinden üstün görünmeye çalışarak el sıkıştılar. Karşılıklı sigara ikram ettiler. Kvedin kısaca askeri durumu açıkladı:

Zakarkin:

— Kvalinsk'de ortalığın karıştığını biliyorum, dedi. İşi karıştıran mahalli idare başkanı Kukuskin... Ah! onu bir canlı geçirebilsem elime...

Kvedin:

— Topunuz iyi işler durumda mı bari? diye sordu.

— Ateş ediyor, ama aletsiz, görerek. Namludan nişan alıyoruz. İyi vuruyor meret! Bir tetiği çekiyorsun, güm! Bir çan kulesi ya da bir su terazisi uçmuş havaya!

— İyi. Ya birliklerin çıkarılması ve çevirme harekâtı hakkında ne düşünüyorsunuz Zakarkin yoldaş?

— Süvariyi öteki sahilden göndermek gerek. Geminiz yüz muharibi götürebilir mi?

— İki seferde götürebiliriz.

— O halde tamam.

— Gün batar batmaz, şehrin biraz yukarısına bir süvari grubunu çıkarırız. Topu geminin güvertesine yerleştiririz. Sabah erkenden de taarruza geçeriz.

Kvedin Telegin'i, iskelelerden çıkıp şehre cepheden taarruz edecek olan avcıların grubuna komuta etmekle görevlendirmişti.

Karanlık basınca gemi ışıklarını söndürüp, Volga'nın yan kolunda, ada boyunca yavaş yavaş ilerlemeye başladı. Sessizlikte suyun derinliğini ölçen tayfanın sesinden başka ses işitilmiyordu.

Pugaçevsk'in çetecileri gemiyi sahilden takip etmişlerdi. Kvalinsk'lilere de silah dağıtılmıştı. Hepsi kumun üzerine yatmıştı. Telegin kimsenin sigara için ateş yakmamasına göz kulak olmak için suyun kenarında bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyordu. Irmak tatlı tatlı sahili dövüyordu. Bataklık çiçeklerinin kokusu havayı doldurmuştu. Sivrisinekler vızıldıyordu. Kumun üzerine yatmış adamlar çıt çıkarmıyorlardı.

Gece gittikçe daha kararıyor, daha yıldızlı, daha yumuşak oluyordu. Step yönünden kuru bir pelin kokusu geliyordu. Bıldırcınlar: "Uyku zamanıdır! Uyuyun!" diye bağrışıyorlardı. İvan İliç uykusunu dağıtmak için suyun kenarında bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyordu.

Gece karanlığı yumaşamaya başlayıp da ortalık hafiften ağarmaya, ırmağın ötesinde uzaklarda horozlar ötmeye başlayınca, geminin çarkları hafif bir sis tabakasıyla kaplı suları dövmeye başladı. Gemi yaklaşıyordu, İvan İliç tabancasını kontrol etti, kemerini sıktı ve elindeki ince değnekle uyuyanların bacaklarına yavaştan vurmaya başladı.

— Kalkın arkadaşlar!

Adamlar asık suratlarıyla titreşerek kalkıyorlardı. İyice uyanamadıkları için ilkten ne istendiğini anlayamamışlardı... Birçokları ırmağa eğilip su içiyorlardı. Telegin alçak sesle emirler veriyordu. Gemiye kum torbaları yerleştirmek gerekiyordu. Muharipler gömleklerini çıkarıp içine kum doldurdular ve küpeştenin kenarına yığdılar. Çıt çıkarmadan çalışıyorlardı. Şakanın sırası değildi.

Gün ağarıyordu. Hazırlıklar tamamlanmıştı. Paslı dağ topunu geminin ön tarafına koydular. Elli muharip gemiye bindi, kum torbalarını siper alarak uzandılar. Kvedin dümenin başında yerini aldı.

— İleri!

Çarkların altında su kaynadı. Adayı çabucak dolanan gemi, ırmağın büyük kolunu takip etti ve dağınık sarı ışıkları görünen şehre doğru yol aldı. Ötede dağların karanlık yığını seçiliyordu. Şimdi horoz sesleri daha seçik olarak duyuluyordu.

İvan İliç topun yanında duruyordu. Bu sonsuz, muhteşem sessizliği top ateşiyle ne zaman bozmanın gerektiğini bir türlü kestiremiyordu. Kvalinsk'lilerden biri belirli noktalar hakkında gerekli bilgiyi vermişti. Amatör balık avcısı, tavırları din adamı izlenimini veren barışsever bir adama benziyordu.

Tatlı, yumuşak bir sesle:

— Sevgili komutan yoldaş, dedi, postaneye bir mermi yollasak ne dersiniz? Tam göbeğine... Bakın ilerde iki sarı ışık var...

Kvedin megafonda gök gürültüsünü andıran sesiyle:

— Postaneye ateş! diye gürledi. Dikkat! Görerek ateş!

Nişancı neferi eğildi, namlu ağzından baktı, topun namlusunu sarı ışıklara yöneltti, sonra namluya mermi sürdü. Telegin'e dönüp:

— Aziz yoldaş dedi, biraz geri çekilin, bu meretle ne olacağı belli olmaz... bakarsın *infilâk* eder...

Kvedin:

— Ateş! diye gürledi.

Top yerinde sıçrayıp geriye fırladı, ateş aldı, ağzından bir alev çıktı. Gürlemesi suyun yüzeyinde yuvarlanıp dağlara kadar aksetti. Küçük sarı ışıkların yanında bir alev çaktı, arkasından patlama sesi duyuldu, biraz sonra da dağlardan ikinci defa sesi aksetti.

Kvedin dümeni çevirerek:

— Ateş! Ateş! diye bağırıyordu. İskele tarafından ateş! Haşerelere yaylım ateş! Yaylım ateş!

Yerinde tepiniyor, çırpınıyor, küfürler savuruyordu. Gemiden düzensiz bir yaylım ateş açıldı. Kvalinsk sahile hızla yaklaşıyordu. Topçu neferi topu bir daha doldurdu ve ateş etti. Bir depo havaya uçtu, tahta parçaları çevreye yayıldı. Şimdi, artık ahşap evler, bahçeler, çan kuleleri daha seçik görünüyordu.

Aşağıda, iskelelerin yanında, tüfeklerin namlularından çıkan küçük kıvılcımlar belirdi. Sonra Telegin, ödünü patlatan şeyi duydu: Bir makineli tüfeğin, süratli, keskin takırtısı. Her zamanki gibi ayak parmaklarının büküldüğünü hissetti. Vücudunun bütün damarlarının kasıldığını zannetti. Topun yanına diz çöktü. Ve topçu neferine yokuşun ortasındaki uzun bir binayı gösterdi.

— Şu köşeye ateş etmeye çalış, çalıların bulunduğu yere...

Topçu neferi:

— Güzel bir binaymış, dedi, ama ne yapalım!

Top üçüncü defa ateş etti. Makineli tüfeğin ateşi bir an için durdu, sonra başka bir noktadan, daha yukarlardan gene, ateşe başladı. Gemi sert bir dönüş yapmış, iskeleye hızla yanaşıyordu. Geminin bacasının, direklerinin üzerinde mermiler ıslık çalıyordu.

Kvedin:

— Geminin yanaşmasını beklemeyin, atlayın! diye bağırıyordu. Cesaret, aslanlar, hurra!

Geminin küpeştesi gıcırdayıp çatırdadı. İlk Telegin atladı; küpeşteden atlayan Kvalinsk'lilere dönerek:

— Arkamdan gelin! dedi, Hurra!

Koşarak merdivenden indi. Arkasından gürültülü bir kalabalık boşandı. Adamlar ateş ediyor, koşuyor, sendeliyorlardı. Sahil bomboştu. Telegin balıçelere kaçışan birkaç gölge görür gibi oldu. Sağdan soldan, çatıların üzerinden ateş ediliyordu. Çok uzaklarda, tepelerin üzerinden bir makineli tüfek kesik kesik ateş ediyordu. Bir ara sustu, sonra iki kez daha ateş etti. Düşman muharebeyi kabul etmiyordu.

Telegin bozuk kaldırımlı bir meydana gelmişti. Zorlukla nefes alıyordu. Çevresine bakındı. Adamlarını topladı. Tabanlarının altında yakıcı bir acı vardı, sıyrılmış olacaktı! Havaya, toz dolmuştu. Ahşap evlerin pancurları kapatılmıştı. Leylâk ağaçları ile akasyalar kıpırdamıyordu. Meydanın bir köşesinde çıkma kuleli iki katlı bir evin balkonunda dört don bir ipe asılmıştı. Telegin "şimdi aşıracaklar bunları!" diye geçirdi aklından. Sanki muharebe gürültülü bir rüya imişçesine şehir derin bir uykuya dalmış görünüyordu.

Telegin postanenin, telgraf santralinin, su deposunun nerede bulunduğunu sordu. Her birine onar kişilik birer müfreze gönderdi. Muharipler daima tetikte, en ufak bir gürültü duyunca geri sıçrayıp ya tüfeklerini omuzluyor, ya da süngüsünü uzatarak duruyorlardı. Düşman görünürlerde yoktu. Sığırcıklar ötmeye, güvercinler çatıların üzerinde uçmaya başlamışlardı.

Telegin müfrezesinin başında, mebuslar Sovyetinin sütunları yıpranmış büyük taş binasını işgal etti. Kapı ardına kadar açıktı.

Holde silahlar yerde sürünüyordu. Telegin balkona çıktı. Ayaklarının altında ağaçlıklı bahçeler, uzun süredir boyanmadığı belli olan çatılar, tozlu, ıssız küçük sokaklar uzanıyordu. Taşra sessizliği. Birden uzaklarda bir alarm çanı çaldı. Ağır, endişeli, titreşimli çan sesleri şehrin üzerinden uçuşuyordu.

İmdat dileyen bu sesin geldiği yönde, uzaklarda silahlar, el bombaları patlamaya, haykırmalar duyulmaya başladı. Bir atlı kalabalığının nal sesleri ile şakırtıları da duyuluyordu. Zakarkin'in müfrezesi dağlara doğru çekilen düşmanın yolunu kesmişti.

Nal sesleri kaldırımlarda çınlayan süvariler sokaktan dört nala geçtiler. Arkalarından her taraf yeniden sessizliğe büründü.

İvan İliç hiç acele etmeden sahile doğru indi, şehrin alındığını bildirmek için gemiye bindi.

Telegin raporunu bitirince Kvedin:

— Sovyet iktidarı yeniden yerine yerleşti, dedi. Burada yapacak işimiz kalmadı. Yolumuza devam!

Kaptanın sırtına kardeşçe bir ifadeyle vurdu. Küçük ihtiyar korkudan ötecek dereceye gelmişti.

— O halde tamam değil mi, barut kokusunu kokladın? Peki, peki dostum... Geminin komutasını sana terk ediyorum. Kaptanlık görevini alabilirsin.

* * *

Makinelerin gürültüsü ve suyun şırıltısı ile sallanan Telegin akşama kadar uyudu. Batan güneş saydam, buğulu öpücüklerini ırmağın üzerine konduruyordu. Geminin arka güvertesinde adamlar hep birden dokunaklı türküler söylüyorlardı. Sesleri uçsuz bucaksız ıssızlıkta yayılıyordu. Batan güneşin güzelliği sahillere, ırmağın üzerine konuyor, gözleri, ruhu dolduruyordu.

Kvedin:

— Hey, kardeşler, diye bağırdı, neden böyle kederlisiniz? Mademki şarkı söylüyorsunuz, neşeli havalar söylemelisiniz!

Kvedin de iyice uyumuş uykusunu almıştı. Bir kupa içki içmişti. Şimdi ise pantolonunu düzelterek üst komuta köprüsüne yürüyordu.

— Ah, Sizran'ı bir alaydık! Ne dersin Telegin yoldaş? Ne yaman olurdu!..

Bembeyaz dişlerini göstererek güldü. Hiçbir tasası yoktu: Ne bir tehlike, ne güneşin Volga'da hüzünlü batışı, ne bir serseri kurşun... Yaşama susuzluğu, ateşli bir güç içinde kaynıyordu. Çıplak ayaklarının altındaki güverte çatırdıyordu.

— Sabırlı ol biraz... Sizran ile Samara'yı da alacağımız günler gelecek... Volga bizim olacak...

Güneş batarken gök kurşuni bir renkle kaplanmıştı. Gemi ışıklarını söndürmüş yoluna devam ediyordu. Çöken karanlık, hafif gölgelenen sahilleri örtüyordu. Bütün benliğinden taşan enerjiyi nasıl kullanacağını bilemeyen Kvedin, Telegin'e iskambil oynamayı teklif etti.

— Parasına oynamak istemezsen, "buruna vurmacasına" oynarız... Ama kazanan olanca hızıyla vuracak!

Kaptan köşküne yerleştiler. Oyunda sinirlenen Kvedin üç yüz "burun" kaybetti. Oyunun heyecanına iyice kapıldığı için hile yapmaya da kalkıştı. Oysa İvan İliç gözünü açıyordu.

— Yok, arkadaş, dedi, budalalarla oynamıyorsun. Bana kül yutturamazsın!

Telegin hep kazanmıştı. Rahatça bir taburenin üzerine oturup, oynana oynana yağlanmış iskambil kâğıtlarıyla Kvedin'in burnuna vurmaya başladı. Kvedin'in burnu kısa zamanda havuç gibi kızarmıştı.

— Nerde öğrendin bunu sen?

Telegin:

— Almanların yanında, dedi, yanlarında tutsakken. Başını çevirme! İki yüz doksan yedi!..

— Dikkat et... Kaydırarak vurma... Sonra karışmam! Çekerim tabancayı...

— Öyle şey yok! Son üç darbe kaydırarak vurulur...

— Peki öyleyse vur, kepaze, vur!

Ama Telegin son üç darbeyi vurmaya vakit bulamadı. Kaptan odaya girmişti. Çenesi titriyordu. Şapkası elindeydi. Dazlak kafasında ter damlaları parlıyordu.

Kaptan umutsuz bir ifadeyle:

— Ne isterseniz onu yapın, yoldaş efendiler, dedi. Her şeyi yapmaya hazırım, ama gemimi daha öteye götüremem. Garanti ölüme gitmek demektir bu...

Kvedin ile Telegin iskambilleri bırakıp köprü üstüne çıktılar. İlerde, iskele tarafında Sizran'ın elektrikleri yıldızlar gibi parıldıyordu. Bütün elektrikler yanmış büyük bir gemi ağır ağır sahilden gidiyordu. Çıplak gözle geminin arkasında beyaz Saint-André bayrağı, topları, güvertede gezinen subayların silûetleri görülüyordu...

Kvedin:

— Geri dönemem arkadaşlar, diye mırıldandı. Her ne pahasına olursa olsun geçmek ve Batraki'ye ulaşmak zorundayız. Batraki'de demir atıp yükümüzü boşaltacağız...

Mürettebata ambara inmelerini ve muharebeye hazır beklemelerini emretti. Direğe üç renkli bayrağı çektiler. Işıkları yaktılar. Büyük gemi sonunda römorkörü fark etmişti. Kısa düdük sesleriyle yollarını kesmelerini emrettiler. Megafonla kalın bir ses homurdanırcasına:

— Kimsiniz? diye bağırdı. Nereye gidiyorsunuz?

Kvedin:

— "Tüccar Kalaçnikof" römorkörü, diye karşılık verdi. Samara'ya gidiyoruz.

— Işıklarınızı neden geç yaktınız?

— Bolşeviklerden korkuyoruz.

Kvedin megafonu ağzından çekip Telegin'e:

— Ah, diye mırıldandı, elimin altında bir mayın olsaydı... Astragan'a yazdım da: Mayın gönderin bana, diye... Hey, baksana, aptal aptal havaya bakıyorlar...

Kısa bir sessizlikten sonra gemiden:

— Yolunuza devam edin! dediler.

Kaptan titreyen elleriyle kasketini başına geçirdi. Kvedin gözlerini kırpıyor, geminin ışıklarına bakarak kahkaha ile gülüyordu. Sonra tükürdü ve kaptan köşküne girdi. Sigara içmek istedi, ama kibrit üstüne kibrit kırdı.

Telegin'e:

— Haydi, vur da burnuma bitsin, topal şeytan! diye bağırdı.

Bir saat sonra Sizran'a gelmişlerdi. Batraki yakınlarında Telegin'i bir kayığa indirdiler. Tren istasyonunda güney trenine bindi. Beş saatlik bir yolculuktan sonra Samara istasyonunda indi. Doğruca doktor Bulavin'in evine gitti. Üzerinde yeniden yıpranmış, yırtılmış bir elbise ve yarbay rütbeleri vardı. Bir yandan yürüyor, bir yandan, Kvalinsk önünde sabah erkenden çetecileri uyandırmak için kullandığı ufak değnekle çizmelerine vurarak, uzun zamandan beri görmediği tiyatro afişlerini, emirleri büyük bir merakla okuyordu. Bütün ilanlar ve bildiriler iki dilde yazılmıştı: "iat" sesli harfinin kullanıldığı eski Rusça* ve Çekçe ile...

* * *

Dimitri Stepanoviç Bulavin yeleğine iliştirdiği peçeteyi çıkardı, elinde limonata bardağı ile ayağa kalktı. Daha bir ağırbaşlı görünmek için bir an geveledi. Sonra bakan yardımcılığı görevini yapmaya başladığından beri edindiği bir huyla kişiliğine önem veren bir tonda konuşmaya başladı.

— Efendiler, müsaade ederseniz, konuşma sırası...

Bu ziyafet Kurucu Meclis ordusunun kuzeye doğru elde ettiği zafer nedeniyle şehrin ileri gelenlerine veriliyordu. Simbirsk ile Kazan ele geçirilmişti. Bolşeviklerin Orta Volga'yı tamamen kay bettikleri anlaşılıyordu. Melekes önünde, üç bin beş yüz kılıçtan meydana gelmiş kızıl süvari ordusunun kalıntıları, çemberden çıkmak için umutsuzluğun verdiği enerjiyle çarpışıyorlardı. Çeklerin bir baskınla ele geçirdikleri Kazan'da yirmi dört bin pud altın bulunmuştu. Bu miktar altı yüz milyon rubleyi geçiyordu, yani Devlet altın stokunun yarısından fazlası. Bu öylesine inanılmaz, öylesine muazzam bir şeydi ki böyle bir ganimetin ne gibi sonuçlar doğuracağı bilinemezdi.

Altın Samara'ya götürülmek üzere yola çıkarılmıştı. Henüz hiç kimse altınlara resmen el koymamıştı, ama Çekler altınları Kurucu Meclis üyelerinin Samara komitesi emrine teslimde kararlı ol-

* "Iat" sesli harfinin kullanılışı, 1918'de yapılan bir yazı devrimi ile ortadan kaldırılmıştır. Burada "iat" seslisinin kullanılışı, devrimden önceki rejimin yeniden canlandırıldığını göstermektedir.

dukları zannediliyordu. Samara tüccarlar birliği bu altının akıbeti hakkında kendilerine göre bir fikirleri vardı; ama şimdilik bunu açıklamıyorlardı. Galip Çeklere karşı gösterdikleri duyguları ise son derece coşkundu.

Birçok davetlileri bir araya getiren ziyafet canlıydı. Samara sosyetesinin hanımları da vardı aralarında. Arjanova, Kurlina, Şekobalova gibi yıldızlar, dört katlı un fabrikası, buğday siloları, gemi şirketleri ve bir çevrenin tüm arazisinin sahipleri... Bu hanımlar fındık kadar iri elmaslarını, son moda olmamakla beraber her biri Paris ya da Viyana'dan getirilmiş gece tuvaletlerini teşhir ediyorlardı. Bu hanımların güleç halkası günün kahramanı olan Çek ordusu komutanı yüzbaşı Çeçek'in çevresini sarıyordu. Bütün kahramanlar gibi o da Allah vergisi olarak sade, nazik, tatlı dilli bir adamdı. İri yapılı olduğu için biraz terlemişti. Mükemmel dikimli ceketinin kalkık yakası kıpkırmızı olmuş boynuna giriyordu; ama genç, canlı, kısa kırmızı sakallı, parlak gözlü, yüzü kızarmış iki yanağına öpücükleri davet eder gibiydi.

Bütün şan ve şöhreti tepmiş, hanımların topluluğunu zaferlerin gürültüsüne ve altın yüklü tren ile kentin ele geçirilişine yeğlercesine, büyüleyici bir gülümseme dudaklarından eksik olmuyordu.

Karşısında orta yaşlı, tıknaz, göğsü nişanlarla dolu bir asker oturmuştu. Yuvarlak başı çıplak ve otorite kalesi gibi sertti. Sakalsız tombul yüzünde kalın dudakları iyice dikkati çekiyordu. Kaşları çatıktı. Durmadan bir şeyler çiğniyor, sayısız mezelerden gözlerini ayırmıyordu. Dipli küçük kadeh avucunun içinde kaybolmuştu. Belli ki adi bardaklarla içki içmeye alışıktı. Başını geriye atıp bir yudumda içiyordu. Mavi küçük zeki gözleri –bir ayının gözlerini andırıyordu– daima tetikteymişçesine kimselere uzun uzun bakmıyordu. Askerler ona doğru özentili bir saygıyla eğiliyorlardı.

Bu adam az zaman önce gelmiş Orenburg atamanı, Ural Kazaklarının kahramanı Dutof'du.

Hemen onun yakınında, iki güzel kadının –biri sarışın biri kestane renkli saçlı– arasında Fransa elçisi mösyö Jano oturmuştu. Üzerinde açık gri bir ceket, parlak bir gömlek vardı. Muntazam kesilmiş bıyığı, küçük sivri burnu ile yüzü oldukça buruşmuştu.

R'leri genizden söyleyerek uzun uzun tumturaklı cümlelerle konuşuyor, kâh kestane renkli saçlı kadının alımlı haline eğiliyor (kadının bu halini hemen parmaklarının ucundan öpülmeye değer buluyor), kâh, sanki Fransız gıdıklıyormuş gibi kıkır kıkır gülen sarışının sedef gibi omuzlarına eğiliyordu. İki kadın da Fransızcayı ancak yavaş konuşulduğu zaman anlıyorlardı. Kadınların çekici hallerinin zavallı Jano'nun aklını başından aldığı belliydi. Ama bu hali, kısa aralıklarda, Omsk'dan az önce gelmiş un tüccarı Brikin ile birkaç kelime konuşmasını, ya da kadehini ataman Dutof'un savaş başarılarına kaldırmasını engellemiyordu.

Mösyö Jano'nun Sibirya ununa, Orenburg yağı ile etine gösterdiği ilgi, beyazların harekâtına büyük ilgi duymasının nedenini açıklıyordu. Azık güçlüğü çekildiği sırada Fransa elçisi, hükümete elli vagon un ile diğer yiyecekler teklif edebilirdi... Bazı şüpheli kişilerin ileri sürdüklerine göre karşılıklı birbirlerine saygı duyan hükümetler gibi mösyö Jano'nun itimatnamesini takdime davet etmek gerekli görülmüş... Ama hükümet ölçülü davranmayı tercih ediyor ve müttefiklerine itimat ediyordu.

Masada önemli bir yabancı kişi daha vardı: Sinyor Pikkolomini (kendi ifadesine göre gerçek soyadıymış). Esmer yüzlü, fıldır fıldır dönen küçük gözlü bir adamdı. Kişiliğinde oldukça belirsiz bir şekilde İtalyan milletini, İtalya halkını temsil ediyordu. Gök mavisi yeşili, gümüş kaytanlı kordonla süslü kısa üniformasında geniş general apoletleri sallanıyordu. Samara'da özel bir İtalyan taburu kuruyordu.

Böyle bir niyete şaşıran hükümet üyeleri:

— İtalyanları hangi cehennemde bulacak? diyorlardı.

Böyle olmakla beraber hükümet para yardımında bulunuyordu: Müttefik değiller miydi? Burjuva çevrelerinde Pikkolomini'ye hiçbir önem verilmiyordu.

Bu ziyafette hükümet temsil edilmemişti; sadece partisiz olanlar bulunuyordu: Doktor Bulavin'le, hiyerarşik kademede çok yükseklere çıkan ve halen karşı casusluk servisinin başkan yardımcısı Semiyon Semiyonoviç Goviadin.

Bolşevikleri devirirken karşılıklı hayranlıkları mükâfatlandırma devrinin tam sırasıydı. Kurucu Meclis Komitesi hükümeti

(hakkından gelinmez devrimci sosyalistler) devrimin ele geçirilmesi konusunda öyle hayali şeyler söylüyorlardı ki, sadece Rus sorunlarından hiçbir şey anlamayan Çekler onları dinleyebiliyordu. Başlangıçta açık açık, kuvvet kullanıldığı zaman, köylülerle işçileri yatıştırmak gerektiğinde devrimci sosyalist hükümet çok mükemmeldi. Samara pazarlıklarının yapıldığı döneme kadar! O zamandan sonra Volga, Kvalinsk'den Kazan'a kadar kurtarılmıştı. Denikin Kuzey Kafkasya'nın tümünü zaptetmişti. Krasnof Çaritsin'e yaklaşıyordu; Dutof Ural'ı temizlemişti. Pek korkunç beyaz atamanlar her gün Sibirya'da ortaya çıkıyordu. Böyle olmakla beraber, Samara'nın yüce mareşallik sarayında oturan Volski, Broşvit, Klimuşkin ve ortakları gibi hırpaniler kıpırdanmaya, Kurucu Meclise bile girmek istediklerini öne sürmeye başlamışlardı... İnsanı çileden çıkaran bir davranış değil miydi bu?

Dimitri Stepanoviç özellikle yabancılara hitap ederek konuşuyordu:

— ... Yılanın dili koparıldı. Bu çok önemli olay yeterince değerlendirilmedi... Bugün elimizde bulunan altı yüz milyon rublelik altından bahsediyorum...

Mösyö Jano'nun bıyığı dikildi, kadehini kaldırarak: "Bravo!" diye bağırdı; Pikkolomini'nin gözleri şeytanın gözleri gibi parlamıştı.

— Efendiler, Bolşeviklerin altın dili koparıldı... Onlar hâlâ ısırabilirler, ama ısırmaları artık öldürücü değildir. Hâlâ tehditler savurabilirler, ama onlardan kimse korkmaz artık... Altınları yok, hiçbir şeyleri yok...

Omsk'lu tüccar Brikin, ağzını bir karış açtı ve bir kahkaha attı. Peçetesiyle boynunu silerek: "Gele gele ne hale geldik Allahım!" dedi.

Doktor Bulavin, eskiden kendisinde olmayan madeni bir sesle konuşmasına devam etti:

— Yabancı memleketlerin temsilcisi efendiler, müttefikimiz efendiler... Dostluk iyi bir şeydir, ama para küçük görülecek bir şey değildir... Daha düne kadar biz sizlerin nazarında kukla bir teşkilâttık, bir yumruk yendikten sonra kabarıveren bir kambur gibi geçici bir kuruluştuk...

Çeçek suratını astı. Mösyö Jano ile Pikkolomini hoşnut olmamışçasına birer hareket yaptılar. Dimitri Stepanoviç muzip bir ifadeyle gülümsedi.

— Bugün bütün dünya bizim sağlam bir hükümet olduğumuzu, Devlet altın stokunun mutemedi olduğumuzu biliyor... Yabancı devlet temsilcileri efendiler, şimdi artık anlaşabiliriz... (Kızgın bir ifadeyle parmaklarını masanın üzerine vurdu). Şu anda derin bir içtenlikle kişilerin içinden bir kişi olarak konuşuyorum. Açıkça bildirdiğim düşüncelerin bütün ciddiyetini önceden haber veriyorum... Silah ve kumaş yüklü gemilerin Rus limanlarına girişini şimdiden görür gibi oluyorum... Muazzam beyaz orduların meydana çıkışını görüyorum... Kendilerinin Rusya'nın efendisi olduğunu öne süren haydut sürülerinin üzerine çöken ceza kılıcını görüyorum... Bu işi yapmaya altı yüz milyon yetecek... Yabancı devlet temsilcisi efendiler! Bize yardım edin, Rus halkının meşru temsilcilerine cömertçe, geniş bir şekilde yardım edin!

Bardağını dudaklarına götürdü ve oflayıp puflayarak yerine oturdu. Kaşları çatılmıştı... Masada oturan davetliler hararetle alkışladılar.

Tüccar Brikin:

— Teşekkür ederim, kardeş, diye bağırdı. Bize asıl gerekli olan şu: Sosyalizme paydos!..

Çeçek kalktı. Canlı bir hareketle karnını sıkan kemerini düzeltti:

— Kısa konuşacağım, dedi. Kan kardeşlerimiz. Rusların mutluluğu için hayatımızı feda ettik, daha da edeceğiz. Yaşasın güçlü, büyük Rusya, hurra!

Masanın çevresindekiler bu sözleri alkış tufanı ile karşıladılar. Çiçeklerin arasından uzanan hanımların küçük elleri bütün sesleri bastıracak şekilde alkışlıyordu. Mösyö Jano da ayağa kalktı. Başını arkaya atmıştı. Duruşunda bir asalet vardı. Haşmetli bıyığı yüzüne erkeksi bir ifade veriyordu:

— Bayanlar baylar! Atalarının şan ve şerefini hayal eden asil Rus ordusunun Bolşevikler tarafından kalleşçe aldatıldığını biliyorduk. Bolşevikler orduya, içgüdüsel din duyguları ile tabiata

aykırı fikirleri aşıladılar. Böylece ordu fonksiyonunu kaybetti. Baylar bayanlar, bir ara Fransa'nın, Rus halkının dürüstlüğüne olan itimadının sarsıldığını sizlerden saklayacak değilim... Bu kâbus giderildi çok şükür... Bugün, durumun böyle olmadığını görüyoruz. Hayır, hayır, bin defa hayır! Rus halkı yeniden bizimle beraberdir... Ordu şimdiden hatasını anlamıştır... Rus devi yeniden müşterek düşmanımızın kurşunlarına göğsünü siper etmeye hazırdır... Bu yeni güveni benimsemekten son derece mutluyum...

Alkışlar yatıştığı zaman Pikkolomini yerinden fırladı. Süslü apoletleri sallanıyordu. Ziyafette bulunanlardan hiçbiri İtalyanca bilmediğinden inandılar sözlerine: Bir dosttu bu da. Ve Brikin ufak tefek, esmer Pikkolomini'yi kucaklamaya başladı. Sonra da başkent temsilcilerinin konuşmaları dinlendi. Tüccarlar düşüncelerini belirsiz, karışık cümlelerle ifade ediyorlardı; bilhassa, onlara göre kurtuluşun geleceği Sibirya'yı hatırlatıyorlardı.

Sonunda ataman Dutof'a da konuşması için rica ettiler. Ataman kabul etmiyordu: "İmkânı yok, nasıl olur, ben bir askerim, konuşmasını bilmem..."

Böyle söylemekle beraber çıt çıkmayacak kadar sessizleşen salonda ağır ağır ayağa kalktı, içini çekti.

— Peki efendiler! Şayet müttefikler bize yardım edeceklerse, bu çok iyi bir şey. Şayet yardım etmezlerse, kendi imkânlarımızla Bolşeviklerin hakkından geleceğiz... Elverir ki yeterli para elimizde bulunsun... Bu noktada efendiler, kolumuzu kanadımızı kırmamanız gerekir...

Adamakıllı coşan Brikin:

— Bütün malımız mülkümüz sana feda ataman, diye bağırdı, cimrilik etmeyeceğiz.

Ziyafet çok başarılı olmuştu. Ziyafetin resmi bölümünden sonra kahve ile yabancı memleketlerden gelme konyak ve likörler ikram edildi. Vakit çok geç olmuştu. Dimitri Stepanoviç kimseden müsaade istemeden ve kimseye görünmeden kaçtı. Bir otomobille evine döndü.

Tam kapıyı açarken yanına bir subay sokuldu:

— Affedersiniz, doktor Bulavin siz misiniz?

Dimitri Stepanoviç yabancıyı süzdü. Sokak karanlıktı. Doktor sadece yarbay apoletlerini fark etmişti. Önce dudaklarını bir ısırdı, sonra:

— Evet, diye karşılık verdi. Doktor Bulavin benim.

— Çok önemli bir mesele için sizinle konuşmaya geldim... Biliyorum, ziyaret saati değil... Ama daha önce de geldim evinize, üç defa kapıyı çaldım.

— Yarın bakanlıkta, saat on birden sonra...

— Yalvarırım beni şimdi kabul edin. Bu gece gemiyle döneceğim.

Dimitri Stepanoviç bir an sesini çıkarmadı. Yabancıda öylesine bir ısrar, öylesine bir korku vardı ki... Ama doktor omuzlarını kaldırdı.

— Size şimdiden haber vereyim ki, dedi, şayet bir yardım dilemek için geldiyseniz, bu konuda yetkili değilim.

— Hayır, hayır. Hiçbir yardıma ihtiyacım yok.

— Hımm!.. Girin öyleyse.

Dimitri Stepanoviç ara odadan çalışma odasına önden geçti ve hemen iç taraftaki odalara bakan kapıyı kapadı. Bu odalarda ışık vardı. Belli ki gözetliyorlardı. Doktor sonra masasına oturdu, misafirine karşısında yer gösterdi, imza bekleyen bir yığın evraka baktı, ellerini göbeğinin üzerinde kavuşturdu.

— Peki size ne gibi bir hizmette bulunabilirim?

Subay kasketini göğsünde sıkarak, alçak sesle, kalbe işleyen bir şefkatle:

— Daşa nerede? diye sordu.

Doktor başını, koltuğun işlemeli arkalığına çarptı. Misafirinin yüzüne baktı. İki yıl önce Daşa amatör işi bir fotoğraf göndermişti. Bu resim Daşa'yı kocasıyla birlikte gösteriyordu. Tamam bu gelen Daşa'nın kocasıydı. Doktor birden sarardı. Gözlerinin altındaki şişlikler titredi. Boğuk sesle:

— Daşa mı? diye sordu.

— Evet... Ben Telegin'im.

İvan İliç de doktorun gözlerine bakınca sarardı. Dimitri Stepanoviç kendine hâkim olmuştu. İlk defa gördüğü damadını en ta-

bii bir içtenlikle karşılayacağı yerde, cafcaflı bir şekilde kolunu havaya kaldırdı, sesinde hafif bir alay ifadesiyle:

— Bak hele, Telegin demek. Ne haber?

Herhalde şaşkınlıktan olacak İvan İliç'in elini bile sıkmamıştı. Gözüne gözlüğünü taktı. (Eski nikel çerçeveli gözlüğü değildi bu, camları çatlamış ama çerçeveleri altındı.) Sonra acele acele masasının çekmecelerini birer birer açmaya başladı. Çekmeceler ağzına kadar kâğıt doluydu.

Telegin de şaşırmış, kayınpederinin yaptıklarına bakıyordu anlamadan. Bir dakika önce, yakın bir insana, bir babaya söyleneceği gibi hakkındaki her şeyi söylemeye hazırdı. Ama şimdi: "Hey Allah! diye düşünüyordu. Belki de şüpheleniyor... Vallahi onu müşgül duruma sokacağım. Ne de olsa bakan..."

Telegin başını önüne eğdi.

— Dimitri Stepanoviç, diye mırıldandı, altı aydan fazla bir zamandan beri Daşa'yı görmedim. Onun hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Posta çalışmıyor...

— Hayatta, merak etme hayatta, hem de turp gibi sıhhatli!

Doktor hemen hemen masanın altına eğilmişti, en alttaki çekmecelere bakıyordu.

— Gönüllü ordusundayım... Mart ayından beri Bolşeviklere karşı savaşıyorum... Kurmay başkanı beni kuzeye gizli bir görevle görevlendirdi.

Dimitri Stepanoviç basit bir ifadeyle dinliyordu. Birden "gizli bir görev" sözü üzerine dudaklarında alaylı bir gülümseme belirdi.

— Güzel, güzel. Peki hangi alayda görevlisiniz?

— Soldatski alayında.

Telegin yüzüne kanın hücum ettiğini hissetti.

— Ha!.. Gönüllüler ordusunda böyle bir alay var mı?.. Uzun zaman burada mısınız?

— Bu gece hareket ediyorum.

— Mükemmel. Peki nereye gidiyorsunuz? Affedersiniz, bu bir savaş sırrıdır. Israr etmiyorum... Yani karşı casusluk servisinde mi hizmet aldınız?

Dimitri Stepanoviç'in sesi öylesine garip bir şekilde çınlamıştı ki Telegin korkunç denecek derecede artmış heyecanına rağmen

titredi, kendine geldi. Ama tam o sırada doktor aradığını bulmuştu.

— Karınız sıhhatte... Alın okuyun. Bu mektupu geçen hafta aldım... Mektup sizden de bahsediyor.

Doktor, Daşa'nın iri yazısıyla yazılmış birkaç sayfalık mektubu Telegin'in önüne attı. Telegin için çok aziz olan bu eğri yazılar gözlerinin önünden uçuştu.

Doktor:

— Affedersiniz, dedi, sizi bir dakika kadar yalnız bırakacağım. Rahatça oturun.

Doktor aceleyle çıktı, kapıyı kilitledi. İvan İliç, doktorun kendisine soru soran birine karşılık verdiğini duydu:

— Mühim bir şey değil, ricaya gelen biri...

Dimitri Stepanoviç yemek odasından küçük karanlık bir koridora geçti. Orada eski model bir telefon duruyordu. Yüzü duvara karşı ayakta duran doktor manivelâyı çevirdi. Alçak sesle karşı casusluk servisinin telefon numarasını söyledi ve telefona Semiyon Semiyonoviç Goviadin'i çağırdı.

* * *

Daşa'nın mektubunun yarısı mürekkepli kalemle, yarısı da kurşun kalemle yazılmıştı. Yazının harfleri gittikçe büyüyor, satırlar giderek daha sağa sola kayıyordu.

"Babacığım, ne olacağını bilemiyorum... Her şey öylesine karışık ki... Hayatta yazabileceğim tek kişi sensin... Kazan'dayım... Yarından sonra hareket edebileceğimi umut ediyorum, ama sana kadar ulaşabilecek miyim? Seni görmek istiyorum. Her şeyi anlayacaksın. Ne öğütlersen bana onu yapacağım... Mucize kabilinden sağ kaldım hayatta... Bütün bu başımdan geçenlerden sonra belki ölmek daha mı iyiydi, bilemiyorum... Bana söylenen her şey, inandırmak istedikleri her şey sadece bir yalan, hayasızca açığa çıkarılmış bir alçaklık... Nikanor İuryeviç Kuliçek bile... Ona da inanmıştım. Onun kışkırtmasıyla Moskova'ya gitmiştim (gördüğüm zaman en ince ayrıntısına kadar anlatacağım). Hatta o dün bana aynen şunları söyledi: 'İnsanları kurşuna diziyorlar, yığın halinde gömüyorlar. Bir tüfek mermisi: İşte insan hayatının değeri. Dünya birbirini gırtlaklıyor. Bir de size yalvarmak zorunda mı

kalacağız? Ötekiler size bunu bile söylemiyorlar. Sadece yataklarına atıyorlar sizi.' Bütün bunlara karşı koyuyorum baba, inanabilirsin bana... Bir iki kadeh içki içtikten sonra kimsenin ağzına iyi bir meze olamam. Elimde kalan biricik şeyi de verecek olursam, benim için ışık sönmüş demektir, ipi boynuma geçirmekten başka yapacak bir işim kalmaz. Faydalı olmayı denedim, İaroslavl'da üç gün müddetle ateş altında çalıştım. Hemşire olarak tabii... Bir gece ellerim, elbisem kan içinde döndüğüm zaman kendimi kuşete zor attım... Uyandırdılar. Birisi eteğimi kaldırıyordu. Bir subay... Ne biçimsiz bir yüzü vardı, hayatım boyunca unutamayacağım! Tam bir yırtıcı hayvan, yere yıkmaya çalışıyordu beni. Bir tek kelime söylemeden kollarımı ısırıyordu... Sefil! Tabancasını kaptım, babacığım, ateş ettim. Nasıl oldu bilmiyorum. Zannedersem düştü. Hiçbir şey görmüyordum artık, hiçbir şey hatırlamıyordum... Koşarak çıktım... Dışarda gök alev alevdi, şehir yanıyor, obüsler patlıyordu... O gece nasıl oldu da aklımı kaçırmadım? İşte o zaman kaçmaya karar verdim... Beni anlamanı, bana yardımcı olmanı istiyorum... Rusya'yı terk etmeye karar verdim... İmkânlarım var... Ama Kuliçek'ten kurtulmam için bana yardım et. Her yere arkamdan geliyor, yani beni her yerde peşinde götürüyor. Ve her akşam aynı aynı sözleri dinlemek zorunda kalıyorum. Ama gene de beni öldürebilir, istemiyorum..."

İvan İliç durdu, içini çekti, yavaş yavaş sayfayı çevirdi:

"Tesadüfen elimde çok büyük değerde mücevher var.. Nikitskiye kapısının yanında bir tramvay gözlerimin önünde bir adamı çiğnedi. Benim yüzümden öldü, biliyorum... Kendime geldiğim zaman elimde timsah derisi bir çanta bulunduğunu gördüm. Beni ayağa kaldırdıkları zaman biri çantayı elime tutuşturmuş olacak... Ancak ertesi sabah içinde ne var diye merak ettim: Valiz mücevherle doluydu: Elmas ve saf inciler. Tramvayın altında ölen adam tarafından çalınmıştı hepsi de... Randevumuza geliyordu... Anlıyorsun değil mi baba, benim için çalmıştı bu mücevherleri... Baba, hukuk meselelerini çözecek değilim, mücevherleri sakladım... Şu anda onlar benim kurtuluş çarem...Hatta bana bir hırsız olduğumu söyleyecek olsan da bu mücevherleri muhafaza edeceğim... Bıkkınlık derecesinde ölümü gördüm. Şimdi ise yaşamak istiyo-

rum... İnsan yüzüne inanmıyorum artık... Vatanın selâmeti adına güzel sözler söyleyen bu mükemmel insanların hepsi kopuk, vahşi birer hayvan... Ah, neler gördüm bir bilseydin! Lanet olsun hepsine! Bak bir akşam ne oldu. Nikanor İuriyeviç bir gece yanılmıyorsam doğruca Petrograd'dan beni bulmak için geldi. Önceden haber vermemişti... Kendisiyle Moskova'dan ayrılmamı istedi. Çeka teşkilâtlarını, "Vatanın ve Özgürlüğün Savunma Birliği"ni meydana çıkarmış ve Moskova'da yığınlar halinde tutuklamalar yapılıyor. Savinkof'la karargâhı Moskova'dan kaçmış, Volga'ya gitmiş. Orada, Ribinsk'de, İaroslavi ile Murom'da bir ayaklanmayı yürütmek zorundalar. Mümkün olduğu kadar ellerini çabuk tutuyorlar. Fransa elçisi para yardımını kesmişti ve teşkilâtın gücünün, yaptığı işlerin gösterilmesini istemiş. Bütün köylülerin yanlarında yer alacaklarını umut ediyorlardı. Nikanor İuriyeviç, Bolşeviklerin günlerinin sayılı olduğunu temin ediyordu; başkaldırma bütün kuzeyi, bütün kuzey Volga'yı sarmalı ve Çekoslavaklarla birleşmeliydiler. Kuliçek adımın teşkilât listesinde bulunduğunu, Moskova'da kalmanın tehlikeli olduğunu ileri sürüyordu. İaroslavl'a gitmek üzere Moskova'dan ayrıldık.

İaroslavl'da hazırlıklar tamamlamıştı; birliklerde, milis teşkilâtında, tersanelerde, her yerde komutanlık görevinde bulunanlar teşkilâtın üyelerinden seçilmiş... Akşama doğru vardık. Sabah erkenden silah sesleriyle uyandım... Pencereye koştum... Pencere avluya bakıyordu. Karşıda bir garajın tuğla duvarı vardı. Bir yığın çöp, araba kapısına dönük havlayan köpekler... Silah sesleri kesilmişti. Her taraf sessizliğe bürünmüştü. Sadece uzaktan motosikletlerin patırtıları ile korna sesleri geliyor... Sonra çanlar çalmaya başladı: Şehrin bütün kiliselerinin çanları çalıyor. Araba kapısı açıldı, içeri bir grup subay girdi. Omuzlarında hâlâ apoletleri vardı. Hepsinin yüzü heyecanlı, silahlarını çekmişler. İri yarı, sakalsız, gri ceketli bir adamı götürüyorlar. Adamın başı çıplak, yakalıksız, yeleğinin düğmeleri açılmış, yüzü hiddetten kıpkırmızı olmuş. Subaylar sırtına sırtına vuruyorlar. Adam öfkeli başını sallıyordu. Subaylardan ikisi adamı garajın önünde tutmak için durdular. Öteki subaylar görüşmek için kenara çekildiler. O sırada, başkaldıranlar ordusu komutanı albay Pekurof, içinde bulunduğum evin servis kapısından çıktı. Albayı ilk defa görüyordum. Subaylar askerce se-

lamladılar. Korkunç denecek derecede irade sahibi, çukur siyah gözlü, zayıf yüzlü, ne düşündüğü belli olmayan bir adam. Eldivenli elinde bir kamçı vardı. Derhal sivil ceketli adamı öldüreceklerdi anladım. Albay Pekurof adama bir göz attı. Dişlerinin kötü bir ifadeyle gıcırdadığını gördüm. Adamsa itiraz etmeye, tehdide devam ediyordu. Bunun üzerine Pekurof hızla başını kaldırdı, bir emir verdi ve hemen oradan ayrıldı... Tutsağı zaptetmeye çalışan iki subay bir sıçrayışta adamın yanından ayrıldılar. Adam ceketini çıkardı, der top etti büktü ve önünde duran subaylardan birinin yüzüne fırlattı. Hiddetten kıpkırmızı olmuş, düğmeleri açık yeleğinin içindeki iri gövdesiyle yumruklarını sallıyor, subaylara küfrediyordu. Bunun üzerine subaylar ateş açtılar. Adamın bütün vücudu titredi, kollarını öne uzatmıştı. Bir adım attı ve yıkıldı. Subaylar birçok defa cesedin üzerine ateş ettiler. Sonradan adamın Bolşevik komiseri Nakimson olduğunu öğrendim... Baba, nasıl adam öldürüldüğünü gördüm! Hayatımın son gününe kadar adamın nasıl zorlukla nefes aldığını unutmayacağım... Nikanor İuriyeviç çok isabetli bir iş yapıldığını, bu adamı öldürmedikleri takdirde, onun kendilerini kurşuna dizeceğini söyledi.

Bundan sonra olanları pek iyi hatırlamıyorum, sanki bu kurşuna dizmenin devamı gibi bir şey; her şeyler ölmek istemeyen bu iri insan gövdesinin çırpınmalarıyla dolu gibi geliyordu bana... Beni sütunlu, sarı, uzun bir binaya gönderdiler. Orada daktiloyla emirleri ve çağrıları yazdım. Motosikletler toz bulutunu havaya kaldırarak gidiyorlar... Sinirli adamlar koşuşuyor. Kızıyorlar, emirler veriyorlar, başlarını ellerinin arasına alıyorlardı. Bir hiç için avaz avaz bağırıyorlardı. Ya paniğe kapılıyor, ya da mübalâğalı bir şekilde umutlanıyorlardı. Ama sert bakışlı Pekurof görünüp de kısa emirler verdiği zaman herkes sus pus oluyordu. Ertesi sabah şehrin dışında toplar gümbürdemeye başladı. Bolşevikler şehre yaklaşıyorlardı. Sabahtan akşama kadar idare binasına girip çıkan şehirliler birden gözden kaybolmuşlardı. Şehir, ölmüş gibi görünüyordu. Sadece Pekurof'un arabası patırtılar çıkararak geçiyordu. Silahlı müfrezeler sokaklarda hızlı hızlı gidiyorlardı... Herkes Fransızların bilmem ne uçaklarını, kuzeyden gelecek bilmem ne birliklerini, top mermileri yüklü gemilerin Ribinski'den gelecekleri bekliyorlardı... Boş umutlar! Şehir muharebenin çemberi içine

girmişti. Top mermileri sokakların ortasında patlıyordu... Tarihi çan kuleleri düşüyor, evler yıkılıyor, her tarafta yangınlar çıkıyordu. Yangınları söndürecek tek kişi yoktu. Yangınların dumanı güneşi perdeliyordu. Sokaklarda cesetler sürünüyor, kimseler toplamıyordu. Savinkof'un, topçu depolarının bulunduğu Ribinski'de de bir başkaldırmayı örgütlediğini, fakat askerlerin başkaldırmayı bastırdıklarını öğrendik. İaroslavl çevresindeki köylüler imdada gelmiyorlardı. İaroslavl işçileri siperlere girip Bolşeviklere karşı çarpışmayı reddediyorlardı... En korkuncu Pekurof'un yüzüydü. O günlerde Pekurof'u sık sık görüyordum. Şehrin harabeleri üzerinde arabayla dolaşan ölümdü bu adam. Olan biten her şey sanki onun iradesinin sonucuydu. Kuliçef beni birçok günler bir mahzende kapalı tuttu. Ama bu olaylarda benim de sorumluluk payım olduğunu hissediyordum. Bu mahzende çıldıracaktım... Başıma kızıl haçlı bir şapka geçirdim ve o subayın bana tecavüz etmek istediği geceye kadar hemşire olarak çalıştım...

İaroslavl düşmeden önce bir gün Nikanor İuriyeviç ile birlikte kaçtık. Bir kayık bulup Volga'yı geçtik. İnsanlardan saklanarak bir hafta yürüdük. Gecelerimizi saman yığınlarının dibinde geçiriyorduk. Allahtan geceler ılık oluyordu. Ayakkabılarım paramparça olmuş, ayaklarım kan içinde kalmıştı. Nikanor İuriyeviç bana fötr çizmeler buldu. Kurusun diye koydukları bir çit üzerinden çaldığını zannediyorum. Hangi gündü bilmiyorum, kayın ağaçlarının arasında bir adama rastladık. Gömleyi yırtık pırtıktı. Ayağında lapçinler, başında uzun tüylü bir bone vardı. Bir sopaya dayanarak, dimdik, hızlı hızlı, bir manyak gibi karamsar bir ifadeyle yürüyordu. Bir de dikkatli baktık ki Pekurof'muş. O da İaroslavl'dan kaçmıştı. Öylesine korktum ki hemen kendimi yüzü koyun otların arasına attım... Sonra Kostroma'ya vardık. Kuliçek beni tanıdığı bir memurun evine götürdü. Orada Kazan'ın Çekler tarafından alınışına kadar kaldık... Nikanor İuriyeviç bana bir çocuk gibi baktı; bu iyiliğini unutmayacağım... Ama Kostroma'da mücevherleri gördü. Bir mendilin içine düğümlenmiş, çantamın içine koymuştum. Yol boyunca çantamı ceketinin cebinde taşımıştı. Ancak Kostroma'ya gelince hatırladım. Bütün hikâyeyi anlatmak zorunda kaldım. Bu konuda kendimi suçlu bulduğumu, vicdan azabı çektiğimi söyledim. Ne kadar felsefe sistemi varsa hepsini anlattı.

Bütün delilleri ile benim suçlu olmadığım sonucunu çıkarıyordu, sadece hayat piyangosunda büyük ikramiyenin bana çıktığını söylüyordu. Ama sonra bana karşı davranışı değişti, daha bir anlaşılmaz oldu. Bunun başka bir nedeni de temiz, sakin, küçük bir taşra evinde yaşamış olmamızdı. Süt içiyor, ağaç çileği, frenk üzümü yiyorduk. Kendime gelmiştim. Bir gün güneş battıktan sonra bahçedeydik. Bana genel olarak aşktan söz etti, aşk için yaratıldığını söyledi. Ellerimi öpmeye başladı. Hemen orada, akasyanın altındaki bahçe sırasında ona teslim olacağım kanısında olduğunu hissettim... Düşün bir kere baba, başımdan bunca şey geçtikten sonra! Açıklamaya girişmemek için kısaca: 'Aklınızdan çıkarın bunu,' dedim, 'İvan İliç'i seviyorum ben.' Yalan söylememiştim baba..."

İvan İliç mendilini çıkardı, yüzünü, sonra gözlerini sildi ve mektubu okumaya devam etti:

"Yalan söylememiştim... İvan İliç'i unutmadım. Onunla benim aramda her şey bitmedi... Mart ayında birbirimizden ayrıldığımızı biliyorsun. Kafkasya'ya Kızıl Orduya hizmet görmeye gitti... Partiye kayıtlı olmamakla beraber gerçek bir Bolşevik. Başarılı da oldu... Aramızda bir kopma oldu, ama geçmiş ikimizi birbirine sıkı sıkıya bağlıyor... Geçmişle ilgimi koparmadım... Kuliçek meseleyi gayet basit açıdan görüp: Yat! dediği zaman, ah baba, eskidan aşk dediğimiz şeyin korunma içgüdüsü olduğunu anladım... Unutmaktan, silinişten korkuyoruz... İşte bunun için geceleri bir orospunun gözlerine bakmak o derece korkunç... Bu bir kadın gölgesinden başka bir şey değildir... Ama ben, ben yaşıyorum, sevilmek, hatırlanmak, kendimi sevdiğim adamın gözlerinde görmek istiyorum. Hayatı seviyorum... Ah, kendimi böylece vermek arzusu geliyorsa içimden, evet... Ama o an içimde hiddet, tiksinme, dehşet duyguları buluyorum... Son zamanlarda yüzüm de, vücudum da bazı değişikliklere uğradı. Daha bir güzelleştim... Çevremde sanki çırılçıplakmışım gibi bir etki yapıyorum ve her yerde yapışkan aç gözler görüyorum... Lanet olsun bu güzelliğe!.. Baba, seni göreceğim zaman söyleyemeyeceğim şeyleri yazdım... Henüz daha tükenmedim, anla beni..."

İvan İliç başını kaldırdı. Aralığa açılan kapının ardında ihtiyatlı yürüyen adımların sesini duydu. Birkaç kişi fısıldaşarak konu-

şuyorlardı. Kapının tokmağı döndü. İvan İliç bir sıçrayışta doğruldu, pencerelere göz attı...

Pencereler, genellikle taşra evlerinde olduğu gibi yerden az yüksekteydi. Ortadaki pencere açıktı. Telegin açık pencereye koştu. Asfaltın üzerinde kompas gibi uzanan bir insan gölgesiyle bir süngünün gölgesini gördü.

Her şey saniyenin dörtte biri kadar kısa bir zaman içinde geçti. Kapının tokmağı döndü ve kemik viziyerli şapkaları, işlemeli gömlekleri olan iki delikanlı omuz omuza çalışma odasına girdiler. İkisinin arkasında Goviadin'in kırmızı sakallı vejetaryen yüzü görünüyordu. Telegin'in gözüne çarpan ilk şey, üzerine doğrulmuş üç tabanca namlusu oldu.

Geri kalanı da saniyenin dörtte biri kadar bir zaman içinde geçti. Tecrübeli bir asker olan Telegin, güçlü bir hasım karşısında oluduğu için gerilemenin ihtiyatsız bir hareket olacağını anladı. Tabancasını sağ elinden sol eline geçirerek, ceketinin altındaki kemerinden Gimza'ya mektubunun iliştirildiği küçük bir elbombasını koparırcasına çekip aldı. Yüzüne kan hücum etmiş, kıpkırmızı olmuştu. Ses tellerini koparırcasına gürledi.

— Atın silahlarınızı elinizden!

İvan İliç'in görünüşü ve kesin buyruğu öylesine anlaşılır biçimdeydi ki şaşıran delikanlılar geriledi. Vejetaryenin başı kenara çekildi. Bir saniye kazanılmıştı. Telegin elinin ucundaki bombayı sallayarak:

— Atın silahlarınızı elinizden! diye gürledi.

Tam o sırada kimsenin beklemediği, hele Telegin'in aklının ucundan geçiremeyeceği bir şey oldu. İkinci buyruğundan sonra acı bir çığlık, umutsuz bir korkunun sızlattığı bir kadın sesi, çalışma odasını arkadaki odalara bağlayan kapının ardından duyuldu. Kapı açıldı ve Telegin, Daşa'nın iri iri açılmış gözlerini, kapının pervazına tutunan küçük parmaklarını, heyecandan tir tir titreyen zayıf yüzünü gördü.

— İvan!..

Doktor da Daşa'nın yanında belirdi, kızını kucaklayıp içeri çekti. Kapı yeniden kapandı... Bir anda Telegin'in taarruz ve savunma planı altüst olmuştu... Kapıya doğru koştu, güçlü bir omuz

vurdu, yemek odasına daldı... Ölüm aracı hâlâ elindeydi... Daşa, elleri çizgili sabahlığının yakasında, masanın yanında ayakta duruyordu. Boğazı zorlukla nefes alıyormuşçasına inip kalkıyordu.

Telegin'in gözünden kaçmadı bu; birden acıyla içi burkuldu. Doktor şaşkın, tüyleri diken diken olmuş geriliyordu.

Titreyen sesiyle:

— İmdat! Goviadin yetiş! diye bağırdı.

Daşa bir koşuda kapıya vardı, anahtarla kilitledi.

— Allahım, ne korkunç şey!

İvan İliç bu sözlerin ne anlama geldiğini anladı. Gerçekten elinde el bombasıyla Daşa'nın evine girmek korkunçtu. Aceleyle tabancasını ve el bombasını ceplerine soktu.

Daşa Telegin'in kolundan tuttu:

— Gel! dedi.

Telegin'i karanlık bir koridordan geçirip dar bir odaya soktu. Sandalyenin üzerinde bir mum yanıyordu. Oda çırılçıplaktı. Sadece Daşa'nın bir eteği çiviye asılmıştı. Duvarın kenarında çarşafları buruşmuş demir bir karyola vardı.

Telegin:

— Yalnız mısın? diye mırıldandı. Mektubunu okudum.

Çevresine bakınıyordu. Bir gülümsemeyle aralanan dudakları titriyordu. Daşa karşılık vermeden Telegin'i pencereye doğru itti.

— Kaç, dedi, kaçsana, deli misin sen!..

Pencereden belirli belirsiz avlu, gölgeler, ırmağa doğru inen evlerin çatıları görünüyordu. Daha aşağıda iskelenin ışıkları... Yağmur kokan, nemli bir rüzgâr Volga'dan esiyordu... Daşa ağzı yarı açık, dehşetten şaşkına dönen yüzü ile İvan İliç'in önünde duruyordu...

— Affet beni, affet, kaç İvan, kurtul, diye kekeliyordu gözlerinin içine bakarak...

Nasıl ayrılabilecekti Daşa'dan? Ayrılığın uzun çemberi nihayet kapanmıştı. Bin bir ölüm tehlikesi atlatmıştı. Ve şimdi de Telegin için biricik varlık olan bu sevgili yüze hayran hayran bakıyordu. Eğildi ve Daşa'yı dudaklarından öptü.

Buz gibi soğuk dudakları titredi, ama okşayışına karşılık vermedi.

— Yemin ederim aldatmadım seni... Gene göreceğiz birbirimizi... Ama kurtar beni, yalvarırım, kurtar beni...

Telegin, Kırım'da geçen günler de dahil Daşa'yı bu derece kuvvetle sevmemişti hiçbir zaman. Çok sevdiği bu yüze bakarken gözyaşlarını tutuyordu.

— Beraber gidelim Daşa... Dinliyor musun beni? Yarın gece seni ırmağın öte yakasında bekleyeceğim....

Daşa başını salladı, umutsuzluk içinde inledi:

— Hayır... İstemiyorum.

— İstemiyor musun?

— Elimde değil gelmek.

— Peki öyleyse, ben de kalıyorum.

Daşa'dan ayrıldı, sırtını duvara dayadı. Daşa haykırmak istedi, ama hıçkırık çıktı ağzından sadece. Birden kocasının üzerine atıldı, ellerinden tutup yeniden pencerenin önüne sürükledi. Avluda kapı gıcırdıyor, ihtiyatlı adımlar kumları çıtırdatıyordu. Daşa umutsuzluk içinde alev alev yanan yüzünü İvan İliç'in ellerine dayadı.

Telegin:

— Mektubunu okudum, dedi. Her şeyi anladım.

Bu sözleri üzerine Daşa bir an kocasını sürüklemedi, kollarını boynuna doladı, yüzünü yüzüne dayadı.

— Avludalar, dedi. Seni öldürecekler... Öldürecekler seni.

Mumun ışığı dağınık saçlarını aydınlatıyordu. Daşa, İvan İliç'e küçük bir kız, küçük bir çocuk gibi görünüyordu. Tıpkı bir gece yaralandıktan sonra buğday tarlasına yatıp eline bir toprak parçası aldığı zaman hatırladığı kıza benzeyen, haylaz, tasalı, kırılgan Daşa'nın kalbini düşündüren küçük kız gibi...

— Daşa benimle gelmek istemiyor musun? Neden? Burada seni mahvedecekler... Bu adamların nasıl kimseler olduklarını görüyorsun... Seninle beraber olduktan sonra bütün felâketlere katlanmaya hazırım... Sevgilim... Gene de bütün hayat boyunca benimlesin. Tıpkı göğsümün içindeki kalbim gibi benimlesin.

Telegin bu sözleri durduğu karanlık köşede yavaş sesle, fakat acele acele söylemişti. Daşa ellerini bırakmadan başını geriye attı. Gözlerinden yaşlar boşanıyordu.

— Ölünceye kadar sana sadık kalacağım... Git!.. Anla beni: Sevdiğini zannettiğin kimse değilim ben... Ama düşündüğün gibi olacağım, olacağım...

Daşa'nın gözyaşlarını görmenin çılgın sevinci içinde karısının sözlerini, umutsuz sesini dinlemekten sarhoş olmuş, sözlerinin anlamına kulak bile vermiyordu. Daşa'yı öyle kuvvetli sıktı ki kemiklerini çatırdattı.

— Peki, anladım her şeyi. Elveda, diye mırıldandı.

Bir sıçrayışta pencerenin yanına vardı, pencerenin içine uzandı. Bir saniye sonra bir gölge gibi aşağı kayıyordu. Daşa, Telegin'in tabanlarının tahta ambarın çatısına hafiften çarptığını duydu.

Pencereden sarktı. Gece karanlıktı, hiçbir şey görünmüyordu. Uzakta sarı ışıklar parıldıyordu. Daşa iki elini göğsüne, kalbinin bulunduğu yere bastırdı... Dışardan hiçbir ses gelmiyordu... Birden karanlıktan iki gölge çıktı. Eğilmiş olarak avluyu yanlamasına geçtiler. Daşa öylesine kulakları yırtan, öylesine korkunç bir çığlık attı ki gölgeler durdular ve sesin geldiğini tahmin ettikleri pencereye baktılar. Aynı anda Daşa, Telegin'in avlunun dibinde ahşap bir çatının üzerinden aştığını gördü.

Daşa yüzükoyun yatağa attı kendini. Bir an hiç kımıldamadan öylece kaldı. Sonra coşkun bir hareketle yerinden fırladı, ayaklarından düşmüş olan terliklerini el yordamıyla aradı ve yemek odasına koştu.

Yemek odasında, elinde küçük bir tabancayla, doktor, büyükçe bir tabancayla Goviadin muharebeye hazır bekliyorlardı.

İkisi de:

— Ne haber? dediler.

Daşa küçücük yumruğunu sıktı, Goviadin'in kızıl sarı gözlerine aşırı öfkeyle baktı. Sararmış burnunun altında küçük yumruğunu sallayarak:

— Sefil, dedi. Bir gün gelecek kurşuna dizecekler sizi, hiç kuşkunuz olmasın, sefil!

Goviadin'in uzun yüzü kasıldı, daha da sarardı. Sakalı sarkık, hareketsiz duruyordu. Doktor işaretler yapıyordu, ama Goviadin öfkeden titriyordu.

— Yumruk sallıyorsunuz... Vazgeçin bu usulden Daria Dimitrievna... Yanılmıyorsam pabucunuzla vurduğunuzu unutmadım...

Çekin yumruğunuzu... Sonra bana kafa tutmamanız gerektiğini öğütlerim size.

Doktor:

— Semiyon Semiyonoviç, diye sözünü kesti, vakit kaybediyorsunuz.

Ve Daşa görmeyecek şekilde Goviadin'e işaretler ediyordu.

— Sakin olun Dimitri Stepanoviç. Telegin elimizden kaçamaz...

Daşa yerinden sıçradı ve:

— Menederim sizi! diye bağırdı.

Goviadin bir sandalyenin arkasına geçti.

— Görelim bakalım... Daria Dimitrievna size haber vereyim ki "Emniyet Karargâhında" sizinle çok ilgileniyorlar. Bugünkü olaydan sonra hiçbir şeyi garanti edemem. Kendinizi kollayın, tedirgin edebilirler.

Doktor asık suratlı bir ifadeyle:

— Semiyon Semiyonoviç, dedi, saçmalıyorsunuz. Bu defa da siz mübalâğa ediyorsunuz...

— Her şey kişisel ilişkilere bağlıdır Dimitri Stepanoviç. Size karşı büyük saygım olduğunu, beni uzun süredir Daria Dimitrievna'ya bağlayan sempatiyi biliyorsunuz...

Daşa sarardı birden. Goviadin'in asık suratı yamuk bir aynada görünmüşçesine büzüldü, kasketini alıp çıktı. Arkadan gülünç görünmemek için ensesini öne doğru uzatmıştı.

Doktor masaya otururken:

— Goviadin denen bu adam korkunç bir herif, dedi.

Daşa parmaklarını bükerek odanın içinde dolaşıyordu. Babasının önünde durdu.

— Mektubum nerede?

Gümüş bir sigara tabakasını açmaya çalışan Dimitri Stepanoviç, dişlerinin arasından acayip bir ıslık sesi çıkardı. Nihayet bir sigarayı çekip çıkardıktan sonra hâlâ titreyen parmaklarının arasına daldı.

— Ne bileyim ben? Orada... Çalışma odamda, halının üzerinde...

Daşa çıktı ve elinde mektupla hemen döndü. Yeniden Dimitri Stepanoviç'in önünde durdu. Doktorun yaktığı sigarasının ucunda ufak bir alev vardı.

Doktor kibriti yere atarak:

— Ben görevimi yaptım, dedi.

Daşa susuyordu.

— Dinle beni yavrum, bu adam Bolşeviğin biri, hatta daha da fena, casusun biri... İç savaş yapılırken, sen de biliyorsun, şakanın yeri yoktur. Her şeyi feda etmesini bilmek gerekir... İşte bunun için iktidarı üzerimize aldık. Halk zayıf davranışları asla affetmez.

Daşa hülyaya dalmış gibi, hiç acele etmeden mektubu küçük parçalar halinde yırtıyordu.

Doktor devam ediyordu:

— Yediğim ekmek gibi biliyorum ki buraya benim ağzımdan söz kapmaya ve bir gün fırsat düşünce de hesabını görmek için geldi... Nasıl silahlı olduğunu gördün mü? Bombası da vardı. 1906 yılında Moskatelnaya sokağının köşesinde bir bomba vali Blok'u paramparça etmişti. Validen arta kalanları görmeliydin: Gövdesinin üstü ile bir parça sakalı.

Doktorun elleri yeniden titremeye başlamıştı. Bir türlü yakamadığı sigarayı attı, yeni bir tane aldı.

— Senin Telegin'i bir türlü sevemedim. Çok iyi ettin ondan ayrılmakla...

Daşa bu sefer de hiçbir şey söylemedi.

— Çok ilkel bir hileyle konuşmaya başladı, seni sordu. Anlıyorsun ya, nerede olduğunu öğrenmek istiyordu...

— Goviadin yakalarsa Telegin'i...

— Hiç şüphen olmasın. Goviadin mükemmel hazırlık yaptı... Az önce Goviadin'e karşı haşin davrandın ama, farkında mısın?.. Goviadin bugün önemli bir kişi... Çekoslavaklar bile ona büyük saygı gösteriyorlar, karargâh da... Bu devrin bizden istediği şu: Kişiliğimizle ilgili ne varsa hepsini feda etmek zorundayız... Yurdun menfaati için... Klasik örnekleri hatırla... Kızım değil misin benim? Acayip olmak için boşuna zahmet ediyorsun...

Bir kahkaha attı ve öksürdü:

— Budala değilsin...

Daşa boğuk bir sesle:

— Şayet Goviadin onu yakalarsa, dedi, İvan İliç'i kurtarmak için elinden gelen her şeyi yapacaksın.

Doktor kızına şöyle bir gözattı ve solumaya devam etti. Daşa küçücük avucunun içinde mektup parçalarını sıkıyordu.

— Yapacaksın bunu değil mi baba?

Avucunu masaya vuran doktor:

— Asla! diye bağırdı. Asla! Saçma bu söylediklerin! Ben senin iyiliğini istiyorum... Asla!

— Zor olacak belki, ama, baba, yapacaksın.

Doktor:

— Sen bir çocuksun, diye gürledi. Aptalın birisin açıkçası. Telegin sefilin, caninin biridir. Savaş Divanı onu kurşuna dizdirecek!

Daşa başını kaldırdı. Gri gözleri öylesine dayanılmaz bir şekilde parıldıyordu ki doktor bir defa daha soluduktan sonra, bu bakışa uzun süre dayanamayacağını anlayıp gözlerini indirdi.

Daşa tehdit eder gibi mektup parçalarını tutan yumruğunu havaya kaldırdı.

— Şayet bütün Bolşevikler Telegin gibiyse, dedi, Bolşevikler haklı demektir!

Doktor yerinden sıçradı. Kıpkırmızı olmuştu, titriyor, yerinde tepiniyordu.

— Budala!.. Budala!.. Senin Bolşevikleri asmak gerek! Telegin'i de beraber! Telgraf direklerine... Diri diri boğazlamak gerek hepsini!

Ama Daşa'nın Dimitri Stepanoviç'ten daha sağlam bir karakteri vardı. Yüzü sapsarı olmuştu. Dokunacak kadar babasına sokuldu. Hoş görmeyen gözleri durmadan babasına bakıyordu.

— Sefil, dedi. Neden cin çarpmış gibi çırpınıp duruyorsun? Sen benim babam değilsin, sakat, aşağılık adamın birisin!

Ve babasının yüzüne mektup parçalarını fırlattı....

Aynı gece şafak sökmeden doktoru telefonla aradılar. Boğuk bir ses, sakin bir ifadeyle şunları söylüyordu:

— Avyon rıhtımı yakınında, un deposunun arkasında iki ceset bulunduğunu haber vermek isterim size: Karşı casusluk servisinin başkan yardımcısı Goviadin ile adamlarından birinin...

Telefon kapandı. Ağzı açık kalan Dimitri Stepanoviç nefes almaya çalışıyordu. Sonra kuvvetli bir kalp krizi ile telefonun yanına yığıldı.

XI

Gönüllüler ordusunun en iyi birlikleri –Drozdovski ile Kazanoviç birlikleri– bozguna uğrayınca Sorokin'in ordusu başlangıç planını değiştirmişti. Kuban ırmağını geçecek yerde Korenovskaya önlerinde kuzeye döndü ve Denikin'in karargâhının bulunduğu Tikoretskaya istasyonuna taarrruza başladı.

Amansız bir muharebe on günden beri devam ediyordu. İlk başarılarından cesaret bulan Sorokin birlikleri Tikoretskaya önündeki bütün engelleri süpürüyorlardı. Artık hiçbir gücün dayanılmaz bu saldırıyı durduramayacağı anlaşılıyordu. Denikin, Kuban bölgesine dağılmış olan birliklerini alelacele topluyordu. İki taraf da birbirine öylesine saldırıyordu ki her karşılaşma bir süngü muharebesiyle sonuçlanıyordu.

Ama çabuk olmamakla beraber Sorokin ordusu çözülüyordu. Kuban alayları ile Ukrayna alayları arasındaki kin ve düşmanlık gittikçe artıyordu. Taarruz yolu üzerinde Ukraynalılarla eski muharipler, kızıllardan yana mıdır, beyazlardan yana mıdır diye ayırt etmeden Kuban bölgesinin Kazak köylerini soyup soğana çeviriyorlardı.

Bütün kavramlar birbirine karışmıştı. Kazak köylerinin halkı, stepin toz bulutları arasından çıkıveren çapulcu takımının gelişini dehşetle seyrediyorlardı.

Denikin ise hiç değilse aldığı ot ve samanın parasını ödüyordu. Sorokin'in adamlarının ise eli çabuktu, hepsi o kadar. Genç Kazakların ata binip Denikin'e katılmalarının; kadınlarla ihtiyarların, çocuklarla hayvanların çukurlar içine büzülüp saklanmalarının nedeni buydu.

Bütün Kazak köyleri Sorokin'e başkaldırıyordu. Kuban alayları: "Bizi mezbahaya gönderiyorlar, bu arada Kazak olmayanlar da topraklarımızı talan ediyorlar!" diye haykırıyorlardı.

Ordu kurmay başkanı Beliyakof, olayların kasırgası içinde çırpınıp duruyordu. Başının omuzlarının üzerinde olduğundan emin olmak için başını iki elinin arasına alıyordu. Ufak bir sebepten ondan şüphe ederlerdi! Strateji hapı yutuyordu! Bütün taktik, süngülerin keskinliği ile devrim öfkesine dönüşüyordu. Disiplin yerini insan kitlelerinin dayanılmaz, taşkın hareketlerine terk et-

mişti. Genel komutan Sorokin göründüğü yerde korku yaratıyordu. O günlerde alkol ve kokainle besleniyordu. Gözleri alev alev yanıyordu. Yine iyice esmerleşmişti. Çıldırmışçasına gönüllüler ordusunun peşini bırakmadan saldırıyordu.

Ve sonunda kaçınılmaz akibet gelip çattı. Yenilmiş ve geri çekilmekte olmasına rağmen içine demir gibi bir disiplin işlemiş olan gönüllüler ordusu, tıpkı bir makine gibi tek bir komutanlığın emirlerine harfiyen itaat ediyordu; durmadan karşı taarruza geçiyor, arazinin her kıvrımına yapışıyor, düşmanın zayıf noktasını becerikli ve soğukkanlı bir şekilde arayıp buluyordu.

25 Temmuz'da Tikoretskaya'nın elli kilometre uzağında Viselki önünde yapılan çarpışma ile muharebenin onuncu ve sonuncu günü dolmuştu.

Drozdovski ile Kazanoviç birliklerinin durumu önceki günlerdekinden de kötüydü. Kızıllar tarafından çevrilmiş gönüllüler, tıpkı kızılların Belaya Glina önlerinde başlarına geldiği gibi tam bir çember içine girmişlerdi. Ama Sorokin ordusu da dokuz gün önceki ordu değildi. Tutkulu gerginliği gevşemeye başlamıştı. Hasmının dik kafalı direnci kızılların kendilerine olan güvenlerini sarsıyor kuşku ve umutsuzluk tohumları ekiyordu: Muharebenin sonu, zafer, dinlenme ne zaman olacaktı?

Öğleden sonra saat üçü geçmiş, Sorokin birlikleri bütün cephede taarruza geçmişlerdi. Darbe çok korkunç oldu. Bütün ufuk hattında toplar gürlüyor. Yoğun avcı hatları, bir defa olsun toprağa yatmadan ilerliyorlardı... Gerginlik, sabırsızlık, öfke son kertesine varmıştı...

Sorokin ordusu böyle erimeye mahkûmdu. Taarruz edenlerin ilk dalgası makineli tüfeklerle biçildi ve bir süngü muharebesiyle tüketildi. Arkadan gelen dalgalar ateş altında yere düşenlerin, yaralıların, cesetlerin arasına karıştı. Böylece umulmayan, tasarlanmayan, önlenemeyen şey oldu: Kızıl birliklerin gerginliği birden kırılıverdi. Birlikler tükenmiş, muharebe arzusu kırılıvermişti birden.

Hasmın soğuk iradesi, önceden iyice hesaplanmış darbelerini vuruyor, karışık artıyordu... Kuzeyden Markof birlikleri ile bir süvari alayı, güneyden de Erdeli'nin süvarileri birbirine karışmış kızıl alaylarının aralarına daldı. Zırhlı otomobiller, her şeyi ateşle biçerek sürünüyordu. Beyazların zırhlı trenlerinin dumanları tütüyordu. Hemen ardından bozgun, firar, katliam başladı. Saat dörde doğru bü-

tün step güneye ve batıya doğru, birbirine bağlı birlikler gibi geri çekilen ve tükenen Sorokin ordusunun kalıntılarıyla dolmuştu.

Kurmay başkanı Beliyakof ordu komutanını zorla bir otomobile bindirmişti. Sorokin'in gözleri kan çanağına dönmüş, yuvalarından fırlamıştı. Ağzından köpükler saçılıyordu. Kararmış elinde bütün mermileri boşaltılmış bir tabanca tutuyordu hâlâ. Mermilerden delik deşik olmuş, yumru yumru otomobil cesetleri ezerek son süratle uzaklaştı, tepelerin ardında kayboldu.

Bozguna uğramış Sorokin ordusunun büyük kısmı Ekaterinodar yönünde çekiliyordu. Aynı yönde, Taman yarımadasından, kızıl birliklerin batı grubu da çekiliyordu. Bu grup, Kajuk komutasındaki Taman ordusu denen birlikti. Yolunun üzerinde köyler başkaldırıyor ve Kazak olmayan binlerce insan, hayvanları, malı mülkü ve parasıyla birlikte, Kazakların kovuşturmasından kaçmak için Tamanlıların himayesi altına girmek için koşuyorlardı. General Pokrovski'nin beyaz süvarileri yolu kesiyordu. Çılgına dönen Tamanlılar meydan okuyup süvarileri dağıttılar. Ama Ekaterinodar'a doğru ilerlemek artık imkânsızdı. Kojuk ordusu mülteci kafileleriyle birlikte birden güneye, ıssız ve aşılmaz dağlara doğru çevirdi. Karadeniz kızıl donanmasının bulunduğu Novorosisk'e ulaşmayı umut ediyordu.

* * *

Artık hiçbir şey Denikin'i durduramazdı. Yolunu kolaylıkla temizleyerek, birliklerinin başında Ekaterinodar önlerine geldi. Ekaterinodar, artık mevcut olmayan Kuzey Kafkas Ordusunun kalıntılarının işgali altındaydı. Bir hamlede, zorlu bir hücumla şehri kolayca eline geçirdi.

Böylelikle, Kornilof'un altı ay önce bir avuç subayla başlattığı "Buz harekâtı" sona ermiş oldu.

Ekaterinodar beyazların başkenti oldu. Karadenizin zengin komşu bölgeleri kaynayan, ortalığı heyecana veren bütün öğelerinden çabucak temizlendi. Kısa zaman önce gömleklerini çıkarıp bit ayıklayan generaller, Çarlık devrinin ihtiraslarına, eski geleneklerine dönüyorlardı.

Kolayca düşünülebileceği gibi, Bolşeviklere karşı yapılan baskınlarda ve muharebelerde cephane ve silah ganimetini ele geçirmek suretiyle yapılan savaşın eskimiş ilkel modası, yeni ve yaygın

durumda uygulanır olmaktan uzaktı artık. Para, muazzam miktarda silah ve cephane, büyük bir savaşı yönetecek yetenekte bir levazım örgütü. Rusya ortalarına doğru ilerlemek için harekât üsleri bulmak gerekiyordu.

Bölgesel mücadeleler devrinin modası geçmişti. Muazzam miktarda güçler işin içine giriyordu.

Haziran ayında Denikin'in elde ettiği zaferlerden hemen sonra Alman genelkurmayının önünde beklenmedik bir tehlikenin çıkmasına sebep oldu. Bolşevikler Brest-Litovsk andlaşmasıyla elleriayakları bağlı bir düşmandı. Denikin ise yoklanması, incelenmesi gereken bir düşman olarak görünüyordu. Sorokin ordusunun bozgunundan sonra Denikin, Mayıs ayı başından beri bütün Rus savaş donanmasının toplandığı Novorosisk ile Azak denizine doğru akıyordu.

Almanlar Karadeniz tarafından savunulmuyorlardı. Donanma Bolşeviklerin elinde bulunduğu sürece rahat kalabilirlerdi. En ufak bir düşmanlık davranışına Ukrayna hududunu geçerek karşılık verebilirlerdi. Ama on beş muhriple iki diritnot Denikin'in eline geçtiği takdirde, Karadeniz'i dünya savaşı cephesi haline getirecek şekilde ciddi bir tehlike olabilirdi.

Almanya 10 Haziran'da Sovyet hükümetine bir ültimatom verdi: Sovyet hükümeti dokuz günlük bir mühlet içinde, bütün Karadeniz donanmasını Novorosisk'den, Almanların önemli bir garnizonunun bulunduğu Sivastopol'a nakledecekti. Bu istek reddedildiği takdirde Almanya Moskova üzerine yürüme tehdidinde bulunuyordu.

Aynı devirde, Avusturya işgal birlikleri kurmay başkanı Odesa'dan, Viyana'ya Dışişleri Bakanlığına şunları yazıyordu:

"Almanya Ukrayna'da kesin, ekonomik ve politik bir hedef güdüyor. Bakü ve İran üzerinden Mezopotamya ile Arabistan'a doğru emin bir yolu devamlı olarak elinde bulundurmayı kuruyor.

Doğu yolu, Batum ve Trabzon'la deniz irtibatı olan Sivastopol, Ekaterinoslav ve Kiyef'ten geçer.

Bu niyetle Almanya Kırım'ı müstemleke ya da başka bir şekil altında elinde bulundurmayı kuruyor. Almanlar değer bakımından çok üstün olan Kırım yarımadasını asla bırakmayacaklar. Bundan ayrı olarak bu yolu rahatça kullanabilmek için muazzam bir demiryol şebekesini ele geçirmek onlar için kaçınılmaz bir zo-

runluluktur. Bu demiryol şebekesi ile Karadenizi Alman kömürleriyle beslemenin imkânsızlığı dolayısıyla Almanya Dentz'in başlıca nedenlerini ele geçirmek zorundadır. Bütün bunlara Almanya her ne suretle olursa olsun sahip çıkacak..."

Alman ültimatomu 10 Haziran'da Moskova'da alınınca Lenin, her zaman olduğu gibi en ufak bir tereddüt göstermeden bu "çözülmez" ve güç sorunu kestirip attı. Kabul edilen karara göre şimdilik Almanlarla savaşmak mümkün değildi, ama donanmayı onlara teslim etmek de mümkün değildi.

Sovyet hükümetinin temsilcisi Vakremeef yoldaş, Moskova'dan Novorosisk'e gitti. Karadeniz filosu delegeleri ve bütün komutanlarının hazır bulunduğu bir toplantıda, Bolşeviklerin ültimatoma verecekleri biricik karşılığı teklif etti: Halk komiserleri konseyi, Almanlara teslim olmak üzere Sivastopol'a gitmesi için donanmaya şifrelenmiş telsiz emri göndereceklerdi; ama donanma bu emre itaat etmeyecek ve gemilerini Novorosisk limanında batıracaktı.

İki dritnot, on beş muhrip, denizaltılar, yardımcı gemilerden kurulu ve Brest-Litovsk andlaşmasına göre faaliyetten men edilmiş Rus donanması Novorosisk limanında demirli duruyordu.

Donanma delegeleri sahile çıkmışlardı. Kendilerine intiharı teklif eden Vakrameef'i karamsar bir ifadeyle dinliyorlardı. Ama nereye dönülürse dönülsün kurtuluş çaresi yoktu: Donanmanın kömürü ve petrolü yoktu. Almanlar Moskova yolunu kesmişlerdi; Denikin doğudan yaklaşıyordu. Şimdiden Alman denizaltılarının periskopları limanda köpüklü şeritler çiziyor, lacivert gökte Alman bombardıman uçakları parıldıyordu.

Delegeler hararetle uzun uzun tartıştılar. Tek çıkar yol vardı, o da gemileri batırmak. Böyle olmakla beraber bu korkunç görevi yerine getirmeden önce delegeler, Karadeniz filosunun akibetini bütün mürettebat arasında oya sunmayı kararlaştırdılar.

Bu karar üzerine Novorosisk limanında korkunç mitingler yapıldı. Limana demirlenmiş olan gri renkli çelik devlere, "Özgürlük" ve "Özgür Rusya" dritnotlarına, askeri zaferler kazanmış süratli muhriplere, rıhtıma ve sahile yığılmış kalabalık yığınlarına tepeden bakan gemi direkleriyle toplarına bakan bahriyeliler, devrimin bu korkunç mirasının, bu yüzen vatanın hiç vakit kay-

betmeden kuzu kuzu batacağını düşünerek fenalıklar geçiriyorlardı.

Karadeniz bahriyelileri bu intiharı kuzu kuzu kabul edecek yaradılışta değillerdi. Sayıklarcasına öfkeli öfkeli bağırıyor, göğüslerini dövüyor, dövmeli göğüslerindeki fanilalarını yırtıyor, kurdeleli berelerini çiğniyorlardı...

Sabahın erken saatlerinden akşam karanlığı basıncaya kadar, akşam güneşi artık lanet, yabancı bir deniz haline gelmiş mavi suları karartırken, bahriyeliler, eski muharipler ve halkın meydana getirdiği kalabalık rıhtımlarda kaynaşıyordu.

Gemi komutanları ve subayları olayı değişik şekillerde görüyorlardı: Aralarından birçokları gizlice Sivastopol'a gidip Almanlara teslim olmayı gizliden gizliye kuruyordu. Başlarında "Kreç" muhribinin komutanı yarbay Kukel'in bulunduğu azınlık ise, gelecek için büyük sonuçlar doğuracak olan intiharı zorunlu buluyordu.

"İntihar etmeniz zorunlu, diyorlardı, bir süre için Karadeniz filosunun tarihini, leke sürdürmeden kapamak zorundayız..."

Bu fırtına gibi gürültülü muazzam mitinglerde sabah başka bir şey, akşam bambaşka bir şey kabul ediliyordu. En büyük başarı, berelerini yere attıktan sonra şöyle bağıranlara ayrılmıştı:

— Arkadaşlar, Moskovalı herifler vız gelir bize! Kendilerini batırsınlar daha iyi! Biz donanmamızı teslim etmeyeceğiz. Son mermimizi atıncaya kadar Almanlarla savaşacağız...

— Hurra!

Hoşnutsuzluk uğultuları liman üzerinde havalanıyordu. Mühletin bitimine dört gün kala Ekaterinodar'dan alelacele Karadeniz Cumhuriyeti Merkez Uygulama Komitesi Başkanı Rubin ile kemerinde dört tabanca taşıyan korkunç dev yapılı Perebiinos ordusu temsilcisi gelince karışıklıklar son haddine ulaştı. İkisi de –Rubin söylediği uzun nutukla, Perebiinos ise gümbürdeyen kalın sesi ve namlularını gösterdiği tabancalarıyla– teslim olmanın ve donanmayı batırmanın imkânsız olduğunu göstemek için uğraşıyorlardı. Moskovalıların ne dediklerini bilmediklerini, Karadeniz Cumhuriyetinin donanmayı gereçlendireceğini; petrol, mermi ve azık olarak neye ihtiyacı varsa hepsini vereceğini söylüyorlardı.

Perebiinos:

— Cephede işler öylesine yolunda gidiyor ki sekiz güne varmadan Denikin köpeğini subay namzetleriyle birlikte Kuban'da boğacağız... Kardeşler, gemilerinizi batırmayınız, sizden istenen bu... Bizler cephede, arkamızda güçlü bir donanmanın bulunduğunu hissetmek zorundayız. Şayet sizler gemilerinizi batırırsanız kardeşler, o zaman ben Karadeniz ve Kuban devrim ordusu adına size şunu açıkça söylerim: Bu ihanete tahammül edemeyeceğiz; umutsuzluğa kapılır, cephemizi değiştirir, kırk bin tüfeğimizi Novorosisk üzerine çevirir ve hepinizi son neferinize kadar süngülerimizin ucuna takarız.

Bu mitingten sonra her şey akıntıya kapılıp gitti. Başlar dönüyordu: Mürettebat burnunun doğrusuna kaçmak için gemilerini terk ediyordu. Her zaman çok sayıda olan şüpheli kişiler kalabalığın arasına karışıyordu. Gündüzleri herkesten çok:

— Son mermiye kadar Almanlarla savaşmak gerekir! diye bağırıyorlardı.

Geceleri ise aynı insanlar, kenarda kalmış muhriplere sokuluyor, hücum ederek mürettebatı denize atıp gemiyi talan etmeye hazırlanıyorlardı.

O günlerde Semiyon Krasilnikof "Kerç" muhribindeki görevine katılmıştı.

Semiyon pusulanın madeni ayağını parlatıyor. Gemi mürettebatı sabahtan beri dalgakırandan *yirmi metre açıkta duran muhribi* süpürüyor, yıkıyor, kirlerini kazıyordu. Yakıcı bir güneş sahilin yanık kokan tepelerinin ardından yükseliyordu... En ufak bir rüzgâr olmayan bu yakıcı sıcakta bayraklar kımıldamadan duruyordu. Semiyon sahil tarafına bakmamaya çalışarak bakır madenini özene bezene parlatıyordu. Mürettebat ölüme mahkûm edilen muhribin cenaze temizliğini yapıyordu...

Limanda dev yapılı "Özgürlük" dritnotunun muazzam bacalarından dumanlar çıkıyordu. Kılıfları çıkarılmış topları parıldıyordu. Siyah bir duman göğe yükseliyordu. Gemi, duman, yanık kokan tepeler, tepelerin dibindeki çimento fabrikaları koyun ayna gibi denizinde aksediyordu.

Çıplak topuklarının üzerine çömelmiş olan Semiyon durmadan bakırı ovuşturuyordu. Gece dört saatlik nöbet tutmuştu. Buraya gelmekle büyük bir hata işlediği düşüncesi acı acı kafasını

dolduruyordu. Kardeşini ve Matdiyona'yı dinlememekle haksızlık etmişti... Şimdi onunla alay edeceklerdi: "Ah," diyeceklerdi, "Almanları ne de güzel yendin! Gemilerin başını yediniz, kardeşler!.." Ne karşılık verebilirdi bu sözlere? Elcağızımla "Kreç"i yıkadım, temizledim, sonra da batırdım.

Küçük bir deniz motoru flamalarını sallayarak "Özgürlük" dritnotu ile öteki gemiler arasında mekik dokuyordu. "Yılmaz" muhribi, "Karıştırıcı" muhribini yedeğine alarak dalgakırandan ayrıldı ve limana doğru yavaş yavaş götürdü. Onların arkasından gene yavaş yavaş tıpkı hastalar gibi "Atik", "Yaman", "Gürültücü", "Çağlayan" muhripleri de limanın ayna gibi düz suları üzerinde süzülerek kaydılar.

Bundan sonra hareketin arası kesildi. Sekiz muhrip limanda kalmıştı. Bu gemilerin güvertesinde hiçbir hareket görünmüyordu. Şimdi bütün gözler, bordalarında pas lekeleri olan açık gri renkli "Özgürlük" dritnotunun muazzam çelik yığınına dönmüştü. Fırçalarını, paçavralarını, pompalarını bırakan tayfalar dritnota bakıyorlardı. Direğinde donanma komutanı albay Tikmenef'in bayrağı ağır ağır dalgalanıyordu.

"Kerç" muhribinde endişeli tayfalar alçak sesle konuşuyorlardı:

— Göreceksiniz... "Özgürlük" Sivastopol'a sıvışacak...

— Ah! Alçak herifler!.. Olacak şey mi bu, kardeşler?.. Devrim ruhu yok mu bu adamlarda?..

— "Özgürlük" giderse şayet kardeşler, o zaman kime güveneceğiz biz?

— Tikmenef'i tanımıyorsun sen galiba? İkiyüzlü tilkinin, en tehlikeli düşmanın biridir o!

— Gidecek! Ah, hainler!..

"Özgürlük"ün arkasında ikiz kardeşi olan "Özgür Rusya" dritnotu duruyordu. Ama o örtüsünün altında derin bir uykuya dalmış görünüyordu. Güvertesinde tek bir Allahın kulu yoktu. Dalgakırandan bir sürü kayık ayrıldı, çala kürek "Özgürlük"e yanaştılar. Birden sessiz limanda düdük sesleri duyulmaya başladı. "Özgürlük" dritnotunda bucurgatlar homurdandı, ıslak zincirleri, sonra çamura bulanmış çıpaları yukarı çektiler. Geminin burnu dönmeye başladı, direkleri, bacaları, top turelleri şehrin beyaz çatılarının fonu üzerinde kaydı.

— Almanlara teslim olmaya gidiyorlar!.. Hey, kardeşler, ne yapıyorsunuz?..

"Kerç" muhribinin komuta köprüsü üzerinde, derisi soyulmuş burnu, güneşten yanmış simsiyah yüzüyle gemi komutanı göründü. Çukur gözleriyle "Özgürlük"ün hareketini seyrediyordu. Kaptan köprüsünün korkuluğuna dayanıp;

— Bayraklar toka! diye emretti.

— Başüstüne!

Emirle canlanan erler, bayrakların bulunduğu sandıklara koştular. "Kerç"in direğine lacivert gökte dalgalanan renkli filamaları çektiler. Bu flamaların anlamı şuydu: "Sivastopol'a giden gemilere! Rusya'ya ihanet edenlere yazıklar olsun!.."

"Özgürlük"ten bu flamalar görülmemişçesine hiçbir karşılık verilmedi... "Özgürlük" şereflerine sadık kalmış savaş gemilerinin önünden tek başına, namusu lekelenmiş olarak geçti.

Birden "Kerç" mürettebatı:

— Bizi gördüler! diye bağırdılar.

Gerçekten de "Özgürlük"ün arka turelleri üzerinde iki korkunç topunun namluları havaya kalkıyordu; turel muhribe doğru dönmüştü... Kaptan köşkünde ayakta duran "Kerç" muhribinin komutanı ellerini korkuluğa dayamış, soyulmuş burnunu, ölüme kafa tutarcasına kaldırmıştı. Ama toplar hareket ettikten sonra durmuştu.

Süratini arttıran "Özgürlük" dalgakıranı dolaşarak gururlu silûeti ufkun ardında gözden kayboldu. Uzun yıllar sona silahları sökülmüş, paslanmış ve şerefini yitirmiş olarak uzaklardaki Bizerte'de demir atmaya gidiyordu.

Donanma Komutanı Tikmenef, halk komiserleri konseyinin resmi emrine uygun olarak hareket etmişti. "Özgürlük" dritnotu ile altı muhrip düşmana teslim olmak için Sivastopol'a gittiler. Subaylar ve mürettebat derhal terhis edildi. Bahriye erleri dağıldılar. Çokları memleketlerine, evlerine döndüler. Tabiatıyla gemilerini batırmaya gönüllerinin razı olmadığını öne sürüyorlardı; ama bilhassa, bütün Novorosisk'i süngülerinin ucuna şiş gibi geçireceklerine dair yemin eden kırk bin Karadeniz askerinden korkmuşlardı.

"Özgür Rusya" ile sekiz muhrip Novorosisk limanında kalmıştı. Ültimatomun mühleti ertesi gün sona eriyordu. Alman

uçakları şehrin üzerinde uçuyordu. Limanda dala çıkan, eğlenen yunus balıklarının arasında Alman denizaltılarının periskopları görünüyordu. Almanların yakındaki Temrük'e asker çıkardıkları söyleniyordu. Novorosisk rıhtımlarında gece gündüz taşkınlık derecesine varan mitingler yapılıyordu. Sivil giyinmiş adamlar durmadan avazları çıktığı kadar:

— Kardeşler, diye bağırıyorlardı, gemileri batırmayınız. Bu sizin ölümünüz demektir...

— Gemileri batırınayı sadece subaylar istiyor. Hepsi de antant devletlerine bağlı, hepsi, bir teki bile müstesna değil...

— Sivastopol'da, aralık ayında, subayları boşuna denize atmadılar. Peki şimdi neden korkuyorsunuz? Sen Bartelmi* gecesine başlamak yeter!

Hemen onun arkasından zırlak adamın yerini bir propagandacı alıyordu; göğsünü yumrukluyor, gömleğinin önünü yırtıyordu:

— Arkadaşlar, tahrikçilere kulak asmayınız. Donanmayı götürüp Almanlara teslim edecek olursanız, sizi kendi namlularınızla kurşuna dizecekler... Emperyalistlere silahlarınızı teslim etmeyiniz... Dünya devrimini kurtarınız!..

Haydi bakalım, bulun doğru yolu! Kimi dinleyeceksiniz? Kime inanacaksınız? Propagandacı inmiş kürsüden, yerini Ekaterinodar cephesinden gelen bir er almış; tepeden tırnağa silahlı, yeniden kırk bin süngünün tehdidiyle elini kolunu sallıyor... Bu yüzden 17 Haziran'ı 18 Haziran'a bağlayan gece mürettebatın çoğu gemilerine dönmediler; gizlenmiş, dağılmışlardı. Bazıları dağa kaçmışlardı...

"Kerç" muhribi bütün gece öteki gemilerle ışıklı işaretlerle görüştü. "Özgür Rusya" prensip olarak intihara hazır olduğu, fakat iki bin kişilik mürettebatından yüz kişiden az er kaldığı; dalgakırandan uzaklaşmak için makinelerini bile çalıştırma imkânını bulamayacağı cevabını verdi.

"Hacı Bey" muhribi güvertesinde fırtınalı bir mitingin devam ettiğini bildirdi. Besbelli özel görevli olarak gönderilen kızlar, liman-

* *Saint-Bartelmy (Sen Bartelmi)*: IX. Şarl zamanında 24 Ağustos 1572'de protestanların katliamı. Katliam Paris'te olmuş ve başlıca protestan şefleri boğazlanmıştı. Sen Bartelmi katliamı, yeni bir iç savaşın başlamasını zorunlu kılmıştı –ç.n.

dan alkolle birlikte gelmişlerdi; geminin yağma edilmesinden korkuluyordu. "Kaliyarkiriya" muhribinde gemi komutanı ile çarkçıdan başka kimse kalmamıştı. "Fidonisi" muhribinde altı kişi vardı. "Yüzbaşı Baranof", "Haberci", "Coşkun" ile "Delici" muhriplerinden de bunlara benzer haberler gönderilmişti. Sadece "Kerç" ile "Üsteğmen Şestakof"un mürettebatı hiç eksiksiz gemilerindeydi.

Gece yarısı bir motor "Kerç"e yanaştı. Aşağıdan kibirli bir ses yükseldi:

— Bahriyeli yoldaşlar... Ben İzvestia gazetesinin muhabiriyim... Moskova'dan amiral Sablin imzalı bir telgraf aldık şimdi. Ne gemileri batırmaya, ne de Sivastopol'a gitmeye mezunsunuz. Tamamlayıcı bilgileri bekleyin...

Bahriye erleri küpeşteden sarkmış, motorun yalpa vurduğu karanlıkları sessizce seyrediyorlardı. Aşağıdan gelen ses ısrar ediyor, ikna etmeye, söylediklerinin doğruluğunu ispat etmeye çalışıyordu. Kaptan köşküne çıkan yarbay Kukel, adamın sözünü kesti:

— Amiral Sablin'in telgrafını gösterin bana.

— Maalesef evde kaldı yoldaş. Ama şimdi getirebilirim...

O zaman Kukel, sözleri iyi anlaşılsın diye her kelimeyi teker teker telâffuz ederek yüksek sesle:

— Sancak tarafındaki motor! İki yüz metre geri çekilin! Yaklaşmayın! diye emretti.

Motordaki ses kafa tutarcasına:

— Affedersiniz yoldaşlar, dedi. Merkezin verdiği emirlere itaat etmeyi reddediyorsunuz. Derhal telgraf çekeceğim...

— Daha dırlarsan sandalını batırır, seni de yukarı alırım. Mürettebatım sana ne yapar karışmam...

Ses çıkmadı. Sonra suyu ihtiyatla döven kürek sesleri, sandalın silûeti karanlıklar arasında kayboldu. Bahriyeliler katılasıya gülüyorlardı. Gemi komutanı ellerini arkasına bağlamış çok zayıf, kamburlaşmış haliyle, kafese kapatılmış yırtıcı bir hayvan gibi kaptan köşkünde aşağı yukarı dolaşıyordu.

O gece çok az uyudular.

Erler kırağıdan nemlenmiş güverteye yatmışlardı. Arada bir, bir baş kalkıyor, bir kelime söylüyordu; hemen uykuları dağılıvor, alçak sesle konuşuyorlardı. Yıldızlar soluklaşmaya, tepelerin ardında şafak sökmeye başlamıştı. "Üsteğmen Şestakof"un ko-

mutanı üsteğmen Anenski sahilden geldi. Muhriplerin, römorkörlerin ve hücumbotların mürettebatının gemilerinden firar ettiklerini bildirdi. Dahası var: Limandaki ticaret gemilerinde bile tek bir tayfa kalmamıştı. Gemileri limana kim çekecekti?

"Kerç" komutanı:

— Üsteğmen Anenski, dedi, her ne pahasına olursa olsun gemileri batıracağız. Sorumluluk bize ait.

Üsteğmen Anenski başını sallayarak kabul ettiğini bildirdi. Bir an iki adam hiç konuşmadılar. Sonra Anenski gitti. Şafak koyu kucaklayınca "Üsteğmen Şestakof", "Yüzbaşı Baranof" muhribini yedeğinde çekerek yavaşça dalgakırandan ayrıldı; dış limana, intihar yerine doğru götürüyordu. Muhripler direklerine şu işareti çekmişlerdi: "Ölüyorum, fakat teslim olmuyorum!"

Az sonra sabah sisinin içinde kayboldular. Şimdi bütün gemiler ıssız görünüyordu. Martılar "Özgür Rusya" dritnotunun çelik yığını üzerinde uçuyorlardı. "Kerç" dumanlar çıkarıyordu. Sabahın erken saatine rağmen rıhtımlara kalabalık yığılıyordu: Dalgakıranın üzeri insanlardan kararmıştı. Uzaktan sinek gibi görünüyorlardı. Gemilerin önünde birbirlerini eziyor, yanındakilerin omuzlarına çıkıp suya düşüyorlardı.

Semiyon Krasilnikof kaptan köprüsünde nöbetteydi. Saat beşe doğru orta boylu, heyecandan kıpkırmızı olmuş bir adam kalabalık arasından yol açtı. Siyah denizci gömleği giymişti. Apoletleri yoktu. Topukları merdivende takırdadı. Büzülmüş küçük ağızlı kırmızı yüzü ter içindeydi.

Yuvarlak, mavi, neşeli gözlerini süngüsüyle yolunu kesen askere çevirerek Semiyon'a:

— Komutan yarbay Kukel burada mı? diye bağırdı.

Sonra göğsünü, yan taraflarını yoklayarak, merkez Sovyet iktidarı delegesi Şakof yoldaş adına yazılmış bir belgeyi gösterdi. Karamsar ifadeli er süngüsünü indirdi.

— Geçin, Şakof yoldaş.

Kukel karşıya çıktı ve hemen hemen umutsuz olan durumu açıkladı. Hiç acele etmeden ayrıntılı bir şekilde konuşuyordu. Şakof'un sabırsız gözleri yuvalarında dönüp duruyordu.

— Peki, dedi, ötekileri de gördük... Erlerle konuştum... Moral mükemmel... Size bir römorkörle gerekli olan her şeyi verece-

ğim... Hemen bir miting yapacağız... Her şey en iyi bir şekilde çözümlenecek...

Bir filika isteyip "Özgür Rusya"ya gitti. Sonra bütün gemileri dolaştı. Semiyon küçük tıknaz gövdenin ticaret gemilerinin ip merdivenlerine asıldığını görüyordu. Şakof rıhtıma atlıyor ve kalabalık arasında kayboluyordu. Arkasından haykırışlar yükseliyor, kollar havaya kalkıyordu. Bir an geliyor binlerce ağız: "Hurra!" diye haykırıyordu.

Mürettebat yüklü birçok filika dalgakırandan ayrıldı ve paslı geminin durduğu limanın dip tarafına doğru ilerledi. Biraz sonra geminin bacasından kapkara bir duman çıktı. Gemi demir aldı ve "Özgür Rusya"ya yanaştı. Bir kotranın yelkenleri sallandı. O anda "Üsteğmen Şestakof" da geldi, başka bir muhribi çekmek için bağladı.

Saat dokuzu geçince "Kerç"in güvertelerinde muazzam bir kalabalık vardı. Durum kötüye gider gibi görünüyordu. Lime lime elbiseliler gemiye doğru yol açıyorlardı. Her birinin elinde sosis, ekmek ve domuz yağı vardı. Gülerek bahriyelilere göz kırpıyor, rakı şişelerini gösteriyorlardı. Bunun üzerine Kukel iskeleleri çekmelerini ve uçlarını havada bırakmalarını emretti. "Kerç" rıhtımdan ayrıldı ve limanın ortasına geldi. Oradan muhriplerin çekilişini gözlemeye başladı.

Bir ceviz kabuğunu andıran paslanmış gemi, duman çıkarıp makineleri uflaya uflaya "Özgür Rusya"yı hareket ettirmeyi başardı. Dev yapılı dritnot, binlerce insanın meydana getirdiği kalabalığın önünde kayarcasına ayrıldı. Birçokları, önlerinden cenaze geçiyormuş gibi şapkalarını çıkarmışlardı. "Özgür Rusya" zincirleri, çıkış kısmını geçti, limandan uzaklaştırdı. Alman uçaklarının sesleri duyuluyordu. Ama gök ve deniz sakindi. Limanın içinde "Fidonisi" muhribinden başka gemi kalmamıştı.

Yeniden kalabalığın içinde bir kaynaşma oldu. Kapkara başlar kalabalığı "Fidonisi"nin bulunduğu dalgakırana yığılmıştı. Kotra, muhribi yedekte çekmek için yaklaşıyordu. Kalabalığın arasından kotraya doğru taşlar uçmaya başladı; birçok tabanca patladı. Ak saçlı bir adam havagazı lambasının direği üzerine çıkmış:

— Katiller! Rusya'yı sattılar, diye bağırıyordu. Orduyu sattılar... Kardeşler! Ne bekliyorsunuz?.. Donanmadan ne kaldıysa elimizde, onları da sattıklarını görüyorsunuz...

Kalabalık kaldırımları sökerek gürledi. Birçok insan "Fidonosi"nin güvertesine atlamıştı. O zaman "Kerç" süratle sahile yanaştı; çanı savaş hazırlığı için olanca hızıyla çalıyor, toplarının ağızları kalabalığa doğru dönüyordu.

Gemi komutanı megafonla:

— Geri çekilin! Ateş açarım yoksa! diye emretti.

Kalabalık geriledi. Kalabalık arasında ezilenlerin çığlıkları duyuluyordu. Bir toz bulutu yükseldi ve rıhtım boşaldı. Kotra "Fidonisi"yi yedeğine alıp çekti.

"Kerç" kotra ile muhribi, hafif dalgalarla yalpalayan öteki gemilerin bulunduğu yere kadar izledi. Semiyon "Kerç"in arkasında yükseklerde uçan martılara bakıyordu. Sonra komuta köprüsünde, korkuluğa ellerini dayamış duran "Kerç" komutanına baktı.

Öğleden sonra saat üçü çalmıştı. "Kerç", "Fidonisi"nin sancak tarafından dolaştı. Komutan bir kelime söyledi. Siyah bir gölge –bir torpil– tüpten fırladı. Suyun üzerinde bir köpük şeridi koştu. Birden geminin tam ortasına isabet etti. "Fidonisi" yerinde sallandı, ikiye bölündü. Batan geminin açtığı çukurdan bir su ve köpük dağı yükseldi. Denizde uzaklara doğru giden bir gümbürtü duyuldu. Su dağı tekrar denizin üzerine döküldüğü zaman "Fidonisi" görünürlerde yoktu, yerinde sadece köpüklü su vardı.

Gemilerin intiharı böylece başladı.

Gemilerdeki sabotaj ekipleri gemilerin dibindeki süpapları, bordodaki lombozları açıyorlardı. Batmakta olan geminin güvertesinden ayrılıp filikalarda yerlerini almadan önce fitilleri ateşliyorlardı: On kiloluk bir dinamit türbinlerle silindirleri havaya uçuruyordu. Gemiler çabucak sulara gömülüyor, derinliklere iniyorlardı. Yirmi dakika sonra liman tamamen boşalmıştı.

"Kerç" hızla "Özgür Rusya"ya yanaştı, torpil üzerine torpil attı. Bahriye erleri yavaş hareketlerle berelerini çıkardılar. İlk torpil dritnotun ön tarafına isabet etti, suyun hücum ettiği gemiyi salladı, ikinci torpil geminin tam ortasına vurdu. Duman ve köpük bulutu arasında geminin direğinin sallandığı görülüyordu. Gemi canlı bir yaratık gibi mücadele ediyordu. Gök gürültüsünü andıran patlamalarla kaynaşan denizin ortasında daha heybetli görünüyordu. Bahriyelilerin gözlerinden akan yaşlar yüzlerinden süzülüyordu. Semiyon ellerini yüzüne kapadı...

Komutan Kukel şu birkaç dakika içinde kuruyup solmuşa benziyordu: Sadece, can çekişen gemiye doğru uzanan burnundan başka bir şey görünmüyordu. Sonuncu torpil de çarptı ve "Özgür Rusya" güvertesi havada, olduğu yerde dönmeye başladı... Sudan çıkmak istercesine son bir gayret sarfetti ve birden köpük alabora arasında dikilip battı.

"Kerç" burnunu Tuapse'ye doğrultarak son süratle uğursuz yerden uzaklaştı. Sabahleyin mürettebat filikalara indirilmişti. Bunun üzerine "Kerç" bir telsiz haberini yaydı:

— Herkese duyurulur!.. Yüz kızartıcı bir şekilde Almanlara teslim olmaktansa ölmeyi tercih eden Karadeniz filosunun gemilerini batırdıktan sonra ben de ölüyorum. "Kerç" muhribi.

Muhrip dipteki süpaplarını açtı, makinelerini havaya uçurdu ve otuz metre derinliğe battı.

Sahile çıkan Semiyon Krasilnikof arkadaşlarıyla konuştu: Nereye gideceklerdi şimdi? Tartışmadan sonra, Şakof'un beyaz kuvvetlerle savaşmak için bir ırmak filosu kurduğu söylenen Volga üzerindeki Astragan'a gitmeyi kararlaştırdılar.

* * *

Geçilmesi imkânsız yollarla dağlardaki patikalardan, kütle halinde başkaldıran köylülerin çembere alıp kovaladıkları Kojuk komutasındaki Taman ordusu, Kuban'a doğru çıkıyordu.

Yolları donanmanın intiharından sonra Almanların işgal ettiği Novorosisk'den geçiyordu. Taman birlikleri beklenmedik bir zamanda gelmişlerdi. Birlikler şehirden marşlar söyleyerek geçiyorlardı. Alman garnizonun askerleri, onların niyetlerini bilmedikleri için hemen gemilerine koştular. Gemilerden açtıkları top ateşine tuttular. Aynı anda akıp gelen ve Taman ordusunu kovalayan zafer sarhoşu Kazakları da top ateşine tutmuşlardı.

Tedbirli olmak için Almanlar şehri terk etmişlerdi. Kojuk muharebe ederek çekilince Kazaklar şehri işgal ettiler. Onların arkasından da beyazların düzenli birlikleri şehri kendilerine mal ettiler.

Bahriyeliler, kızıl askerler, fakir halk yargılanmadan telgraf direklerine asılmıştı. O günlerde kamyonlar üç bin cesedi taşıyıp denize döktü. Novorosisk beyazların bir limanı oldu.

On beş bin kişilik mülteci kafilesiyle ağırlaşan Taman ordusu Tuapse'ye kadar verimsiz sahili takip etti. Tuapse'ye varınca birden doğuya döndü. Denikin'in ordusu peşindeydi. İlerde tepeler ve boğazlar başkaldıranlar tarafından tutulmuştu. Her gün kanlı muharebeler veriyorlardı. Dereler gibi kan akıtılıp savaşarak, açlıktan ölen ordu dar boğazları iniyor, sarp tepeleri aşıyor, eriyor, fakat yolu cepheden yararak ilerliyordu.

Bir gün general Pokrovski tarafından bırakılan tutsak bir kızıl askerini Kojuk'un önüne getirdiler. Asker haşinliği ile yazılmış bir mektubu getiriyordu er:

"Cani herif, Bolşeviklere, hırsızlara, baldırıçıplaklara bel bağlayarak bütün Rus donanması ile ordu subaylarının şereflerini iki paralık ettin. Senin ve serserilerin için bu hareketinin son olduğunu bil. Seni kıskacımız içine aldık, cani herif, elimizden kaçamayacaksın. Affedilmek istersen, yani bir süre disiplin bölüklerinde kalarak cinayetinden kurtulmak istersen sana şunu yapmanı emrediyorum: Hemen bugün silahları teslim edeceksin. Haydut sürüsüne gelince, onları da silahsız olarak Beloreçenkaya istasyonunun dört beş kilometre açığına götüreceksin. Bunu yapar yapmaz gelip beni dört numaralı demiryol kavşağındaki makasçı kulübesinde bulacaksın...

Kojuk bu mektubu okurken konserve kutusundan çayını içiyordu. Çıplak ayaklı, bol ceketli, kederli haliyle önünde dikilen kızıl askere bakarak:

— Böyle bir mektubu bana verebilmen için arkadaşım, hıyarın teki olman gerekir senin, dedi. Git birliğine katıl...

Aynı gece Kajuk general Pokrovski'ye ağır bir darbe indirdi. Beyaz birlikleri perişan edip peşlerine süvariyi saldı. Sonra ordusu Beloreçenkaya istikametinde bir gedik açıp çemberden kurtuldu.

Eylül ayının sonunda Taman ordusu, Denikin'in birliklerinin elinde bulunduğu Armavir önlerinde de göründü ve taarruz ederek şehri ele geçirdi. Bundan sonra Nevinnomiskaya köyünde Sorokin ordusundan arta kalanlarla birleşti.

Askerlik şan ve şerefinin kadehini içen Sorokin, Viselki ve Ekaterinodar önlerinde bozguna uğradığı için ordudaki etkisini kaybetmişti. Bu terslikler yüzünden hiddetlenen Sorokin, eskiden tümen, tugay, alay diye adlandırılan, şimdi ise bir patlama anında havaya uçuşan tahta parçaları gibi sürüklenen birlikleriyle dur-

madan doğuya çekiliyordu. Şimdi artık bu birlikler düşmanın ilk ateşinde kaçan sürülerden ibaretti. Geri çekilirken geçtikleri her yeri silip süpürüyorlardı. Onları iten bir tek arzu vardı: Peşlerinden gelen ölümden mümkün olduğu kadar çabuk kurtulmak, burnunun doğrusuna kaçmak. Sayıları kabarık kaçaklar Terek steplerinde, mezarlar ve pelin otlarıyla örtülü eski kavimler yolu üzerinde dolaşıyorlardı.

Birliklerden ve mültecilerden meydana gelen iki yüz bin kişilik bir kalabalık Ekaterinodar'dan kaçınayı başarmıştı. Şehirde kalanlar ise Kazaklar tarafından ya kılıçtan geçirilmiş, ya asılmış, ya da ölüm derecesinde işkence görmüşlerdi. Her köyde sipsivri kavak ağaçlarında cesetler sallanıyordu. Bu defa kızıllardan merhametsizce intikam alınıyordu. Çünkü bir defa geri geleceklerinden korkulmuyordu. Bütün bölgede Bolşevik adına varıncaya kadar ne varsa her şey kızgın demirle dağlanmak isteniyordu.

Sorokin devrimin türettiği bir adamdı. Vahşi bir hayvanın koku alma hassası ile yükselişleri ve düşüşleri kolaylıkla izliyordu. Geri çekilmeyi yönetmiyordu, faydasız bir iş olurdu bu zaten. İki yüz bin kişilik bu ilkel güç doğuya akıyordu. Ancak beyazların takibindeki inat zayıfladığı zaman duraklıyordu.

Sorokin'e, eski Seltlerin, Cermenlerin, Slavların, Hazarların mezar taşlarının önünde, stepte yol alan vagonunun penceresinden, üzgün bakışlarla bakmaktan başka yapacak bir şey kalmamıştı... Muhafız kıtası treni koruyordu, çünkü trenin yanından geçen askerler:

— Kardeşler, diye bağırıyorlardı. Komutanlarımız bizleri sattı. Kafa çekmekten başka bir şey yaptıkları yok. Komutanları öldürün! Biz kendi komutanlarımızı öldürdük...

Kurmay başkanı Beliyakof, Sorokin'in kompartımanına giriyor, içini çekerek mücadeleye devam etmenin imkânsızlığı hakkında belirsiz ve ihtiyatlı sözler sarfediyordu.

Avucunu iri alnına götürerek:

— Devrimin de safhaları vardır, diye tekrarlıyordu. Yükseliş dönemi sona erdi. Bundan böyle ilkel güçler bize karşı dikilecekler. Artık sadece subaylara karşı değil, ama bütün halka karşı savaşıyoruz. Devrimin başarılarını zamanında kurtarmak gerek... Uzlaştırıcı barış uğruna da olsa başarıları kurtarmak gerek...

Ve tarihten aldığı ikna edici örnekler veriyordu...

Sorokin:

— Beni satın almak için kim para verdi sana, rezil herif? demekten başka söyleyecek bir söz bulamıyordu.

Ah şu Denikin bir eline geçse çiğ çiğ yerdi. Ama Ekaterinodar'dan Piatigorsk'a kaçmış olan Karadeniz uygulama komitesi üyeleri olan arkadaşlarına karşı daha çok kin duyuyordu. Sadece bir şey düşünüyorlardı: "Sorokin'in diktatörce arzularını başarısızlığa uğratacak çareyi bulmak." Acele emirleri uygulamıyor, her şeyi karıştırıyor, Marx'larıyla komutanın iç varlığına kadar giriyorlardı.

Sarışın Zinka, Sorokin'in vagon salonunda yeniden görünür olmuştu. Bunda Beliyakof'un da parmağı hissediliyordu. Zinka her zamanki gibi pembe tenli ve çekiciydi. Sadece sesi biraz boğuklaşmıştı. Ağırlık kollarındaki bütün pike gömlekleriyle gitarı çalınmıştı.

Geceleri salonun perdeleri indirilip de Sorokin sarhoşluktan kendinden geçtikten sonra Zinka balalayka üzerinde bir iki nota tımbırdattıktan sonra Beliyakof gibi o da aynı saçmalıkları sıralamaya başlıyordu: Devrimin sonu yakın olduğundan, Jakobenlerle imparator arasındaki dehşet köprüsünü atan Napolyon'un parlak tarihinden söz ediyordu... Sorokin'in gözlerinden ışıklar saçılıyor, kalbi hızlı hızlı çarpıyor, alkolle bezenen kanı beynine hücum ediyordu. Perdeyi çekip koparıyor, ateşli hayalinde doğan hayalleri gördüğünü sandığı karanlıklara bakıyordu.

Beyazların baskısı zayıflıyordu. Kızıl Ordu nihayet yukarı Kuban'ın sol sahiline tutundu ve orada mevzilendi.

O sırada, çelik tümen komutanı Dimitri Şelest, bir kamyon kolunun başında, Kırgız steplerinden geçerek Çaritsin'den döndü. Kafkas birliklerine iki yüz bin mermiyle bir emri getiriyordu. Bu emir, ataman Krasnof'un komuta ettiği beyaz Kazak ordusu tarafından kuşatılan Çaritsin'e yardım etmek için kuzeye yürüyüşü emrediyordu.

Sorokin bu emri uygulamayı kesinlikle reddetti. Yabancı topraklarda savaşmaktan bıkan Ukrayna alayları başkaldırıp cepheyi terk ettiler. Sorokin'in tehditlerine, ikna edici sözlerine kulak asmıyorlardı. Sadece, Poltava asıllı olan Şelest birliklerden bir kısmını tutmayı başarabilmişti. Birliklerle, boğuntuya getirmeden, bir mujik gibi, aklını kullanarak konuşmuştu. Onların sırtını sıvazladı,

göklere çıkardı. Ukraynalılar Şelest'in olur olmaz bir adam olmadığını, gerçek bir batko, bir şef olduğunu anladılar. Hemen itaat ettiler. Dimitri Şelest Ukraynalıları muharebeye soktu ve Nevinnomiskaya önlerinde önemli bir subay birliğine kafa tuttu. Sorokin, Şelest'e, bir kaşık suda boğacak kadar kin duyuyordu.

Ama elde ettiği zaferler nedeniyle Şelest'i tebrik etti ve cephenin bir bölgesine komutan olarak atandırdı. Aynı gün gizlice birliklerinin silahlarının alınmasını emretti. Şelest ile bütün komutanları kurşuna dizileceklerdi. Bu gizli emirden haberi olan Şelest, Ukraynalılarla tamamlanan çelik tümeninin başında cepheyi terketti ve 10. ordunun askeri devrim komitesinin emrini uygulamak için, Çaritsin yönünde tuzlu ve kumlu steplerden yola çıktı. Bunun üzerine Sorokin, Şelest'i kanun dışı ilan etti ve bütün erlere gördükleri yerde Şelest'i kurşuna dizmeleri emrini verdi. Çelik tümenin ikmal bakımından desteklenmemesini istedi. Böyle olmakla beraber Şelest hiçbir engele uğramadan yoluna devam etti. Şelest'e el kaldıran olmadı. Yoluna devam ederken, ot, saman gibi bir ihtiyacı olduğu zaman bir kasabaya giriyor, kalpağım çıkarıp, kasaba uygulama komitesinden saman, yulaf ve ekmek vermelerini gözyaşları ile yalvararak istiyordu.

— Ben hain değilim, diyordu, asıl hain olan, alçak beyaz haydut komutan Sorokin'dir.

Sorokin'in şan ve şöhret hırsı kısa zamanda ikinci bir darbe yedi. Öldüğü zannedilen Kojuk, dağların ardından sökün edip gelmişti. Beyaz birlikleri Kuban'ın ötesine atarak Armavir'i ele geçirdi. Böyle olduğu halde Taman ordusunun askerleri Sorokin'in emirlerine istemeye istemeye boyun eğiyorlardı. Hatta gün oluyor emirleri hiç uygulamadıkları da oluyordu. En çetin muharebelere alışmış olan Taman ordusu, Sorokin'in düzeni bozulmuş ordusunu bir belkemiği gibi doğrultmuştu. Armavir-Nevinnomiskaya-Stavropol hattı üzerinde mevzilendi.

Mevsim sonbahardı; zengin bir şehir olan Stavropol'un ele geçirilmesi için uzun süredir kanlı muharebeler yapılıyordu. Taman ordusunun askerleri daima öndeydiler.

Denikin'in ordusu da yeni bir gücün karşılarına dikildiğini görmüştü: Maceraperestin, yalancı pehlivanın biri olan beyaz çeteci Şkura, her taraftan topladığı adamlarla kurtlar sotniası denen bir birlik kurmuştu.

Sorokin karargâhını Piatigorsk'a taşımıştı. Sorokin artık cephede görünmüyordu. Durum değişmiş, Moskova iktidarı Kafkasya'ya da giriyor, her geçen gün gücü daha da artıyordu. Partinin bölge komitesi bir askeri devrim komitesi kurulmasını kararlaştırmıştı. Sorokin Moskova ile mücadele etmeye niyetlenmedi. Boyun eğmek gerekiyordu. Devrim askeri komitesi yepyeni kişilerden kurulmuştu. Başkomutanın yetkileri bir komiteye devredilmişti. Sorokin sonunda kellesinin isteneceğini anladı ve anlamsız bir mücadeleye girişti.

Sessiz ve karamsar bir ifadeyle Konsey toplantılarına katılıyordu. Söz aldığı zaman tekliflerini sonuna kadar savunuyordu. Her istediğini Konseyden geçirmeyi başarıyordu. Sorokin'e sadık kalan birlikler Piatigorsk'ta yoğun bir şekilde toplanmışlardı. Bu durumdan gocunuluyordu. Sebepsiz de değildi bu gocunma. Sorokin otoritesini göstermek için fırsat kolluyordu. Bu fırsatı bulmakta gecikmedi. Taman ordusunun ikinci kolunun komutanı Martinof Konseyden Armavir'deki birlikleri isteyip de başkomutanın emirlerini yerine getirmeyi reddedince Sorokin, askeri devrim konseyinden Martinof'un başını istedi. Ordu içinde gittikçe artan anarşi havasını bir tehdit olarak öne sürdü. Martinof'u kurtarmak imkânsız oldu. Piatigorsk'a haber salındı, tutuklanıp hemen orada, saf durmuş birliklerin önünde kurşuna dizildi. Taman birlikleri arasında bir fırtına havası esti. İntikam alacaklarına dair yemin ediyorlardı.

Başkomutanın yanında yeni bir karargâh kuruldu. Beliyakof kurmay başkanlığı görevinden uzaklaştırıldı. Sorokin, kurmay başkanının lehinde hiçbir müdahalede bulunmadı. Beliyakof yeni kurmay başkanına yapılan ve yapılmakta olan bütün işleri teslim etti ve görevinden uzaklaştırılması nedenini öğrenmek için eski dostu Sorokin'in yanına gitti.

Elini arkasına bağlamış olan Sorokin odanın içinde dolaşıyordu. Teneke bir lambanın yandığı masanın üzerinde el sürülmemiş yemeklerle bir kısmı içilmiş bir rakı şişesi duruyordu. Dışarda batmakta olan güneş, Maşuk dağlarının karanlık yığınını meydana çıkarıyordu...

Sorokin ziyaretçisine bir göz attıktan sonra odanın içinde dolaşmasına devam etti. Beliyakof başı önünde masaya oturdu. Sorokin, Beliyakof'un önünde durup omuzlarını kaldırdı:

— Votka ister misin? diye sordu. Veda içkisi...

Zoraki bir gülüşle iki küçük kadehi doldurdu, ama içmedi, odanın içinde dolaşmaya başladı:

— Bırak surat asmayı, kardeş... Şunu öğütleyeceğim sana: Hiç durma, hemen kaç... Savunmanı üzerime alamayacağım... Yarın bir temyiz komisyonu kuracağım... Tamam mı? Ama bütün ihtimallere göre kurşuna dizileceksin...

Beliyakof çukurlaşmış gözleri, korkan yüzüyle Sorokin'e baktı; avcunu alnına götürdü, sonra kolu yan tarafa düştü.

— Bir hiç, bir sıfırsın, dedi, başka bir şey değil... Bütün benliğimle sana bağlanmakla büyük hata işlemişim... Sen adi bir rezilsin... Oysa ben senin Napolyon gibi olacağını öne sürüyordum... Bir haşereden farksızmışsın!..

Sorokin küçük kadehi aldı. Dişlerini kadehe vurdurarak bir yudumda içti. Ellerini Çerkez gömleğinin içine sokarak odada dolaşmaya başladı.

Sonra birden durdu:

— Temyiz de yaptırmayacağım. Cehenneme kadar yolun var! Şu anda seni öldürtmüyorsam, bugüne kadar değerli hizmetler gördüğün içindir... Bunları hatırla ve değerini bil. Tamam mı?

Burun delikleri açılıp kapanıyordu. Dudakları morarmıştı. Hırsına hâkim olmaya çalıştığı için tir tir titriyordu.

Beliyakof, Sorokin'in karakterini çok iyi biliyordu. Gözlerini Sorokin'den ayırmadan kapıya doğru geri geri çekildi ve hemen çıkıp kapıyı ardından kapattı. Servis merdiveninden inip evden çıktı, avluyu geçti. Aynı gece Piatigorsk'tan kayboldu.

Sorokin geceyi, kadehleri üst üste boşaltıp düşünerek geçirdi. Eski dostu onu hor görme zehiriyle zehirlemişti: Zehir çok acı, ıstırabı dayanılır gibi değildi.

Elleriyle yüzünü kapamıştı. Beliyakof haklıydı, yerden göğe kadar haklıydı... Haziran ayında Napolyonvari davranmış, sonu da askeri komite toplantılarına, ezeli korkuya gelip dayanmıştı; Moskova'dakiler ne düşünürlerdi sonra?.. Beliyakof'un bütün söyledikleri kendi fikri değildi... Orduda da, Partide de aynı şey söyleniyordu. Denikin'in de söylediği bundan farksızdı. Ah! Şu Denikin! Sorokin, Ekaterinodar gazetesinde çıkan küçük bir yazıyı –bir mülâkatı– hatırladı. Şimdi bile bu yazı bir şiş gibi kalbini deliyordu.

Denikin o görüşmede şunları söylemişti: "Önümde bir aslan olduğunu zannediyordum, meğer aslan postuna bürünmüş korkak bir köpek varmış... Kısacası, şaşırtmadı bu durum beni. Sorokin eskiden, sıradan bir Kazak subayı, bilgisizin biri, teğmen rütbesinde bir subaydı, şimde de öyledir."

Ah! Denikin! Sabırlı ol biraz! Bu sözleri söylediğine pişman olacağın gün yakındır...

Sorokin yumruklarını sıkıyor, dişlerini gıcırdatıyordu. Ah! Cepheye koşsa, orduyu peşine takıp, atlarının nalları altında subayları ezip çiğnese, köyleri ateşe verse! Ekaterinodar'a girse... Denikin'i getirmelerini emretse. Yatağında don paça yakalatsa... "Ne haber, Anton İvanoviç?" dese, "sıradan teğmen Sorokin hakkında gazetelere demeç veren sen değil miydin? İşte önündeyim, saygı değer... Ne yapalım seni şimdi? Sırtının derilerini kesip kayış mı yapalım, yoksa beş yüz sopa mı vuralım, hangisini istersin?"

Sorokin inliyor, sayıklamaktan kurtulmak istiyordu... Gerçek hem korkunç, belirsiz, endişe verici, küçük düşürücüydü... Bir karar vermek gerekiyordu. Eski dostu, kurmay başkanı o gün ona son bir hizmette bulunmuştu... Sorokin, pelin tarlalarının kuru ve acı kokusunu getiren rüzgârın girdiği pencerenin önüne gitti. Şafağın ufukta beliren pembeliği, ortalığı henüz aydınlatmadığı halde, karanlık gökte beliriyordu. Ve Maşuk dağlarının iri yığını yeniden beliriyordu... Sorokin sırıttı: "Ne yapalım, kader bu, gene de teşekkür ederim sana Beliyakof... Haklısın. Tereddütlerin, kararsızlıkların Allah belasını versin!.."

O gece Sorokin önündeki paranın tümünü oyuna sürmeyi kararlaştırmıştı.

O günü izleyen günler Kafkas ordusunun askeri devrim konseyi, uzun tereddütlerden sonra taarruz kararını verdi. Ordunun geri örgütleri Sviatoy-Krest'e iletildi, ordu Nevinnomiskaya'ya yığıldı. Oradan, Çaritsin önlerinde muharebe eden 10. ordu ile birleşmek için Stavropol ile Astragan istikametinde harekete geçildi. Bu, Dimitri Şelest'in Çaritsin'den getirdiği planın ta kendisiydi.

Taman birliklerine Stavropol'u alma görevi verilmişti. Bütün birlikler harekete geçirildi. Ordunun geri örgütleri kuzeydoğuya, konvoylar kuzeybatıya gönderildi. Politika öğreticileri ile propagandacıları birliklerin moralini yükseltmek için boğazlarını yırtar-

casına bağırıyorlardı. Birlik komutanları cepheye gitmişlerdi. Piatigorsk boşalmıştı. Şehirde sadece hükümet –Karadeniz Cumhuriyeti merkez uygulama komitesi– ile Sorokin karargâhı ve muhafız kıtası kalmıştı. Hazırlıkları heyecanı içinde hiç kimse hükümetin fiili olarak başkomutanın keyfine teslim edildiğini fark etmemişti.

Sorokin bir akşam emir eriyle dönerken atını dört nala kaldırdı. Belediye parkının yanında dağ yönüne sapacağı anda hayvanı geniş omuzlu, meşin ceketli, kambur bir adama çarptı. Adam sallandı ve tabancasının bulunduğu kalçasına elini attı. Öfkeli Sorokin kaşlarını çattı ve Gimza'yı tanıdı. Gimza cephede olmalıydı... Gimza elini tabanca kılıfından çekti. Yarısı kaşlarıyla kapanmış gözlerinin bakışı Sorokin'e garip göründü: Son görüşmelerinde Beliyakof'un gözlerinde de aynı bakış vardı... Gimza'nın bir çizme kadar karanlık, sakalsız yüzünde birden dişlerinin beyaz çizgisi göründü. Sorokin kalbinin atışlarının yavaşladığını hissetti: Bu adam da gülüyordu!..

Atını öylesine hırsla mahmuzladı ki hayvan hırıltılı bir ses çıkardı ve başkomutanı, otlaktan koyunların hoş kokulu sürüsünün, kuyruklarını sallayıp meleyen koyunlarına doğru çınlayan kaldırımlar üzerinde alıp götürdü. 12 Ekim'i 13 Ekim'e bağlayan geceydi. Sorokin muhafız kıtası komutanını yanına çağırdı. Muhafız kıtası komutanı, sakına sakına pencerelere bakarak alçak sesle Gimza'nın o gün Piatigorsk'a geldiğini, emniyetinin sağlanması için merkez uygulama komitesine cepheden iki bölük göndermelerini teklif ettiğini söyledi... "Bütün bu emniyet tedbirlerinin kime karşı olduğunu budalalar bile anlar, Sorokin yoldaş..."

Maşuk dağının, karanlıklar içinde uyuyan Piatigorsk şehrinin üzerinde sonbahar yıldızları bütün haşmetleriyle ışıldamaya başlayınca Sorokin'in muhafız kıtası merkez uygulama komitesi başkanı Rubin'in, merkez uygulama komitesi üyeleri Vlasof ile Dunayevski'nin, askeri devrim komitesi üyesi Krayni ile Çeka başkanı Rojanski'nin evlerine hiç gürültü etmeden girdiler, teker teker yataklarından çıkarıp, sırtlarına süngüleri dayadılar ve şehrin dışında, demiryolunun yanında, sebebini bile açıklamadan kurşuna dizdiler.

O sırada Sorokin, Lermontova istasyonunda vagonunun sahanlığında duruyordu. Sessiz karanlığın içinde silah seslerini duydu. Beş el silah atılmıştı. Sonra nefes nefese birinin geldiğini fark

etti. Muhafız kıtası komutanı yaklaştı, dilini dudaklarının üzerinde gezdirip ıslattı.

Sorokin:

— Ne haber? diye sordu.

Muhafız kıtası komutanı:

— Hepsinin hesabı görüldü, diye karşılık verdi ve öldürülenlerin adlarını söyledi.

Tren hareket etti. Şimdi artık ordu komutanı sanki kanat takmışçasına cepheye doğru uçuyordu. Ama o güne kadar eşine rastlanmamış bu korkunç cinayet haberi Sorokin'den de hızlı gidiyordu; geceden Gimza tarafından haberdar edilen bölge komitesinin birçok komünisti, Piatigorsk'tan, Sorokin'den önce otomobille ayrılmışlardı.

13 Ekim günü Nevinnomeskaya'da bir cephe kongresini toplantıya çağırıyorlardı. Sorokin doğulu bir prens gibi, çevresinde yüz muhafızı, generalin geldiğini haber veren borazanları, hepsinin önünde generalin flamasını taşıyan atlısı ile birliklerinin yanına vardığı sırada Nevinnomeskaya'da toplanan kongre oybirliğiyle Sorokin'i kanun dışı ilan ediyor, derhal tutuklanıp Nevinnomeskaya köyüne getirilip mahkemeye sevkedilmesini emrediyordu.

Bunun üzerine Taman ordusunun kızıl erleri, marşandiz vagonlarından ordu komutanına bağırarak durumu bildirdiler. Sorokin istasyona döndü ve birlik komutanlarını yanına çağırdı. Kimse gelmedi. Sorokin gece oluncaya kadar istasyonda kaldı. Sonra atını getirtti. Muhafız kıtası komutanını da yanına alarak stepte dört nala uzaklaştı.

Üç üyeye inmiş olan askeri devrim konseyinde şaşkınlık son haddine varmıştı: Komutan stepte kaybolmuştu. Ordu taarruza kalkacağı yerde Sorokin'in yargılanıp kurşuna dizilmesini istiyordu. Ama yüz elli bin kişilik güç, savaş düzenine girmeye devam ediyordu, artık hiçbir şeyi durdurmaya imkân yoktu... 23 Ekim günü Taman ordusunun Stavropol üzerine taarruzu başladı. Aynı anda beyazlar da karşı taaruza geçmişlerdi. 28 Ekim'de bütün birlik komutanları top ve piyade mermilerinin tükendiğini bildiriyorlardı. Ertesi sabahtan itibaren cephane ikmali yapılmadığı takdirde zafer imkânsız olacaktı...

Askeri devrim konseyi top ve piyade mermisi bulunmadığı karşılığını verdi. "Stravropol'u süngü hücumuyla ele geçirin..."

28 Ekim'i 29 Ekim'e bağlayan gece iki hücum kolu hazırlandı. Sonuncu mermilerini atan topların himayesinde Stavropol'un on beş kilometre yakınındaki beyazların savunma cephesinin geçtiği Tatarskaya köyüne yaklaştılar.

Stepte bakır tepsiyi andıran bir ay doğmuştu; orduda aydınlatma fişekleri olmadığına göre bu iyi bir alâmetti... Toplar sustu. Taarruz hücum kolları, düşmanın ileri mevzilerine doğru ateş etmeden yürüdüler. O sırada bando çalmaya, trampetler vurmaya başladı. Mermi ve el bombası yerini tutan bandonun gürültüsünde iki hücum kolunun yığın halindeki kitleleri bandocuları geçtiler. Makineli tüfek ateşleri altında yüzlercesi ölen Tamanlılar savunma hatlarının başlıcasını ele geçirdiler. Beyazlar tepelere doğru çekildiler, ama yüksek noktalar da bu dayanılmaz saldırı karşısında terk edildi. Beyazlar şehre doğru kaçtılar. Kızıl sotnialar peşlerine düştüler.

30 Ekim sabahı Taman ordusu Stavropol'a giriyordu.

Ertesi sabah Sorokin, yanında muhafız kıtası komutanı olduğu halde atla ana caddeden geçti. Sakin görünüyordu, ama yüzü solgun, gözleri yerdeydi. Sorokin'i gören kızıl askerler ağızları bir karış açık, geri geri çekiliyorlardı:

"Şeytan yeryüzüne mi indi gene?" diyorlardı.

Sorokin, Sovyet binasının önünde atından indi. Kapıda asılı, yarısı kapatılmış kâğıtta şunlar okunuyordu: "General Şkuro'nun karargâhı."

Binada uygulama komitesinin hayatta kalan üyeleriyle mebuslar toplantı halindeydiler. Sorokin çekinmeden merdivenleri çıktı.

Hemen geri çekilen nöbetçiye:

— Meclis nerede toplanıyor? diye sordu.

Sorokin büronun yanındaki salona girdi. Başını gururla kaldırarak, şaşkına uğramış meclise:

— Ben başkomutanım, dedi. Birliklerim Denikin'in eşkıyalarını tamamen yendi. Şehirde ve bölgede Sovyet iktidarını tekrar kurdu. Nevinnomeskaya'da kendiliklerinden toplanan birliklerin kongresi beni küstah bir davranışla kanun dışı ilan etti. Kim verdi bu hakkı onlara? Öne sürülen cinayetlerimin incelenmesi için bir komisyon kurulmasını istiyorum. Komisyon kurulmadan önce başkomutanlık yetkilerimden vazgeçmeyeceğim.

Bu sözler üzerine salondan çıktı. Merdivende üçüncü Taman alayının altı kızıl eri birden üzerine atılıp kollarını büktüler.

Sorokin bir şey demiyor, ama dehşetli bir şekilde mücadele ediyordu. Alay komutanı Vislenko kamçısıyla Sorokin'in başına vurdu.

— Al sana! Bu kamçı Martinof'u öldürdüğün için!..

Sorokin'i hapishaneye götürdüler. Tamanlılar, Sorokin'in hapisten kaçıp mahkemeden kurtulmasından korkuyor, yerlerinde duramıyorlardı. Ertesi gün Sorokin sorguya çekildi. Sorokin başkanlık yerinde Gimza'yı görünce mahvolduğunu anladı. O zaman bir defa daha yaşama arzusu bütün benliğini sardı. Lanetler savurup küfrederek yumruğunu masaya vurdu.

— Göreceksiniz haydutlar, ben yargılayacağım sizi! Bu sizin yaptığınıza disiplinsizlik derler, anarşi derler, maskelenmiş karşı devrim derler... Kopuk Martinof'un başına geldiği gibi sizi de geberteceğim...

Gimza'nın yanında oturmuş olan mahkeme üyesi Vislenko kireç gibi bembeyaz olmuştu. Elini arkasına götürdü, iri otomatik tabancasını çıkardı ve bütün mermileri kısa mesafeden Sorokin'in üzerine boşalttı.

* * *

Stavropol'dan Volga üzerinde ilerlemeye devam etmek imkânsız olmuştu. Şkuro'nun süvarileri bir kurt sürüsü gibi Taman ordusunu ters yüz döndürdü ve Nevinnomeskaya üssünden ayırdı. Denikin Stavropol'u kuşatmak için bütün birliklerini topluyordu. Kuban'dan Kazanoviç, Drozdovski, Pokrovski birlikleri ile Ulagay süvarilerini ve birinci dünya savaşından küçük rütbeli bir subay olarak göreve başlayan eski bir maden mühendisi tarafından komuta edilen, Kuban süvarilerinden kurulmuş yeni bir tümeni de getirtti. Bu tümenin komutanı, eski maden mühendisi, şimdi ise general olan Vrangel'di.

Taman ordusu tam yirmi sekiz gün muharebe etti. Alayları, mükemmel bir şekilde gereçlendirilmiş düşmanın çelik çemberi içinde birbiri ardına eriyordu. Yağmurlar başlamıştı. Askerlerin ne kaputları vardı, ne çizmeleri, ne de mermileri. Hiçbir yardım umudu da yoktu. Stavropol'dan arkası kesilmiş ordu doğuya doğru çekiliyordu.

Tamanlılar çember içinde debeleniyorlardı. Can havliyle korkunç kanlı darbeler indiriyorlardı. Kojuk tifüse yakalanmıştı. En iyi komutanların hemen hepsi ya öldürülmüş, ya da yaralanmışlardı. Kasım ayının ortalarına doğru Tamanlılar nihayet cepheyi yarmayı başardılar. Kahraman Taman ordusundan kala kala ayağı çıplak, sırtı açık bir avuç acınacak insan kalmıştı. Stavropol'u terk edip kuzeydoğuya, Blagodatnoya yönüne çekildiler.

Beyazlar arkalarını takip etmediler: Sonbahar yağmurları beyazların taarruzunu durdurmuştu.

* * *

Bir yıl önce, ekim ayında, Rusya'da oturan halklar savaşa son verilmesini istemişlerdi. Milyonlarca insanın: "Kahrolsun savaş, kahrolsun savaşı uzatan burjuva, kahrolsun savaşı yapan askerler, kahrolsun savaşı körükleyen ağalar!" diye bağırıp çağırması, "Avrora" kruvazörünün Kış Sarayını topa tutan kesin ve kısa ateşiyle eriyip kaybolmuştu.

Bu top ateşi, kurşun heykeller, siyah vazolarla süslü bu iğrenç binanın çatısını deldikten sonra, Kerenski'nin sinirli, uykusuz geceler geçirdiği Çar odasında patladığı zaman hiç kimse, son bir akorda benzeyen ve uçsuz bucaksız memleketin bir ucundan ötekine yuvarlanan bu devrim sesinin, "Saraya savaş, köylü kulübelerine barış!" ilan ettiğini, bu sesin bir aksi seda gibi gittikçe büyüyüp çoğalacağını, şiddetini arttıracağını ve bir fırtına gibi patlayacağını tahmin edememişti.

Silahını elden atan bir milletin tekrar silaha sarılıp sınıf mücadelesine başlayacağını, fakirin zengine karşı dikileceğini tahmin etmek mümkün müydü?.. Kornilof'un bir avuç subayından Denikin'in muazzam ordusunun doğacağını; Çekoslavak konvoylarının başkaldırıp Volga havzasında binlerce kilometrelik bir bölgede savaşa dönüşüp Sibirya'yı da ele geçirip Kolçak monarşisini doğuracağını kim aklına getirebilirdi? Ablukanın Sovyet memleketlerini çember içine alacağını ve bütün dünyadaki yeni coğrafya haritaları üzerinde, dünyanın altıda biri kadar bir alanın, kalın bir çizgiyle çevrilip yazısız, renksiz bomboş bir yer olarak gösterileceğini kim düşünebilirdi?..

Aç kalmış, yoksul, denizlerle, petrol, kömür ve buğdaydan yana zengin bölgelerle ilişkisi kesilmiş, onda birini tifüs hastalığıyla kaybetmiş büyük Rusya'nın boyun eğmeyeceğini; kanlı savaşlara girişsin diye çoluğunu çocuğunu, dişlerini gıcırdata gıcırdata göndereceğini kim tahmin edebilirdi?..

Bir yıl önce halk cepheden kaçmıştı; memleket bir anarşi bataklığına dönmüş gibi görünüyordu. Ama bu sadece görünüşte böyleydi. Yurdun bağrından birbirine bağlı güçlü birlikler çıkıyordu. Gelişmesinin ilk basamağında olan bu hayattan bir adalet düşü doğuyordu. O güne kadar görülmeyen olağanüstü insanlar türüyordu. Her yerde onların başarılarından şaşkınlık ve ürküntüyle bahsediliyordu.

Sovyet yurdunun içini başkaldırmalar sarsıyordu. Murom, Arzamas, Rostof, Veliki ve Rubinsk'e yayılan bir başkaldırma Iaroslavl'da patlak verirken Moskova'da da "sol devrimci sosyalistler" ayaklanıyorlardı.

6 Temmuz'da bunların arasından ikisi, Dzerjiniski'nin sahte imzalarını taşıyan evrakla Alman elçisi Kont Mirbaş'ın huzuruna çıktılar. Konuşmaları sırasında elçinin göğsüne tabancalarını boşaltıp bombalarını attılar. Elçi koşarak odadan çıkarken ensesine isabet eden son kurşunla can verdi. Aynı akşam Çistiye mahallesi ile Iauzski bulvarı bölgesinde silahlı bahriyelilerle kızıl askerler görüldü. Otomobilleri, gelen geçeni durduruyor, silahlarını, paralarını alıp tutsak ediyor ve başkaldıranların karargâhı olan Treksviatitelski sokağındaki Morozof'un konağına götürüyorlardı.

Mirbaş'ın katilini bulmak için şahsen gelen Feliks Dzerjinski* de orada tutuklanmış olarak bulunuyordu. Gece geç vakitlere kadar tutuklamalar birbirini kovaladı. Başkaldıranlar telgraf merkezini ellerine geçirmişlerdi. Ama Kremlin'e karşı kararlı bir harekete teşebbüse cesaret edemiyorlardı. Başkaldıranların sayısı iki bin civarındaydı. Cepheleri küçük Iauza ırmağından Çistiye Prudi'ye kadar uzanıyordu.

O gece Kremlin'i eski duvarlarıyla telefonlar kurtardı. Birlikler Kodinka alanında ordugâh kurmuşlardı. Aralarında bir kısmı izinliydi, çünkü Sen-Jan-Batist yortusunun arifesiydi.

* *Feliks Edmundoviç Dzerjinski (1877-1926)*: Bolşevik partisinin sivrilmiş kişilerinden birisi. Lenin'in sadık silah arkadaşlarındandı. Ve Çeka'nın (Rusya olağanüstü komisyonu) başkanlığını yapmıştır.

Kremlin'de sinirli bir hava esiyordu. Gene de sabaha doğru sekiz yüz kadar asker, üç batarya ile birkaç zırhlı otomobil toplanabildi. Sabahın saat yedisinde birlikler taarruza geçip Treksviatitelski sokağındaki Morozof konağını top ateşiyle yıktılar. Çok gürültü çıkarılmış, fakat çok az kurban verilmişti. Yan sokaklardan ve arka taraftaki avlulardan sol devrimci sosyalistler "ordusu" bilinmeyen bir yöne kaçmıştı. Kalın dudaklı, yabani suratlı bir genç olan şefleri Pupof, Moskova'dan kaçtı. Bir yıl sonra, karşı casusluk hizmetinin şefi olarak Makno'nun yanında tekrar sahneye çıkıyordu. Kurnazlığı, kan dökücülüğü ile şöhrete ulaştı.

Başkaldırma olayı Moskova ve Volga bölgesinde bastırılmıştı, ama her tarafta büzülüp saklanıyorlardı. Fırsatını bulunca Bolşeviklere, Almanlara, Beyazlara karşı ayaklanıyorlardı. Köyler şehirlere hücum edip talan ediyorlardı. Şehirler Sovyet iktidarını deviriyordu. Bu dönem bağımsız cumhuriyetler dönemi oldu. Bu cumhuriyetler her tarafta mantar gibi bitiyor, yağmurdan sonra kaybolup gidiyorlardı. Bunların içinde öyle küçükleri vardı ki sabahtan akşama kadar bütün alanını atla dolaşabilirdiniz.

Sovyetler iktidarı anarşiyi bastırmak için bütün gücünü sarfediyordu. İşte o sırada korkunç bir darbe yediler: 30 Ağustos günü, Mikelson fabrikasındaki mitingden sonra "sağcı devrimci sosyalist"lerden Kaplan (kravat iğnesinde kuru kafa bulunan adamın örgütündeydi) Lenin'e ateş etti ve ağır bir şekilde yaraladı.

31 Ağustos günü, tepeden tırnağa siyah deri elbiseler giymiş adamlardan kurulu bir müfreze Moskova sokaklarında göründü; sokağın ortasında muntazam sıralar halinde yürüyor, iki sopaya gerilmiş ve üzerinde sadece: "Dehşet" yazılı bir bayrağı taşıyorlardı... Moskova ve Petrograd'daki fabrikalarda gece gündüz mitingler yapılıyordu. İşçiler en sert tedbirlerin alınmasını istiyorlardı.

5 Eylül günü Moskova ve Petrograd gazeteleri şu manşetlerle yayınlandı:

KIZIL DEHŞET

"... Bütün Sovyetlere; sağcı devrimci sosyalistleri, büyük burjuvazinin temsilcileri ile subayları tutuklamaları ve rehin olarak muhafaza etmeleri emri verilmiştir... En ufak bir kaçma, ya da başkaldırma teşebbüsü derhal ve kayıtsız şartsız kit-

le halinde kurşuna dizilme ile sonuçlanacaktır... Cephe gerisinin rezil beyazlardan korunması için derhal gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir... Kitleleri yıldırmak için bir an dahi gecikilmeyecektir..."

O devirde şehirlerde elektrik cimrice bir tutumluluk içinde veriliyordu; tüm mahalleler karanlık içindeydi. Apartman dairelerinde oturan hali vakti yerinde kimseler, elektrik ampullerinin içindeki tellerin akkor halindeki kızartılarını ürküntüyle seyrediyorlardı... Zira silahlı işçi müfrezeleri, can çekişmeden önce ışıklandırılmış bu evleri dolaşıyorlardı...

1918 yılı sona eriyor, Rusya'nın üzerine korkunç bir fırtına çöküyordu. İnsanın içini karartıyordu sonbaharın kararmış bulutları. Her taraf muharebe cephesi haline gelmişti: Kuzeyde uzaklarda olsun, Kazan önlerinde Volga'da olsun, Çaritsin önlerinde aşağı Volga'da olsun, Kuzey Kafkasya'da olsun, Alman cephesinde olsun muharebeler sürüp gidiyordu. Binlerce kilometrelik alanda siperler, siperler, gene siperler uzanıyordu. Gelen sonbahar askerlerin yüreğine su serpecek gibi değildi. Aralarından birçoğu kuzeyden akıp gelen bulutları görünce, rüzgârın çatılarını uçurduğu, bahçelerini ısırgan otlarının bürüdüğü, patateslerin tarlalarda çürüdüğü köylerini düşünüyorlardı.

Ve savaşın sonu da görünürlerde yoktu. İlerde karanlıklar, donuk gece vardı; köylü kulübelerinin içinde ışık olarak, eski devirlerde olduğu gibi çam kütüğünün alevinden başka bir şey yoktu. Babaların, oğulların evlerine dönmesi sabırsızlıkla bekleniyordu. Bu evlerde öylesine korkunç şeyler anlatılıyordu ki sobaların üzerindeki yataklarında yatan çocuklar korkudan tir tir titreyip ağlaşıyorlardı. Bu tasalı umutsuzluğa karşılık olarak Parti Merkez Komitesi, Cumhuriyetin başkaldıranları yenmesinden sonra Moskova, Petrograd ve İvanovo-Voznesensk'deki en sağlam komünistleri silah altına alıp orduya gönderdi. Komünistlerle yüklenen trenler cephelere gönderiliyordu. Yol boyunca demiryolları memurlarının isteyerek, ya da istemeyerek yaptıkları sabotajları önlüyorlardı. Ordu içinde çok sert bir dehşet havası esiyordu. Onda birini kaybetmiş olan müfrezeler alaylar halinde yeniden örgütleniyor ve askeri devrim konseyinin tek komutası altına veriliyorlardı.

Yüreklilik ve yiğitlik her biri için bir görev olmuştu. Korkaklık bir hiyanet olarak nitelendiriliyordu.

Bunun üzerine kızıl cephe taarruza geçti. Ani bir hücumla Kazan, arkasından da Samara ele geçirildi. Beyaz birliklerin müfrezeleri korkuya kapılmış, kızıl dehşetten kaçıyorlardı. Stalin'in 10. ordu askeri devrim konseyi üyesi olduğu Çaritsin önlerinde, Alman genelkurmayı tarafından gereçlendirilip tahrik edilen ve ataman Krasnof tarafından yönetilen beyaz Kazak ordusuna karşı kanlı, büyük bir muharebe yapılmıştı...

Ama bu sadece daha sonra olacak muazzam mücadelenin sadece başlangıcı, 1919 yılında cereyan eden başlıca olaylardan önce yapılmış bir manevraydı.

* * *

İvan İliç Telegin, Gimza'nın vermiş olduğu görevi yerine getirmişti. Kazan önlerinde yapılan muharebede Telegin'e bir alayın komutanlığı görevi verildi. Samara'ya ilk girenlerin arasında Telegin de vardı. Ilık bir sonbahar günü, uzun tüylü bir ata binmiş, birliğinin başında "Yücelik" sokağından geçiyordu. Sokağa girmeden önce II. Aleksandr'ın heykelinin bulunduğu meydandan geçmişti. Heykel yeniden aceleyle tahta perdelerle kapatılıyordu.

İşte köşedeki ikinci ev olacak... İvan İliç başını eğdi: Ne göreceğini biliyordu, ama gene de yüreğinde bir sıkıntı vardı. Doktor Bulavin'in evinin birinci katındaki bütün pencereler kırılmıştı. İvan İliç atının üzerinden evin içini gayet iyi görüyordu: İşte Daşa'nın, rüyadaki bir hayalet gibi göründüğü ceviz kapı; işte doktorun çalışma odası, yere yıkılmış kütüphane dolabı, Mendeleef'in portresi, duvara eğik olarak asılmış kırık ayna...

Daşa neredeydi?.. Başına ne gelmişti? Bu soruya apaçık karşılık verebilecek kimsecikler yoktu.

1927-1928

İKINCI CILDIN SONU

Aleksey Tolstoy Sovyet edebiyatının en güçlü temsilcilerinden, dünya çapında tanınmış şair, roman ve oyun yazarı. 10 Ocak 1883'te Nikolayevsk'de doğdu. Soylu bir aileden gelen Aleksey Tolstoy, Lev Tolstoy'un da uzaktan akrabasıdır. Petersburg'da mühendislik öğrenimi gördü. 1907'de ilk şiirlerini, 1911'den sonra da oyun ve romanlarını yayınladı. Birinci Dünya Savaşı'na muhabir olarak katıldı. 1917 Sosyalist Ekim Devrimi'ni izleyen İç Savaş'ta Beyaz Ordu saflarında yer aldı, Batı Avrupa'ya göç etti. 1923 yılında Sovyetler Birliği'ne döndü, sosyalist iktidarı destekledi. 23 Şubat 1945'te Moskova'da öldü. Farklı alanlarda çok sayıda ürün veren Aleksey Tolstoy, Azap Yolları üçlemesi ile Sovyetler Birliği'nin en önemli ödüllerinden olan Stalin Ödülü'nü kazanmıştır. Nikita'nın Gençliği, Büyük Petro gibi romanlara da imza atan yazarın Korkunç İvan isimli oyunu da klasikler arasında sayılmaktadır.

Azap Yolları, "İki Kız Kardeş", "Yıl 1918", "Kederli Sabah" ciltlerinden oluşan bir nehir romandır. Birinci Dünya Savaşı, Büyük Sovyet Devrimi, uzun ve zorlu iç savaş yıllarının zengin bir panoramasını sunan eser, tüm derinliği ve karmaşıklığı ile insan doğasını, olaylar içindeki insanların ıstırap ve sevinçlerini büyük bir başarıyla dile getirir.
Romanda, Rus devrim tarihinin zengin fonu üzerinde, burjuva bir ailede yaşayan iki kız kardeşin yaşam serüvenine tanık oluruz. Ama yaklaşan büyük toplumsal fırtına etkisini, eğlence partileri, türlü oyalayıcı etkinlikler içindeki bu iki kız kardeşin dünyasında da hissettirir. Büyük kız kardeş Katya, Vadim Petroviç isimli zengin bir avukatla evlidir. Küçük kız kardeş Daşa ile genç mühendis Telegin arasında bir aşk doğar. Roman bir yandan tüm ayrıntılarıyla fırtınalı bir devrimi, çekilen insan üstü acıları önümüze sererken, bir yandan da bu kahramanların aşklarını, iç dünyalarında kopan fırtınayı, "azap yolları"nda büyük bir yurt sevgisiyle güçlenen kişiliklerini duru bir destan havası içinde betimler. Romanda, ayrıca, yeni bir toplumun kanlı doğumu, ülkelerine derin yurtseverlik duygularıyla bağlı kimi aydınların yanlış tercihleri, olaylara yön veren tarihi kişiliklerin iç dünyaları da ustalıkla gözler önüne serilir.

ISBN 975-6525-41-X (TK)
ISBN 975-6525-52-5
9 789756 525524

EVRENSEL
BASIM
YAYIN